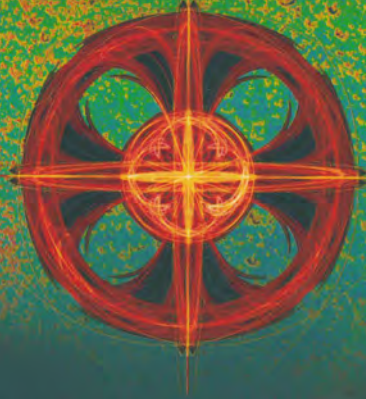

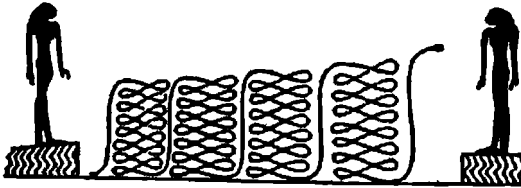
YAŞAYAN ZAMAN ve yaşamın entegrasyonu

MAURICE NICOLL

**YAŞAYAN ZAMAN
VE
YAŞAMIN ENTEGRASYONU**

YAŞAYAN ZAMAN VE YAŞAMIN ENTEGRASYONU

Tanrıça İsis ile tanrıça Neftis arasındaki göksel okyanustaki Apophis'in çizimi, THE VICTORIA INSTITUTE'un Toplantı Tutanakları Dergisi'nden (VI. Cilt, 1873) alınmıştır.

Maurice Nicoll

Çeviren: Gülbün Akel

Sonsuzluk zamana girer ve meydana gelen bütün hareket, zamandadır... Sonsuzluk zamanın şartlarıyla sınırlı değildir ve zaman, kendi döngüsel tekrarlanışı sayesinde ebedidir.

HERMETİKA, ESKÜLAP III

Sonsuz duyumuzu sıkıştırarak Çokluğu görürüz veya genişleterek Birliği görürüz.

WILLIAM BLAKE

Ruh ve Madde Yayınları

Living Time and the Integration of the Life

Copyright© Isobel Salole

Bu kitabın yayın hakkı **İnsanlığı Birleştiren Bilgiyi Yayma (BİLYAY) Vakfının** bir kuruluşu olan **Ruh ve Madde Yayıncılık ve Sağlık Hizmetleri A. Ş.**'ye aittir. Ruh ve Madde Yayıncılık ve Sağlık Hizmetleri A. Ş.'den yazılı izin alınmadan hiçbir alıntı yapılamaz. ©

İstanbul, Kasım 2012

Kapak: Ferda Gürsoy

ISBN: 978-975-6377-49-9

Yayıncı Sertifika No: 11225

Yayın

Ruh ve Madde Yayıncılık ve Sağlık Hizmetleri A. Ş.

Hasnun Galip Sok. Pembe Çıkmazı No:4/9

34433 Beyoğlu/İSTANBUL

Tel: (212) 243 18 14 – 249 34 45

Faks: (212) 252 07 18

www.ruhvemadde.com

info@ruhvemadde.com

Baskı

Boraks Matbaacılık ve Ambalaj Sanayi

Ticaret ve Pazarlama Ltd. Şti.

Maltepe Mah. Gümüşsuyu Cad.

No: 8 D: 1 Zeytinburnu/İstanbul

Tel: (212) 567 64 26 Faks: (212) 567 64 26

www.boraks.com.tr

info@boraks.com.tr

İÇİNDEKİLER

Giriş Notu.....	9
I Kendinin Görünmezliği.....	11
II Şuurun Niteliği.....	37
III İnsanda ve Evrende Gerçekliğin Farklı Düzeyleri	69
IV Geçen-Zaman ve Zamanın Kendisi	101
V Yaşayan Zamanda Hayat	127
VI Eon.....	151
VII Ebediyet ve Hayatın Tekrarlanması	177
VIII Aynı Zamanda Tekrarlanma	197
IX İnsandaki İki Psikolojik Sistem	227
X Şimdinin Yaratımı	263
XI İlişki	277
XII Yaşamın Entegrasyonu.....	289
Bibliografya	301

Verin bana

Yatıştırıcı gözlü Nepenthe 'yi

Dünyadan gitmek için!

Uyumak, düşlemek

Ve bu yonca kokulu havada

Hapsedici Zaman'dan kayıp

Ruh'umu özgürleştirmek için!

Heyhat, kurtulamazsın

Zaman'dan böylece kaçarak.

Tekrar döneceksin

Ve tekrar

Ta ki son kuruşu

Ödeyene kadar.

Bilmez misin ki

Zaman borçlunun hapishanesidir?

Sen kime borçlusun?

Borçlanma Nepenthe

GİRİŞ NOTU

PLATO, Zaman'ın izleyicisi haline gelmenin canın (ruh varlığının) düşüklüğüne karşı bir çare olduğunu söyler. Bizler kısmen algılama şeklimiz, kısmen de ödünç aldığımız ve öz saygımızın sıkı sıkıya bağlı olduğu kanılarımız ile şartlanmış olarak dar bir gerçeklikte yaşamaktayız. Kanılarımız için mücadele ederiz; onlara inandığımız için değil, kendimizden olduklarına dair o olağan hissi içerdikleri için. İçinde yaşadığımız gerçekliğin darlığından dolayı sürekli incindiğimiz halde, hayatı suçlarız ve tamamen yeni bakış açıları bulmak zorunluluğunu görmeyiz.

Dönüştürme gücü olan bütün fikirler, gerçeklik algımızı değiştirirler. Enzimler gibi iş görürler. Ancak bizleri ister istemez onaylama yönüne sevk ederler. Daha bütünsel, daha anlaşılır olarak görebilmek onaylamayı, yeni hakikatin var olduğuna dair bir kabulü gerektirir. Hakikat duygusu içimizde gömülü ise, orada onunla mücadele eden büyük miktarda yüzeysellik olduğunu da kabul etmeliyiz. Yadsımak, onaylamaktan hep daha kolay olmuştur.

Bunun bir nedeni canın duyulara dönük olması ama fikirlerin içeri hücum eden diğer şeylerden içsel olarak ayrı algılanma-

sıdır ve kişinin varoluşunun ayrı olduğu hissi, temel görünmezlik hissi yoksa ve bu konuda çaba gösterilmezse, onların farkına varmamız hiç de olanaklı olmayacaktır. Plato, biri dış ve biri iç olan iki tanrıdan veya yönetici güçten bahseder. Dış gücün etkisi altındaki can her yöne yalpalar ve bir sarhoş gibidir. Fikirlerin dünyasına döndüğünde ise ayılmaya ve hatırlamaya başlar.

İlerideki sayfalarda genelde, şeylerin görünmez taraflarına gönderme yapan pek çok alıntı, not ve gözlem bir araya getirilmiştir. "Görünmez"i anlamaya nasıl başlayabiliriz? İnsanın görünmez doğası ve benzer şekilde dünyanın görünmez tarafı burada hem *boyutların* (matematiksel değil) bakış açılarından, hem de *şuurun daha yüksek seviyelerinin* bununla ilgili bakış açılarından ele alınmıştır. Zamanın yeni bir anlayışı ve bu anlayışın ışığında *hayatın* ne anlama geldiği sorusu tartışılacaktır. İnsanın *kendi* hakkındaki hissinin değişmesi ile birlikte *zaman* duyumunda bir değişme olasılığı da bu sorunun içine girmektedir.

Hakkında gerçekten yanlış kavramlara sahip olduğumuz *ebediyetin* anlamı üzerinde düşünülecek ve son olarak da hayatın tekrarlanması fikri gözden geçirilecektir.

Bizi, duyularımızca gösterilen dünyadan elde edilmiş bazı "şeyler"ın sıradan "kavramlar"ını gözden geçirmeye götüren genel bir yaklaşımla başlamak gereklidir. Bu bağlamda önce insanların görünen ve görünmeyen tarafları üzerinde düşünülme-
lidir.

1. BÖLÜM

KENDİNİN GÖRÜNMEZLİĞİ

HEPİMİZ diğer bir insanın bedenini doğrudan görebiliriz. Dudakların hareket ettiğini, gözlerin açılıp kapandığını, ağız çizgilerinin ve yüzün değiştiğini ve bedenin kendini bir bütün olarak eylem içinde ifade ettiğini görürüz. Kişinin *kendisi* ise görünmezdir.

Bizler, bir kişinin dışını o kişinin kendini görebileceğinden daha kapsamlı bir şekilde görürüz. O kendini eylem halindeyken görmez ve bir aynaya bakacak olursa, psikolojik açıdan değişir ve kendini icat etmeye başlar. Diğerlerine çok açık seçik ve elle tutulur görünür, görmek ve dokunmak için çok belirgindir ancak kendine, bu kadar net değildir. Bizler de ona açık ve aşikardır, çok gerçek ve sağlam bir varlığımız varmış gibi görünmektedir ama kendimize, bu gerçek ve sağlam varoluşa sahipmişiz gibi görünmeyiz.

İnsanların görünür taraflarını açıkça ve onlar da bizimkini açıkça gördükleri için bizler *birbirimize*, kendimize olduğundan

daha belirgin görünürüz. İnsanların görünmez yanı, görünür yanı kadar kolay ayırt edilebilseydi *yeni bir insanlıkta* yaşardık. Olduğumuz şekliyle ise, görünür bir insanlıkta, görünüşlerin insanlığında yaşamaktayız. Sonuç olarak, olağandışı sayıda yanlış anlaşılma kaçınılmaz olarak mevcuttur.

Birbirimizle iletişim yollarımızı bir düşünelim. Bunlar kaslarla sınırlıdır, genellikle de en küçükleriyle. Gerek konuşma gerekse el kol hareketleri olarak kaslar vasıtasıyla işaretleriz. Diğer kişiye ulaşmak için her düşünce, his, duygu, kas hareketleri ile gönderilmeli ve bu yolla görülebilir, duyulabilir ve dokunulabilir hale dönüştürülmelidir. İletişimimiz kötüdür; kısmen çok basit gözlemler dışında bunu nasıl yaptığımıza asla dikkat etmediğimiz için, kısmen de sinyallerimizin yanlış anlaşılması tehlikesi olmadan iletişim kurmanın çok zor bir şey olmasından dolayı. Ayrıca, paylaşmaya çalıştığımız şeyin ne olduğunu da çoğunlukla tam olarak bilmeyiz. Sonuçta, neredeyse önemli olan her şey ifade edilemez halde kalır.

Fakat genelde hem biz bu kadar kötü iletişim kurduğumuz için, hem de diğer insanlar sinyallerimizi kendi bildikleri gibi anladıklarından, kendi düşünce ve duygularını onlara eklediklerinden dolayıdır ki bitmez tükenmez çoklukta yanlış anlaşılma ve mutsuzluklar ortaya çıkar. Bu, meseleyi belli tek bir bakış açısından görmek demektir ama görünmez yanımız başkalarına daha kolaylıkla gösterilebilir olsaydı, o zaman da yeni zorluklar ortaya çıkardı.

Bütün düşüncelerimiz, duygularımız, duyarlıklarımız, imajinasyonumuz, hayallerimiz, rüyalarımız, fantezilerimiz *görünmezdir*. Entrikalarımıza, planlarımıza, sırlarımıza, hırslarımıza, bütün ümitlerimize, korkularımıza, şüphelerimize, şaşkınlıklarımıza, tüm muhabbetimize, spekülasyonlarımıza, kılı kırk yarmalarımıza, dalgınlıklarımıza, belirsizliklerimize, tüm arzularımıza, heveslerimize, iştahımıza, duyumsamalarımıza, hoş-

lanmalarımıza, hoşlanmamalarımıza, tiksintilerimize, cazibelerimize, sevgimize ve nefretimize ait olan bütün şeylerin kendileri görünmezdir. Bunlar, kişinin "*kendi*" *sini* oluşturur.

Bunlar, varlıklarını ele verir veya vermezler. Genellikle, sandığımızdan daha fazlasını yaparlar çünkü bizler, diğerleri için sandığımızdan hem daha çok ve hem de daha az belirginizdir. Ama tüm bu içsel durumlar, ruh halleri, düşünceler vb. kendileri görünmezdirler ve başkalarında onlardan görebildiklerimiz sadece kas hareketleri yoluyla ifade edilenlerdir.

Hiç kimse düşünceyi görmez. Hiç kimse, ne düşünüyor olduğumuzu bilmez. Diğer insanları tanıdığımızı imajine ederiz ve birbirimize dair edindiğimiz bu imajlar, birbirini seven ve birbirinden nefret eden kurmaca insanlar dünyasını oluşturur.

Benim için herhangi birini tanıyorum demek imkansızdır ve aynı şekilde, başka birinin de beni tanıdığını söylemek imkansızdır. Çünkü bütün bedensel hareketlerinizi ve dış görünüşünüzü kolaylıkla görürken ve hakkınızda, zihninizde olmayan yüz binlerce görsel izlenime sahipken ve sizi manzaranın bir parçası, evin bir parçası, caddenin bir parçası olarak görmüşken ve hakkınızda, hep bilmeyi arzu ettiğiniz -nasıl bir izlenim bıraktığınız ve nasıl görüldüğünüzle ilgili- bir bilgiye sahipken bile içinize bakamam ve ne olduğunuzu bilemem; ve bunu asla bilemeyeceğim. Ve ben, bu görünebilir tarafınıza, görünen tüm yaşamınıza doğrudan erişebilirken siz ise kendi görünmezliğinize doğrudan erişime sahipsiniz ve bunu kullanmayı öğrendiğiniz takdirde bu görünmezliğinize doğrudan erişimi olan yalnızca sizsinizdir. Ben ve diğer herkes sizi görüp duyabilir. Bütün dünya sizi görüp duyabilir. *Ama yalnızca siz, kendinizi bilebilirsiniz.*

Dolayısıyla bizler, iki sistemli kaldıraçlar gibiyiz; biri bütünüyle bir yönün yararına, diğeri bütünüyle diğer yönün yararına çalışıyor.

Şimdi, okuyucuya bütün bunlar çok aşıkâr gelebilir fakat sizi temin ederim ki hiç de aşıkâr değillerdir. Kavraması hayli zor bir şeydir ve bunun niye böyle olduğunu açıklamaya çalışacağım. Görünmez olduğumuzu kavramayız. Görünmez insanların dünyasında yaşadığımızın farkında değiliz. *Hayatın, diğer her türlü tanımından önce, görünür ile görünmez arasında bir drama olduğunu* anlamıyoruz.

Kavrayamamızın nedeni bunun bir fikir olmasıdır. Kendisi de bir veya iki fikir üzerine olan bu kitapta, fikir kavramından kastım; görüş noktamızı ve şeyler hakkındaki algımızı değiştirecek gücü olan bir şeydir. Bir fikir tabi ki görünmezdir ve bizler, kastettiğim anlamda bir fikre tüm varoluşumuz boyunca hiçbir zaman sahip olmayabiliriz. Sadece görünen dünyanın gerçekliğe ve yapısallığa sahip olduğunu düşünürüz ve psikolojik dünyanın veya düşüncelerimiz, duygularımız ve imajinasyonumuz olarak bildiğimiz iç dünyanın da gerçek bir yapısı olabileceğini ve duyu organlarımızla iletişime geçtiğimiz mekan o olmasa bile onun da kendi mekanında var olabileceği olasılığını anlamayız.

Bu içsel mekana *fikirler* gelebilir. Zihin'i ziyaret edebilirler. Bir fikrin gücü aracılığıyla gördüğümüz şey, onunla artık temasta olmadığımızda görülemez. Bir şeyin doğruluğunu ilk defa birdenbire görme deneyimini biliriz. Böyle anlarda değişmişizdir ve o anlar devam etseydi, kalıcı olarak değişmiş olurduk ama flaş patlamaları gibi doğrudan bilgi atakları, doğrudan kavrama olarak gelirler.

Bir fikrin tanımı, onun doğrudan idrak edilmesinden oldukça farklıdır. Biri *zaman* alır, diğeri anidir. Görünmez olduğumuz fikrinin tanımı, onun idrakinden farklıdır: ancak, herkesin ve kendimizin bu görünmezliği üzerine farklı açılardan düşünerek, o fikri bizi doğrudan aydınlatacak şekilde kendimize çekebiliriz.

Böyle fikirler hayatımız üzerinde kimyasal bir bileşim gibi doğrudan etki yaparlar ve bu karşılaşmanın şoku bazen o kadar

büyük olur ki insanın anlayışını o an için değiştirmekle kalmayıp hayatını da değiştirebilir. Yeni bir anlam bulma olasılığına kendimizi hazırlamak; dönüştürme gücü olan *fikirlerle* temasa geçmekten ayrı tutulamaz ve anlamsızlık bir hastalık olduğuna göre, yeni anlam diğer herhangi bir şeyden yeğdir.

Bir fikri, bu bağlamda, yani bizi başka bir anlayış seviyesi ile temasa geçiren ve iç rutinimizden ve şuurumuzun alışkanlık haline gelmiş tembelliğinden, sıradan gerçekliğimizden çıkaran bir şey olarak ele alabiliriz. *Fikirler olmadan farklı şekilde anlamamız olası değildir.*

Görünmez olduğumuzu sözcüklerle söylemek yeterince kolaydır ama sık sık kullandığımız yaygın bir deyim anlamını ilk defa yakalamak gibi, şu cümleyi yeterince sık tekrarlırsak görünmezliğimizin anlamını da birdenbire yakalayabiliriz: *Görünmezim.* Kişinin, kendi ayrı varoluşunu idrak etmesi bu noktada başlar.

Bu "doğal" bir fikir değildir çünkü duyuşal bir deneyimden veya algılanabilir bir olgudan çıkartılmamıştır. Onu bir anlamda zaten bilmekteysek de bu, *apaçık* değildir. Bir sürü şeyi, gerçekliğin içsel algılanışı aracılığıyla biliriz ancak apaçık değildirler, onlara hakim değilizdir. Bu yarı yarıya fark edilmiş, arka plandaki bilginin ise fikirlerin gücü olmadan netleştirilebileceğine inanmıyorum. Çünkü genelde bizleri her şeyden çok etkileyen şey; dıştır, yani duylara dayalı, görüntülerin görülebilen dünyasıdır. Gürültüleri, renkleri ve hareketleriyle görme ve duyma organlarımızın açık kanallarından içeri akın eden bu büyük duylar dünyası güçsüz anlayışımızı bastırır. Kendi görünmezliğimi idrak etsem ve bir an için özdenliğimin yeni bir duyumuna erişsem bile bir sonraki anda, dış şeylerin etkisiyle kaybolurum. Sadece caddedeki gürültülerin farkına varırım ve bu deneyime bir daha ulaşamam. Yeniden, algılanabilir her şeyce ilgisi çekilen ve başlıca kriteri, duyların gösterdikleri olan "doğal" zihnime

geri dönerim. “İşsel” bir şey deneyimlemiş olduğum için kendimi “dışa” geri dönmüş bulurum ve bana doğrudan, işsel gerçek olarak gösterilmiş olan bu hakikati artık -teorik veya kavramsal yol haricinde- doğal mantık yürüterek kendime açıklayamam.

Şimdi, bizleri değiştirme ve hayatımıza yeni anlamlar katma gücü olan tüm *fikirlerin*, şeylerin *görünmez* tarafı hakkında olduklarını ve doğrudan gösterilemeyeceklerini ve onlara yalnızca akıl yürütme ile ulaşamayacağını söyleyeyim. Şeylerin görünmez tarafları ile ilişkili oldukları içindir ki onlara, duyuların tanıklığına dayanarak doğrudan usavurum ile ulaşamaz. Bu kitabın başlıca konusu olan ve yalnızca, görünüşlerden uzaklaşmak ve “görünmez dünya” üzerine boyutların görüş açısından düşünmekle anlaşılabilir olan Zaman *fikrine* gelmeden önce, kendimizin görünmezliğini kavramak için biraz çaba sarf etmeliyiz. Zira, önce *kendi görünmezliğimizi* kavramadan “görünmez” dünya hakkında asla bir şey anlamayacağımıza inanıyorum.

Bu ise belli tarz bir çabayı gerektirir; bir diğer insanın asli görünmezliği ve bilinmezliğinin biraz farkına varmak için gerekli çabaya benzer nitelikte bir çaba. Bu bağlamda, kendi varoluşumuzu (bağımsız varoluş, özdenlik) idrak etmeden diğer bir insanın varoluşunu herhangi bir gerçek şekilde asla idrak edemeyeceğimize inanıyorum. Özdenliğinin gerçek bir deneyim olarak idrak edilmesi, kişinin kendi asli görünmezliğinin idrak edilişidir.

.

Bizim olağan varoluşumuz dışsal şeylerden türetilmiştir. Kendimizi para, giysiler, mevki gibi dışımızda olan bir şeyin içinde hissetmek için görünen dünyanın içine girmeye çalışırız; yani kendimizden dışarı çıkmak için. Noksan olduğumuz şeyin dışımızda, duyu organlarımızın bize çizdiği dünyada olduğunu hissederiz. Bu doğaldır, çünkü duyular dünyası belli ve açıktır. Bizler, adeta onun diliyle ve ona yönelik düşünmekteyizdir. Zor-

luklarımızın çözümü -bir şeyler elde etmek, saygı görmek gibi- onun içindeymiş gibi görünür. Dahası, bizler görünmezliğimize dair ufacık bir ipucunu bile desteklemeyiz ve bir taraftan, duyu- lar kanalıyla belirli tek bir dünyayla ilişkideyken diğer taraftan, o kadar da belirli olmayan diğer bir dünyayla -duyular tarafın- dan oluşturulan dünya kadar karmaşık ve değişik olup içinde, tıpkı oradaki kadar arzu edilen ve edilmeyen birçok yere sahip bir dünyayla- "anlama" yoluyla ilişkide olabileceğimiz üstünde durup düşünmeyiz.

.

Bedenlerimiz görünen dünyada durmaktadır. Görme ve dokunma duyularının ulaşabileceği *üç boyutlu mekanda* durmak- tadırlar. Bedenlerimizin kendileri üç boyutludur. Uzunlukları, yükseklikleri ve genişlikleri vardır. Mekanda "katı cisim"lerdir. Ama biz kendimiz bu üç boyutlu dünyada değiliz.

Örneğin, düşüncelerimiz üç boyutlu katı cisim değiller. Bir düşünce, bir diğerinin sağında veya solunda değil. Yine de onlar bizim için yeterince gerçek değiller mi? Gerçekliğin *dıştaki* üç bo- yutlu dünyada var olanlarla sınırlı olduğunu söylersek, bu du- rumda *içerideki* tüm düşünce ve duyguların gerçek olmadığını varsaymalıyız.

İç hayatımızın, -*kendimizin*- duyular tarafından algılanabi- lir olan o mekanda bir yeri yoktur. Ama düşünceler, duygular ve imajlar mekanda bir yere sahip değilse bile onların başka tür bir mekanda yerlerinin olduğunu düşünmek olasıdır. Geçen- zamanda bir düşünce diğerini takip eder. Bir duygu bir süre devam eder, sonra kaybolur. Zamanı dördüncü bir boyut veya mekanın yüksek bir boyutu olarak düşünürsek, içsel hayatımı- zın; duyularımızın ulaşabileceğinden daha çok boyutu olan bu "yüksek" mekan veya dünyayla ilişkisi varmış gibi görünür. Daha yüksek boyutlu bir dünya edebiliyorsak bu durumda -açık söylemek gerekirse- dokunup gördüğümüz, insanlarla karşılaş-

tığımız bu üç boyutlu dünyada yaşamak yerine, ilk planda *zaman* olmak üzere varoluşun daha çok boyutlu bir formuyla çok daha yakın bir iletişimimiz olduğunu göz önünde tutabilmemiz gerekmektedir.

Ancak, boyutlar konusuna gelmeden önce *görünüşler* dünyasını, yani duyularımızın bize gösterdiği dünyayı ele alalım ve iki türlü düşünme şekli üzerinde duralım; birincisi, şeylerin görünen taraflarından başlayan ve diğeri de “görünmeyen” taraflarından başlayan düşünme şekli.

.

Gördüğümüz her şey gözün retinası üzerine, tıpkı kamerada olduğu gibi, baş aşağı olarak düşer. Dünyaya ait bir resim, gözün merceği tarafından kırılıp yansıtılarak çok sayıda sinir ucu veya hassas noktayla karşılaştığı retinanın yüzeyine düşer. Resim iki boyutludur, aynı bir perdedeki gibi, baş aşağıdır ve ayrı ayrı kayıt noktaları vasıtasıyla dağıtılır. Yine de bu resim bizim için bir şekilde, algıladığımız pürüzsüz somut dünya şekline dönüştürülmüştür. “Resimlerden somut şeyler imajine ettim. Onu adlandırdığımız şekliyle iki boyutlu bir mekandan üç boyutlu bir mekan yaptım” (W. K. Clifford, *Lectures and Essays*, I. Cilt, s. 260, 1879, ‘Philosophy of the Pure Sciences’ başlıklı konuşmasından).

Şimdi, dış dünya bize yakınmış gibi görünür, sanki biz onunla iletişim halindeymişiz gibi değil de onun içindeymişiz gibidir. Bizler, onunla ancak ten örtüsünün her tarafında bulunan duyu organları vasıtasıyla iletişim halinde olduğumuzun farkında değiliz. Dünyaya yalnızca gözün küçük canlı sinirler-makinesi vasıtasıyla *baktığımız* izlenimine sahip değiliz. Dünya öylece orada ve bizler de onun tam ortasındayız gibi görünmektedir. Zihnin eylemi ile bileşik bir bütün haline getirilmiş (çeşitli duyularımız vasıtasıyla gelen) ayrı ayrı bir izlenimler niceliği gibi de görünmüyor. Yine de biliyoruz ki gözlerimiz ve kulaklarımız olmasay-

di ne bir şey görebilir ne de duyabilirdik. Farklı duyu organlarından gelen ve zihinde birleştirilen eş zamanlı duyumlar bize bir gülün görüntüsünü ve niteliklerini verir. Aslında gül bütün bu ayrı ayrı izlenimlerden *bizim için* oluşturulmuştur; ancak olayı bu şekilde idrak etmek pratik olarak imkansızdır. Bizim için gül, oradadır işte Dünyanın retina üzerindeki resminin iki boyutlu olduğunu ve dış sahne ile temasın kaynağının bu olduğunu düşünürsek Kant'ın, zihnin fiziksel dünyayı *yarattığı ve içeri* akın eden duyumları, doğal yapısındaki eğilimler sayesinde organize bir sistem haline dönüştürerek doğa kanunlarını ortaya serdiğini anlamak zor olmazdı. Duyular bize ancak mesajlar verirler ve bizler bu mesajlardan, zihnin içsel bir eylemiyle, yani bu mesajlardan daha çok olan bir şey ile görünen, duyulan, dokunulan dünyayı yaratırız. Ancak kendimizi bunun bu şekilde olduğuna ikna etmek son derece zordur çünkü bunu yapabilmek için kendimizi, değişmez bir biçimde içine batmış olduğumuz dış bir realitenin bizleri doğrudan, baskın şekilde etkisine alan izleniminden kurtarmak zorundayız. Bu çaba ise kendi görünmezliğimizi ve diğer insanların görünmezliğini idrak etmemiz için gerekli olan çabayla aynı özel niteliktedir.

Biz görünüşlere gömülü durumdayız. Bu, Hint felsefi düşüncesindeki *Maya* fikrinin anlamlarından biridir. Bizler dıştan ayrı değilizdir çünkü onu kanıksamışızdır. Duyular yoluyla ona karışmışızdır ve düşünüşümüz, ona göre kalıplaşmıştır; yani duyularımıza göre. Burada, iki fikir ortaya çıkıyor: birincisi, duyularımız bize dünyadan neyi gösterirse düşünce formlarımızda da onu takip ederiz; ve ikincisi, dışsal olanı, duyularımızın doğası ile bağlantılı bir olgu olarak değil de kendi içinde gerçek olduğunu kabul ederiz. Görünüşler dediğimizde ne kastediyoruz? Bu deyimın içine, duyuların bize gösterdiği her şeyi katarak bir bakalım. Onlar bize bir kişinin bedenini, onun dış görünüşünü gösterirler. Onun şuurunu, ruhunu veya onun hikayesini, hayatını, düşünmüş ve yapmış, sevmiş ve nefret etmiş olduğu her

şeyi göstermezler. Aslında bize, onun hakkında *pratikte hiçbir şey* göstermezler ama bizler yine de o kişinin görünen kısmına başlıca şey olarak tutunuruz. Onlar ne bir kişinin ne de dünyanın görünmez tarafını göstermektedirler ama bizler yine de gerçek ve var olduğunu düşündüğümüz şeyleri hep duyularımızın ortaya çıkardığı şeylerle karıştırırız.

Dünyanın bizim için içsel olarak (bazı eski düşünörlere göre imajinasyon eylemi ile) oluşturulmuş bileşik resminin üzerinde bir düşünelim. Gördüğümüz şey bize, “eter 9”¹ yoluyla iletilen ışık vasıtasıyla gelir; duyduğumuz şey, hava yoluyla iletilen ses aracılığıyla gelir. Dokunma ise doğrudan temasla. Duyuların her biri dikkate değer bir şekilde ayrı ayrı çalışır; kendi işlevleri için oluşturulmuşlardır ve sadece kendi belli uyaran dizilerine tepki verirler. Yine de o kadar farklı kaynaktan gelen tüm bu mesajlar, tekil bir anlam oluşturacak şekilde bir araya getirilir. Bir kişiyi görürüz, duyarız, ona dokunuruz ama üç kişi değil de bir kişi izlenimini alırız; ve bu, gerçekten de olağanüstüdür.

Şimdi, duyularımızın dış dünyanın sadece çok kısıtlı bir bölümüne cevap verdiğini söylemek için bir sürü neden vardır. Gözleri alalım: onlar “eter”de saniyede 300.000 km hızla yol alan ışık titreşimlerine tepki verirler. Ama ışık diye *adlandırdığımız*, eterde aynı hızla yol alan ve bize güneşten ve yıldızlardan ve belki de galaksilerden ulaşan titreşimlerin bilinen en az diğer 50 oktavından sadece bir tanesidir.

İşte, bütün bunların içinden gözlerimizin algılamaya açık olduğu sadece bu tek oktavdır. Bir birlik veya bütünlük olarak görüldüğünde, ışık beyaz görünür ama farklı notalara ayrıldığında renkler olarak görünür. Bir gökkuşağının mor tarafında, kırmızı tarafında bulunan titreşimlerin aşağı yukarı iki katı frekansta

1 Eter 9 hakkında Yaratılış Işını, Hidrojenler Tablosu ve Oktavlar Kanunu konularının ayrıntılı bir incelemesi için bkz: P.D. Ouspensky, *İnsanın Gerçeği: Kendini Bilmek* ve Maurice Nicoll, *Gurdjieff ve Ouspensky Öğretisi Üstüne Psikolojik Yorumlar*, Ruh ve Madde Yayınları. (RM notu)

titreşim vardır, kabaca söylersek arada bir oktav bulunur. Ama morun dışında mor ötesi ışığının üç (yükselen) oktavı vardır, yani artan frekanslarda. Bunun dışında, röntgen ışınları olarak bildiğimiz yedi oktav; bundan başka daha yüksek frekanslarda daha yüksek oktavlar ve kalın bir kurşun tabakasından bile kolaylıkla geçebilen daha kısa ve daha kısa dalga boyları vardır.

Gökkuşağının kırmızı ucunun altında, düşük frekanslı kızılötesi ışınların alçalan oktavları, radyo dalgaları vb. bulunur. Ama göz, bütün bunlardan sadece *bir* oktavı görür.

Gerçekliğin ölçütü olarak kabul ettiğimiz bu dış dünyaya ait resmimiz ise dışsal algılarımıza göre görecedir. Bu görünüşün ille de var olması gerekmez, aslında bizim onu gördüğümüz şekliyle var olamaz. Gerçek olan şeyse, bizim onu sadece *belli bir şekilde gördüğümüzdür*. Görünüşü, algılama organlarımızla şartlandırılmıştır. Işık deneyimine girerken, asla doğrudan duyuşsal bir deneyim olarak içine giremeyeceğimiz muazzam bir *görünmez* yan mevcuttur. Işık, şuurumuza doğrudan girer ama röntgen ışınları veya radyo dalgası titreşimleri böyle değildir. Belki ışık dışındaki başka ışıyan enerjilerin bir şekilde şuurunda olan ve dünyamızdan daha değişik bir dünyada yaşayan böcekler veya bitkiler vardır. Hatta belki deri, gözler, burun, kulaklardan vb. gelen duyum akışına açık olan tarafımızdan ayrı olarak beynimizin de algılayıcı organlara sahip olması mümkündür. Sinir hücrelerinin, korteksin yüzeyinde tıpkı ağaçların dallarını güneşe doğru uzatmaları gibi dallar şeklinde uzanmaları, büyük algı düzeneklerini hatırlatmaktadır ama bu konuda kanıtlara sahip değiliz.

Enerjiler açısından *Evren* olarak bilinen titreşimlerin büyük merdivenini düşünecek olursak, duyularımızın şeylerin tümünü ortaya serdiğini söyleyemeyiz. Gözlerimiz eterdeki titreşimlerin ancak sınırlı bir alanına açıkça tepki vermektedir. “Evren belki bin veya yüz bin yönü veya tarafı olan bir çokgen (poligon) ola-

rak edilebilir ve bu yönlerin veya tarafların her birinin, özel bir varoluş biçimini temsil ettiği edilebilir. Belki de hepsinin aynı şekilde önemli olduğu bu bin yön veya biçimden sadece üç veya dördü bize doğru dönük olabilir veya organlarımızla örtüşebilir. Evren'in görme organıyla ilişkili olan bir yönü veya tarafı, ışıyan veya görünebilir varoluş biçimidir; işitme organı ile ilişkili olan diğeri ise sesli veya duyulabilir varoluş biçimidir" (Sör William Hamilton: *Lectures in Metaphysics*, I. Cilt s. 142).

Bu paragraf, ışıyan enerjiler dünyasının bilimsel araştırmalar tarafından araştırmaya açılmasından önce yazılmıştır. Şuur ister enerjiye karşılık versin veya isterse enerjinin kendisi olsun, farklı enerjilerle dolu bir dünyada yaşadığımız ve bunlardan sadece birkaçının şuurunda olduğumuz açıktır. Fiziğin maddeyi enerji formlarına dönüştürmesinden sonra artık üstünkörü bir şekilde maddesel bir evren, yani sadece madde öbeklerinden oluşan bir evren düşünemeyiz. Farklı skalalarda *enerjilerin* bulunduğu ve bunlardan sadece bir parçasına doğal olarak tepki verdiğimiz bir evrende olduğumuz açıktır.

Doğal skalada birbirinden çok uzak olan kaynaklardan çıkıp duyularımız vasıtasıyla bize gelen uyaranların birbirleriyle bu kadar kolaylıkla bir kompozisyon yaratmalarının olağanüstü bir şey olduğunu söylemiştim. Ama bu kompozisyon görece olarak geçerlidir.

Çok yakınımızda bir silah ateşlendiğinde çıkan ateşi görür ve sesi aynı zamanda duyarız ve bunları birbirine bağlarız. Ama silah uzaklarda, geceleyin denizde ateşlenmişse parlak ateşi görürüz ve saniyeler sonra, havayı titreten sesi duyarız çünkü ses, ışığa göre çok daha yavaş yol alır. Karşılaştıracak olursak, ses havada dört saniyede aşağı yukarı bir buçuk kilometre giderken ışık, eterde bir saniyede üç yüz bin kilometre yol kat eder. Önceden edinilmiş bir tecrübemiz olmasa, ateş ile sesi ilişkilendiremeyebilirdik. Uzaktan bakıldığında, duyularımız tarafından bize

sunulan dünyanın bileşik resmi, dağılma işaretleri gösterir; veya daha doğrusu, *zamana* göre başka bir yönünü ortaya çıkartır. Işık mesajları bu kadar hızlı yol almalarına rağmen, gökyüzüne baktığımızda yıldızların parladıklarını gördüğümüz yer, aslında onların oldukları yer değildir. Bizler yıldızları geçmişlerinde görürüz; binlerce yıl önce bulundukları yerde. Onların geçmişleri, bizim şimdimizdir. Hatta bize yakın olan güneş bile onu uzayda gördüğümüz yerde değildir çünkü ışığının bize ulaşması sekiz dakika alır. Bu nedenle, onu sekiz dakika önce bulunduğu yerde görürüz.

Dolayısıyla, gördüklerimizin, şeylerin değişmez gerçekliği olduğundan emin olamayız. Duyularımız farklı bir şekilde çalışsaydı veya daha çok veya daha az duyuya sahip olsaydık alışlagelen tarzda *gerçeklik* diye adlandırdığımız şey farklı olacaktı. Bu konu, Kant tarafından birçok yazıda dile getirilmiştir; bunlardan birinde şöyle der: "Duyuların genelde sübjektif olan yapısı kaldırılabilseydi, tüm yapı ve nesnelerin mekan ve zamanla ilişkileri yok olurdu; hayır, mekan ve zamanın kendisi ortadan yok olurdu." Ve duyularımız değişseydi, nesnelerin görüntüsü değişecekti çünkü onlar, "Görüntü olarak kendi içlerinde değil, sadece bizim içimizde var olabilirler. Nesnelerin, duyulara dayalı tüm algılarımız dışında, kendi içlerinde ne oldukları konusu bizim için tamamen bilinmez olarak kalır. Bizler hiçbir şey bilmiyoruz, sadece onları algılama tarzımızı biliyoruz; öyle bir tarz ki yalnızca bize özgü ve illa her varlık tarafından paylaşılması gerekmiyor."

Görünür dünyanın görece gerçekliğini bu şekilde görmeye içimizdeki hangi şey itiraz etmeye başlar? Bizler, duyularımızın gösterdiği şeylere sağlamca demir atmış durumdayız. Algılanabilir gerçeklik, düşüncemizin başladığı noktadır. *Duyusal-düşünme* ise zihnin doğal işlevini karakterize eder ve bizler, duyuya en geçerli kanıt olarak bakarız.

Görünüşlerin kendilerinin illüzyon olduklarını veya duyuların bize hayali bir dünya gösterdiklerini düşünmeye gerek yok. Onlar bize gerçekliğin bir kısmını gösterirler. İmajinasyonun başlangıç noktası, görünüşleri daha çok nihai gerçeklik olarak almak ve duyularla algılamamanın gerçeğin tek standardı olduğuna inanmak değil midir? Görülen dünya gerçektir ama gerçekliği kucaklamaz. Onu her taraftan kuşatan görünmeyen gerçekliklerden oluşmuştur o. Görünen dünya, çok daha büyük olan görünmez (bizim için görünmez) bir dünyanın içindedir ve bizler birini incelerken diğerini kaybetmeyiz; bilakis, birini diğerinin *içine* doğru genişletiriz. Ancak doğal gündelik mantığımız, duyuşal-düşünme ile o kadar yakın bir bağ içindedir ki dünyanın bu genişletilmesine karşı savaşı ve anlayışının güncel biçimi, daha ileri anlayış için psikolojik bir bariyer haline gelir.

Şeylerin bütünü bilmeyen bir şekilde, duyular dışında anlayabilseydik birçok geçmiş otoriteye göre evreni (universe), adının orijinalinin bize ima ettiği gibi *birlik* (*unity*) olarak algıladık. “Duyular ortadan kaldırılabilseydi, dünya bir birlik olarak görünürdü” (Tasavvuf edebiyatı). Evren’i *engin bir tutarlılık* olarak deneyimleme konusunda daha sonra bir örnek verilecektir.

Duyular şeylerin bütünlüğünü parçalara ayırır ve bizler, kanıtlarının izini sürerek muazzam miktarda, küçük, ayrı ayrı olgular toplarız. Onların hepsinin tek bir dev sistemin sadece küçük parçacıkları olduklarını unuturuz. Bu küçük olgular bizi kolaylıkla sarhoş eder. Bir şeyi sadece keşfetmiş olduğumuzu düşünmekle kalmayıp onu yaratmış olduğumuzu da düşünürüz. O şey hakkında keşfedebileceğimiz herhangi bir küçük olgunun ötesinde olan, zaten *hazır ve bağlantılı bir dünya* ile işe başladığımızı derhal unuturuz. *Belirli bir dünyadan* yola çıktığımızı kolayca unuturuz. Küçük olgular şeyleri açıklayacakmış, gizemi ortadan kaldıracakmış gibi görünürler ve bizler, kendini beğenmişliğimiz içinde belli bir şekilde düşünmeye başlayıp hayatı bir sayısız küçük olgular meselesi ve insanın varoluşunu da

olgularla düzenlenebilecek bir şey olarak görürüz. Daha başka olguların toplanmasında, bu toplanan olgular sanki gerçek hayatın ve yaşamsal deneyimin yerini alacakmış gibi görünene kadar muazzam çaba harcamaktayızdır.

.

Olguların araştırılması dış fenomenler dünyasının incelenmesi ile başladı, yani bilim ile. Bilim, *hakikati yalnızca bizim dışımızda görünen bir şey haline getirdi*; yani, madde ile ilgili olgular haline. Her şeyin "açıklamasının" bu şekilde bulunacağına ve evrenin nihai nedeninin ve içerdiği her şeyin apaçık ortaya serileceğine inanan bilim, evrenin temel prensibini bulmanın, onun bilmecesini çözmenin, onu keşfetmenin, onu dışarıdaki bir şeyin içinde -atomun içinde- bulmanın peşinde koştu. Her şey, tartmaya ve ölçmeye teslim olmuş ve fenomenlerin matematiksel ele alınışı başlamıştı. Görünenden yola çıkan ve yalnızca dış gerçek olarak adlandırılabilenlerle ve özellikle de niceliklerle ilgilenen *tek tip bir düşünme* baskın hale geldi.

Daha eski olan, bilim öncesi düşünce ise çoğunlukla *niteliklerle* ilgileniyordu.

Şimdi, yalnızca fiziksel bir beden olarak ele alındığında insan, madde evreninde sonsuz derecede küçük bir madde niceliğindedir. Ölçülebilen niceliklerin olduğu bir evrende, ölçülebilen bir nicelik olarak ele alındığında hiçbir önemi kalmaz. Dünyanınki ile kıyaslandığında maddesel kütlelerini bir göz düşünün! Gözden kayboluverir; işte bu nedenle, kendimiz ve evren hakkında yalnızca niceliksel açıdan düşünmekle ve şeylerin görünür, gösterilebilir, tartılabilir tarafından yola çıkmakla; bireyler olarak kendi yok oluşumuz doğrultusunda düşünmüş oluruz.

İnsan niteliklerden oluşmuştur ve bunlar, kurmaca bağlam dışında, ölçüye veya matematik hesaplara uygun değildirler. Bir insan için, cesareti = x ve sevme kapasitesi = y diyerek onu matematiksel sembollerle tanıtmak imkansızdır.

“Dışsal” gerçeğin “içsel” olana gitgide baskın çıkmasıyla, gerçekten insana ait olan her şeye *ikincil* ve gerçek olmayan gözüyle bakılmaya başlandı.

Ve araştırma alanı olarak birincil ve gerçek alanın, insanın zihninden bağımsız olarak dış dünyada olduğu kabul edildi. Niceliksel ve niteliksel bakış açılarının arasındaki geçiş, aşağıdaki satırlarda çok güzel anlatılmaktadır:

“Galileo’nun dönemine kadar (on yedinci yüzyıl), hem insanın ve hem de doğanın, daha büyük bir bütünün tamamlayıcı parçaları oldukları ve bu bütünde insanın daha temel bir konumda olması her zaman doğal karşılanıyordu. Varlık ve varlık olmayan, birincil ve ikincil arasında ne gibi ayrımlar yapılmış olursa olsun insan, olumlu ve birincil olanla temel bir ortaklık içinde görülüyordu. Plato ve Aristo’nun felsefelerinde bu yeterince açıktır; yine de kadim materyalistler için söylenenler geçerli kalmıştır. Democritus’a göre insanın ruhu çok çok küçük ve çok çok hareketli ateş-atomlarından oluşmaktaydı. Bu önerme ise onu dış dünyadaki en aktif ve nedensel elemente bağlamaktaydı. Aslında, bütün önemli eski ve orta çağ düşünürleri için insan sahici bir mikrokozmos’tu; birincil ve ikincil olan şeylerin birleşimi insanın içinde öyle bir şekilde örneklenmişti ki gerçek ve birincil, ister fikirler isterse belli bir maddesel töz olarak görülsün, onların sonsuz makrokozmos içindeki ilişkilerini gerçek olarak simgeliyordu. Şimdi, birincil ve ikincil arasındaki farkı doğanın yeni matematiksel yorumuna uygun kavramlara uyarlarken ilk basamak insanı, gerçek ve birincil alan dışında ölçmektir. Açıktır ki insan matematiksel incelemelere uygun bir konu değildir. Onun yaptıkları, çok yetersiz bazı şeyler dışında, niceliksel bir metotla değerlendirilemez. İnsanın hayatı renklerin, seslerin, hazların, üzüntülerin, tutkulu aşkların, tutkuların ve didinmelerin hayatı olmuştur. Gerçek dünya, insanın dışındaki dünya olması gerektiğine göre (öyle olduğu düşünülüyordu) bu; astronominin dünyası ve durağan ve hareketli dünyasal

nesnelerin dünyasıydı' (E. A. Burt: *The Metaphysical Foundations of Modern Physical Science*. Kegan Paul, Trench, Trubner and Co., Ltd., London, 1925).

Nihai gerçek ve gerçeklik insanın dışında bir yerlerde arandığından, "araştırma doğal olarak atomların dünyasına geçti. Ancak atomun" evren gerçeğini "geçıştirecek", "basit, kolay ve ahlaksal olmayan" bir temel "oluşturmadığı ortaya çıktı". Atomun olağan dışı şekilde karmaşık bir sistem, kendi içinde küçük bir evren olduğu anlaşıldı. Gitgide daha küçük parçacıkları araştırarak ve bütünü hep parçacıklarına dayanarak açıklamak peşindeki bilim, başka gizemlere ulaştı. Bilimin felsefi yanı ise şimdi bilim öncesi düşüncenin ilgilendiği fikirlere benzer fikirlere doğru yönelmeye başladı. Ama bizim özellikle dikkat etmemiz gereken şey, görünenden, olgudan yola çıkan düşünce formunun insanı yok saymaya eğilimli olmasıdır. İnsanlar, bu düşünüşün kendilerini daha güçlü olarak ortaya koyduğu yanılsaması içindedirler, bunun nedeni ise kısmen, insanın özellikle kendisine görünmez olduğunu anlamadıkları içindir. İnsan için en gerçek olan şey onun görünmez hayatındadır ve görece olarak, görüntülerin gücü onları gerçekmiş gibi göstermesine rağmen görünenler, insan için hiç de o kadar gerçek değillerdir.

Görünenden yola çıkarsak, bu durumda onu açıklayabilmek için parçalarına girmek zorundayız. İnsanı organları ile, organları onları oluşturan hücreler ile, atomları ise elektronlar ile açıklamaya çalışırsak bir bütün olarak insanı gözden kaybederiz. Mikroskobun altında *insanın kendi* tamamen ortadan kaybolur.

.

Bir sandalyeyi parçalarıyla açıklamak tabi ki mümkündür, ancak bu; onun hakkında sadece bir yönde düşünmek, hakikatin yalnızca bir formu anlamına gelir. Sandalye, aynı zamanda zihinde onu içeren fikirle de açıklanmalıdır. Ne nicesel bir araştırma, ne kimyasal analizler ne de mikroskobik incelemeler bu fikri

ortaya çıkarabilir veya bize, sandalyenin varlığının tüm anlamını verebilir. Kendimize sandalyenin *sebebi* nedir diye sorsak, bu soruyu nasıl cevaplayabiliriz ki?

Sandalye önümüzde görünür bir nesne olarak vardır. Onun sebebinin iki yanı vardır. Görünür tarafta, imal edilmiş olduğu ahşap parçalardır sandalyenin sebebi. Görünmez tarafta ise sebebi, birinin zihnindeki bir fikirdir. Burada, şu üç kavram mevcuttur: *fikir, sandalye, ahşap*.

Natüralizm veya bilimsel materyalizm, üçüncü kavramın üstünde durur. Her türlü nesneyi oluşturan ayrı ayrı maddesel parçalara vurgu yapar, "sebebi" onlarda arar. Organize olmuş maddenin ardındaki *fikir ise* görmezlikten gelinir. Natüralizmin dikkatini çeken şey, zaman ve mekanda tezahür edendir ve bu nedenledir ki herhangi bir organizmayı oluşturan daha küçük parçaların ortaya çıkış sebebini -*önceki zamanda* da, yani geçmişte de- aramaktan kendini alamaz.

Şimdi, sandalyenin zamanda ve mekanda ortaya çıkış anı, üretilmesi için ilk ahşap parçasının şekillendirildiği an olarak alınabilir. Bir sandalye, görünürde, ilk ahşap parçasıyla ve bir ev, ilk tuğla ile başlamıştır. Ancak, sandalyenin ve evin zamanda ve mekanda başlamasından önce, her ikisi ile de ilgili fikirler birinin zihninde mevcuttu. İlk tuğla konmadan önce mimarın zihninde bütün evin tasarımı zaten vardı.

Ancak bu fikir görünür hale getirilirken evin *en küçük* parçası, ilk olarak geçen-zamanda görünür olmalıdır. Mimar önce bütün fikri, evin fikrini bir bütün olarak düşünür ve buradan, yavaş yavaş daha küçük ve daha küçük detaylara ilerler. *Ancak zamandaki tezahürde bu işlem tersinir*. İfadede tezahür etmesi için öncelikle, fikrin gücünün en küçük detaya girmesi gerekir, yani ev *fikrinin* ortaya çıkması için gerekli ilk nokta ilk tuğladır. Bir fikrin zamanda ve mekanda ilk ifadesi tek bir temel maddesel unsurdur. Ancak fikir, mimarın zihninde zaten tam olarak var-

dır ama görünmezdir. Tamamlandığında, ev o fikrin görünür formdaki ifadesi olur. Deyim yerindeyse, ev, ilk terim olan *fikir* ile üçüncü terim olan *temel maddesel unsur* arasında bir aracı gibi büyümüştür.

Ev tamamlandığında (ikinci terim olarak), sayelerinde evin inşasının mümkün olduğu birinci ve üçüncü terimler ortadan kalkarlar. O fikir zamanda ve mekanda ifade bulmuştur ve tek tek tuğlalar, artık o şekilde düşünülmemektedir, aksine, evin ta kendisi olan bir kütleye dönüşmüşlerdir. Evi, onu oluşturan tuğlalara ve sıva harcına dek analiz etmek mümkündür; ve tuğlaların, evin sebebi olduğunu söylemek de her zaman mümkündür. Ama bu eksik olurdu çünkü evin bütün yapısı, biçimi ve ayrı ayrı bölümlerinin uyumunun ilk çıkış noktası; mimarın zihnindeki fikirdedir ve bu fikir, zamanda ve mekanda değildir. Demek istediğim, bu; görüntülerin dünyasının veya görünen dünyanın içinde değildir. Birinci ve üçüncü terimlerin -fikir ve temel madde olarak tuğlanın- her ikisinin de nedensel (kozal) oldukları ve nedenselliği iki kategori şeklinde düşünmemiz gerektiği açıktır. Bilimsel materyalizmin görüntüsel tarafta *nedensel* olarak bulduğu bütün şeyler doğrudur ama nihayetinde eksiktir. Ve tek başına *fikir* sebep oluşturmaz. Birbirlerini tamamlayıcı unsurlar olarak birinci ve üçüncü terimlerin her ikisi de gereklidir.

Geniş anlamda, iki tip zihin mevcuttur; biri birinci terimi, diğeri ise üçüncü terimi savunur. Gerekli olan, her iki bakış açısının birliğidir.

Zorluk, zamanın kanunlarından dolayı tamamen formüle edilmiş ve en tamam fikrin bile kendini her şeyden önce görünür tezahürde, en temel formda ardı ardına ifade etmesinin zorunlu olmasıdır. Gereğince tezahür edebilmesinden önce uzun süreli bir deneme-yanılma dönemi gerekli olabilir. Ve fikrin çıkış noktasının görünür bir şekil aldığı ilk temel madde hep bundan sonra olacak şeylerin *sebebi* olarak (duyulara) görünecektir. Böy-

le görünür ve böyle görüldüğü için de modern evrim doktrini ortaya çıkmıştır.

Organize olmuş yaşayan maddenin şekil alabilen yapı malzemesinin maddesel unsurlarını -atomların, karbonun, hidrojenin, nitrojenin, oksijenin, sülfürün ve fosforun dünyasını- değeri- nin karışım gücüyle oluştuğu bu harika boya kutusunu ve bunlardan oluşan sonsuz farklılıkta birleşimler ve gruplaşmaları ve sonsuz ürün çeşitliliğini düşünün! Bunlar üçüncü terimi, yani dünyanın ve yaşamının inşa edildiği maddesel elementleri oluşturur. İnsan, doğrudan kullanabileceği çok daha kısıtlı -çok daha kaba- bir formasal madde alanına sahiptir. İnsanın fikirleri atomlar dünyasına doğrudan ve kolaylıkla etki edebilseydi, etkileyemeyeceği maddesel dönüşüm kalır mıydı acaba? Zihnim, üzerinde yazı yazdığım şu tahta masanın atomik dünyasına doğrudan etki edebilseydi, bu durumda, onu oluşturan atomları yeniden düzenlemekle bile hiç zorluk çekmeden onu pek çok maddeye dönüştürebilirdim. Ve atomlar dünyası üzerinde böyle bir gücüm olsaydı ve hayat *fikrini* bilseydim, hayat yaratabilirdim. Ancak böyle bir sihrin gerçek *sebebi* maddesel elementlerin kendileri değil, zihin ve fikir olurdu.

.

Natüralizmin sebep olarak üçüncü terimi vurguladığından bahsetmiştim. Onun gözleriyle baktığımızda, her şeyi nitelik, anlam veya fikir yerine nicelik ve malzeme düzenlemesi olarak görmeye eğilimliyizdir. Vurgu tek taraftadır; evrenin dışsal, genişletilmiş, duyulara dayanan tarafında. Bu ise herkesin kendi içinde bilmesi ve fark etmesi gereken bir tutuma karşılık gelir. Dünya, onu gördüğümüz gibidir ve şu veya bu şekilde kendinden türemiştir. Atomlar şu veya bu şekilde belli düzenlemeler oluşturacak şekilde bir araya gelmişler, görünür madde kütleleri ve aynı zamanda canlı yaratıklar şu veya bu şekilde ortaya çıkmışlardır.

Peki, natüralizm bizden neyi alıp götürmektedir? Tabii ki bizleri, şeylere bir şekilde ölü gibi bakmaya yöneltmektedir. En abartılı şekliyle bu görüş; devasa ve mekanik bir evrende, gezegenler ve güneşlerden oluşan anlamsız bir mekanizma içinde yaşadığımızı ve insanın burada minnacık bir canlı, önemsiz ve fani olarak tesadüfen ortaya çıktığını öne sürer. Yalnızca üçüncü terim vurgulandığında, bu görüş yeterince doğru olacaktır. Bu ise şu anlama gelir: insan, hayatını yoluna koymak istiyorsa sadece dışsal, görünür dünya ile ilgilenmelidir. İnsanın duyuları yoluyla ulaşabileceğinden başka “hakikat” yoktur. Demek ki insan yeni makineler icat edip yapmalı, görünür dünya ile ilgili olası en çok miktarda olguyu toplamalı ve “doğayı fethetmeye” çıkmalıdır.

Bu bakış açısı, insanı dışarıya yöneltir. Kendi aktivite alanını, kendi dışında sadece dışsal bir şey olarak görmesine neden olur. Bu ise insana, madde evreni hakkında keşfedeceği bazı taze olguların, üzüntüsünü ve acısını azaltacağını düşündürür. Bugün, bilimsel gelişmelerle bağlantılı olarak insanlığın dikkate değer bir şekilde dışa yönelişi ve yeni keşiflerin ve icatların insanın problemlerini çözeceği yönündeki gitgide artan yaygın bir beklentisi vardır. Bilimsel materyalizmin, özellikle on dokuzuncu yüzyılın son kısmını karakterize eden tutumu, kitlelere ve hatta Doğu’ya da ulaşmıştır.

İnsanoğlu artık zorluklarının çözümünün kendi dışındaki bir şeyde olduğu görüşündedir. Ve bu tutumla birlikte insanların oluşturduğu kitlesel organizasyonlara inanma, buna paralel olarak varoluşun artık içsel olarak duyumsanmaması, bireysel farklılıkların silinmesi ve normal hayatın bir parçası olan tüm zengin giyim tarzı çeşitliliğinin ve yerel farklılıkların yavaş yavaş ortadan kaldırılması kaçınılmaz olarak gelmektedir. Dünya gitgide ufalmakta ve gitgide daha bir örnek olmaktadır. İnsanlar farklı bilgeliklere sahip olma gücünü kaybetmektedir. Bunun yerine, birbirlerini giderek daha çok taklit etmektedirler. Ve kitle-

sel organizasyonları mümkün kılan tam da budur. Bununla paralel olarak hızlı ulaşım ve telsiz haberleşme sayesinde dünya ile bağlantı artmakta ve böylece bütün dünya anormal bir şekilde tek bir yerel uyarana cevap vermektedir.

Ve bütün bunların da üstünde, bugünkü insanlığın hayalinde ışıldar gözüken o garip canavar, bilimin bir sırrı keşfedeceği, bir çözüm bulacağı ve dünyayı vahşetten ve adaletsizlikten kurtararak Altın Çağ'ı geri getireceği fantezisi dikilmektedir. Hayatın zorluklarına *nihai çözümler* bulabileceğimiz ve insanlığın bir bütün olarak ileride bir gün "hakikat"e ulaşacağına dair bu fikir, dünyaya gelen her bireyin yeni bir başlangıç noktası oluşturduğu olgusunu görmezlikten gelmektedir. Her birey, daha önce keşfedilmiş her şeyi kendisi için yeni baştan keşfetmek zorundadır. Herkes hakikati kendisi için bulmak zorundadır. Bu bir tarafa, insanın hayatını yalnızca bilimsel bilgiler vasıtasıyla düzene sokabileceği konusundaki inancının sonucu olarak bugün ne görebiliyoruz?

Pratik açıdan bakınca gördüğümüz tek şey icatlarının insana hükmetmeye başladığıdır. Makinelerin insan hayatı ile orantısız hal almaya başladığını görüyoruz. Tabii ki makinelerin gelişiminin, insanın gelişimi anlamına gelmediği açıktır; ve aynı şekilde açıktır ki makineler insanları köleleştirmekte ve yavaş yavaş normal hayatının olanaklarını ve normal çabalarını ve işlevlerinin normal kullanımını insanın elinden almaktadır. Makineler insanın ihtiyaçlarıyla orantılı bir düzeyde kullanılabilseydi bu bir nimet olurdu. İnsanlar, en son icadın insanlık için hiç de en iyi şey olmayabileceğini bir anlayabilseler ve *ilerleme* sözcüğüne şüpheyile yaklaşabilseler, daha dengeli olma konusunda ısrar edebilirlerdi. Kavrayamadığımız şey ise dış hayatın baskısının, yeni keşiflerle hiç de azaltılamayacağıdır. Onlar hayatımızı sadece daha da karmaşık hale getirirler. Yaşamak için sadece ekmeğe değil söze de gereksinimiz vardır. İhtiyacımız olan sadece yeni olgular ve donanımlar değildir; fikirlere ve yeni anlamların uyaranlarına da

gereksinimiz vardır. İnsan kendi anlayışıdır, yoksa sahip olduğu olgular veya icatlar ve donanımlar yığını değildir. Zorlukla elde ettiği anlayışı yoluyla kendi içindeki merkezi bulur ve bu yolla dış şeylerin baskısına dayanabilir ancak. Oysa bugün olanların genel devinimini hiçbir şeyin denetleyemediği açıktır. Batı uygarlığında buna karşı çıkabilecek güçte bir anlayış görünmemektedir ve modern dünya, natüralizmin bakış açısının insanlık için uzun vadede düşmanca olduğunu henüz öğrenmemiştir. Yalnızca üçüncü terime -görünür ve elle tutulur olana- önem vermek yeterince mantıklı görünmektedir. Ama insan mantıksal bir makineden daha fazlasıdır. Hiç kimse ne kendini ne de başka birini sadece mantık yürüterek anlayamaz. Aslında bizler mantık yoluyla çok az şey anlayabiliriz. Fakat bu yeteneğin zorbalığı, insanın duygusal ve içgüdüsel hayatının çoğunu mahvedebilecek kadar artabilir.

.

Natüralizmin antitezi olarak, insanı kısmen görülebilir, kısmen görülemez, kısmen zamanın içinde ve kısmen zamanın *dışında* olan yaratılmış *bir* evrene yerleştiren eski bakış açısı vardır. Gördüğümüz evren tüm gerçekliğin yalnızca bir cephesidir. Bir duyular yarattığı olan insan, yalnızca görünüşleri ve görünüşlerin incelenmesini bilir. Evren sadece duygusal bir deneyim değildir, aynı zamanda içsel bir deneyimdir de, yani dışsal hakikat olduğu gibi içsel hakikat de vardır. Evren her ikisidir de, hem görülebilir hem görülemez. Görülebilir tarafta (üçüncü terim) olgular dünyası vardır. Görülemez tarafta (birinci terim) fikirler dünyası vardır.

İnsanın kendisi ise evrenin görülebilir ve görülemez tarafları arasındadır; biriyle duyuları vasıtasıyla ilişkideyken, diğeri ile iç doğası vasıtasıyla ilişkidir. Belli bir noktada evrenin dışsal, görünebilir olan tarafı öyle olmaktan adeta çıkıp insanın içine içsel bir deneyim olarak girer. Başka bir deyişle, insan görülebilen ile görülemeyen arasında belli bir orantı gibidir.

Bu yüzden, dış görüntü onu tamamlamaz ve dışsal hayat şartlarındaki herhangi bir iyileşme de onu hiçbir zaman gerçekten tatmin etmeyecektir. İnsanın içsel gereksinimleri vardır. Duygusal hayatı, dışsal şeylerle doyurulamaz. Yapısı yalnızca dış hayata *uyum sağlama* anlamında açıklanamaz. Varoluşuna anlam verebilmek için fikirlere gereksinimi vardır. İnsanın içinde büyüyecek ve gelişebilecek -kendisinin daha ileri bir hali olan- o şey mevcuttur ama bu şey "yarınlar"da değil onun yu-karısındadır. Onu değiştirebilecek belli bir tür bilgi, görünüşler dünyasına ait olgularla ilgilenenden farklı nitelikte bir bilgi, tutumunu ve anlayışını değiştirecek, üzerinde içsel olarak işleyecek ve doğasının uyumsuz yönlerini uyumlu hale getirecek bir bilgi mevcuttur.

.

Kadim felsefelerin çoğunda bu, insanın başlıca görevi, -*gerçek* görevi- olarak ele alınmıştır. İçsel büyüme yoluyla insan, zorluklarının gerçek çözümünü bulur. Bu büyümenin yönünün dışarıya; yani iş, bilim veya dış aktivitelere doğru değil de içeri doğru; yani *bir şuur değişiminin* meydana geldiği, kendini bilme yönüne doğru olduğunu anlamak şarttır. Bir insan sadece dışa dönük olduğunda, inanışları onu "hakikat"ın tek ölçütü olarak duyulara yönelttiğinde, sadece görünüşlere inandığında o insan, kendi içinde değişemez.

İnsan bu içsel anlamda büyüyemez. Natüralizmin bakış açısı nedeniyle insan, içsel değişimin bütün olanaklarından kendini yoksun bırakmaktadır. Büyümeye başlayabilmek için önce fikirler "dünyası"yla ilişki kurmalıdır. Bu da evrende, duyuların algılayabileceğinden *daha çok şey* olduğunu hissetmek zorunda olması demektir. Başka anlamların, başka yorumların söz konusu olabileceğini hissetmelidir; ancak bu şekilde zihni "açılabilir". Ona, *daha başka bir şey* de olabileceği hissi gelmelidir. Kendinin ne olduğunu, hayatın ne anlama gelebileceğini, varoluşunun

ne anlama geldiğini merak etmelidir. Ruhunda belli tarzda bir sorgulamanın oluşması zorunludur. Varoluşun anlamı, bana görüldüğünden daha fazlası olabilir mi? Ben, duyularımın gösterdiğinden daha büyük bir şeyin içinde yaşıyor olabilir miyim? Bütün sorunlarım sadece dışsal sorunlar mı? Dış dünya hakkındaki bilgi, olası tek bilgi mi?

2. BÖLÜM

ŞUURUN NİTELİĞİ

DÜNYANIN gördüğümüz gibi olduğunu nasıl doğal karşılıyor-
sak, şuurumuzu da öyle kabul ettiğimiz konusunda pek şüphe
yoktur. Şuurumuz, nihai gibi görünmektedir. Bilmemizin olası
olduğu tek şuur türü gibi gözükmektedir. Belleğimizden, hatta
düşünme gücümüzden ve bazen duygularımızdan şüphe ede-
bilsek bile, şuurumuzdan şüphe etmeyi düşünmek neredeyse
hiç aklımıza gelmez. Ona asla, hayatımızı algıladığımız şekle
sokan bir şey gibi bakmayız. Örneğin, deneyimlerimizin siyah
ve beyaz, evet ve hayır gibi karşıtlıklara, çelişkilere bölünmüş
görünmesi bize şuurumuzun doğası (veya şuurumuzun düze-
yinin doğrudan sonucu olarak sahip olduğumuz zihin türü) ile
ilgili bir şey gibi değil, dışsal şeylerin yapısında olan bir şeyle
ilgili görünür.

Bazı deneyimler ve kendi üzerinde yaptığı deneyler yoluyla
William James "normal, uyanık haldeki şuurumuzun, rasyonel
şuurumuzun sadece tek bir özellikte şuur olduğu ve onun yanın-

da, en ince türden bir perde ile ayrılmış tamamen başka potansiyel şuur formlarının bulunduğu" sonucuna varmıştır.

Sayelerinde şeyleri tamamen yeni bir şekilde deneyimlediğimiz ve hayatı yeni bir yolla karşıladığımız başka şuur hallerinin varlığına inanmış biri olan James, evren hakkında olup da şuurun bu diğer formlarını dışarıda bırakan herhangi bir açıklamanın nihai olarak kabul edilemeyeceğini idrak etmiştir. Şu anki şuurumuzu nihai olarak kabul edersek *kendimiz* ile ilgili hiçbir görüş de nihai olamaz.

Şuur genelde *farkındalık* olarak tanımlanır ama aslında bu tanımlama, kelimenin kendisinin ima ettiği anlamdan daha aşağıdadır. Şuur, kelime anlamı olarak "birlikte bilmek" demektir. Bu yüzden şuurun gelişimi demek "daha çok birlikte" bilmek anlamına gelecektir ve bu da, daha önceden bilinen her şeyle yeni bir ilişki doğuracaktır. Zira daha çok bilmek; şeyleri başka türlü görmek demektir daima.

"Şuur" sözcüğünü sadece "farkındalık" anlamında alsak bile onun, olası tüm farkındalık olabileceğini edemeyiz. Farkındalığın bir *derecesi* olmalıdır ve bildiğimiz her ne ise, onunla belli şekildeki ilişkimizi belirleyen de o olmalıdır.

Gündelik şuurumuz bizleri kendimizle ve şeylerle ilişkilendirir. Uyku esnasında şuurumuzun kalitesi değişmiştir. Tek bir tarz farkındalık ve ilişki sağlar. Uyandığımızda ise şuurun derecesi ve ilişkinin şekli değişir. Ama bunun doğruluğunu kabul etmekle birlikte, yeni farkındalık ve ilişki dereceleri sağlayan daha başka şuur türlerinin olabileceğini düşünmeyiz. Ne de çözümsüz zorluklarımızın, çaresizliklerimizin ve cevapsız sorularımızın çoğunun *doğal olarak sahip olduğumuz şuur türü yüzünden* zorunlu olarak var olduklarını ve yeni bir şuur derecesinin ya onların farkında olmamızı sağlayarak ortadan kalkmalarına veya onlarla tamamen yeni bir ilişki içine girmemize sebep olacağını düşünmeyiz.

Şuur bazen ışıkla karşılaştırılır. Şuurun artması ışığın artmasına benzetilir. Ama şuurun artmasının, daha önce bulanık olan bir şeyi daha berrak olarak görmek anlamına gelmekten ibaret olmadığını ileride göreceğiz. *Nitelik* değişmiştir. O an için onu deneyimleyen insanın kendisi değişmiştir. Değişen sadece şuurun *niceliği* değildir, onun tam da doğası değişmiştir.

Psikolojik açıdan bakıldığında insandaki şuur düzeyleri hakkında ne gibi kanıtlar vardır? Nörolojik öğretiler ne demektedir?

İngiliz nörolojisinin öncülerinden Hughlings Jackson, sinir sistemi hakkındaki öğretisinde bunu, yüksek olanların aşağı olanları kontrol ettiği sinir düzeylerinin bütünleşmiş bir sistemi olarak tanımlamıştır.

Sinir sisteminin tek bir şey, tek bir birleşim, tek tip bir üniforma olmadığını anlamalıyız. O, birbirine uyumlanmış ve *skala* prensibine göre sıralanmış ve görünüşe göre beyin korteksi -ki beyin kendisi de farklı sinir-hücre katmanlarına veya düzeylerine sahiptir- tarafından idare edilen, sinir-hücrelerinin farklı gruplaşmalarından oluşan bir *yapıdır*.

Jackson, sinir sistemindeki yüksek bir düzeyin eylemi zayıfladığında, aşağı bir düzeyin eylemi serbest bırakıldığını düşünmüştür. Aşağı bir işlev yüksek bir işlevin yerini almaktadır. Vurguladığı başlıca nokta, bu serbest bırakma faktörünü göz önüne almadıkça sinir sisteminin aksiyonunu psikolojik açıdan hiç anlayamayacağımızdır; çünkü bozulmuş sinir işlevlerinin birçok semptomu bu *serbest bırakma fenomenine* bağlıdır.

Neyi kastettiğini net olarak anlamak şarttır. Bir öğretmenin erkek çocuklardan oluşan bir sınıftan sorumlu olduğunu, öğretmenin yüksek bir düzeyi, çocukların da daha aşağı bir düzeyi temsil ettiğini ve bütün sınıfın belli bir tarzda çalışan "bütünleşik bir sistem" olduğunu hayal edelim. Öğretmen uykuya daldığında, aşağı düzey "serbest kalır"; yani oğlanlar nasıl isterlerse öyle

davranmaya başlarlar ve sistem, şimdi artık tamamen farklı bir şekilde çalışmaktadır.

Bu sadece öğretmenin uyumasından kaynaklanan bir olgu değildir (ki Jackson bunu “negatif faktör” diye adlandıırırdı; bu herhangi bir gösterge veya belirtiyeye yol açan olgunun *kendisi* değildir). Bu daha çok, çocukların üstünden kontrolün kalkması ve bunun düzensizliğe yol açmasıdır. Başka bir deyişle, sinir sisteminin yüksek bir düzeyi çalışmıyorsa *onun işlev yokluğu, kendi içerisinde fark edilemez*. Tezahür eden yalnızca aşağı seviyenin serbest kalmış aktivitesi olacağından, ancak bu incelenebilir. Yüksek düzeyin işlevi mevcut olmayacaktır ve *onun doğasını belirlemek imkansız olacaktır* çünkü bizler bu durumda ancak aşağı bir seviyenin serbest kalmış aktivitelerini algılayıp inceleyebileceğizdir.

Öğretmenin uykuya dalınca görünmez olduğunu ve bir sınıfın nasıl işlev görmesi gerektiği hakkında hiçbir şey bilmediğimizi varsayalım. Sadece, belli sayıda ve düzensiz bir durumda erkek çocuklar görürüz. Biz bu düzensizlikten bir sınıfın nasıl olması gerektiği ile ilgili hiçbir çıkarımda bulunamayız. Bu, bizim için bilinmez olarak kalacaktır.

Yüksek işlev olmadığında zorunlu olarak aşağı işlev ortaya çıkar ve bu sonuncusu, *farklı bir düzene* sahiptir. Yüksek işlevler aşağı olanlardan çıkarsanamaz. Bu soruyu *şuur seviyeleri* bakış açısından düşünecek olursak, bu durumda normal seviyemizin altında, başka bir düzende daha aşağı bir seviye vardır. Normal şuur düzeyleri bozulunca, Jackson aşağı düzeyden aktivitelerin serbest kalmasına bağladığı rüyaya-benzer hallerin sıklıkla belirgin bir şekilde ortaya çıktığını gözlemlemiştir.

Ortaya başka bir şuur niteliği çıkar çünkü bu düzeyde, şeyler birbirlerine alışlagelmiş düzeyde mümkün olamayacak bir şekilde bağlanabilirler ve böylece, yüksek seviyede mevcut olmayan fantastik etkilere, kabuslara vb. açık hale geliriz. Kişilikte

çok dikkate değer çelişkiler varsa, bu rüyaya-benzer hal herhangi bir zamanda ortaya çıkma ve hayat ile kişi arasına girme eğilimindedir.

Olağan şuur seviyemizin *en yüksek* formdaki şuur seviyesi olduğuna veya insanlar için mümkün olabilecek tek deneyim olduğuna inanmaya hakkımız yoktur. Kişinin içsel deneyim dağılımının zorunlu olarak rüya hali veya olağan şuurla sınırlı olduğunu söyleyemeyiz. Sadece, olağan şuur düzeyimizin üstünde yalnızca zaman zaman uyandığımız bir düzey bulunması olasılığını değil, *bu meydana geldiğinde olağan şuurumuzun daha büyük bir sistemin içine dahil olduğu* olasılığını da göz önüne almalıyız.

Bu açıdan bakıldığında, olağan şuurumuz bir *serbest bırakma* olgusu olarak ele alınabilir. Kendimizi *parçalara ayrılmış ve birleştirilmemiş bireyler* olarak incelememiz doğru olurdu. Psikolojik açıdan, kanıtlara dayanarak söylenebilecek olansa, sinir sisteminin olağan şartlarda tam olarak kullanılmaktan kesinlikle çok uzak görüldüğüdür. Ancak bu tür bir kanıtı, klinik açıdan ortaya koymak kolay değildir. Konuya psikolojik açıdan yaklaşmak gerekir.

Duyusal görüş açısı seviyesinde kaldığı sürece insanın varlığının bütünselliğini veya uyumunu bulamayacağına dair çok eski bir fikir vardır. Duyusal bir varlık, yani yalnızca duyulardan yola çıkarak düşünen ve "dışarı"ya, görünen hayata dönük bir varlık olan insan, *kendi* olan bakımından *ölü* kalır. Ne de evrenin duyulara dayalı tarafından gelecek herhangi bir şey onu harekete geçirebilir.

Modern bakış açılarına oranla daha zengin ve daha bütünsel olan daha eski görüşlerde insan, uçsuz bucaksız, yaşayan bir evrenin çerçevesi içine yaratılmış bir varlık olarak yerleştirilmiştir; yani yaşayan evren tarafından yaratılmış olarak evrenin içine yerleştirilmiştir. Böylece, insan dünyada yer almakla kalmıyor, *dünya da onun içinde yer alıyordu*.

Skala veya “mükemmellik derecesi” fikri, insana ve evrene dair eski nosyonların çoğuna sızmıştır. Evren farklı derecededir. Ve insan, içinde *şuur* ve anlayış gibi zihnin değişik seviyelerinden meydana gelmiş bir merdiven olan çok karmaşık bir yaratım olarak kabul edilirdi. Bu seviyelerden *duyusal* olanı ise en aşağı olarak görülürdü.

Duyusal olanı bugünün “materyalistik” görüş açısına bağlamak istiyorum. Dikkate alınacak nokta, insanın içinde tıpkı bir skaladaki gibi sıralanmış potansiyel gelişme dereceleri saklı olsa bile bütünüyle duyusal veya maddesel olan görüşünü dönüştürmedikçe hiç kimsenin kendi potansiyel varlığının bu skalasında yükselmeyeceğidir.

Bu görüşün arkasındaki psikolojik dolaylı anlatımlar gerçekten çok dikkate değer ve önemlidir. Duyulara dayalı veya materyalistik görüş bizleri, *psikolojik olarak* kelimenin tam anlamıyla sınırlamaktadır; öyle ki daha yüksek *şuur* dereceleri mevcut olsa bile yalnızca “görünen şeyleri kanıt olarak aldığımız” veya şeylerin sadece görünen, dokunulan ve maddi yanlarından kanıtlama beklediğimiz sürece veya dünyayı sadece onu *gördüğümüz* gibi kabul ettiğimiz sürece, bu derecelere ulaşmamız imkansız olacaktır.

Materyalizmin bakış açısı nedir? Bunu açıklamak düşündüğümüz kadar kolay olmayabilir. Bizler, bilmeksizin “materyalist”izdir. Ve “materyalizm” her birimiz için sandığımızdan daha derin bir problem olabilir. Her şeyden önce bizler, her şeyin açıklamasını ve sebebini bulmak için bu görüşün bakış açısından *dışarı* (duyular kanalıyla) doğru bakıyoruz. Görünüşün mutlak gerçek olduğundan yola çıkıyoruz. Öncelikle temel meselelerden bahsedecek olursak; “Tanrı”nın varlığına ait kanıtı, görünüşlerin hayatının içinde arıyoruz. Hayat kötü bir şeye

dönüşürse, “Tanrı”nın olmadığını düşünüyoruz. Bilimsel olarak *sebepleri* görünüşlerin dünyasında arıyoruz. Her ikisinde de aşağı yukarı aynı şeyi yapıyoruz. Birinci durumda, görünür maddesel hayatta “ruh”u aramaktayız. İkinci durumda ise maddenin en küçük formları içinde görünüşün arkasındaki prensipleri aramaktayız. Materyalistler olarak *sebebi*, en basit madde parçacığında arıyoruz. Hayatın gizeminin nihai açıklamasını küçük psikolojik süreçlerde, biyokimyada vb. arıyoruz. Bunu, bir evin varoluş sebeplerini, yalnızca onun küçük yapı taşlarında aramakla karşılaştırabiliriz; sanki onun gerçek varoluş “sebebinin” onun arkasındaki *fikirde* değil de, onu meydana getirmiş olan basit tuğlalarda bulabilirmişiz gibi. Çünkü materyalistler için dünya, kaçınılmaz olarak fikir-siz olmalıdır. O bir sanat şaheseri olamaz; aksi takdirde bunun sanatçısı nerede olurdu? Ne teleskop ne de mikroskop onun gerçek varlığını ortaya çıkaramaz.

Tezahür etmiş her şeyin arkasındaki esas prensip görünüşler dünyasının kendisinde değilse ve de kimya (yani küçük basit parçacıklar) vasıtasıyla görünen forma dönüşen *fikirde* yatıyorsa, bu durumda materyalistler olarak bu olguyu görmezlikten gelip, atomların dünyasına ait kimyasal süreçlerin ta kendilerinin hayatı oluşturdıklarını varsaymak gerekir. Bu taraftan bakıldığında, tohumun bir embriyoya dönüşmesi sadece ilk şok olan gebe kalma ile başlayan ve ardı ardına gelişen bir dizi kimyasal değişimdir; her kimyasal değişim bir öncekinin sonucu ve devamı olarak bu şekilde embriyonun gelişmesine yol açmaktadır. Sadece kimyasal değişimlere bakmakla, onların ardındaki kontrol eden prensibi veya *kanunu* görmezlikten geleceğizdir; mekanın üç boyutunda bulamadığımız şeyleri inkar edecek, hayatı gitgide açılan oluşlar olarak değil, daha çok fiziksel kütlelerin bir araya gelmesi olarak göreceğizdir.

Açıkçası, materyalizm duyulara ve fiziksel maddeye zihnin veya fikrin üstünde öncelik vermektedir. *Kanunlar*’ın onuncu kitabında Plato, materyalizmin bakış açısını o zamanki ha-

liyle yeterince açık bir şekilde ortaya koymaktadır. Materyalist, *doğayı kendini-türetmiş* olarak gören bir kişiydi. Ölü maddelerin basit parçacıkları bütün evreni ve içindeki tüm yaşayan varlıkları oluşturmak üzere şu veya bu şekilde bir araya gelmişlerdi. Madde en karmaşık yaşam formlarını oluşturmak üzere rastlantısal olarak kendi kendini geliştirmişti. Madde kendi kanunlarını oluşturmuştu. Ve *Zihin'in* kendisi de cansız maddenin bu rastlantısal birleşimlerinden meydana gelmişti. "Ateş ve suyun ve toprağın ve havanın hepsinin doğa sebebiyle ve şans eseri var olduğunu söylüyorlar... Elementler şans eseri ve içerdikleri belli bir kuvvet vasıtasıyla, kendi aralarındaki bazı çekimlere göre, sıcak soğukla veya kuru ıslakla vb. olmak üzere ayrı ayrı hareket ediyorlar. Bütün evren, hayvanlar ve bitkiler de dahil olmak üzere, bu tarzda ve bu yolla yaratılmış... Zihnin veya herhangi bir Tanrı'nın eylemiyle değil diyorlar, söylediğim gibi, yalnızca doğa tarafından ve şans eseri yaratılmışlar" (*Kanunlar*, 889 B).

Bu bakış açısından, fiziksel doğa ister istemez her şeyin yaratılışının ve yok edilişinin *ilk* sebebidir. Zihin ise ikincildir; fiziksel maddenin rastlantısal bir ürünü.

Zihin ve zekanın ölü maddeden rastlantıyla çıktığına gerçekten inanabilir miyiz? Öyleyse, probleme samimi olarak yaklaşmak için, orijinal maddeye -ki kimyasal açıdan bakarsak bu, Hidrojendir- olağanüstü değerler yüklemeliyiz ve evrenin geçen-zamanda, herhangi bir uzak noktada "başlamış" olduğuna inanıyorsak, bütün organize olmuş varlıkların nebular sistemin ilk maddesinde potansiyel olarak mevcut bulunduklarını varsaymamız gerekir.

Ama bilimsel materyalizmin geleneksel bakış açısına göre ilk madde ölüdür -ve de evren ölüdür ve de doğa ölüdür- ve doğaldır ki ölü bir doğanın hiçbir amacı olamaz. Bu teleolojik (erekbilimsel) olamaz.

Plato'nun zamanından bu yana bilim, desteksiz duyular alanının çok ötesine geçmiştir. Maddeyi elektriğe ve üç boyutlu dünyayı en azından dört boyutu olan teorik bir dünyaya dönüştürmüştür. *Doğal* olanın ötesine, yani duyusal kavramların, görülebilir ve doğal olanın ötesine geçmiştir. Bugün, fizikçiler nerede olduğumuzu anlamaya çalışıyorlar. İçinde olayların meydana geldiği bu "dünya-alanı" nedir? Bir olay gerçekten bir diğerinin sebebi olabilir mi? Mekan-zaman diye adlandırılan bu dört boyutlu süreç nedir? Ve bu bağlamda elektrik nedir? Gizemli ve kavranılamaz bir evrendeyiz. Buna rağmen, psikolojik açıdan, materyalizmin bakış açısının devam ettiğini ve etkilerini bütün dünyaya yaydığını söyleyebiliriz. Materyalizmin psikolojik etkisini göz önüne alarak onun içerdiği şeyi nasıl daha iyi kavrayabiliriz? Bizleri neden psikolojik olarak sınırlayabilmektedir?

.

Şimdi tamamen başka görüş açısına bakalım. Platocu görüşün görünenlere veya görünüşlerin gerçekliğine bakışı, bunların arkasında görünmez ve daha büyük bir gerçeklik düzeninin bulunduğu yolundaydı. Duyularımız vasıtasıyla kavrayabileceğimiz tüm formların ve şekillerin üzerinde ve ötesinde görünmez olan (sadece zihinsel olarak algılanabilir) *form* veya *şekil* vardır. *Fikir* terimimizin bağlandığı bu görünmez form veya şekiller, skalada da önce gelirler ve bu yüzden, herhangi bir algılanabilir form veya şekilden daha "gerçek"tirler. Bu nedenledir ki duyular dünyası, gördüğümüz her şey *gerçek formun* çok sınırlı bir dışı vurumudur ve doğru söylemek gerekirse; bilim, görünen nesnenin içinde *işaret edilmiş olanı* incelemektedir. "...Kelimenin tam anlamıyla bilim diye adlandırılabilir herhangi bir şeyin nesnesi, belki duyular dünyası tarafından işaret edilmiş bir şey olabilir ama bu, aslında o dünyadan değil, daha yüksek bir realite seviyesindendir" (Burnet, *Platonism*, s. 43, 1928).

Geometri uzmanı, örneğin, üçgenleri inceler ve herhangi bir çeşit üçgenin iç üç açısının toplamının her zaman iki dik açıya eşit olduğunu bulur. Ama bu, dış duyularımızla algıladığımız herhangi bir üçgen için doğru değildir çünkü mutlak doğru bir üçgen çizmek olası değildir. Demek ki o “*üçgen*”in kendisi, onun herhangi bir görünür betimlemesinden daha yüksek bir realiteye aittir. Bir *fikir* olarak üçgen -“ideal” üçgen- geçen-zamanda ve mekanda mevcut değildir. Görünür değildir, sadece zihin tarafından kavranmaktadır. Benzer bir şekilde, görünen dünyada görme organlarımızla algıladığımız güzellik duygusu veren, anlatım gücü ve orantı taşıyan herhangi bir şey güzelliğinin, anlatımının ve orantısının ardında sanatın ulaşmaya çalıştığı ve sıradan şuurumuzun üstünde anlık şuur çakmalarıyla yakalayabileceğimiz, daha yüksek bir realite derecesine sahiptir.

Ama materyalizm için daha yüksek bir realite derecesi geçerli değildir. Bunun, materyalizmin üstüne kurulduğu temel açısından tamamen açıklanamaz olacağını düşünüyorum. Belki *aşağıda* bir şey olabilir ama *üstte* bir şey olamaz. Daha yüksek seviyede bir realite var olamaz. Görünüşler dünyasının ardında üstün bir düzen olamaz, skalada ondan *önce* hiçbir şey yoktur. Çünkü evren, zihinsiz bir ürün olmalıdır ve beden, zihnin üstünde gelmelidir. Burada “fosfor olmaksızın düşünce olamaz”. Madde, işlevlerden ve kullanımdan ve duyularla algılanan da anlamdan önce gelmelidir.

Bilinen realitenin ardında daha yüksek düzeyde bir realiteyi kabul etmek demek aslında materyalizmin yönünü tersine çevirmek demektir. Çünkü bu, duyuların kendilerinin doğrudan göstermedikleri ama aynı zamanda, gerçekten işaret ettikleri bir şeyi zihnin bir eylemiyle doğrulamak olurdu. Plato’nun *bir insanın canının dönüm noktasını* koyduğu yer tam da burasıdır: İçinde yaşadığımız ve mükemmel olmadığı açık olan, uygunsuz dünyayı açıklayan daha yüksek bir realite düzeyinin mevcudiyetinin idrak edildiği yerdir.

İnsanın evrenin içinde yer alması gibi, evren de insanın içinde (bir realite skalası olarak) yer alıyorsa, bu durumda, insan evren ile ilgili düşük seviyede bir açıklama yaptığında bu kendine dönecektir; kendini sınırlayacak ve kendi potansiyel varlığının aşağısında kalacaktır. Bu durumda ise ona, içinden kendi hayatının ve zihninin tesadüfen ortaya çıkmış olduğu kendi dışındaki ölü maddesel dünyayı incelemekten başka yapacak bir şey kalmayacaktır.

İçimizde başka bir yön seçme yeteneğinde olan enerjiler varsa, bu durumda onlar ister istemez başka bir hedef bulamayacaklardır. Zira "ruhtan olan şeyler" varsa, içimizde yüksek seviyede şuur ve doğruluk varsa bu durumda, doğru geliştiklerinde insanı dış hayatın despotluğundan *ayırmaları* ve içimizdeki bu yüksek seviyelerin idrakiyle canın iç bağımsızlığını yaratmaları gereken bütün bu dürtüler, dış hayatın şeyleriyle kaynaşarak tek bir sıradan dış etki haline geleceklerdir; çünkü içsel bir amaç olmadığında, hedefleri insanın dışında imiş gibi görünecektir. Bu durumda ise dış hayatın hipnotik gücü artacaktır. "Dış" *fanatikçe*; yani şiddetle inanma gibi hissedilme eğiliminde olacaktır. Ve belki de, insanların bu materyalizm çağında, duygusal tatmin elde etmek için kendilerini gitgide daha çok kitle organizasyonlarına, savaşa, makinelere, hıza, büyük şeylere ve her tür çirkinliğe kurban etmeye mahkum görünmelerinin sebebi budur. Bu açıdan görüldüğünde, bilimsel materyalizmin tutumu aslında insanın her zaman çok büyük olmuş olan içsel zayıflığını artırmaktadır. İnsana ait olan her şeyde, bireyselliğin doğuşu için gerekli olan her şeyde ona ölü madde dünyasına tamamen hakim olabileceği illüzyonunu vererek, insanı gitgide daha aciz bir hale getirmektedir. Ve bu artan içsel zayıflıkla birlikte insan kendini gitgide hakim bir kişiliğin idaresi altına sokmaya, düşünmekten feragat etmeye ve en sonunda bir insan olmaktan vazgeçmeye yönelir. Hangi çelişki bundan daha tuhaf olabilirdi ki?

Materyalizme ait olan duygusal tutum "idealizm"e ait olan-
dan elbette ki çok farklıdır. Materyalistler olarak bizler, doğanın
gizlerini açığa çıkaracağımızı düşünürüz ve ekseriya, keşfettiği-
miz süreçlerin gerçek yaratanlarının bizler olduğunu farz ede-
riz. Herhangi bir yüzeysel betimsel açıklamanın *bildiğimiz* hissini
vererek bizleri tatmin edebilmesi şaşırtıcıdır. Örneğin, kimyasal
analizlerle bir maddenin niceliksel bileşimini ortaya çıkarabili-
riz. Bitkiler belli ki yeşil kanlıdırlar. Klorofil onların en önemli
bileşkenidir. İnsanın kanı kırmızıdır ve hemoglobinin onun başlıca
elementidir. Kimyasal analizlerle, bunların yapılarının oldukça
benzer olduğunu ve her birinin şu kadar karbon, oksijen, hid-
rojen vb. atomu içerdiğini bulabiliriz. Ardından, niceliklerini ve
içlerinde bulunan basit yapı taşlarını keşfetmekle, onların ta ken-
dilerini keşfettiğimiz gibi bir eğilime kapılırız. Ancak bu madde-
lerin ne işe yaradıkları ve arkalarındaki fikir tamamen ayrı tarz
bir düşünme düzenine aittir ve işte, materyalistler olarak gör-
mezlikten gelmeye çalıştığımız şey de tam budur. Neyi temsil
ettiklerini, nereye ait olduklarını ve *bağlantılı bir evrende* ne rol
oynadıklarını görmezlikten geliyoruz. Niteliği görmezlikten ge-
liyoruz çünkü materyalistler olarak, içindeki her şeyin belirli bir
rolü ve işlevi olan bağlantılı veya zeki bir evreni kabul etmiyo-
ruz. Comte, niteliğin aslında olumlu bir şey olmadığını, en olum-
lu şeyin nicelik olduğunu söylemişti. Ama bir şeyin en olum-
lu tarafı, onun *bir bütün olarak* anlamı, işlevi ve ne işe yaradığı,
insanların hayatında ve evrenin hayatında oynadığı rolü değil
midir? Ve niceliksel olarak konuşursak, farklı kimyasal yapıla-
rın öylesine sonsuz çeşitlilikte nitelikler oluşturması en büyük
gizem değil midir?

Bir şeyin en olumlu yanı, bütün bir şey olmasıdır. Bizler, bir
şeyin bütün olarak ele alındığında mevcut olan özel nitelikleri,
faydası ve amaçlarını göz ardı edip onu sadece basit parçacıkla-
rına indirgeyerek asla açıklayamaz veya anlayamayız. Bir şeyi

böyle bir yolla “açıklamak” bizlere “materyalizm”in tam da temelinde yattığına inandığım yanlış bir güç duygusu, kibir, yüzeysel bir bakış açısı getirir.

Okulda kimya ile ilk karşılaşmamı hatırlıyorum. Her şey birdenbire şaşırtıcı bir şekilde basit görünmeye başlamıştı. Her şey sadece kimyadan ibaret, sadece basit parçacıkların farklı nicelikleri ve bileşimleriydi. Yaşayan bir varlık sadece farklı nicelikte karbon, oksijen, hidrojen, sülfür, nitrojen ve fosfor gibi atom bileşimleri -tabi ki sonsuz ve düşünülemez çok sayıda ama gene de atomlardan “başka bir şey olmayan”- son derece küçük yapı taşlarından ibaretti. Hatta sevdiğiniz bir kişi bile muazzam sayıda atomdan “başka bir şey” değildi. Açıklamalar, bu niceliksel tabanda büyüleyici bir şekilde kolay görünüyordu. Bu, daha büyük olanı küçük olanla açıklamanın getirdiği obsesif büyülenmeden, tüm obsesyonların kaynaklandığı yerden başka nedir ki? Bana sanki evrenin gizi elime teslim edilmiş gibi gelmişti; özellikle de o zamanlar insanlar genelde kimyadan tamamıyla habersiz göründükleri için. Ancak, elementlerin -İngiliz kimyacı Newlands’ın oktav kanunu diye adlandırdığı- periyodik kanunu, yani aynı tür elementlerin kendilerini düzenli aralıklarla yenilemeleri kanununun anlamı üzerine kafa yormaya başladığımda bütün bu atomların ve bütün kimyanın arkasında bir şeyin var olduğunu idrak ettim. Onların davranışlarını, niteliklerini, pozisyonlarını, benzerliklerini ve ilişkilerini belirleyen bir kanun vardı, bir “düzen” vardı. Bu basit parçacıkların arkasında başka bir “dünya” vardı; bütün bu parçacıkları birbirine bağlayan ve tüm kimyasal değişimleri ve ilişkileri olanaklı kılan kanun, düzen, şekil ve prensiplerin dünyası. Ancak, henüz düşünmeye başlamamış birinin bilim tarafından adeta ellerine teslim edilmiş gibi gözüken bu güçlerle kendinden geçmesi anlaşılır bir şeydir. Her şeyi açıklamak, her şeyi bilmek, her şeyin neden böyle olduğunu tam olarak açıklamak mümkün görünmektedir ve bilimle bu ilk temas; bazı insanlarda “idealizm” gibi herhangi bir şeye

karşı -yani bu görünen dünyanın arkasındaki bu görünen dünyayı açıklayan herhangi bir şeye karşı- olağanüstü bir hor görme ve hoşgörüsüzlük yaratmaktadır. O insanlar, sadece bilimsel metotlarla herhangi bir şeyi gerçekten bilemeyeceğimizi veya anlayamayacağımızı ve hatta açıklayamayacağımızı göremezler ve bütün açıklamalarımızın bir gizem olarak kalacak olan süreçlerin açıklamalarından ibaret olduğunu anlayamazlar.

.

On sekizinci yüzyıl yazarlarının “doğal” insanı ve kadim yazarların dünyasal-zihinli veya duyusal insanı; dışa dönük, duyulara bağlı, duyu-zihinli insandır. Ama hepimizde, varlığımızın belli bir parçası olarak bu “doğal” insan mevcuttur. İnsan psikolojisinin bu tarafı, genel bakış açısı bugün artık kitlelere ulaşmış olan bilimin harikaları sayesinde güçlenmiştir. Entelektüel açıdan yalnızca, Paul’un “tenin zihni” diye adlandırdığı şeye sahipmişiz gibi görünmektedir. Duyularımızla temas kurabildiğimizden daha yüksek olan realitelere belli belirsiz inansak bile, içimizdeki “doğal” insan bizlere, bu yüksek realitelerin -gerçekten mevcuttarsa- önünde sonunda ya bazı büyük bilimsel kanıtlarla *ispat edilecekleri* veya kesinlikle bir kenara bırakılacakları fikriyle musallat olur.

Ama yüksek realitelerin herhangi bir *kanıtının* -herhangi bir şekilde duyulara hitap edebilecek olanını kastediyorum- bizleri duyusal anlama düzeyinin üzerine çıkaracağını düşünebilir miyiz? Duyulara hitap edebilecek hiçbir şey, hiçbir tür bilimsel keşif, *ispat edilebilecek* herhangi bir gösterge, bizleri o anlama düzeyinden yukarı taşıyamaz. Bu neden böyledir? Belki de bu sorunun üstünde gerçekten hiç durmadık.

İçimizde “yüksek” realitenin potansiyel dereceleri varsa, sadece duyular tarafından gelebilecek hiçbir şey onları açamaz. İşte, bunu kolaylıkla anlayamıyoruz. Ama yine de *insanın kendisinin görünüşlerle ilgili keşiflerinden ötürü değişmediği* açık değil

midir? Fenomenal dünyanın küçük tarafını ne kadar derinlemesine incelersek inceleyelim, o ne kadar ince bir şekilde sunulursa sunulsun *materyalizmden* asla kaçamayız. Bizler *zihni* asla *duyular* vasıtasıyla ispat edemez, keşfedemez ve idrak edemeyiz. Olağanüstü bir keşif olan telsiz telgraf, bizi kendi içimizde en küçük bir derecede değiştiremez. Sadece ona alışacak ve daha fazlasını isteyeceğiz. Şuurumuzun niteliği en ufak bir değişikliğe uğramayacaktır. Bir mucize hissi ile canlanmayacaktır; aslında, tam tersi olur. Daha kör, daha ilgisiz, daha emin hale geliriz. Şuurla bir değişim yapmak mümkünse, bunun görünür fenomenal taraftan gelmesi mümkün görünmemektedir.

Diyelim ki duyulara bir “ilah”ın varlığını kanıtlamak mümkün oldu; bunun sonucu ne olurdu? Bir ilahın kanıtlanabildiğini varsayalım. Bunun anlamı, insanın kendi manevi varlığının araması ve bireysel olarak kavramaya çalışması gereken şeylerin tamamının, bireyin kendisinin ortaya çıkartıp idrak ettiği bir şey olmak yerine bir duyular meselesi ve genel bulgu haline gelmesi olurdu. Gökyüzünde tanrısal bir varlık gözükseseydi, insanın tüm içsel yapısı bozulur ve iktidarsız bir hale gelirdi. İnsanın duyuları, en yüksek ve en bireysel yönünü *baskı altına almış olurdu*. Görünmez olan ile görünür olanın oyunundaki en derin konu, en berbat şekilde önceden tahmin edilir ve durumumuz, şimdikiinden çok daha dayanılmaz olurdu.

Bu açıdan bakıldığında, yüksek zekayı destekleyici bütün argümanların neden en sonunda dışsal duyu kanıtları haline dönüştüğünü, -Paley’in argümanı gibi, ruhsal varlıkların sözde mevcudiyeti, dışsal mucizeler ve büyü yoluyla kanıtlar- kanıt olarak çok fazla yakınımıza getirildiklerinde bize çok itici geldiklerini belki de görebiliriz.

Dışsal olan içsel olanı baskılayamaz. Gerçekten de bütün bu konularda, mucizevi olanın dışsal “kanıtı” bizim işimize yaramaz. Modern dünyanın fizik bilimindeki mucizeleri, daha derin

erdemlere ulaşmada bizlere yardım etmedi. Bilinen veya beklenen fenomenler alanında çeşitliliğin artması, görüldüğü gibi insanın ruhunu uyandırmadı.

Hayat hala yeterince mucizevi *-yalnızca biz onu fark etmiyoruz*. Gizeminin birazcık farkına varabilseydik, anında yeni duyular ve düşüncelere ulaşırdık ancak bu; ruhun anlık, bireysel bir uyanışı olarak içeriden gelir.

Eckhart, Tanrı'yı kendimizin dışında bir yerde gördüğümüz sürece yanıldığımızı söyler. Bu, duyular veya duyusal kanıtlarla veya kolektif bir gösteri ile ilgili bir mesele değildir. Müthiş ve çok korkunç bir hortum, bir deprem veya yangın da değildir. Bu dışsal görüşe sahip olduğumuz sürece içimizde bir engel vardır ve bizler, muazzam önemde bir şeyi anlamayı başaramayız. Bu niye böyledir? Görülüyor ki biz dış kanıttan, fenomenal taraftan işe başlayamıyoruz; bunu ister bilelim ister bilmeyelim, duyulara dayalı zihnimiz her zaman öyle yapmaya çalışmasına rağmen, duyularımız yoluyla anlayışın olması gereken bir "yer"e ulaşamıyoruz. "Yaratılmış olanın durup kaldığı yerde Tanrı başlar." Şeyler hakkındaki dışsal gerçek ve olgular dışında ihtiyacımız olan, özgürleştirici içsel gerçek ve uzak görüşlülük ise "içimizde doğuştan vardır" der Eckhart. Bunun *önce* içimizde olduğunun idraki, içsel bir meseledir. Ancak, bunun ne anlama geldiğini anlamak sandığımızdan çok daha zordur çünkü duyularla doğup beslendiğimiz için duyular yoluyla düşünmekten kendimizi alamayız. Duyusallık duyusal olan *anamızdır* ve onu aşmak çok zordur. Maddeyle olan enest ilişkimiz evrenseldir. Bizim için en önemli ve ikna edici kanıt, duyuların dışsal kanıtları olmaya devam eder. Kurtuluşumuzu bu tür bir gerçeklikte gördüğümüzden bugünlerde de bunu bazı büyük keşiflerde, bazı taze olgularda görüyoruz. "Çünkü bu umutla kurtulduk. Ama görülen umut, umut değildir. Gördüğü şeyi kim umut eder?"

(Yeni Ahit, *Romalılar*, 8:24), biz böyle bir sözün psikolojik önemini anlayamayız.

Materyalizmin insanlar üzerindeki sınırlayıcı etkisi ile ilgili bir nokta da onun realitenin yüksek derecelerinin varlığına karşı aldığı tutumda yatıyor görünmektedir. İnsanın aklı, bütün her şeyin kanunlarının ve doğasının bilgisine erişebilecek kapasitede kabul edilmektedir. Şuuru, gitgide daha çok olguyu kapsama kapasitesindeyken, bu şuurun yeni bir nitelik kazanmasına mümkün gözüyle bakılmamaktadır. Daha yüksek şuur dereceleri ve daha yüksek gerçeklik seviyeleri ve tamamen yeni deneyim formları, dışlanmaktadır.

Dolayısıyla, bu görüşün *skalayı* kapsamadığını görüyoruz. Skala ister istemez bir yukarıyı ve bir aşağıyı, bir yükseği ve bir alçağı ve aynı zamanda realitenin farklı seviyelerinde bulunan şeyleri birleştirmenin özel bir yolunu da gerektirecektir. Skala hakkında bir anlayışa sahip olmayan materyalizm, tabii ki insandan daha büyük bir şeyi kabul etmeyeceği gibi insanın *içinde* daha büyük bir şeyin olabileceğini de kabul edemez.

Ama hayatı deneyimlemenin ve anlamının tek yolu, bilimin metotları aracılığıyla mıdır? Bilim sadece tek tarz bir deneyim değil midir? Ve olağan şuurumuzun niteliğinin başka şuur seviyelerinin edilmesine gerek duyulmayacak kadar iyi olduğuna inanmamız mı gerekiyor? Daha ileri şuur seviyeleri, fizik alanında ortaya çıkmış olan karmaşıklık ve çelişkileri anlamamız için olası bir anahtar olamazlar mı? Belki de olağan şuurumuza ait sentezleyici gücün türü, bilimsel araştırmanın çeşitli değişik buluşlarını bir *bütün* olarak bir araya getirme yeteneğinden yoksundur.

Bu şekilde argümanlar ileri sürecektir olursak, bu, bilimsel materyalizmin, insan şuurunu sorgusuz sualsiz kabul ettiği ve bu yüzden de insanın içinde daha yüksek seviyede bir gelişmeye na-

sıl ulaşacağı -hangi metotlarla, hangi tür bir bilgiyle, çalışmayla, çabayla ve tutumla ulaşacağı- gibi sorunlarla ilgilenmediği için, insanın psikolojik gelişimini sınırladığı anlamına gelebilir. Böylece, genellikle "din" diye adlandırılan şeyin kendi içinde daima ilgilenmiş olduğu şeyi derhal görebiliriz. Bilim ile din arasındaki uçurum dedikleri şey tam da bu noktada yatıyormuş gibidir. *İnsan daha fazlasını anlayamaz çünkü bir içsel düzensizlik hali içindedir.* Şuurunun niteliği çok bölücü ve kabadır. Yine de kendisinin, bu iş için uygun bir alet olmadığı için belli bir noktadan öteye geçemeyeceğine dair hiçbir fikri olmaksızın insan evreni araştırmaya başlar. Yeterli mükemmeliyete sahip bazı bilimsel aletlere sahip olmadığını veya yeterli bilgiye sahip olmadığı için sınırlandığını düşünmektedir yalnızca. Dolayısıyla, "dışsal" düşünür ve yalnızca "dışsal" zorlukların üstesinden gelmeye çalışır.

Bütün kadim dinler ve felsefenin uğraştığı şeyler ve tüm büyük sanatların ulaşmaya çalıştığı şeylerin, kendisinin kesin bilgi ve son gerçekliğe erişme konusunda deneyimlediği zorlukların hiçbiri ile olası bağlantısı yokmuş gibi görünecektir ona. Ne şuurun daha ince nitelikleri ve sanat ile dinin peşinde olduğu yeni anlam ve yorumlar, onun için bir önem ifade edecektir ne de araştırmalarının sonunda bulmaya mahkûm olduğu, onu bekleyen kaçınılmaz çelişkilerin *kendi şuurunun niteliğinden* ve kendi iç düzensizliğinden kaynaklandığından şüphelenecektir.

.

Plato'ya göre dünya sadece onu algıladığımızdan ibaret değildir, şayet insan sadece dünyada olsaydı bu geçerli olurdu. Dünya da insanın içindedir, böylece insan "dışarıdan" bilebildiği gibi "içeriden" de bilebilir. Ayırdına varılabilecek tüm realitelerin arkasındaki *Fikirler'e* insan, kendi içindeki *doğuştan getirdiği kavramların* mevcudiyeti kanalıyla dokunmuştur. İnsanın ruhundaki bu "doğuştan kavramlar", gerçek nesneleri olarak *Fikirler'e* sahiptirler ki bunlar da geçici tüm görünüşlerin arkasındaki ar-

şetiplerdir. Böylece bilgimiz, dünyasal deneyimlerle gelişirken, deneyim yoluyla kazanılmamış unsurlar da içerir. Can, “ebedi” Fikirler’in mükemmel olmayan suretlerini içeren duyusal dünya ile temas ettiğinde, Fikirler’in kendilerinin farkındalığına az çok uyanmış olur. Bu farkındalık ise duyular tarafından değil de içeriden, zihin tarafından gelir. Can; *Fikirler’i*, içinde Fikirler’in yansıdığı doğanın çeşitli nesnelerini algılayarak *toplar*. Can, duyular dünyası ile Fikirler dünyası arasında -iki “realite” düzeni arasında- durmaktadır ve bunun farkına vararak, duyusal nesneler dünyasından ona daha yüksek bir realite düzenini hatırlatan tüm izlenimleri alır; duyularla algılanan doğaya ait olmayanları ona vermez *ama ondan, onun üzerindeki bir düzene ait olan şeylerin özünü çıkartır*. Böylece, geçici hayatı deneyimleme ve izlenimler edinme tarzı, “duyulara yapışmış” ve her şeyi kendinin dışında gören, ilk *nedensel* prensibi fiziksel doğanın kendisine atfeden bir ruhun deneyimleme tarzından çok başka olur. Çünkü uyanmış can için her şey gerçekten *içeridedir*. Gerçek dünya *içeridedir* ve sadece içeriden kavranabilir. Canı bu konuma erişmiş bir insan, duyularının açığa çıkardıkları ölçülemez yoğunlukta olmasına karşın, artık “doğal” veya duyusal bir insan değildir. O berrak bir şekilde -gitgide artan bir berraklıkta- görür çünkü o insan, biri içeriden ve kendi kanalıyla ulaştığı ve diğeri dışarıdan ve kendi duyuları kanalıyla ulaştığı iki dünyanın birleşme noktası haline gelmiştir.

.

Görünür nesneler nasıl *fikirlerin* suretleri olurlar? Nasıl olur da ebedi Fikirler geçen-zamanın içindeki üç boyutlu dünyaya girerler? Plato, onların en küçük olan, yani *boyutsuz olan* yoluyla girdiklerini öne sürer. “Açıktır ki, ne zaman bir prensip (arşe, orijinal prensip) ikinci boyuta ulaşsa ve üçüncüye kadar gelip de duyuların bir nesnesi haline gelecek duruma erişse, bir üreme meydana gelir” (*Kanunlar*, 894A). Öyle görünüyor ki Plato, daha yüksek dünyanın; bilinen dünyaya en incelikli bölümleri üze-

rinden girdiğini düşünüyordu. Ama şu açıkça anlaşılmalıdır ki Plato'nun üremenin kaynağı ile ilgili önermesi, boyutlar teorisi ile desteklenen rafine bir materyalizm değildi. Plato için orijinal sebep, bilimsel araştırma yoluyla dışsal olarak ulaşabileceğimiz herhangi bir maddeden çok ayrıydı. *Fikir*, tezahüre *duyusal algı-mız için boyutsuz* olan vasıtasıyla girer. Gözümüzde şu şekilde canlandırılabilir.

Fikir bir tohum olarak girer. Tohum basit bir yapı taşı veya üçüncü terimdir. Birinci terim olan *fikir* ile üçüncü terim olan tohum arasında ikinci terim olarak büyümekte olan çiçekler, hayvanlar veya çocuklar vardır. Tohum ancak bir anlamda *sebeptir*. Tohum, birinci terimden dolayı verimlidir ve fikir ise görünen dünyada hiçtir, hiçbir şeydir, boyutsuzdur ve görünmezdir. Tohumun maddesel organizasyonu hatalı olursa ona bağlanmış olan *fikrin* kendini mekanda ve zamanda doğru şekilde tezahür ettirmesi mümkün olmayacaktır. Toplumsal güç gerçekte tohumda değil *fikirdedir* ve beslenme için uygun koşullar mevcutsa, bu güç tohumun içinden bir akım gibi akacaktır. Yine de, doğal olarak düşündüğümüzde bir çiçeğin veya bir hayvanın veya bir çocuğun tam oluş sebebini yalnızca tohumda görürüz: organize maddenin en küçük parçacığında. Ve kısır melezler söz konusu olduğunda, her birinin kendini ancak uygun bir tohumda gösterebileceği iki ayrı *fikrin* bir araya getirilmesinden çok, tohumun durumunu göz önüne alırız.

.

Bizi dışarı yönlendiren şuurumuzun niteliğini göz önüne alırsak, *kendimizi* ayrı olarak göremeyiz. Bizler, dış hayatın üzerimizdeki etkilerini "kendimiz" olarak kabul etmekteyiz. Ruh hallerimizi ve durumlarımızı, onların dış sebepleri gibi görünen şeylerden neredeyse hiç ayırt edemeyiz. Duyularımız tarafından yönetildiğimizden gerçeklik bizim dışımızda görünür. Kendimizin ve diğerlerinin görünmezliğini duyusal olarak idrak etmeyiz

çünkü bu, “algılayan şuur”un işi değildir. *Dışsallığımız* içsel uyuma ulaşmamızı engellemektedir. İçimizde, duyular yoluyla giren dünyanın sürekli etkilerini yalıtmayı başaracak daha gerçek hiçbir şey yok. Duyularca oluşturulan sahneler tarafından kontrol ediliyoruz ve böylece kendi dışımızda oluyoruz. Ama bizler, aklımızın bizi kontrol ettiğini ve sağlamca kendimizde yerleşik olduğumuzu hayal etmekteyiz.

Daha yüksek şuurun koşulları ile ilgili olarak Ouspensky şöyle der: “Her şeyin ağırlık merkezinin dış dünyada değil de insanın iç dünyasında, onun kendini bilmesinde olması zorunludur”, (*Tertium Organum*, s. 331). Onun burada kendini bilme olarak kastettiği, *Ben*’in tam şuurunda olmaktır; varlığımızın ağırlık merkezinin, yani *Ben*’in içimizde olduğu bir şuur durumudur. Mevcut şuur durumumuzla ise bizler sanki dünya ile füzyona girmiş ve onun değişimlerinden sürekli rahatsız olur durumdayız. Duyularımızın bize gösterdiği şeylere dayanan düşünce biçimimiz ise “doğal”dır, yani duyular dünyasını ve geçen-zamanı takip eder ve görünen şeylerin kanıtını temel alır. Varlığımızın ağırlık merkezini içimize getirmek, içinde bulunduğumuz anın sürekli tepkileri olan ve *Ben* diye adlandırdıklarımız yerine, içsel bir Ben duyusuna sahip olmak için genelde her şeyin başka bir “gerçekliği” gereklidir. Doğal kavramlarımız şuurun niteliğini değiştirmek veya varlığımızın ağırlık merkezini içimize getirmek için yeterli değildir. İnsan, hayata duyusal bakışının üstesinden sadece teorik olarak düşünerek gelemmez; -duyularından ayrılmış olarak- içine bakmalıdır ve kendisi için bir gözlem nesnesi haline gelmelidir. Ve sadece duyusal olan bilginin ve hatta rasyonel bilginin ötesine geçmelidir.

Eckhart, üç tür bilgi olduğunu gözlemlemiştir: “Birincisi duyusaldır, ikincisi rasyoneldir ve üçüncüsü çok daha yüksektir. Üçüncüsü canın dün, bugün ve yarın diye bir şey bilmeyen daha yüksek bir gücüyle bağlantılıdır.”

Eckhart, Pavlus tarafından kullanılan bir alıntıya gönderme yapmaktadır: “Öyle ki, Tanrı’nın bütün doluluğuyla dolmanız için, sevgide köklenmiş ve temellenmiş olarak bütün kutsallarla birlikte Mesih’in sevgisinin ne denli geniş ve uzun, yüksek ve derin olduğunu anlamaya, bilgiyi çok aşan bu sevgiyi kavramaya gücünüz yetsin” (Yeni Ahit, *Efesliler*, 3:18). Bildiğimiz şekliyle zamanın kaybolduğu ve “dün” veya “yarın”ın olmadığı bir şuur durumunu işaret etmektedir. Yüksek nitelikte bir şuura işaret eden, sadece Ben duyumundaki değişme değildir; dünya ile duyusal temasımızdan ortaya çıkan doğal zaman kavramı da kaybolur ve yerini, yeni bir bilgi veya zaman duyusu alır. Yüksek matematiğin teorik (boyutlarla ilintili) olarak dokunduğu şey doğrudan idrak yoluyla algılanır.

Bu açıdan bakıldığında, yüksek matematik; olağan şuuru-muza ait anlayışla şuurun daha yüksek bir seviyesine ait bir anlayış arasında bir yerde durmaktadır. Bu, Plato’nun *sayılar fikirlerden* farklıdır, diyen görüşünü ve fikirler ile duyusal nesnelerin arasındaki aralığın dolduruluşunu nasıl anladığını gösterir. Fikirler, duyusal nesnelere göre daha yüksek bir realiteye aittirler ve arada da sayılar gelir. Ancak teorik olarak dünya dört boyutludur sonucuna varmak ile bunu zaman-duyusundaki fiili değişim yoluyla idrak etmenin çok farklı şeyler olduğunu anlamak zorundayız.

.

Şuurun gelişimini sınırlayan üç faktörü gözden geçirdik: Birincisi, duyusallığın sorgulanması ve materyalizmin tutumunun bağlı olduğu duyusal ve dar bakış açısının aşılması gerekliliği; ikincisi, “Ben” duyusunun değişmesi gerekliliği; üçüncüsü, zamanın yeni bir anlayışının gerekliliği. Dördüncü faktör ise sevgimizin niteliği ile ilgilidir. Şuur seviyeleri konusuna devam etmeden önce buna kısaca değinelim.

.

Sevgimiz, *kendini sevmeye*den az farklıdır. Kendini sevmenin ne olduğunu inceledikçe, onun varlığımızın ağırlık merkezini paradoksal olarak kendi dışımıza koyduğu o kadar açıklık kazanmaktadır. Veya meseleye tersten bakarsak, ağırlık merkezi kendi dışımızda olduğu için, bizler ancak, açık konuşmak gerekirse, kendini sevmeyi biliyoruz. Kendini sevmenin ise hep -hayali ya da gerçek olsun- izleyicilere ihtiyacı vardır.

Kendini sevmenin doğasını anlamamanın belki de en basit yolu, onu eylemin sahteliği açısından incelemektir. Kendini sevmekten yola çıkarak yaptığımız her şeyi yapmacık bir şekilde, bir kibirden veya belli bir izlenim yaratma amacından yola çıkarak yaparız. Yaptığımız şeyi aslında yapmıyoruz. Onu kendiliğimizden değil, kendimizin başkalarıyla olan tuhaf bir ilişkisinden veya başkaları ile kendimiz hakkında sahip olduğumuz fikirden dolayı yapıyoruz.

Kendini sevmek hakkında yazan büyük yazarlar konuyu sıklıkla Hristiyanlık psikolojisindeki başlıca saldırı odağına, yani içimizdeki her şeyi *"insanlar tarafından görülmek"* için yapan ikiyüzlü *Farisi'*ye dek geri götürürler. Eleştiri, sanıyorum ki içimizde herhangi bir gerçek psikolojik başlangıç noktasının bulunmamasına yöneltilmektedir. Belki de bizler bu *Farisi'*yi gereğinden çok somut olarak kabul etmekteyiz; bu kavramın ne tür insanlara atıfta bulunabileceğini bildiğimizi hayal ediyoruz. Ben ise bunu, herkesin içinde var olan bir zorluğa atıfta bulunan bir şey olarak ve şuur şeklimizin bir özelliği olarak ele alacağım. *Bizim gerçek bir Ben'imiz yoktur. Gerçek bir kendi şuurumuz yok.* Kendimize olan sevgimiz herhangi bir gerçek şeye olan sevgi değil. Yani içimizdeki herhangi bir gerçek şeyden hareketle değil de ancak içimizdeki, kendimizin oluşturmadığı, otomatik olan, süregelen aynaya benzer bir süreçten hareketle eylemde bulunabilmekteyiz. Öyle ki ağırlık merkezini neyin bizim dışımıza koyduğu göz önünde bulundurulduğunda yalnızca bizi dışıya yönlendiren, her şeyi dışımızda gösteren duyular faktörü-

ne değil, ayrıca “kendini sevmeye”nin getirdiği duygusal faktöre de sahip oluruz.

Hint düşüncesindeki *Maya*’ya olan bağımlılık, bir açıdan, duyuları çevreleyen nesnelere olan bağımlılıktır. Kastedilen yalnızca nesnelere sahip olma tutkusu değildir, dışımızdaki her şeyin bizi etkilemekte olduğu veya üstümüzde bir gücü olduğudur. Dikkatimiz devamlı olarak başka yere çekilir, tıpkı bir köpeğin dikkatinin gördüğü, duyduğu veya kokusunu aldığı her şey tarafından başka yere çekilmesi gibi. Duyusal izlenimlerin gürültüsü, düşüncelerin kargaşası, duyguların ve hayallerin büyük dalgaları, arzuların üşüşmesi; aralarında onları yatıştıracak merkezi hiçbir şey yoktur. Dışarıdan içeri doğru duyular kanalıyla akanlar ve içeride olup bitenler arasında, bütün bu rastgele etkinlikleri bir düzene bağlayabilecek, onları bir sıraya sokabilecek, iç ve dış arasında bir şuur noktası yaratabilecek, müdahale eden kalıcı hiçbir şey yoktur. Kendini sevmeye, bu karmaşanın ortasında, her etkinlikte aynadaki aksine bakarak kendini oylar.

İnsanın karmaşık içsel durumundan bahsederken Ouspensky, bir bireyin kendini sürekli didinmeler, onu önce bu yana sonra öbür yana savuran ruh halleri ve arzulardan koruyabilmek için kendi gelişimi ile ilgili ilk amacının “kendi içinde kalıcı bir ‘Ben’ oluşturmaya” olduğunu söyler. (*A New Model of the Universe*, s. 244). Ancak, böyle bir halin bireyin yeni bir hali olabileceğini açıklıkla kavramalıyız. Bu, şuurun yeni bir niteliği anlamına gelirdi. Bu, içeride gerçekliğin daha yüksek bir seviyesine sahip olmak anlamına gelirdi. Böylesi kalıcı bir Ben ise yönünü her an değiştiren, bulduğu her giysiye üstünde deneyen ve kendine olabilecek her pozda hayran olan “kendini sevmeye”den türemiş bir şey olamaz. Zira kendini sevmeye ile ilgili her şey ve onaylanma ve kendini onaylama tutkusu, kendi içinde bir tutarlılığa sahip olamaz. Kalıcı bir Ben’in yaratımı, kendini sevmenin alanının

ötesinde bir yerde meydana gelmelidir. Kendini sevme tarafından başlatılması mümkün olmayan bir dizi eylemle var edilmek zorundadır ve bu yüzden de kendine hayran olmak noktasından yola çıkamaz. Ve bu sebepten dolayısıdır ki böyle eylemlerin *kendi kendine başlatılabilmemesinden* önce birçok şeye gereksinim vardır. Tüm bakış açısının değişmesi zorunludur. Materyalizm veya duyusallığın bakış açıları, başlamak için doğru bir temel oluşturamaz. Yalnızca daha yüksek realite seviyelerinin bulunduğunu fark etmek *ve böyle bir farkındalığın ortaya çıkarabileceği duygular*, doğru başlangıç noktasını vermeye başlayabilir. Zira böyle duygular, kendini sevmenin alanında bulunmazlar.

Hıristiyan psikolojik sisteminde “komşunun sevilmesi” hakkında, genellikle duygusal bir tarzda algılanan -yani kendini sevme yönünden alınan- birçok ilginç şey söylenmiştir. Ama *kişinin komşusunun şuurlu olarak ayırt edilmesi, şuurun gerçek bir gelişimini gerektirir.*

Olağan sevgimizin niteliği kendini sevmeye öylesine bulaşmıştır ki başkalarının gerçek varoluşlarını hissetmemize, *onları* bir an dışında hissetmemize olanak yoktur. Onlar, kendini sevmeyle ilgili çağrışımlarımızın ancak biraz fazlasıdır. Bununla bağlantılı olarak Swedenborg, kendini sevmenin başlıca nesnesi olarak, kendimizin başkalarında uygun bir yansımasının olmasını talep ettiğini söyler. Kendini sevmenin hedefidir bu. Bu yansımanın mevcut olduğuna inandığımızda neşe hissederiz. Bu yansımanın elverişsiz olduğunu hayal ettiğimizde ise neşe hoşlanmamaya, kendine acımaya veya nefrete dönüşür. Bu, olağan “sevgi”mizdir. *Bunun başka türlü olması -bir an dışında- mümkün değildir çünkü şuurumuzun niteliği bunu olanaksız kılar.*

Diğer bir kişiyi, sübjektif kavrayışlarımız ve imajlarımız dışında görmek, diğer kişinin gerçek objektif varlığını idrak etmek ise bizlere bu şuurun olası başka halleri hakkında ipuçları verecek anlık ve samimi deneyimlerden biridir. Zira bu durumda, bir

an için tamamen yeni ve fevkalade deneyim formlarına uyanırız. Ama gerisin geriye düşüp onları unuturuz çünkü daha düşük bir şuur seviyesi, daha yüksek bir seviyeye ait deneyimleri tekrarlayamaz. Aslında olan, unutmayız da *hatırlayamayız*.

Kendini sevmeyi belirli bir psikolojik yönle bağlamak istiyorum. Orijinal olarak kadim Pisagorcu Y ile temsil edilen ve insanın takip edebileceği sadece iki yol olduğunu anlatan eski kavram genellikle bu yolların, içinde bulunulan zaman ve yerel adetlerin gerektirdikleri doğrultuda erdem ve kötülüğe göndermede bulundukları şeklinde yorumlanır. "Semitik Y'nin adımlarını yönlendirdiği yer, Erdem'in Dar Yokuşu ve sakınman gereken Kötülüğün Geniş Caddesi'dir" (Dryden). Yüzeysel açıklaması budur. Ama eskiden hayatta mümkün olabilen ve biri gerçek biri *yapmacık* olan iki yola atıfta bulunuyor olabilir: farz edelim ki yapmacık yönde hayatın büyük oyunu bütün şanı şerefiyle ve ödülleriyle sergileniyor. Onu motive eden güç; tatmin olmuş veya olmamış kendini sevme iken ona hakim korku ise saygınlığını kaybetmektir. Hepimizin bu yolda, şu veya bu şekilde aradığımız, izleyicilerdir. Genellikle aradığımız, açık kabul görmektir. Bununla bağlantılı olarak son derece ilginç bir *sürekli hareket makinesi* vardır. Önemli kişiler, kendilerinden aşağı olanların onlara hürmet etmesinden hoşlanırlar ve aşağı olanlar da önemli kişiler tarafından fark edilmekten hoşlanırlar. Bu şekilde, çark durmaksızın iki taraflı bir kendini tatmin içinde dönmeye devam eder.

Bernard de Mandeville bu çarkta *her türlü* toplum şeklinin itici gücünü görmüştür. Kendini sevmenin bu yönünü, kendini beğenme olarak alır. Bu kendini beğenme tutkusunun, daha çocukken onları çevreleyen övgü korosundan kaynaklandığını söyler; bu yalnızca tüm toplumların oluşum nedeni olmakla kalmayıp ayrıca şan şeref ve sahtekarlığın da kaynağıdır ki bu yolla insanların iştahı kontrol altında tutulup erkekler ve kadınlar herhangi bir gerçek anlamda olmasa da erdemli hale getirilmek-

tedirler. Kendini beğenme tutkusuyla insanlar Hristiyanlık hayatının bütün erdemlerini taklit edebilirler. Mandeville, aslında Hristiyanlar'ın mevcut olmadığını söylemiştir ve bu da en büyük öfkeyi doğurmuştur.

Bu yapmacıklık yolunda hayat genellikle bir kostüm, bir boşluk, içinde gerçekten bir şey *olmaktan* çok bir şeymişiz gibi göstermeye çalıştığımız bir inandırmacadır. Bu anlamda, hiç kimse yapar görüldüğü şeyi gerçekten yapmamaktadır ve hiçbir şey görünmeye çalıştığı şey değildir. Her şey memnun, yaralanmış veya beklenti içindeki kendini sevmenin karmaşık tepkileri tarafından yönetilmektedir. Böylece hiç kimsenin kalbi "saf" değildir; yani duyguları gerçek değildir.

Genel sebep hiç kimsenin *kendini yaratmamış* olmasıdır. Hiç kimsenin içinde gerçek bir varoluş bulunmamasıdır. Bizler kendimizin yalnızca kurmaca bir varoluşuna erişebiliyoruz. Ve kendimize karşı dürüst olursak, boş ve içeride hapsolmuş hissettiğimizi biliyoruz. Ne yapacağımızı bilmiyoruz. Kendini sevmenin durmak bilmez ayna benzeri eyleminden dolayı daima *özdenlik doğrultusundan uzaklaşıp* dışa, izleyicilere dönüyoruz. Sadece, doğal yapımıza ait olduğu söylenebilecek duyular ve duyulara dayalı zihnimiz ile değil, kendini sevmenin sonsuz psikolojik çatlakları ile de dışa yöneliyoruz. Kendini sevme, yara aldığı anda veya saygınlığımızın hasar gördüğü veya kaybolduğu hissine kapıldığımızda değerimiz düşmüş, "aşağı" veya yok edilmiş hissederiz. Aslında olayların bu durumu yeni bir şey için bir başlangıç noktası olarak ele alınabilir. Ama hayatın içinde böyle bir şey olmaz.

Hayatın ürettiği her şeyin üstündeki, kişinin tamamen yeni bir durumunu oluşturacak bir başlangıç noktası, asla genellikle kabul gören ve alkış alan bir şey yönünde olamaz çünkü bu durumda o ancak, tehlike noktası anlamına gelen kendini sevmeye hizmet etmiş olurdu. "Çünkü," der Swedenborg, hiçbir şey üze-

rimizde tamamen tatmin olmuş kendini sevme kadar parlak bir etki yaratamaz.” Memnuniyeti, bedeninin her bir dokusuna ulaşır ve herhangi bir fiziksel iştahın verdiği zevkten çok daha yoğun olarak hissedilir. Yara almış kendini sevmenin etkileri de aynı şekilde yoğundur. Swedenborg, kendini sevmenin ötesine atılacak ilk adımı *çalışma sevgisi* diye tanımlar. Yaptığı işten gerçekten zevk alacak kadar sade olabilen ve üzerinde çalıştığı şeyle samimi olarak ilgili olan kimse, açıkça kendini sevmenin bir adım ötesine geçmektedir.

Olağan olarak bildiğimizin *üstünde* şuurlu bir deneyim alanının yattığını hayal etmeliyiz. Bununla olağan diye bildiğimizin arasına girmek bir kopukluk, bir boşluktur. Kendimizi fikirler, görüşler ve *kesinlikle* şuurlu deneyimin yüksek alanına *ait* şeyleri kabul etmenin yollarına adanmadan bizler bu boşluğu aşamayız.

“Duyusal” kalarak boşluk aşılmaz: şeyleri olağan kabul ederek, olağan görüşlerimizi ve doğal fikirlerimizi muhafaza ederek asla içimizdeki potansiyele ulaşamayız. Bütün “din” sistemleri bu erişimi hedeflerler. Ama insanı bir tohum olarak kabul eden *potansiyeller doktrinini* anlamadıkça, “din” diye sınıflandırdığımız her şeyi ahlaki bir yönden, bizi yalnızca iyi olmaya iten bir şey olarak ele alınız. Ve dinin daha örtülü olan yanını ise -içsel anlamına ve esoterik tarafına dair ipuçlarını- ya tamamıyla görmezlikten gelir ya da boş bir merakla izleriz. Biz *burada* kesinlikle *bilim* görmemekteyizdir. Ama insanın içinde daha yüksek bir realite varsa bu; kendinin daha yüksek realitesinin gerçek bir bilimi de olmalıdır; bildiğimiz herhangi bir bilimden daha yüksek ve içinde, felsefe, sanat ve bilimlerde olduğu gibi bilmenin bütün sıradan formlarını kapsayacak bir bilim.

Ve bu görüşü -insana ait daha yüksek bir biliminin olduğunu- akılda tutarak, birazdan anlatılacak olan gözlemlerin belki de ancak bu daha yüksek bilimde yer alabileceğini algılayabi-

liriz. Boehme, "kendini düşünmekten ve kendinden yana olmaktan uzak durabilir, hayallerin ve duyuların çarkını durdurabilirsek" varoluşumuzun yeni bir realitesine ulaşabileceğimizi ve her şeyi yeni bir bağlamda algılayabileceğimizi söyler. Bunlar açık psikolojik yönergelerdir. *Ama hangi anlamda psikolojik?* "Psikoloji"yi bugün anladığımız anlamda değildir. Zira insanın niteliğinin herhangi bir şekilde değişebileceği olasılığını reddediyorsak, bunların bizim için ne gibi bir anlamı olabilir ki? Daha yüksek bir realite yoksa bu yönergelerin bir anlamı, *psikolojik* bir anlamı olamaz.

Ve kendinin daha yüksek bir realitesine ulaşmak için *insanın varlığının ağırlık merkezi insanın kendi içinde olmak zorundaysa*, bu durumda varlıktaki bu niteliksel değişim, bizler sadece dışa dönük olduğumuzda açıkça olanaksız olarak kalacaktır. İnsanın ağırlık merkezi, kendini sevme ve duyuların etkinliği yüzünden *dışarıda* olmamalıdır. Hiçbir zaman *doğrudan* ulaşamayacağımız bu *yabancı* dünyada o, dışarıda değil içeride olmalıdır; insanın *kendinin* başlangıcı olan o görünmezlikte, bir şey olabileceğimiz ve sayesinde "komşu"ya ulaşabileceğimiz o yerde olmalıdır. Ve bunun olabilmesi için bakış açısında *niteliksel* bir değişim gereklidir, bizim için önemli olan başka bir şeyin bulunduğu dair bir kanıdan başlayan bir isteklilik. Zira bizler yalnızca *kendi* istekliliğimizden ve *kendi* inancımızdan yola çıkabiliriz.

Duyularımıza sunulduğu şekliyle, dünyanın ihtiyacımız olan her şeyi içerdiğini ve mutluluğumuzun anahtarını elinde tuttuğunu düşündüğümüz sürece her zaman yanlış yöne gideceğimize inanıyorum. Başlayabilmek için *bu ölçüde* bir materyalizmi, böyle bir duyusal anlayışı aşmamız ve ayrıca, içimizdeki duyusal adamın o kadar tatmin edici ve rahatlatıcı bulduğu bütün o kanıtlamaların -örneğin dinsel veya politik bir hareketi dışarıdan desteklemek veya onun organize ve dışsal formunun gelişmesine destek vermek gibi- etkilerini de aşmamız şarttır. Şunu anlamalıyız ki duyusal anlayışımızın arayıp kabul edeceği *hiçbir*

kanıt dayanamayız. Fikirlerin doğruluğunu duyuların doğruluğu ile karıştırdığımızda ortaya çıkan olağanüstü karışıklık, yok olmak zorundadır. Artık, “elimizde kanıt varsa” inanabileceğimizi veya “kanıt olmadığı için” inanmadığımızı söyleyemeyiz. Bir insanın anlayışı, şeyler tatminkar bir şekilde gösterilemediği ve herkese ispat edilemediği noktada durmamalıdır. Duyusal alanın çok üstünde bir anlayışımız ve ondan çok ayrı deneyimlerimiz vardır. İnanç ve inaniş, duyusal anlayıştan ve duyulara dayalı kanıtlardan çok farklı *anlayış düzenlerine* aittirler. Hepsinden büyük ilk engel, fikirlerin doğruluğu ile duyuların doğruluğu arasındaki farkı ayırt edememekte yatmaktadır. Bu, iki düzenin birbirine karıştırılmasıdır -içerideki adama neler aittir, dışarıdaki adama neler aittir meselesidir bu- ve bu aşılana kadar içsel hayat verimsiz kalacaktır çünkü besin alamamaktadır. Hatta kişi, fikirlere ait gerçekler hakkında okusa ve onları işitse bile “hiç kimse gerçekten bilmiyor” veya “bu ispat edilemez” diye argümanlar öne sürerek kenara bırakacaktır. Ancak, dışa dönük tarafımız hayatın tadına önce sanki tüm şeylerin çözümü tamamıyla dışta imiş gibi bakmak zorundadır. Müsrif oğul meselindeki gibi, öncelikle dışarı, yani hayatın içine gitmeli ve deneyimlemeli, her şeyin tadına bakmalı ve becerebilirse “acı olan”dan kaçınmalıdır. Müsrif oğullar olan bizler, öncelikle kaynaktan uzağa çok uzağa gitmeliyiz, ta ki içimizde er ya da geç *dışsal hayatla doğrudan karşılaşmanın aradığımız şeyi bize veremeyeceğine dair* belli belirsiz bir farkındalık uyanana kadar.

Duyulara dayalı insan, dışı en tanıdık ve kolay, en tatminkar ve gerçek ve en kolay ulaşılabilir şey olarak düşünür. Ama o en yabancı, en anlaşılmaz ve uzun vadede en tatminkar olmayan şey olarak ortaya çıkmaz mı? İçindeki en basit nesneyi bile doğrudan anlayabilir veya ona sahip olabilir veya ulaşabilir misiniz? Görünmezliğinizi zaten *biliyorsanız* yapamayacağınızı da tabii ki bileceksiniz. Karl Barth şöyle der: “İnsanlar acı çeker çünkü içlerinde görünmez bir dünya taşıyanlar olarak onlar, gözlemlene-

mez bu iç dünyanın dıştaki maddi, yabancı diğer dünya ile karşılaştığında bariz olarak görünür, yerinden oynamış, parçaları birbirini itip kakan, ama yine de çok güçlü ve garip bir şekilde tehditkar ve düşmanca olduğunu keşfederler" (*Commentary on Romans*, s. 306, Oxford University Press). Gerçekten de öylesine umutsuzca yabancı bir dünyada, öylesine tuhaf bir yerdeyiz ki kendimize, sayısızca milyon yıldır yalnızca doğrudan onun içinde ve dışında olmak için, mekanik olarak evrimleştiğimize inanmanın nasıl mümkün olabildiğini sorabiliriz.

Potansiyeller doktrini doğruysa ve insan, tamamlanmamış ama kendinin daha ileri seviyelerine ulaşabilecek kapasitede ise bu olasılıkları göz önüne almayan herhangi bir psikolojik sistem yeterli olamaz. Aslında *olumlu* bir karakterde olamaz da. Sadece bilinen hayatı ele almak yeterli değildir. Hıristiyanlığın özündeki gibi olumlu bir psikolojik sistemin, insanın farklı olabileceğini ve bu görüşe dayanarak -gerçek bilgi- insanın, sadece bilinen hayata verilen karşılıkla sağlanamayacak *çok kesin bir tekamül türü* kapasitesinde olduğunu ve insanın içinde *bazı belirli dönüşümlerin* meydana gelebileceğini öğretmesi gerekir. Bu tür bir sisteme ait fikirler tabi ki sıradan bir şekilde anlaşılabilir olmayacaklardır. Görünüşler dünyasına, duyuyla ilgili şeylere, üçüncü kavrama ait olmayacaklardır. Böyle fikirler çok az önemi olan tarihsel değerlendirmelerle de doğrulanamayacaktır. İnsan bir fikrin doğruluğunu, onu bulanın yaşamış olduğunu göstererek kanıtlayamaz. Doğruluğunun kanıtı ancak o insanın içine girdiğinde, insanın onu kendisinin deneyimlemesinde yatar. Böyle fikirler, sıradan bilimsel fikirlerle karşılaştırılmazlar. Onları evrenin fiziksel doğası hakkındaki kitaplarda bulamayız. Ve bu tür fikirler ile sıradan bilimsel fikirler arasında bir ayırım yapmadığımız sürece, zihnimizde onlara gelişebilecekleri bir yer asla açamayız ve hatta belki de neye göndermede bulunduklarını bile kavrayamayız.

3. BÖLÜM

İNSANDA VE EVRENDE GERÇEKLİĞİN FARKLI DÜZEYLERİ

OLAĞAN bilginin dışındaki yüksek şuur formları veya düzeylerinin varlığına işaret eden şuurdaki yeni deneyimler üzerine kayıtlarla ilgili büyük miktarda literatür vardır.

Psikolojik yönden insandaki seviyeler fikri çok eskidir. Kadim öğretilerde bulunur ve ortaçağ felsefi sistemlerinin çoğunda ortaya çıkar.

Çok eski olan skala fikri de seviyeler fikriyle bağlanmıştır. Fakat dış dünya araştırmanın başlıca nesnesi haline geldiğinden beri, neredeyse gözden kaybolmuştur. Şeyler farklı boylar ve farklı uzaklıklarda olmalarına karşın, duyular bize görünüşte her şeyi aynı skalada gösterirler. Göz, bir yıldızdan mikroskop altındaki bir insan hücresine belirli bir zorluk olmadan geçebilmektedir. Yine de bizler belli bir düzendeki şeyden başka birine geçmekteyizdir ve onlar aynı skaladaymışlar gibi alınamazlar.

Skala fikri her ne kadar sayısal seriler halinde var olsa da, şeylere niceliksel açıdan yaklaşmak; niteliksel olan skala duyumunu vermez çünkü 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9 sayıları, başka bir skalada aynı sayılar tekrarlanarak devam ettirildiğinde, bunu belirtmek için o garip sembol, eksi veya "hiçbir şey" kullanılır.

Daha eski düşünüşte sadece *zihindeki skala* -yani şuurun farklı dereceleri- edilmekle kalmayıp evrenin kendisine de skala açısından bakılmıştı. "Yüksek" ve "alçak" hem insandadır hem de evrende. Bazen bu seviyelerin süreksiz olduğundan, yani "hiçbir şey" ile ayrılmış olduklarından söz edilir. Şimdi kısaca, evrenin yapısına ait en eski kavramlardan bazılarını, insan hakkındaki kavramlarla birlikte inceleyelim.

Pisagor, medeniyetimizin doğuşu sırasında evrenin bir "armoni" olduğunu düşünmüştü. Bu kelimenin farklı anlamları vardı. Pisagorcular onu müzik skalası ile ilişkilendirmişlerdir. Burnet ise oktav anlamına geldiğine işaret etmiştir. İkincil olarak ise armoni, "karşıtlıkların gerilimi"nin dengede tutulması anlamına geliyordu. "Dünyanın yapısının armonisi, karşıtlıkların gerilimine bağlıdır, tıpkı yayda ve lirde olduğu gibi" (Herakles). Bazıları da evrenin sayılardan oluşan bir skala ile gösterilebileceğini düşünmüştü. Bu kesinlikle Pisagorcu bir fikirdi. Burnet, bu sayıların boyutları simgelediğine inanıyordu, yani bir sayı bir nokta, iki sayı bir çizgi, üç sayı bir düzlem vb. anlamına geliyordu.

Dünyanın armonisine dünyanın *canı* deniyordu. Müzikteki armoninin teller boyunca uzanan belli sayısal oranlara dayanması gibi, evrenin de çeşitli parçalarının birbiriyle uyumlu bir ilişki içinde yapılandırıldığı düşünülüyordu. Bu açıdan bakıldığında, evren rastgele değil, kurulmuş bir düzendir. Bu nedenle de Pisagor ona *düzen* anlamına gelecek olan *Kozmos* adını vermiştir.

Bir insanın canı da bir "armoni" olarak addediliyordu. Plato, insandaki farklı unsurların, bir düzensizlik içinde olmalarına

rağmen, farklı düzeylerdeki çeşitli notaların akort edildiği bir çalgı telindeki gibi, skala prensibine göre bir armoniye ulaşmaya muktedir olduklarını söylüyordu.

İnsanın en aşağı ve mantıksız yanı, duyular dünyasına dokunur. En yüksek yanı ise *Fikirler* dünyasına yaklaşır ve mantıksal akıl yürütmenin ötesindedir. Plato, insandaki bu dereceleri zihinsel gelişmenin dört seviyesi ile karşılaştırılabilecek şekilde tanımlar. Onun bilgi teorisinde bu, bilmenin dört şekline karşılık gelir. En aşağıdaki, nesnelerin imajları hakkındaki basit bir şuurdan biraz fazlasıdır. Bu en aşağı hal (*eikasia*) dünyaya en yüzeysel bakışı getirmekte ve en az bilgiyi barındırmaktadır. Zihinsel hal, bir dizi imajlar ve hayaller olmaktan öteye gitmez. "Gölgeler, imajlar ve hayaller; gerçek olmayanın en açık tipleridir ve onlar ile gerçeklikler arasındaki karşıtlık, henüz düşünmeye başlayan bir zihin için olduğu gibi, ilk düşünürler için de çok çarpıcı olmuştur." (Nettleship)

Çok iyi bilinen analogisinde Plato, insanın olağan zihinsel halini bir mağarada, yüzü duvara dönük olarak zincirlenmiş bir mahkûmunki ile karşılaştırır; mağaranın dışında bulunan gerçek şeylerin gölgeleri duvara vurmaktadır ve mahkûm, durumunun farkına varıp başını çevirene dek onların ne oldukları hakkında gerçek bir fikre sahip olmaya başlayamaz. (Bu analogi, daha sonra tam olarak sayfa ..'de verilmiştir.) Bu *eikasia* halidir ve sürekli bir emin olamama ve belirsizlik içinde, sanki gölgeler ve korkularla dolu bir hayal alemindeki bir yaşam gibi karakterize edilmiştir. Bu hayal durumundaki insan sadece, zaman içinde değişen dünyanın soluk bir yansıması, duyuların yakaladığı bir imajlar alayıdır.

Hayatımızın büyük bölümünde çoğunlukla bu içsel *eikasia* durumundayız. Bu, canın, içimizdeki realite skalasının dibinde yaşadığı durumdur. "Armoni" veya skala, bazen canın ta kendisi olarak adlandırılırsalar da bazen de canın, bu skaladaki yüksek

veya alçak derecelendirilmeler ile ilişkilendirilebilecek bir enerji olduğu söylenmektedir.

Plato'nun tanımladığı bir sonraki hal, *pistis* durumudur. Bu halde iken, hayatın kavranabilir olgularını deneyim yoluyla öğreniriz. Bazı şeyler konusunda kendimizi emin hisseder ve kesin kanaatler oluştururuz veya bu kanaatler bizde taklit yoluyla oluşur. İnceleyecek olsak belki de bunların hayli çelişkili olduklarını göreceğizdir. Ama her biri bize bir kesinlik hissi verdikleri içindir ki onları derinlemesine sorgulamıyoruz ve bunu yapmayı da arzulamıyoruz. Tutunacağımız bir şeyin olması bize yeterli gelir. İşte bu *pistis* halidir, veya inanma ve kani olma hali; ve bu hal -ne kadar safça olursa olsun- belli bir kesinlik hissi verir. Böylece farklı ülkelerde, kavranabilir şeylerin varlığı hakkında belli benzer inançlara sahip insanlar bulabildiğimiz gibi, şeylerin doğası hakkında genelde çok farklı inançlara sahip insanlar da bulabiliyoruz; burada ortak olan ise belli bir kesinlik hissine sahip olmalarıdır. Bu inançların bazıları, belki belli bir gerçeklik içeriyor olabilir ama sadece *inanç* olması, gerçekliğinin içsel olarak algılanmasını engeller.

Zihnın yukarıdaki her iki hali de Plato'da kanaat (*doxa*) olarak sınıflandırılır. İnanç, ve gölgelerin algılanması, uyanık realite değildir. *Anlama* değildir. Bir kişinin tam doğru bir kanaati olabilir ama bu sadece bir kanaat olduğu sürece, gerçeğin algılanması değildir; ancak, onun hayalini görmek gibi bir şeydir, yani zihin uyanmamıştır.

İnsanlar kanaatlerini incelemeye ve çeşitli inançlarında çelişkiler bulmaya başlayınca, prensipler aramaya veya çeşitliliğin altında belli bir birlik aramaya başlarlar. Plato, bu zihinsel gelişme durumunu *dianoia* olarak adlandırır. Geometride olduğu gibi hipotezler yoluyla akıl yürüttüğümüzde veya farklı algılanan fenomenleri bir araya getirecek bir kanun bulmaya çalıştığımızda bu düşünme tarzını kullanırız. Bu iki örnek tabii ki benzer

değildir. Bilimsel düşünce, fenomenleri tanımlayarak açıklayacak basit kanunlar yapabilmek için duysal şeylerin yığınınından çıkarsama yapmaya çalıştığında yine bu tarzdadır.

Plato, bütün bunların üstüne insandaki en yüksek seviyeyi koyar: *nous* (zihin). Bu terimle ne kastedildiğini belki de belli belirsiz görebiliriz. Bir nesnenin sahip olduğu tüm bağlantıların ve benzeşmelerin *hepsini*, genellikle birbirine karşıt gibi görünen, tek tek fark edilen özelliklerinin karmakarışık bir yığını olarak görmek yerine *aynı anda* görebilseydik, şuurlu deneyimin *noetik* seviyesinde olurduk. “Var sayalım ki değişik bilim adamları bir nesnenin tüm özelliklerini sonuna kadar inceleyip bulmak üzere çalışmaya başlamışlar ve bütün bu özellikler anlaşılabilir bir hale gelmiş; bu nesneyi bir dizi doğa kanununun veya Plato’nun deyimiyle *formların* (fikirler) bir araya geldiği merkez olarak almamız gerekirdi” (Nettleship). Nesnenin ayrı ayrı duysal özellikleri onun *bütünsel öneminin* içinde mas olurdu. Evren’in bir dışa vurumu olarak görülürdü; hakkında duyularımızın söylediği şeyler kaybolmadan veya yanlış hale gelmeden, bütün duysal algıları aşkın hale getirecek bir anlam kazanır, “anlaşılabilir form” veya *fikrin* bir ortaya çıkışı olurdu. Bu noetik seviyede dünya yeni bir şekilde, yani algıladığımız her şeyin birbirleriyle bağlantısı, ilişkisi, anlamı ve önemi bağlamında deneyimlenirdi. Noetik deneyim ancak bireysel olarak bilinebilir. Bir bilginin belli sayıda, aynı sorunun farklı taraflarını bilen insanlar tarafından paylaşılması; Nettleship’in de ifade eder görüldüğü gibi, *noesis’i* muhtemelen sağlayamazdı.

Şuurlu deneyimin noetik seviyesi ve Plato’nun formlar veya fikirler dünyasını yakından tanıdıktan sonra, bu sonuncunun içinde ortaya çıkan kozmolojik teoriye bir an göz atmak zorundayız.

Tüm görünen yaratım, yalnızca zihin (*nous*) en yüksek seviyesindeyken anlaşılabilcek, görünmez fikirlerin ve formların

mükemmel olmayan bir kopyası olarak ele alınır. Duyularımız bize yalnızca kopyaları verirler. Bu kopyalar geçen-zamanın içinde mevcuttur *çünkü görünen her şey, her duyuşal nesne geçen-zamanda var olur*. Fikirler zamandan ayırırlar ama zaman içindeki nesnelere yansıtılmışlardır.

İnsan böylece, duyuşal bir kopyalar dünyası ile gerçek formların anlaşılabilir (zihinsel algılanabilir) bir dünyası arasında durur ki, bu kopyalar onların suretleridir. Bu kozmolojik teori üç terim içerir: (1) olmakta olan şey, ki bu zaman içindeki kopyadır; (2) nerede olmakta olduğu; (3) o olmakta olan şeyin -kopyanın- dayandığı model. "Alıcıyı anne ile karşılaştırabiliriz, modeli baba ile ve onların aralarında meydana gelen şeyi de onların çocukları ile karşılaştırabiliriz" (*Timaeus* 50, D).

Bu yüzden zaman içindeki veya doğadaki görülebilen yaratım, kendisinden *var olmamıştır*. O kendi kendinin sebebi değil, görünüşlerin arkasındaki bir şeyin durmadan değişen kopyasıdır. *Alıcı veya anne, modelin damgasını kabul edebilmek için bütün özelliklerden arınmış olması gereken üç boyutlu mekandır. Kopya zamandadır. Model (fikir) ise mekanımız ve zamanımızın dışındadır*.

Kopya, zamanda olduğu içindir ki daima değişir, kendini hep yalnızca kısmen gösterir. Onun tam dışa vurumu, zamanımızın ötesinde olan bu ilk desende veya orijinal modeldedir. Deneyimin noetik seviyesine ulaşabilseydik, modeli içsel algılayışımız; dışsal kopyayı yoğun bir öneme sahip kılardı. Modelle ilgili doğrudan kavrama şeklindeki sezgilerimiz, duyuların tüm özelliklerinden kurtulmuş olurdu. Bu, duyulardan ayrı bir bilgi olurdu ama dış mekanda duyulara dayalı kopya ile her karşılaştığında tüm önemini vererek onu yüceltirdi çünkü *bütün* formu, içsel olarak algılanmış olurdu.

Plato, bu şuur seviyesindeki deneyimde dünyanın kendini bir skala veya her birinin bir üstteki ve bir alttaki ile bağlantıda olduğu bir dizi varoluş kuralı olarak ortaya koyduğunu gözlemler.

Bu hale ulaşmak için gerekli hazırlık şekillerinden biri belirlenmiştir: erişilebilir bilginin çeşitli kollarının birbirleriyle ilişkisini *bir arada görebilme* gücünün alıştırmasını yapmak; yani bilgide ilerleme, bilginin birliğinin algılanmasında ilerleme demektir. Bilginin bir kolunun ayrı olarak kendi kendine var olabileceğini düşünürsek yanılırız çünkü her şey, skalaya veya "armoni"ye göre birbiriyle bağlantılıdır.

Şimdi Plato'dan Hristiyan doktrininin psikolojik bir yönüne geçelim. *İnsanın daha yüksek bir halinin var olduğu* fikri dinin gereğidir. Hristiyan terminolojisinde insan *hilik, psişik ve son* olarak da *pnömatiktir*. Bu, tabii ki insan tipleri ile ilgili olmaktan çok *insandaki seviyeler ile ilgilidir*. Hilik seviyede doğa ile ilgili sadece duyulara dayalı, sebebi kendisine dayanan bir kavrayışımız vardır (*hyle=madde*). Tanımlayamadığım psişik seviyede ise görünüşe göre hayat hakkında doğru veya yanlış her türlü kanaat ve inanca sahip olabilmekteyizdir ki bunlar *hayallerdir*. Platonik disiplininin *nous* seviyesini uyandırmayı amaçlaması gibi, Hristiyan öğretisinin amacı da *pnömatik* ya da ruhsal niteliği uyandırmaktır. Olağan hayat deneyimlerinden edindiğimiz "doğal" veya duyuşsal fikirler ise bu üçüncü niteliği uyandırmak için yeterli değildir.

Değişmezlik özelliğini hep en yüksek seviyedeki şuur deneyimi ile ilişkilendirilmiş halde görmekteyiz. *Hakikat'in deneyimleri hep benzerdir*. Zamanı ve değişimi izleyen değişken zihin ve onun arkasındaki değişmez zihin. Değişen görünüşlerle birlikte hareket eden doğal akıl yürütme düzeni ve onun üzerinde olan diğeri. "Göksel veya dünyasal bedenlerin güzelliğine hayran kalmama neden olan şeyi ve değişken şeyleri yargılamakta kullandığım ve "bu böyle olmalı ve bu böyle olmamalı" gibi söylemlerimi incelemek için -yani böylece yargılamış olduğumu görerek, bu şekilde karar vermemin nedenini incelediğimde-; değişmez olanı ve değişken zihnimin üstündeki gerçeğin gerçek sonsuzluğunu bul-

dum. Ve böylece bedenden, bedenın duyuuları yoluyla algılayan cana derece derece geçtim ve oradan bedene ait duyuuların ona dışsal şeyleri aktardıkları onun içsel yeteneğine -ki bu da hayvanlarda bile mevcut-...” Bu, kelimenin tam orijinal anlamında imajınasyondur. Duyular, hayvanlarla ortak olarak sahip olduğuumuz, alıcı imaj-yaratan bir organa dönüşür. Bunun ötesinde usa vurma yetisi vardır ki “ona, duyuulardan alınan her neyse haklarında karar vermesi için başvurulur ve bu yeti de kendini içimde yine değışebilir bir şey olarak bulunca, kendi anlayışını yükseltti ve düşüncelerimi alışkanlığın gücünden başka yöne çevirerek, kendini bu çelişkili fantezilerden uzaklaştırdı, öyle ki puslanmış olan ışığın ne olduğunu keşfedebilecek hale gelerek, hiçbir şüphe-si kalmamış olarak şöyle seslendi: “değişmez olan, değışken olana tercih edilecektir” ancak bunu bir şekilde biliyor olması dışında, değışmez olanı değışken olana tercih etmesi için sağlam bir dayanağı da yoktu. Ve böylece, o tek bir titrek bakış parlamasıyla, *olana* ulaşmış oldu”. Bu sözleriyle Augustine, kendi deneyimine dayanarak, insandaki seviye merdivenini anlatmaktadır ve onun anlatımı ile Plato’nunki arasındaki benzerlik açıktır.

Augustine, kendi felsefi sisteminde insan ruhunu bir madde olarak kabul eder; bedenden farklı ama bedenın her tarafında mevcut bir şey olan ruh, kendisini bedenın organları yoluyla farklı işlevler olarak gösteren, yani (onun ifadesine göre) küçük beyin vasıtasıyla kendini istemli hareketin gücü olarak gösteren şeydir. Augustine, ruhu kendi içinde yedi dereceye bölünmüş halde, yani bir armoni veya skala olarak ele almıştır. En yüksek dereceler, doğal aklı aşıyordu. Ruhsal olarak bakıldığında ise insan, iradeden başka bir şey değildi ama iradesinin niteliği, bu farklı derecelerde farklı oluyordu. Kendi bencilliğinden (kendini sevmeyen) oluşan bir mahluk olarak insanın varlığı, gerçek varoluşu yoktu. O ancak kendinin en aşağı derecesiydi. Kendi içinde bir ağırlık merkezine sahip değildi; bu, ilk bakışta çelişkili görünen bir fikirdir.

İnsanın gerçek varlığı, ruhun skalasındaki en yüksek derecelerde yatmaktadır ve bu dereceler, onun kendi içinde açılmaya başlamadıkça, "iyilik dahi yapamayacağı" söylenmektedir. Tüm gerçeğin kaynağı, aklın seviyesinin üstünde olan "değişmez hakikat"te yatmaktadır ve insanı varlığının en yüksek seviyesi, bu değişmez hakikatin içsel olarak algılanmasıdır. Bu değişmez hakikatin, ilahi logos veya vazedilmiş plandır ve *bilgi*, logosla veya "kelam"la eş değer tutulduğunda Augustine, Platocular'la aynı fikirdedir.

Şunu anlamalıyız ki bu hakikatin algılanışı içsel bir deneyimdir. Bu, duyular yönünden gelen dışsal gerçekle aynı doğaya sahip değildir veya şeylerin diğer doğası üzerine akıl yürütmek türünden bir şey değildir. Bazı yazarlar, tüm gerçek bilginin insanda doğuştan var olması gerektiğini ve insanın bunun dışında (doğa hakkında bile) herhangi bir gerçek bilgi sahibi olamayacağını çünkü doğal aklın ancak şeylerin dış yüzeyinde, ölçmek, tartmak vb. gibi iş görebileceğini ama bu şekilde hiçbir kişi veya şeyi anlayamayacağını söylemişlerdir. Başka bir deyişle, bakış açısı şöyledir: içimizde bir gerçeklik düzeni mevcuttur ve şuurun ışığına ulaşıldığı anda o kendi kendinin kanıtı olacaktır. Ama gözden kaybedildiğinde ve bizler onunla ilgili olarak akıl yürütmeye ve tartışmaya başladığımızda uzlaştırılmaz bir çelişkiler döngüsüne gireriz çünkü mantıksal akıl, değişmez hakikatin içsel algısına bağlanacağımız o seviyeye ait değildir. İşte bu nedenle, din ve felsefenin arkasındaki asıl gerçekler; kaçınılmaz olarak savaşımlara ve zulümlere yol açan tartışmaların konusu olmaktadır. Zira doğal mantıksal akıl (mistik terminolojide) "bu dünyanın ruhundan" daha üst seviyede değildir. Şeylere ancak duyusal deneyimler yoluyla topladığı belli bir ışık altında bakabilir ve dışarıya, mekan ve zaman fenomenine dönüktür. Ve psikolojik olarak da kendini sevmeye ile bağlanmıştır yani, sıradan değerli olma hissimizi aldığımız ben hislerine.

Platocular *düşünceyi* en saf şekliyle asıl vizyon olarak, vizyonun nesnesini de değişmez hakikat veya "idrak edilebilen dünya" -anlam aleminin kendisi- olarak kabul etmişlerdir. Aslında anladığımız anlamda düşünce olmayan bu saf "düşünce", bütün usa vurma ve argüman süreçlerinin üstündedir. Çakıp parlayışlarının bir an için bütün anlayışı değiştirdiği söylenir. Bu, insandaki aktif hale geçmemiş *dönüştürme gücüdür*, yani daha yüksek seviyede bir şuur deneyimi. Geç Platocular, idrak edilebilen dünya ile veya fikirler dünyası ile her temasın canı, idrak edilebilir evrenin bütün mükemmelliğini er geç anlayabilme derecesine ulaştırabilecek kadar dönüştürdüğü görüşünü benimsemişlerdir. Bu içgörü aralığında, kötülüğün, yalnızca her şeyin birbiriyle olan gerçek ve gerekli ilişkisi doğru açıdan görüldüğü için yok olduğu söylenir.

Okuyucunun dikkatini çekmek istediğim nokta şudur: insanın içinde uyanmamış durumda ve yüksek seviyede bir şuur olduğuna inanıyorsak, bu şuurun etkinliğinin herhangi bir deneyimi, olağan olandan tamamen farklı bir yönde olacaktır. Duyuların kanıtladıklarını izlediğimizde gerçekliğin toplamının aşağı yukarı duyular tarafında olduğunu kabul ediyoruz. Orada, etkisi açısından daha gerçek olan bir şeyin mevcudiyeti ise kolaylıkla ikna olabileceğimiz bir şey değil. Ancak noetik deneyim mümkünse, başka bir taraftan gelmek zorundadır ve böylece, olağan süreçte bir *tersinme* gerektirir. Burada, zaman düzenine ait olmayan bir meseleyle karşı karşıyayız.

İnsanın zaman içinde gelişeceğine inanıyorsak, bu durumda, olabilecek tüm gerçeği *er ya da geç* keşfedebileceğine de inanıyoruz demektir. Bu açıdan bakıldığında insan gerçeği insanlığın ulaşmaya çalıştığı *uzak bir zamanda* görür. İnsanların bir gün her şeyi keşfedeceklerine inanırız. Ama insandaki tüm değişken süreçlerin üzerine daha yüksek bir seviye koyarsak ve gerçekliğe olağan şuur şeklimizin bize verebileceğinin ötesinde içgörü sağlayan bir şuur şeklini onunla bağlarsak, bu durumda hakikat;

zamanda yatan, gelecekteki değil, şimdide olandır; o yalnızca bizim üstümüzde, *şu anki şuurumuzun üstündedir*.

Bazı insanlar için zaman kavramı olmadan düşünmek çok zordur. Onlar, varoluş düzenlerini veya anlayış derecelerini veya şuur seviyelerini, şeylerin içsel yapılarının bir parçasını oluşturan, her zaman mevcut olan şeklinde kavrayamazlar. Bu son bakış açısından düşünmek, tekrarlıyorum, geleneksel düşünme biçimimizin *tersinmesi* gibi bir şey gerektirir. Bu konuya ilerideki bir bölümde döneceğim.

.

Okuyucudan bazı eski evrensel teorileri dikkate almalarını rica ediyorum çünkü bunlar, zaman içinde görünen dünyayı nihai gerçek olarak görmüyorlardı. Şimdi Erigena sistemini alıp onu kısaca inceleyelim. Bu sistem M.S. onuncu yüzyıla ait ve göz atmış olduğumuz Pisagor-Platocu sisteminde olduğu gibi onun genel bakış açısı şu şekilde ifade edilebilir: *visibilia ex invisibilibus*. Görünen, görünmeyenden ortaya çıkmıştır.

Bu, skalaya dayalı bir sistemdir. Bu tür bütün sistemlerde olduğu gibi, içinde hiçbir şeyin kendi başına yaşamadığı yaratılmış bir evrende yaşarız çünkü bütün evren, duyularımızın ona açık olduğu tarafı da dahil olmak üzere *birbiriyle bağlantılıdır*.

Erigena, gerçeklik skalasının en üstüne, yaratan ama yaratılmamış diye tarif ettiği Zihin'in kendisini veya Tanrısallığı koyar. Bu durumda, bütün evrenin düzeninin ortaya çıktığı bu Zihin nerededir? Bize Tanrı'nın *ne mekanda ne de zamanda* olmadığı söylendi; en üstün anlamda Zihin'in, *her şeye* düzen verenin duyusal deneyimlerimizden çıkarılmış sıradan fikirlerimizin etkisi altındaki "pasif" aklımızla anlaşılamayacağı ve hiçbir sıradan düşüncenin onun boyutlarını kavrayamayacağı söylendi. Zira o, mekana yerleştirilmiş ve zamanın içinde hareket eden görünen dünyanın dışındadır. Sonra öğrendiğimiz şey ise bu Zihin'den ilk önce, yaratılmış tüm şeylerin onların kopyaları olduğu Fikir-

ler düzeninin ortaya çıktığıdır (ki bunu daha önce konuşmuş-tuk). Bu düzen tabii ki doğal duyular yoluyla kavranamaz.

Böylece Fikirler, yani *ikinci* düzen yaratılmış olur ve sonra, sıraları geldiğinde onlar yaratırlar. En sonunda onlar, bildiğimiz hayatın düzenini yaratırlar: insanların, hayvanların ve gezegenlerin görünür dünyasını.

Bir mimarın bazı öğrencilerini planlarından haberdar ettiğini ve talimatlarını yerine getirmeleri için öğrencileri serbest bıraktığını hayal edebiliriz. Ama ayrıca, bu talimatların yerine getirileceği şartların da belli sınırlamaları olduğunu hayal etmeliyiz.

Fikirler'in canlı örnekleri veya deneyimleri olan bizler, içindeyken hiçbir şeyin anında idrak edilemediği geçen-zamana tabiyizdir. Her şey an be an bir geçiş sürecine uymak zorundadır. Bu yüzden üçüncü düzen, yaratılmış olan şeylerin -kendimiz de dahil- zaman içinde algıladığımız düzenidir ki bu, Zihin'den çıkan Fikirler'in -zorunlu olarak- mükemmel olmayan kopyalarıdır. Böylece, görünüşler dünyasının, varoluş nedenlerinin aslında *gerçeklik skalasının daha yüksek bir seviyesinde* yattığı bir etkiler dünyası olduğunu anlıyoruz. Bu etkilerin kendileri zaman düzenindeki belli bir sekans içinde birbirleriyle ilişkide olmalarına ve bunu bilimsel olarak inceleyebilmemize rağmen, nedenlere düzgün bir şekilde ulaşamayız.

Ayrıca, zamanın dışında olan şeylerin karşıtlıklardan ve içsel çelişkilerden özgür olduğunu öğreniyoruz. Zamanın içinde her şeyi karşıtlıklar şeklinde deneyimleriz ve düşünme şeklimiz de tamamen olmasa bile büyük ölçüde karşıtlıklara dayanır. Bunun ardından gelen çıkarım ise Zihin'in kendisinin doğal düşünce seviyemizin ötesinde olduğudur. Erigena, bu sebepten dolayı *Tanrı'ya* herhangi bir isim veya bilinen bir nitelik atfedemeyeceğimizi söyler. O'na Gerçek, İyilik, Adalet veya buna benzer hoşumuza giden herhangi bir isim verilebilir ama tüm bu tür sıfat-

lar karşıtlıklarını da ima ederler. Karşıtlarını da bulabileceğimiz kelimelerle düşündüğümüze göre, Tanrı'nın niteliğini kavramak bizim için imkansızdır.

Erigena'nın dünya skalası böylece bütün ve mükemmel olandan bölünmüş ve daha az mükemmel olana, örnekten kopmasına doğru bir alçalma skalası gibi görünmektedir. Bu skalayı olabilecek en kısa şekilde verdim.

.

Bir anlamda, görünenin görünmezden çıkmış olduğunu kabul etmek bizim için kolay olabilir çünkü bütün görünür madde, küçük ve daha küçük parçalardan ve sonunda da tamamen görünmez olan atomlar ve elektronlardan yapılmıştır. Ancak bu eski sistemler evreni; insanın onun içindeki yeri, insanın ona göre önemi ve olanakları vb. açısından ele almışlardır. Evreni sadece elektronlardan oluşmuş bir şey olarak düşünür ve "görünmez" dünyayı sadece onların oluşturduklarını söylersek, bu durumda bu görüşü *kendimizle* gerçekten bağdaştıramayız. Bu görüş anlayışımızı artırmıyor veya bize bazı olanaklar sunmuyor. Atomun, yörüngesinde elektronların döndüğü küçük bir güneş sistemi olduğu gibi bir görüş oluşturabiliriz. Ayrıca, bu yörüngelerin süreksiz enerji *seviyelerini* temsil ettiğini ve elektronların belirli nicelikte ışıyan enerji emerek daha büyük yörüngelere sıçradıklarını ve belirli nicelikte ışıyan enerji yayarak daha küçük yörüngelere sıçradıklarını düşünebiliriz. Ancak böyle teorilerde, zihinsel yapılandırma büyük ölçüde iş başında olduğu içindir ki acaba insan kendi zihnini mi inceliyor, diye şüphelenebiliriz. Atomda bulduğumuz şey belki de kendimizin belli bir yansımasıdır. Seviyeler bulabiliyorsak ve atomik fenomende hiçbir şeyin tam olarak öngörülelemeyeceğini bulabiliyorsak, o zaman bu "olgular" zihnin kendisiyle ilgili olabilirler.

Erigena'nın gibi eski görüşler, insanı ve evreni birbirlerinden ayıramaz olarak almıştır. İnsan küçük bir dünya, *daha bü-*

yük bir dünyanın bir imajı olarak düşünülüyordu. Kendi hakkında keşfettiği hiçbir şey dünyaya uygulanamazlık teşkil etmiyor ve dünya hakkında keşfettiği hiçbir şey de kendine uygulanamazlık teşkil etmiyordu. İnsan, makrokozmos içindeki mikrokozmostur.

Böyle bir görüş bizim, bir açıdan *her insan, evrenin merkezindedir*, dememize izin verir. Daha sonra inceleyeceğimiz bu fikre bir an için göz atalım. Bazen dünya başa çıkılamaz bir izlenim yaratır, belki de özellikle, elektromanyetiklerin keşfedilmesine bağlı olarak her şeyin birbiriyle anormal bir şekilde bağlantıda olduğu bugünlerde. Birbirimizle muazzam uzun mesafelerden konuşabiliyoruz. Işıyan enerjilerin bizi dünyanın her yanıyla bir anda iletişime geçiren bu hızı, açıkçası insanla kıyaslanamaz yani onun orantısı insaninkine hiçbir şekilde uygun değildir. İnsan, sanki *kendisine ait olmayan* bir dünyada yaşamaktadır ve zorunlu olarak bireyselliğini ve bulunduğu yeri kaybetmiş gibi hissedecektir. Bunalacak ve duygusal olarak donuklaşacak ve dışsal şeylerin gürültüsü altında kaybolacaktır. Yine de her birimiz dünyanın *merkezindeyiz* çünkü dünyayı ve onun içindeki her şeyi gören, insanın kendisidir.

.

Erigena, gerçeklik skalasının en tepesine Zihin'i koyar, yani mekan ve zamanın dışına. Bilimsel açıdan biz, tüm orijinal sebepleri *zamanda* en geriye koyarız. Doğal düşüncemizden hareketle sebebin nasıl başka türlü görülebileceğini anlayamayız çünkü doğal fikirlerimiz, mekan ve zamanla ilgili deneyimlerimizden ortaya çıkarlar. Kendimizi dünyada andan ana geçen zamanın içinde buluruz; bir karşıtlıklar, çelişkiler ve olduğu şekliyle yarım-gerçekler dünyası. Kış yazı takip eder, savaş barışı ve böyle gider ve bu karşıtlıklar, zaman ile ayrılmışlardır. "Pasif" aklımız denilen şey ise bildiğimiz şekliyle zamandan ve mekandan hareketle argümanlar üretir. Her şeyi bu temele dayana-

rak açıklamaya çalışır. Ama Erigena gibi sistemleri inceleyince, mekan ve zamanımızın yalnızca ölümlülerin tabi olduğu belirli *şartlar* olduğunu öğreniyoruz. Kısacası, bizler yalnızca zamanda geçiş olarak karakterize edilen sınırlı bir gerçekliği biliyoruz. Demek ki bize şeylerin kesin nedeni ve orijini olarak söylenen şey milyon milyon yıl önce olmuş olan değildir, o zamanın dışındadır; *Şimdi'dir*.

.

Erigena, kendi sisteminin temellendiği dünya skalasından belirli sonuçlar çıkarır. Alt seviyede olan, üst seviyedekini anlayamaz ama üstünde olan şey tarafından tamamen kavranabilir ve anlaşılabilir; ve kendisinin tüm anlamına ancak kendi üstündeki realiteye girmeye uğraşarak ulaşabilir. İnsan şuuru, bu skalada yükselme olanağına sahiptir.

Bu skala, evrenin gerçek yapısını temsilen verildiği içindir ki her şeyin diğer her şeyle belli bir ilişki içinde olduğunu anlatır. Aynı fikri, Pisagor'un armoni oranları skalasında da bulmuştuk. Belli bir yere kadar hiçbir şeyin kendinden hayat bulamayacağını deneyimlerimizle biliyoruz. Canlı hayatımızın, bitkilerin yapraklarındaki küçük solar makinelerine ve denizin yüzeyinde sürüklenen organizmalara tesir eden güneş enerjisinden kaynaklandığını algılıyoruz. Böylece ışık, hava, su ve minerallerden organik hayatı genel olarak destekleyen besin oluşmaktadır. Bu anlamda bizler, fiziksel varoluşumuz için algılandığı şekliyle daha büyük ve algılandığı şekliyle daha küçük şeylere bağımlıyız. Güneş, insan, hücre; birbirleriyle bağlantıdadır. Ama farklı düzenlere aittirler. Güneş, iç ısısı kırk milyon derece olan büyük bir enerji kütlesidir. Hücre, kendisinden bütün canlı dokuların oluştuğu, hayatın su bazlı mikroskobik bir yapı taşıdır.

Bizler, içindeki her şeyin bir *düzenle* birbirine bağlı olduğu ve dolayısıyla bütününün bir birlik oluşturduğu bir *ilişkiler evreninde* var olmaktayız. Bu düzen kendi içinde gerçek bir şeydir.

Atomda, merkezi protonu çevreleyen olası yörüngelerin sınırlı sayısında bir düzen buluyoruz. İnsan bedeninin yapısında, organlarının iç-ilişkisinde ve sinir sisteminin uyumunda bir düzen buluyoruz. Yıldızların ve gezegenlerin dünyasında bir düzen buluyoruz. Sadece pozitif ve negatif elektrik yükleri veya etki ve tepki bulmuyoruz, üçüncü bir prensip de buluyoruz: düzen.

Her şey orantısal olarak birbiriyle ilişkili ve ortak bir birlik düzeniyle birbirine bağlı olduğundan Erigena için evren tamamen birleşmiş durumdadır.

Alçak olan, yüksek olanın içindedir ve ona görece olarak daha az gerçektir. *Her şey gerçektir ama kendinin üstünde olana göre görece olarak daha az gerçektir.*

İnsan kendi içinde küçük bir evren olduğuna göre, bu görece realite skalası onun içinde belli bir noktaya kadar mevcut demektir ve insan böylece, içindeki bu skalada yukarı tırmanarak daha gerçek olmaya, daha tamam bir varoluşa ulaşmaya muktedirdir.

“Bu düzenin etkisi dünyayı, içindeki her bir şeyin belli bir açıdan gerçek ve mevcut, diğer bir açıdan gerçek dışı ve mevcut olmayan realite derecelerinden oluşan bileşik bir sistem haline getirmek olacaktır... Tüm evrende daha yüksek olana göre karşılaştırıldığında daha aşağı varoluş gerçek değildir... Şeylerin bütünüünün birbiriyle bağlı olmayan bir partiküller kütlesi olduğunu ve bu nedenle de bir evren olmadığını kabul etmemiz dışında, her bir şeyin aynı realite düzeyinde olduğunu düşünmek imkansız olur... Dünyanın değişik görüntülerini birbirini izleyen realite düzenlerine ait olarak kabul edersek, tek tek her bir olgunun görece realitesini ve aynı zamanda evrenin mutlak realitesini mantıksal bir sistem olarak korumuş oluruz” (Henry Bett, *Joannes Scotus Erigena*, s. 123).

Zihin nihai gerçeklik olduğu ve *algılanabilir* herhangi bir şeyden daha büyük olduğu içindir ki her algılanabilir şey kendi

kendinden daha çok insanın zihninde var olur yani bizler birbirimizi zihinsel olarak kavramakla birbirimizi daha çok var ederiz. Erigena'nın insana verdiği muazzam değeri göz önünde bulundurunca, duyuların algılayabileceği her şeyin insanın duyularının yararı için yapılmış olduğunu söyleyecek kadar ileri gitmesi de şaşırtıcı gelmeyecektir. Vurgu insanın üzerindedir, dış dünyanın değil. Ancak insan yalnızca duyulardan oluşan bir yaratık olarak düzgün bir varoluşa sahip olamaz. Hatta bu durumda o, kendisi için olanaklı olan gerçekliğe karşılık gelmediği için kendi görece gerçek dışılığından dolayı acı çekecektir. Cehennem bir varoluş *durumudur*, gerçek olan hiçbir şeye karşılık gelmeyen, bir *sahtelik* durumudur.

• • • • •

Şuurun daha geniş bir sentezle karakterize edilen daha yüksek bir seviyesinden söz ettik. Bir sorunun çeşitli yönleri birdenbire birleştirici bir anlam oluşturacak şekilde bir araya getirilirse, birçok olan bir halinde birleştirilmiş ve yeni bir sentez ortaya çıkmış olur. Bu bağlamda kişinin *kendine dair* yeni bir deneyimi ne anlama gelirdi? Zira, sadece dış dünya ile ilgili deneyimlerimiz veya birbirimizle olan ilişkilerimiz yok; bizler, Ben hissi ile ilgili iç deneyimlere de sahibizdir. Kendimizi farklı hissedebiliriz.

İnsanları realitenin daha yüksek bir seviyesine ulaştırmayı amaçlayan bütün bu öğretilerde, "kendini" aşmak talep edilir. Örneğin duyguların arındırılması, farklı bir düşünme tarzı, insanlarla farklı ilişkiler vb. gerekli görülür. İnsanın *kendinde* bir değişim gerekli görülür çünkü kişi hep olduğu gibi kalırsa, farklı deneyimlere sahip olamaz. Yalnızca yeni fikirler ve yeni çabalarla kalıcı herhangi bir değişim yaratılabilir.

Ama bazen anlık değişimler olur. *Kendimizin başka hallerinin* var olduğunu işaret ederler ve onlar sürdüğü sürece kişi kendi hakkında yeni bir hisse sahip olarak değişir.

Kişinin içindeki bütün değişim, kendinin değişmiş olduğu hissiyle gelir. İçinde yaşadığımız “doğal realite” diye adlandırılabilir bir şeye sahibiz. Anlamaların ve kendimiz, başkaları ve dünya hakkındaki kavramların küçük bir yörüngesinde hareket ediyoruz. Bu yörünge kırılırsa genellikle, başka hiçbir şeyin farkında olmadığımız özellikle çaresiz bir duruma düşeriz. Sığınacağımız hiçbir yer kalmamış gibidir. Gerçekte kaybettiğimiz şey ise *kendimize dair olağan hissimizdir*. Böylece, korkarız ve kayboluruz ama olmuş olandan daha çok kendimizi tanıyamadığımızdan ötürü.

Farklılaşmak demek kendini başka türlü idrak etmek demektir. Bize, bu “kendi”nin değişebilme kapasitesinde olduğu söylenmiştir. Değişirse, bu durumda insanın kendi ile ilgili başka türlü bir algısı olacaktır. İnsanların bazen ne olduğunu anlamadan çok yaklaştıkları kendileriyle ilgili tamamen yeni hisleri olduğuna inanıyorum. Bir kişi (bir an için) ne olduğunu bilmeden kendinin çok daha iyi bir hissine dokunabilir ve belki de bundan sadece korku duyar. “Hakikat”i öyle bir formda deneyimleyebilir ki bu, genelde onun dikkatini alan şeylerin ona *gerçek dışı* görünmesine neden olur ve kişi ancak kendisinde bir şeylerin ciddi şekilde ters gittiğini düşünür.

Biliyoruz ki gördüğümüz, yaptığımız, düşündüğümüz ve hissettiğimiz her şeye bir gerçek dışılık hissi girebilir. Bazen bu, diğer insanların gerçek dışılığını görme biçimini alır. Belli bir güç herkesi oraya buraya koşturuyormuş gibi bir gözlemde bulunuruz. Geçici bir süre, içinde insanların sanki iplerle hareket ettirildikleri bir kuklalar dünyası görürüz. Bazen de gerçek dışılık yerine olağandışı bir *gerçeklik yoğunluğu* hissedilir. Yıllardır tanıdığımız birini, birdenbire bir tür sessizlik içinde ilk defa görüyormuş gibi oluruz. Başka bir varoluşun gerçeğini algılarız veya doğanın varoluşunu birdenbire, bir mucize gibi, ilk defa algılarız. Aynı deneyim kişinin kendiyle ilgili olarak hissedildiğinde, bu *başka diğer her şeyden bağımsız olan kişinin özdenlik hissidir*,

kişinin kendi görünmezliğinin fark edilmesi, Ben'in algılanması, zaman olmaksızın kalıftır.

Bu hisler bizim "doğal realitemiz"i çevrelerler. Onların, kendimizle ilgili başka anlayışlar veya başka şuurlu deneyim formları olabileceğini bizlere yeterince açık bir biçimde gösterdiğini düşünüyorum.

Örnek olarak, şuurun değişmiş bir haline bakalım ve bunu, belli bir dereceye kadar daha yüksek bir seviyeye ulaşmanın bir örneği olarak alıp alamayacağımızı görelim. Bu, Tennyson'nun kendisi ile ilgili kaydettiği bilinen deneyimidir: "Bu çocukluğumdan beri, tek başımayken sıklıkla yaşadığım bir çeşit uyanık trans durumuydu. Bunu genellikle kendi adımları iki veya üç kere kendi kendime sessizce tekrarladığımda yaşıyordum, birdenbire sanki kişilik şuurunun yoğunluğundan çıkıp kişiliğin kendisinin sınırsız varlığın içinde solarak yok olur görüldüğü bir durum ortaya çıkıyordu; ancak bu hiç de karışıklık duygusunun olduğu bir durum değildi; bilakis, berrakların berraklığı, kesinliğin en kesini, bütünüyle tarif ötesi, ölümün neredeyse gülünç bir olanaksızlık olduğu, kişiliğin (sanki varmış gibi) yok olmasının bir çözülme değil de gerçek hayatın ta kendisi olarak görüldüğü bir haldi... Bu aciz tarifimden utanıyorum. Bu halin sözcüklerin ötesinde olduğunu söylememiş miydim?"

Daha yüksek bir seviyenin daha alçak olanı gerçek dışı görünür yapacağını anlayabiliriz. Tennyson, olağan halinin gerçek dışılığını hissetti çünkü o, *adıyla* birlikte oluşan tüm o kendi olma duygularından onu özgürleştiren *başka* tür bir *gerçeklik* hissetmişti.

Aynı zamanda, *olağan zaman duygusunun* da dışına çıkmıştı. Geçen-zaman deneyimimizden çıkarsadığımız realitede ölüm bizimle yüz yüzedir. Ölümü düşünme kapasitesinde değiliz, onu bir fikrin içsel algılanması gibi idrak etme kapasitesinde değiliz. Tennyson'un dokunduğu ise kendisinin gerçekte ne ol-

duğuna dair fikirde ölüm bir olanaksızlıktı. Fakat görünür (dışsal zihnimizle kavramaya çalıştığımız) bir *olgu* olarak ölüm; hayatımızın çoğunun üzerine kurulu olduğu rahatsızlığı devamlı olarak besler veya hayatımızda bir boşluk bıraktıysa, yararsız bir biçimde bizi geriye doğru itmeye devam eder. Hayatın duyusal kurgulanmasıyla biz bu zorluklarla baş edemeyiz. Geçen-zaman ise ölümü anlayışımızı perdeleyen, çözülemez, tartışılmaz bir problem haline getirir ve bizler, doğal anlayışımızla zamanı değil deneyimlemek, kavrayamayız bile. Doğal realitemizde -yani duyulara dayalı hayat deneyimimizde- *ölüm bir olgudur* ve bizler, duyular yoluyla tüm varoluşun ve realitenin yalnızca küçük bir bölümünü kavrayabildiğimizi anlayamadığımız sürece, onun önerilerinin şiddetli etkisinden kaçamayız.

Tennyson'un kaybettiği deneyim, tamamen yeni bir *Ben* his-sine dokunduğunu gösteriyor. Olağan kişilik duyumunu kaybettiğini söylüyor. Bu, kendi başına korkunç bir deneyim olurdu; insanın kendi olağan ben duyumunun kaybolduğunu hissetmesi ölüm gibi bir şey olurdu. Ama onun vakasında, bütün hayatı, içinde varlığının tamamen yeni bir şeye dönüştüğü, daha büyük bir sentezde bir araya toplanmış gibidir, sıradan şuur seviyesinin üstünde ve ona ait bildik Ben hislerinin (Budist öğretinin "ben-kibiri"nin) üstünde. *Kendini*, doğrudan bilişle kendinin arkasında, kişilik hissinin arkasında bildi ve bir kez daha sıradan şuur seviyesine (ki bu şuur, daha yüksek seviyeyi bilmiyordu) indiğinde deneyimini tarif edecek sözleri bulamadı. Sadece, tari-finin tamamıyla yetersiz olduğunu hissedebiliyordu. Bu deneyimin noetik seviyeye ait olduğunu söylemeye muhtemelen biraz hakkımız olduğunu düşünüyorum. Ancak bu deneyim, *kendi* ile ilgili bilginin daha yüksek bir formuna gönderme yapmaktadır -onun alanına aittir- ve belki de sıradan kendinin arkasındaki gerçek *fikrin* veya formun alanına ait olduğunu söyleyebiliriz.

Erigena veya Plato'da ifade bulan bakış açısı ile natüralist veya materyalist bakış açıları arasındaki başlıca fark *daha yüksek realitenin* pozisyonu ile ilgilidir; onun gelecekte bir zamanda önümüzde değil, zamandan bağımsız başka bir yönde olduğudur. Okuyucu bu bölümde şu noktaya dek söylenmiş her şeyin *yükseğin ve aşağıının* varlığına, yani *skalaya* gönderme yaptığını anlayacaktır. Evren'de olduğu gibi insanda da bir *yüksek* ve *alçak* vardır. Şuur açısından insanda, niteliği sıradan şuurla kıyaslanamayacak yüksek seviyede bir şuur vardır. Sıradan şuura ait realiteler yalnızca görece realitelerdir, tıpkı dünyanın fizikçilere görünen yönünün de görece realite olması gibi. Duyular yoluyla DÜNYA'nın ancak bir yönünü bildiğimiz gibi ŞUUR'un da ancak bir yönünü biliyoruz. Bir önceki bölümde bahsettiğimiz öğretmen ve sınıf benzetmesini hatırlayacak olursak, öğretmenin olmadığı veya uykuda olduğu düzensiz bir sınıfla karşılaşılabilir yalnızca tek bir şuur formu biliyoruz. Öğretmenin uyanması, gelecek zamanla ilgili bir mesele değildir. Bizde eksik olan şeyin, gelecek zamanda olduğunu hayal ediyoruz.

Ama Erigena sistemine göre, daha büyük bir realitenin bizim *üstümüzde* olduğunu zaten gördük ama bu; yatay olarak geçen-zamanda, geçmiş, şimdi ve gelecekte oluşan hatta değil de dikey olanda, başka bir seviyededir. Bu dikey yön ise zamana ait değildir. Çabalarımızın tam semeresini yatay değil dikey yönde alıyoruz. Bu yönü, Tennyson'un deneyimini hatırlayarak imajine etmeliyiz. Görünüşe göre o, farklı ve *daha bütünsel* bir şuurlu deneyim düzenine uyanmıştır.

Averroes'un felsefi sistemi (on ikinci yüzyıl), bütün insanların çabalarının semeresine "halihazırda ve daima ulaşılmıştır" der. Mantığımızın kavramasının tabii ki olanaksız olduğu bu sonuca, bağlı olduğumuz ve alışlageldik düşüncemizin türediği *zamanın kısıtlayıcı şartlarının ötesinde*, "şimdi ve daima"da ulaşılır. Evrenin bütünsel semeresi ve içerdiği (bu düşünürlere ve diğerlerine göre) zaten ve daima gerçekleşmiş olan her şey,

bildiğimiz zaman-düzenine kesinlikle ait olamazlar. Ancak düşünmemizin yönü, zaman-düzenini takip ettiğinden dolayısıdır ki bu tamamen farklı ve tuhaf bakış açısını anlamakta çok zorlanıyoruz. Averroes'a göre insan, öyle bir şekilde yapılandırılmıştır ki bu *diğer yönü* anlayabilir ve *aslında ancak onu keşfetmeye başladığında mutluluğa ulaşabilir*. Pasif anlamamanın üzerinde, bu yönün niteliğini kavrayacak "aktif" bir anlamamanın olduğu söylenir. Bütün bunlar kavranamaz olarak kalırken yine de onların ne anlama gelmesi gerektiğini belli bir dereceye kadar anlayabiliriz. *Bunun anlamı şudur: Bizden zaman hakkında farklı düşünmemiz istenmektedir.*

.

Daha sonra da göreceğimiz gibi, "zamanın illüzyon"unun üstesinden gelmediğimiz sürece hiçbir şeyi doğru olarak anlayamayacağımız defalarca söylenmiştir. İçimizde başka seviyede bir anlayışın doğabilmesi için olağan anlayışımızın belli bir dönüşümü şarttır. Bu daha yüksek seviyedeki anlayışa eski düşünürlerce o kadar önem verilmiştir ki daha önce de bahsettiğim gibi, bu daha yüksek derecenin etkisini hissetmeden gerçek bilgiye sahip olduğunu hiç kimsenin iddia edemeyeceğini sıkça dile getirmişlerdir; yani insanın gerçek herhangi bir anlamda *anlamaya* başlayabilmesi için, ona çok kesin bir şey olması gereklidir. Kozmolojik açıdan konuşursak, Averroes, olağan anlayışımızla ilgili olarak, bunun ay-altı dünyaya (aptallar dünyası) ait olduğunu ve karşılaştığımız problemleri çözecek kapasitede olmadığını çünkü hiçbir şeyi *anlamadığını* söylemektedir.

Uykudan uyanmak rüyaları nasıl gerçek dışı hale getiriyorsa, anlatılanlara göre, şuurun başka bir seviyesine uyanmak da bütün sıradan problemlerimizi, uğraşlarımızı ve şaşkınlıklarımızı gerçek dışı gibi göstermektedir. Boehme'nin psikolojik fikirlerinin en iyi yorumcularından biri, bu bakış açısını çok açık olarak şöyle ifade etmiştir: "İnsanlığın büyük bölümünün, daha

doğrusu Hristiyanlar'ın hepsinin uykuda oldukları söylenebilir: her İnsan'ın Zihin'ini, Düşünceleri'ni ve Eylemleri'ni oluşturan o özel Yaşam Tarzı pekala da o insanın özel rüyası diye adlandırılabilir. Eğitilmiş veya Cahil, Zengin veya Yoksul, hepsi aynı Uyuklama halinde, farklı tür bir rüyanın içinde kısa bir hayat-tan sonra ölüp gidiyorlar" (William Law). Bu on sekizinci yüzyıl yazarı teolojik bir dille, insanın uyuklama durumunun üstünde başka bir duruma da sahip olma olanağının bulunduğunu söyleyerek devam ediyor ki bu, dinde bulunabilen başlıca psikolojik fikirdir. Kurmuş olduğu bir bağlantıyı belirtmek gerekiyor; tahmin edilebileceği gibi, yazar bu uyuklama durumunu *zamanla* ilişkilendirmektedir.

Bu konuda, öğretmenini çok yakından izler çünkü Boehme, insan "zamanda uykuya dalar", der. Biz tabii ki bunun ne demek olduğunu anlayamayız. Bunun ne anlama geldiğini anlamaya başlayabilmek için birçok yeni fikre ve kavrama ihtiyacımız olacaktır. Law, insanın kendi yapısının, uyuklama ve "zaman"ın üstünde daha yüksek bir olanağı barındırdığını kavrayamadığı sürece kendi hayatının ne anlama geldiğini asla anlayamayacağını belirtir. İnsan bir kez bu olanağın farkına vardığında (o her ne ise) kendine ve hayatının önemine yeni bir bakışla bakacaktır ve bizlere söylenen ise bu idrakin *kendini bilmek, potansiyel olanakları* bilmek olduğudur. "Bir insanın kendini bildiğini farz edin, onun bu dünyaya başka bir iş için değil, sadece zamanın kibrinin ötesine yükselmek için geldiğini farz edin... İçsel düşüncelerini ve dışsal eylemlerini kendi hakkındaki bu bakış açısına dayanarak idare ettiğini ve her günün onun için tüm kötülüğünü yitirdiğini ve onları aynı ruh haliyle kabul edip kullandığı için, refahın ve rekabetin farkının kalmadığını vs. farz edin" (VII. Cilt, s. 1, *The Works of William Law, Fellow of Emmanuel College*, orijinal yayın 1749, özel yeniden basım 1893).

Ve aynı kavrayış -uyanık olmadığımız, herhangi bir şeyi doğru olarak anlayabileceğimiz bir şuur seviyesinde olmadığımız ve herhangi bir şeyi gerçek olarak bilmek ve sahip olmanın mümkün olmadığı zira kontrolün olanaklı olabileceği noktada şuurlu olmadığımız için kendimizin kontrolünde olmadığımız kavrayışı- tüm Plato, Hıristiyan öğretisinde ve diğer birçok öğretilerde bulunmaktadır. Ama hayatta uykuda olduğumuzu kabul etmenin bizim için ne kadar zor -ne kadar olanaksız- olduğunu bir düşünün. Bu kabul edilemez. Bu ancak kademe kademe idrak edilebilir. Ve böyle bir deneyim ancak, neredeyse kaybolmuş uyanma bilimine ait çabaların ve fikirlerin etkileriyle meydana getirilebilir.

İncil'i tercüme edenler bu fikri doğru dürüst anlamadıkları için Grekçe ὑπνῶπις sözcüğünü *izle diye çevirmişlerdir* ("İzle, bunun için ve dua et", vb.) Ve bu *izle* sözcüğü Yeni Ahit'te birçok yerde bulunabilir ama gerçek anlamı *uyanık olma*dır. Ve bu anlamın gücü, *izle* kavramı ile ifade edilenle kıyaslanamayacak kadar büyüktür.

İnciller'de her yerde uyanık olmamız söylendiğine göre, aynı zamanda uyumakta olduğumuzun söylendiği de açık değil midir? Ve kendini bilmek, insanın uyuduğunu idrak etmesi değil midir? Herakles demiştir ki: "Ben kendimi aradım." Delf tapınağının giriş kapısının üstünde yazan kendini bilmekle ilgili doktrin, zannettiğimiz şey değildir. Yalnızca, bize ait bir "kendi"ye sahip olmadığımızı idrak ettiğimizde kendimizi arayabiliriz. Yalnızca, bir an çakan gerçekle insan, cehaleti ve sahteliği anlayabilir. Ama bu tür bir kendini bilme bizden uzaktır. Sokrat kendini bilmekte ilk adımın kendimizi bilmediğimizi, gerçekte hiçbir şey bilmediğimizi fark etmekte olduğunu bulmuştur. Her şeyi biliyormuş gibi yapıyoruz. Bilmediğimizi fark etmekle, öyleymiş gibi yaptığımızı bir an yakalamak, kanaatlerle, sloganlara, sözcüklere körü körüne inanmaya son vermekle kendimizi bilmeye *başlarız*, yani bir rüyadan uyanmaya başlarız. Karşıt bir sonuca götürecek bir yönde olduğumuzu tahmin et-

memiz durumunda olabileceği gibi, şuurumuz artmaya başlar. Ama bilmediğinizi bilerseniz daha şuurlusunuzdur. İnsan böylece, uyanmanın bir aleti haline gelir. Kendimize daha çok yalan söyledikçe, daha çok uyuruz. Günümüzde, yalanların gücünü ve onlara olan direncin gitgide azaldığını ve böylece dünyanın uykusunun arttığını bir düşünün.

İnsan maddede ve zamanda ve kendi içinde uykuya dalmıştır. Bunun, yaratılış hakkındaki büyük benzetmede nasıl anlatıldığına bir bakalım. İnsan, karnının üstünde yerde sürünen yılanla sınanmaktadır. Ayaklarımızın yere dokunduğu yer, duyuların alanının başladığı yerdir. Burada insan duyulardan oluşan, duyu-zihinli, duyusal bir mahlûktur. Onun bilgeliği duyularının bilgeliğidir. Düşmanınızı öldürmek, duyuların bilgeliğidir çünkü düşmanınız ortadan yok olmaktadır. Duyularınız artık onun varlığını kaydetmemektedir. Materyalizmin bütün kurnazlığı işte buradadır, insana bildiğini düşündürerek devreye girer. Ve bütün duyusal nesnelerin birer gizem olmalarına ve duyuların kendilerinin de birer gizem olmalarına karşın, duyusal dünyayı sadece ondan canı istediği gibi zevk almak için değil, onu kendi buyruğuna göre şekillendirmek için de ele geçirebileceğini hissederek. Bu anlamda, insan iyilik ve kötülük bilgisinin ağacının meyvesini yemektedir. İyi ve kötüyü içine alır ve ne yapılması gerektiğine kendi karar verir. Ve bu zorunlu adım onu iyileşmeye değil ama hakim olabileceği fikrine götürür. Kendi kanısına göre, evrenden daha akıllı hale gelmiştir. İçindeki zayıflık, bilgisizlik ve kontrolden yoksunluk değişmeden kalmış olmalarına rağmen ona, adeta her şeyi fethedebilecekmiş gibi gelir. İnsanoğlunun bütün problemi eskisi gibi kalmıştır ama artık sözcüklerden oluşan işlemenin altında gizlidir yeni bir hal, yeni bir insanlık, maddi keşiflerden oluşmuş bir cennet!

Ama kim kendini mümkün olabilecek herhangi bir cennete hazır hale getirmek için işe kendinden başlayacaktır; bu nasıl yapılacaktır?

Duyusal olanı ne yükseltecektir? Kim bilimi yeniden yorumlayacak veya onu yerine koyacaktır? Doğru yerde olan hiçbir şey, yerini muhafaza ederse yanlış olamaz. İnsanoğlu, olguları ne açıklayabilen ne de onları gösterecek doğru ortamı hazırlayabilen ve giderek artan duyusal yorumların aşırılığı karşısında aşağı bir duruma düşebilir. Herkes kendi içinde daha çok işleve, daha çok kapasiteye, muhtemelen tek başına materyalizmle doyurulamayacak kadar çok yöne sahiptir. Yılan -vahşi doğada- yükseltilmelidir. Onu kim kaldıracaktır? Bilimin mucizelerini hangi kıvılcım tutuşturacak ve onları evrenin mucizeleri haline dönüştürecek? Bilim, örtülü düşmanlık ruhundan etkilenmekten vazgeçip insanda, reddetme ruhu yerine mucize ve huşunun verdiği özgür duyguları yaratabilecek midir?

Bizlere, uyuduğumuz ve uyanabileceğimiz söylendi. Ve biz, Law'un dediği gibi, bunu kavramaya başladıkça bir çeşit rüyada yaşadığımızı görmeye başlıyoruz - bu büyük tehlike anlarında veya duygusal anlarda bazen fark ettiğimiz bir olgudur. Bunun kötümser bir doktrin olmadığını bilmeniz gerekir. Çamur içinde yatan bir adama her şeyin çamur olduğunu söylerseniz, öğreti negatif olacaktır. Yeni Ahit'teki bölümün yazarı, Efesliler'e "Uyan, ey uyuyan! Ölümünden diril!" (5:14) derken ölü insanlar gibi olduğumuzu ve ölülerin hayatını yaşadığımızı ve uyku halimizin aslında ölüm olduğunu söyler. Kendimizden başlamazsak, kendimizi göremeyiz. Uyanmak daha açık olarak görmek demektir. Böyle bir anda insanların nasıl da ölü olduklarını görebiliriz. İnsanlığı yöneten berbat duyguları görebiliriz, ne yaptıklarını açıkça görmeden besledikleri -yüzlerinde yazılı olan- duyguları. Hristiyanlık öğretisinin dışsallaştırılıp, mekanik bir şekilde organize edilmeden önceki kökeninde yatan fikir; öğretinin içsel anlamının ışığında uykudan uyanmak hakkındaydı. İsa uyananlardan biriydi ve diğerlerine uyanmanın bir yolunu öğretiyordu. Belli kuralları, emirleri ve fikirleri takip etme fikri

herhangi ahlaksal bir gaye ile değil "ölümünden dirilmek" içindi, olası bir içsel evrime ulaşmak içindi, ve o yazar Efesliler'e "Uyan, ey uyuyan! Ölümünden diril! Mesih sana ışık saçacak. Öyleyse nasıl yaşadığınıza çok dikkat edin. Bilgelikten yoksun olanlar gibi değil, bilgeler gibi yaşayın" (5:15) diyordu. İnsanın içsel olarak nereye gittiğine dikkat etmesi kendine karşı daha şuurlu olması demektir. Ve yazar eklemektedir: "Fırsatı değerlendirin." (5:16)

.

Law'a geri dönersek, onun dediklerinden özellikle ne anlıyorsak anlayalım, bizim olağan şuur seviyemizi bir rüya hali ile karşılaştırılabilecek bir şey olarak ele aldığı açıktır ve tüm hayatımız, kariyerimiz, mesleğimiz, eylemlerimiz, düşüncelerimiz ve diğer başka şeyler adeta bir rüya gibidirler. Bizler, içinden uyanmamızın mümkün olduğu bir çeşit rüyada yaşıyoruz ve -yine dikkat etmemiz gereken bir nokta- bu uyuklamadan uyanış, başka bir *zaman* anlayışı ile bağlantılıdır.

Bu durumda, doğamızda daha yüksek seviyede bir şuur düzeyinin bulunması ihtimalini veya daha ileri derecede bir deneyimin mümkünatını kabul etmeye hazırsak, bunun başka bir zaman anlayışı ile bağlantılı olduğunu varsaymak zorundayız. Burada ne kastedildiğini görmek son derece zordur. Şimdilik, Law'un vurgulayarak uyku durumu olduğunu söylediği ve bu yüzden de daha yüksek bir düzene görece olarak gerçek dışı olan sıradan şuur seviyemizin, sıradan zaman deneyimimizle sınırlanmış olduğunu söyleyebiliriz. Veya daha ziyade, zamanı kavrayışımızla ve zamanı görünür olduğu şey olarak alıp yaptığımız tüm çıkarımlar ve sonuca varmalarla sınırlıdır. Farz edelim ki olağan şuur durumumuzda bütün düşünce ve duygularımız ve genel anlayışımız, hepimizde ortak olan belli bir düzenleme içinde olsun ve yine farz edelim ki bu düzenleme, büyük ölçüde zamana göre şartlanmış şeylerin görünüşünden dolayı olsun. Zaman'ı duyusal olarak görüldüğü şekliyle (hiçli-

geçer doğru geçen bir an) pasif olarak ele aldığımız sürece zorunlu olarak bu seviyede yerleşmiş oluyoruz, yani olağan şuur düzeyimiz, zamana olağan bakışımızla sıkı sıkıya bağlıdır.

Şimdilik daha ileri gitmeyelim ve sadece, noetik deneyimin -uyuklama halimizin ötesinde yüksek seviyede şuurlu deneyimin- zaman-sekansının ötesinde olduğunu ve bu şekilde *zamana farklı bir bakışın, yeni deneyim olanaklarına nasıl yol açabileceğini* biraz anlayabilelim. Aslında daha çok şunu demeliyiz: zamanı başka türlü görmenin *anlamını* içsel olarak algılamak bu sonucu getirebilir. Bunun sadece teorik düşünme yoluyla gelebileceğini düşünemeyiz.

Zamanın sadece bir illüzyon olduğunu söylemenin, insanlar zaman hakkında başka bir *fikrin* bir çakışını çoktan yakalamamışlarsa, hiç kimseye bir faydası yoktur. Ama insan, olağan şurunun zaman tarafından esir alındığını ve korku ve kaygılarımızın büyük bölümünün “zaman” sorunu olduğunu kolaylıkla görebilir.

.

Zaman hakkında ne düşünüyoruz? En ufak bir şey anlamadığımız bir dünyada yaşıyoruz. Doğa nedir? Zaman nedir? Mekan nedir? Biz neyiz?

Her şeyi kanıksıyoruz. Düşüncemizde gerçek herhangi bir şeyle yüzleşmeyip bazı hazır kanaatlere tutunuyoruz. *Zaman'ın* gizemine alıştık mı, örneğin? Zaman problemi her zaman, aslında onu asla gerçekten düşünemesek de zihnimizin arkasında bir yerlerde değil mi? Şu tuhaf deneyimi göz önüne getirelim, bir kişi *vardı* ve artık *yok*. Çocukluğumuzu ve ölümü göz önüne getirelim. *Vardı* denen bütün o şeyler nerede ve bütün o *olacak* denenler? Bu tuhaf *şimdi* ve *sonra*, birlikte algılandıklarında zihni o yeni anlamın eşiğinde titreten şey nedir?

Harabelerin önünde durup “bir zamanlar” olmuş olanın gizemini merak ediyoruz. Bunun ne anlama geldiğini kavraya-

mıyoruz. Potansiyel anlama yaklaştığımızı hissediyoruz ama ulaşamıyoruz. Yine, her yaştan insanın, "zamanlar"ı önlerinde ve "zamanlar"ı arkalarında olan insanların, hepsi başka bir zamanın ortak bir noktasına yerleştirilmiş, dünyanın şu anı -farklı "zamanlar"ın aynı "zaman"da buluşması- denen yerde toplanmış insanların arasında yaşamının ne kadar tuhaf olduğunu hissedebiliriz.

Olağan anlayışımız için *zaman* bir çeşit hiçliktir. Doğrudan deneyimle tüm bildiğimiz, şu an dediğimiz; zamanın farazi bir noktasıdır. Bu mevcut anda şeylerin sona erdiğini ve başladığını, eski ve yeniyi, şeylerin varoluştan çıktığını ve şeylerin varoluşa girdiğini görürüz. Ve bu mevcut anın bir şekilde hareket ettiğini ve daima başka bir mevcut ana dönüştüğünü biliriz. İster oturalım ister hareket halinde olalım, bu zamanın hareketi daima devam edecektir. Ama onun hakkında düşünemeyiz. Onun hakkında, gördüğümüz veya dokunduğumuz bir şey hakkında olduğu şekilde düşünemeyiz. Zaman hakkında düşünemeyiz çünkü onu, üç boyutlu mekandaki somut bir nesne gibi duyularla kavrayamayız.

Mekanın üç boyutunu içinde var olan görünür nesneler yoluyla kavırıyoruz. Uzunlukları, genişlikleri ve yükseklikleri var. Bu yönlerin her biri, birbirine dik açılıdır. Bir kutu üç boyutlu bir nesnedir deriz. Duvardaki bir gölge iki boyutludur. Duvarda durduğu haliyle, uzunluğu ve genişliği vardır ama kalınlığı yoktur. Geometrik anlamda bir çizgi, bir boyutludur. Sadece uzunluğu vardır. Ama mekanı bir yana bırakacak olursak; zaman hakkında onun bir an olduğunu, şu veya bu şekilde bir andan diğerine, sonra diğerine geçtiğini ve bunun hakkında düşünemediğimizi çünkü bu hareketi göremediğimizi ve onu ancak dünyanın hareketlerine göre ayarladığımız saatin akrebi ve yelkovanı ile yapay olarak tespit edebildiğimizden başka ne söyleyebiliriz? Zamanı dakikalar, saatler, günler, yıllar olarak düşünüyoruz ama düşüncemiz bunun ötesine pek geçemiyor, gördüğümüz şeylerden

delediğimiz “doğal” fikirler dışında başka nasıl düşünebiliriz ki? Zamanı göremiyoruz. Zaman “görünmez”dir; ve doğal olarak, zamanı bir *boyut* olarak, mekanın üç boyutuna eklenebilecek bir şey olarak düşünmüyoruz. Yine de herhangi bir nesne yalnızca uzunluk, genişlik ve yüksekliğe sahip değildir; *zamanı* da vardır, aksi takdirde yok olurdu. O nesne, mekanda olduğu gibi zamanda da uzanmaktadır.

Bedenlerin hareketleri, niceliklerin ölçüleri ve dış dünyanın doğası ile uğraşan fizik, bu yüzyılın başına dek mekanı ve zamanı *birbirinden ayrı* olarak alıyordu. Dünya onun için üç boyutluydu ve zaman ayrı bir şeydi, yani mekan ve zaman sanki birbirlerinden bağımsızlarmış gibi ele alınıyordu.

Mekanın boy, en ve yükseklik olarak dikdörtgen şeklinde çizilen çizgilerle ifade edilen üç koordinatı (onlara x , y , z , diyelim) zamandan (t) ayrı olarak alınmışlardır. Ama algıladığımız nesneler “değişmez olarak yeri ve zamanı bir kombinasyon olarak birlikte içerirler. Hiç kimse bir yeri zamanın dışında veya zamanı bir yerin dışında görmemiştir... Mekanın bir noktası zamanda bir nokta, yani bir *dünya noktası* adını vereceğim x , y , z , t ’den oluşan bir değerler sistemidir. Tüm düşünülebilecek x , y , z , t ’lerin çeşitliliği, adını dünya koyacağımız değerlerdir” (Minkowski, *The Principle of Relativity*, s. 76, Methuen, 1923).

Bir nesne daima *belli bir zamanda belli bir yerde* olmak zorundadır *ve onun evrendeki konumunu yalnızca mekana ait terimlerle tarif etmek yeterli değildir*. Motorlu bir aracın yolda geçtiği belli bir noktayı koordinatlarını ve ölçümlerini alarak tarif edebiliriz. Bir insan *aynı* noktadan geçerse, bizim koordinatlarımıza izafi olarak arabayla tam da aynı yerde olacaktır. Ama zamanı dışarıda bırakırsak, bu durumda araba ile adam çarpışacaklardır. Başka bir koordinat veya değer ilave etmek zorundayızdır çünkü hem araba hem de adam aynı noktadan geçmelerine rağmen belli bir zaman aralığı onları ayırmaktadır. Bu dördüncü

zaman koordinatını eklemenin sonucunu gözlemleyelim. Birdenbire “görünmez dünya”ya gireriz çünkü görünen algımıza göre dünya üç boyutludur ve hem araba hem de adamın geçtiği yoldaki nokta üç boyutlu dünyada aynı görülebilir noktadır. *O, üç boyutlu dünyada “aynı yerdir” ama dört boyutlu dünyada aynı yer değildir.*

Minkowski’nin ifadesiyle söyleyecek olursak, arabanın geçtiği yoldaki nokta ile sonra adamın geçtiği yoldaki aynı nokta tamamen ayrı iki *dünya noktasıdır*.

Zaman böylece dört boyutlu dünyanın -yani duyularımızın algılayabildiğinden tamamen başka bir dünyanın- bir unsuru olarak alınır. Duyularımız bizlere dört boyutlu dünya hakkında bilgi vermezler, ancak (zamanda hareket eden) üç boyutlu dünya olarak görünen bir dünya noktasını bildirirler.

Zamanda kalabilen her nesne, yalnızca görüldüğü gibi görünebilen üç boyutlu bir şey olarak düşünülmemelidir, örneğin şu anda önümde gördüğüm elimin, zaman boyutunda bir çizgi olarak betimlenmesi gibi. Elim ve bedenim aynı çizgileri betimlemiyorlar. Belki şöyle demek daha iyi olurdu: onlar sadece mekanın üç boyutunda yer almıyorlar, aynı zamanda da dördüncü boyutlar.

Böyle *dünya çizgileri* dört boyutlu dünyadadırlar. Dört boyutlu dünyada, dünya çizgilerinin yakınlaştığı veya buluştuğu yerde, şuurlu deneyimimiz onunla bir bağlantı kurabilmişse “mevcut an” dediğimiz bir nokta vardır ve onun içinde, üç boyutlu bir mekanda birbirleriyle belli bir tarz ilişkide olan nesneler keşfederiz. “Bütün evren kendisini benzer dünya çizgilerine böler görünmektedir ve kanaatime göre, fiziksel kanunların en mükemmel ifadelerini bu dünya çizgilerinin arasındaki karşılıklı ilişkiler olarak bulacaklarını söylemekle kendimi memnun hissedeceğim” (Minkowski). Daha sonra Fechner’in de “dünya” ile ilgili benzer fikirleri olduğunu göreceğiz.

Ayrıca kendi hayatlarımızın da dört boyutlu dünyadaki çizgiler olduğunu ve psikolojik açıdan baktığımızda bu çizgilerin bir varoluşa sahip olduklarını ve muhtemelen sadece noktalar olarak değil *çizgiler olarak* da aralarında karşılıklı ilişkiler bulunduğunu düşünmeliyiz. Hayatlarımızın daha yüksek boyutlara genişlemesi fikrine ise daha sonra geleceğiz.

4. BÖLÜM

GEÇEN-ZAMAN VE ZAMANIN KENDİSİ

DÜNYA doğal halinin ötesinde, her şeyden önce dört boyutluy-
sa; ve insan ile evrenin ayrı olarak alınamayacağını anlıyorsak,
bizim de bir şekilde dört boyutlu olmamız gerekir.

Kendimizi nasıl hayal ederiz? Üç boyutlu, zamanın “şimdi”si
denen anda var olan bedenler gibi görünüyoruz. Bu, şeylerin gö-
rünüşüdür. Kendimizi dört boyutlu olarak hayal etmeye başlar-
sak şeylerin bu görünüşünü bırakıp düşünce ve duyguların de-
rin alanına girmeliyizdir ki bu da kaçınılmaz olarak kendimizle
ilgili duygumuzu, -olağan Ben hislerini- değiştirecektir.

Burada önemli olan, zamanla ilgili farklı bir anlayış ve
“Ben”le ilgili farklı bir his, birbiriyle bağlantılıdır. Şuurun farklı
seviyeleri ile ilgili şimdiye kadar söylenmiş olan şeyler bu görüş-
le ilgilidir.

Şimdi Ouspensky’nin, zamanın farklı bir anlayışı yoluyla
kazanılmış, hayatın farklı bir anlayışı sorusu üzerine bazı düşün-
celerini izleyelim. Şuuru dört biçime ayırır. Olağan şuurumuzu,

şuurun *belli* bir örneği olarak (ki bunu belli bir Ben hissine bağlar) ve olağan dünya algımızı da dünyanın algılanışının *belli* bir örneği olarak ele alır.

Şuurun içgüdülere benzer ilk veya en temel biçimine, uyku da şuur, der. İkincisine, basit şuur, der ki bunun içinde karmaşık organizasyonlara sahip hayvanlardaki gibi çakmalar halinde düşünceler oluşabilir. Bir köpek belki bir an için bizim düşünce seviyemize dokunabilir. Böyle bir düşünce çakması onun için *yüksek* bir şuur formu olacaktır. Üçüncüsünü ise daha ziyade akıl yürütme ile, olağan düşünce gücümüzle tanımlar. Dördüncüsüne *kendinin şuurunda olma* adını verir: daha yüksek bir şuurun başlangıcı (P. D. Ouspensky, *Tertium Organum*).

Şuurun dördüncü formunu -ki bunun şuurun en yüksek formu olduğu kesin değil-, *zamanın başka bir algılanışı* ile bağlar. Apokalips'teki (Yeni Ahit, *Vahiy*, 1.6) meleğin artık gecikme olmayacağına yemin ettiği bölümde, ruhta zamanın yok olduğu haller olduğunu gözlemler: “Bu şekilde, *zaman algısının değişiminde*, şuurun dördüncü formunun başlangıcı ifade edilmiştir”.

Tennyson'un yeni bir ben hissine veya bir başka kendinin şuurunda olma haline ulaştığını hatırlıyoruz; ve buna zaman algısında bir değişim eşlik etmişti. O artık, kendimizi olağan olarak var hissettiğimiz o “zaman”da değildi.

Tennyson'ın, içinde ölümün olmadığı ve kendinin daha yüksek bir formunu keşfettiği “daha yüksek bir mekan”ın farkında olduğunu söylersek, bu ifade ile ne demek istendiğini kavramaya çalışmamız şarttır.

Dört boyutlu bir dünya yüksek mekanlardan biridir. Alışlageldik şuurumuz, bizim için *zamanda hareket eden*, üç boyutlu alçak bir mekan hazırlar. Teorik olarak zaman, mekanın bilinen üç boyutuna eklenmesi gereken bir boyuttur. Ama o psikolojik olarak deneyimlendiğinde, daha yüksek mekanın anlamı ilk önce, insanın *kendinin ne olduğu* duygusunda oluşan tam bir değişimdir.

Tennyson artık kendini zamanda koşan, anlık bir mahluk olarak hissetmemekteydi; kendini zaman dışı, kalıcı bir şey gibi hissetmişti. Kendinin her zamanki halinin üstünde bir şey olduğu olgusunu bir anlığına görmüştü.

.

Dünyanın bir veçhesinin daha yüksek bir mekanda kavranmasında herhangi yeni bir şey olduğunu söyleyebilir miyiz? *Tanrı'nın* en erken tanımlarından birini alalım. O, "başlangıç ve son" olarak tanımlanmıştı.

Başlangıç ve son, bizim için zamanın geçmesi ile zorunlu olarak ayrılacaktır. Başlangıç ile sonun birlikte var olmaları derhal, daha yüksek mekan fikrini getirir zira zamanın kendisini bir boyut olarak alırsak, herhangi bir olayın veya bir kişinin başlangıcı ve sonunun bu boyutta var olması gerekir. Tabi ki bir sopanın "başlangıcı"nın ve "sonu"nun üç boyutlu mekanda aynı zamanda var olduklarını anlayabiliyoruz. Bu, duyular için açık bir şeydir. Ama Zaman boyutu duyular için açık bir şey değildir.

"Tanrı"nın bu tarifi, niteliklerle ilgili değildir; ve bunun, duyulara ulaşanların ötesindeki boyutlarla ilgili olduğunu söylemekle haklı olacağımızı düşünüyorum. Tanrı veya daha yüksek realite, bildiğimiz boyutların üstündedir. Bu tanımlama düşüncemizi daha yüksek boyutlar yönüne doğru çevirmektedir.

Şimdi bazı örnekler alalım. Eski bir deyişe (Orfik) göre "Tanrı bütün varoluşun başlangıcını, ortasını ve sonunu kapsar" (Plato). "Tanrı zamanın her iki ucundan da uzaktır çünkü onun hayatı Zaman değil Ebediyet'tir, zamanın arşetipi. Ve Ebediyet'te geçmiş ile gelecek yoktur, yalnızca şimdi vardır" (Philo). "Ben dünüm, bugünüm ve yarınım.... O'na ait olandan yoksun olan bir gün bile yoktur.... Şimdiki zaman, açmış olduğum yoldur" (*Mısır'ın Ölümler Kitabı*). Eski Ahit'e gelirsek: "Ben RAB, ilkim; sonuncularla da yine Ben olacağım" (*Yeşaya*, 41:4). "Sonu ta başlan-

gıçtan, Henüz olmamış olayları çok önceden bildiren" (Yeşeya, 46:10). Ve Yeni Ahit'te: "Alfa* ve Omega*, birinci ve sonuncu, başlangıç ve son Ben'im" (Vahiy, 22:13). Tanrı'nın, "Var olan, var olmuş ve gelecek olan" şeklinde de tanımlandığını görüyoruz (Vahiy, 1:8).

Doğal kavrayışımızın üstündeki bir varoluş düzeni açıkça şuna atıfta bulunur; Eckhart'ın hakkında şunları söylediği bir varoluş düzeni: "Hem ilk gün ve hem de son gün ötedeki şu anda meydana geliyorlar."

Bu satırlar, anlayışımızda büyük bir genişleme talep ederler. Hiçbir mantıksal argüman bu, ilk ve son günün aynı zamanda var oldukları fikrini kavramama yol açamaz; ne de hayatımın başlangıcının ve sonunun aynı zamanda var olduklarını anlayabilirim. Böyle bir bakış açısına ulaşabilmem için olağan zaman duygumun ve onunla birlikte de olağan Ben duygumun ortadan kalkması gerekir. Bu sebeptendir ki Kierkegaard, Eckhart, Swedenborg ve daha eski devirlere ait başka pek çok yazar insanı *zamanı anlayışlarına göre* ayırmış veya hayatlarımızı doğru bir şekilde anlayabilmek için zaman illüzyonunun üstesinden gelmek gerektiğinden bahsetmişlerdir.

• • • •

Bir kez daha, zamanı sıradan bir şekilde nasıl anladığımıza bakalım. Zamanı, kuşkusuz ki mekanın daha yüksek bir boyutu olarak anlamayız. Zamanı, saatin akreple yelkovanının dönmesi veya güneşin görünüşteki yükselip alçalması gibi hareketle ilişkilendiririz veya onu mevsimlerdeki değişim veya bedenün büyümesi ve bozulması gibi görünüşlerdeki değişimler; veya hayatı geçmiş, şimdi ve gelecek diye ayıran bir şey olarak düşünürüz.

Duyularımızın kanıtlarını izleyerek şimdinin mevcut olduğuna ama geçmiş ve geleceğin var olmadığına ve var olmalarının olanaklı olmadığına inanırız. *Nerede var olabilirlerdi ki?* Hangi yerde veya mekanda?

Duyularımızın tuhaflıklarından biri de onların (olağan deneyimimiz için gerçek bir *şimdi olmamasına rağmen*) *şimdi* denen zamanın bu tek anında, bu satırları okuduğunuz anda iş görme-leridir. Onları yazdığım zaman ise size, hiçlikte kaybolmuş gibi görünmektedir. Bu hiçlik nedir?

Mevcut an denen, bu cümleyi okuduğunuz zamanın bu biricik anında görünebilir dünya tam önünüzde ortaya çıkmaktadır. Hiçbir şeyin varoluşunun bir an öncesi ve bir an sonrasını göremezsiniz ve göremediğiniz içindir ki onun olanaklı olduğuna inanmazsınız.

Bu sebepten dolayı, varoluş hissinizi tek bir ana hapsedersiniz ve varoluş nosyonunuzu bununla sınırlarsınız. Şimdide ve yalnızca şimdide var olduğunuza inanıyorsunuz ve ölülerin canlarının canlı kaldıklarını düşünüyorsanız onların bu şimdide, yalnızca bu şimdide, kendinizi var bulduğunuz zamanın bu anında var olduklarına inanıyorsunuz ve onların, ortak deneyimimiz olan *geçen-zamanda* sizinle birlikte yol aldıklarına inanıyorsunuz.

Mevcut an dediğimiz şeyin ve bildiğimiz dünyanın, duyularımızın niteliği nedeniyle ortaya çıktığı herhangi birimizin aklına çok az geldiğinden, olası tek mevcut anın *bizim* mevcut anımız olduğunu sanırız. Bu düzeyden akıl yürütürüz. Mevcut anımızın sonsuz büyüklükteki bir şimdide sadece *bir nokta* olabileceğini hayal etmek ise bize saçma görünür.

Varoluş terimi bir "kalıcılık" ima eder. Duyular için kalıcılığı olan bir şeyin, var olduğunu söyleriz. Ancak bu terim her şeyin kalıcılığı olmadığını da ima eder ve pekiyi biliriz ki duyular bize, şeylerin bütünüünün ancak bir parçasını gösterirler.

Zaman söz konusu olduğunda, duyular bize dünyanın sadece mevcut andaki kalıcılığını gösterirler. Zaman'ın kendisinin içini *göremeyiz*. Bu dördüncü boyutun içini *göremeyiz*. Zaman'ın diğer bölümlerindeki dünya -böyle tuhaf şekilde düşünmeye başlarsak- duyularımızın ulaşabileceğinin ötesindedir.

Feki, yaşadığımız realitenin kanıtsal niteliği nedir? Geçicilik, başka realitedir. Biz sürekli yok olan bir dünyada yaşıyor görülmüyoruz. Hayatımız, zamanda tek bir ana hapsedilmiş gibi. Her şeyin geçip gittiğini görüyoruz; sonsuza kadar diyoruz, bu deyişle ne kastettiğimiz konusunda en ufak bir fikrimiz olmadan. Her şey nereye gidiyor; sonsuza kadar? Hayatlarımız nereye gidiyor? Üç boyutlu bir mekanda depolanmadıkları kesin.

Geçen-zamanın sonucu olarak görünüşte olayların, insanların ve şeylerin tam bir yok oluşta, tam bir mutlak hiçlikte kaybolduklarına şahit oluyoruz. Bu, görünüşlerin duyularımız tarafından kaydedilen şekliyle gerçekliğidir. Buna belli bir hayat anlayışı eşlik eder. Bütün bu görünüşte her şeyi kaybetme hissi ve kaybetmekten korkma, yapmaya kalkıştığımız ama bitiremediğimiz o kadar çok şeyin görünürdeki gereksizliği, kaçırılmış fırsatların verdiği çaresizlik hissi, hayatın hızla geçtiği hissi ve geriye dönüp herhangi bir şeyi değiştirmenin imkansız olduğu düşüncesi varoluşla ilgili uzak bir imaj yaratmak ve onu belli bir şekilde anlamak üzere birleşirler. Bu "duyusal" görüntüdür ve Ben'le ilgili belli hisler onunla bağlantılıdır, şeylerin belli bir tarzda duyumsanması, her şeyin belli bir şekilde yorumlanması ve her şeyin belli bir tarzda alınması.

.

Dikkatimizi verdiğimiz *fikir*, Zaman'ın gerçekten var olan bir yön olduğu, DÜNYA'nın kapsayan bir boyutu olduğudur. Biz dünyamızın uzayda bir *küre* olduğunu düşünüyoruz. Üç boyutlu bir mekanda, ve bu an dediğimiz zaman parçasında -bu mevcut anda- öyledir. Ama dört boyutlu bir mekanda böyle olmaz. Zaman'ı, içindeki her şeyin büyüdüğü, gerçek ama görünmez bir yön olarak düşündüğümüzde, bu yönün içinde gördüğümüz her şeyin başka bir tarafı olması gerekir.

Bu bakış açısından, dünya yalnızca bilinen mekanın mevcut anında var olmakla kalmayıp Zaman'ın boyutunun kendisinde

de var olmaktadır. Bir *Zaman Dünyası* veya Zaman'da Dünya vardır; yani duyularımızın kaydettiğinden daha çok boyutlu bir mekanda olan dünya. Bu daha yüksek mekana bir noktada dokunuruz mevcut anda. Ama görünebilir dünyanın duyulara çok parlak bir şekilde açık olarak görüldüğü bu anlık noktanın dışında, doğal anlayışımıza göre hiçlik, mekansızlık var gibidir; var olunacak başka bir mekan veya yer veya herhangi çeşit bir alan görünmemektedir.

Olaylar şimdinin bu iğne deliği noktasına girmektedir. Hangi yönden gelmektedirler? Bu düşünce silsilesini devam ettirirsek; olaylar Zaman'ın ta kendisinin olduğu yönden gelmektedir ki içimizden ilerlemesi veya onun içinden ilerlememizle *geçen-zaman* illüzyonu üretilir. Zaman'ın kendisi hakkında düşünebilmek için, olayların uzandığı yerin yönünde, dünün ve yarının olaylarının yayıldığı yönde düşünmeliyiz. Dünya hakkında sadece mekana yayılıp genişlemiş bir şey olarak değil, *Zaman boyutunda da -başka bir mekanda, daha yüksek bir mekanda- uzanmış* bir şey olarak düşünmeliyiz.

Bu durumda, şimdi dünyada gördüğümüz her şey Zaman-Dünyası'ndaki herhangi bir şeyin de bir parçasıdır. Her şey ayrıca daha yüksek mekanda da bir "dünya-çizgisi"dir. Hiçbir şey, duyusal anlayışımıza görüldüğü gibi yalnızca mevcut andaki üç boyutlu bir nesne değildir. Hayatlarımız, bu daha yüksek mekanda genişletilmiş olaylardır. Algıladığımız varoluşumuz ise varoluşumuzun bir tarafıdır, onun sadece bir parçasıdır ve kendimiz hakkındaki olağan algımız, bu algının mümkün olabilecek formlarına göre yalnızca belli bir örnektir.

Daha yüksek mekanın daha alçak mekanın üstünde olmasının düşünce şeklimizi altüst ettiği açıktır. Bu bizi başka bir düşünme şekline yaklaştırıyor. Buna göre, görünen fenomenlerin devinimi yeni fenomenler yaratmaz. Yeni fenomenler, deneyimlediğimiz üç boyutlu dünyanın içine dördüncü boyutun girmesi-

nin neticesidir; yani daha yüksek mekanın daha alçak olana girmesi. Biz ya duyulara dayalı olağan bakış açısından hareketle ya da daha yüksek boyutların varoluşuna dayanan tamamen farklı açıdan hareketle düşünebiliriz. Bir bakış açısı bazı şeylere, diğeri başka şeylere cevap verecektir. Biri bizi hayatla bir şekilde -ki bu zorunludur- diğeri başka bir şekilde -bize ampirik deneyimden türetemeyeceğimiz bakış açılarını getiren *ek* bir yolla- ilişkilendirecektir. Daha yüksek boyutları kabul edersek, gerçeğin tek ve bütün şuur hallerinde aynı olamayacağını anlayacağız. Erigena sistemi anlatılırken bahsedilmiş olan bu görece realiteden bir şeyler sezinleyebileceğiz.

.

Zamanın nasıl bir boyut olabileceğini kavramaya çalışmaya devam edelim. Diyelim ki bu boyutun üzerinde uzun bir yolda imiş gibi yolculuk yapıyoruz. Dünden bugüne ve bugünden yarına, bize mevcut değilmiş gibi görünen bir mesafede yol alıyoruz. Dünden bu mesafe ile ayrılmış durumdayız ki bu bir zaman mesafesidir. Şimdi idrak ediyoruz ki mekanda mesafe, var olmayış anlamına gelmiyor. Londra, Paris'ten kilometrelerce bir mekan aralığı uzaklığındadır. Bu mesafede arazi, deniz, şehirler ve insanlar yayılmış durumdadır; bu mesafe boyunca yol alırsak onları görebiliriz. Şimdi onları göremediğimiz halde onların var olduklarına inanıyoruz. Bilinen boyutların, onların varoluşlarını içerdiklerine inanıyoruz. Ama zamanda, mesafe ile ilgili bu inancımız yok. Bu mesafenin yokoluşla, varolmayış ile eş anlamlı olduğuna inanıyoruz. Bu mesafe boyunca canımızın istediği gibi yolculuk yapamayız. Bugün odamdayım ve dün aynı odadaydım. Ama bir zaman aralığı beni dünden ayırıyor. Aynı odadayım; zamanın farklı bir bölümünde. Yeniden Zaman'ın aynı bölümünde olamam ve doğal düşünceme göre, dün denen o Zaman bölümü sadece ortadan yok olmakla kalmayıp, bir tür çöp kutusunda -hiçlikte- kaybolmuştur. Dün üzerinde, yani şimdi yeni bir ilişki içinde bulunduğum ve *olmuş* olduğunu düşün-

düğüm Zaman'ın o bölümü üzerinde düşündüğümde; onu artık var olmayan bir şey gibi, belki bir rahatlama ile ve her halükarda hayatımın artık orada değil, yalnızca burada -bugünde- olduğuna dair kesin bir his ile hatırlayacağım. Dün her ne söylenmiş ve yapılmışsa, bugünkü çıkarlarımı etkilemediği sürece onları ciddiye almayacağım çünkü düne, -dir (olur) niteliğini veremeyeceğim. Oysa benden ne kadar uzakta olursa olsun üç boyutlu mekanda var olan her şeye -dir (olur) niteliği vermeye oldukça istekliyimdir çünkü bedenimin mekanda dünyanın herhangi bir yerine nakledilebileceğini bilirim. Zihnim zamanda geriye gidebilir; ancak böyle yaparsa ona hatıra derim ve -di (oldu) niteliği yüklerim. Geçmişin varoluşu ve geçmişin tamiri mümkün görünmemektedir. Sonuçta, geçmişe dair bütün düşüncelerim *olduğunun* gerçek dışılığından belli bir sabırsızlık, belli bir duygusallık yoluyla çarpıtılır. Şimdi, birdenbire tam o zamana ait aynı düşüncelerle, duygularla ve anılarla düne nakledilseydim, olağandışı bir şey olmuş olduğu fikrine kapılmazdım. Zamanın başka bir bölümünde, ona ait bütün deneyimleriyle birlikte başka bir dünya noktasında olurdum. Hayat'ımı, Zaman'ın o bölümünde -aynı hayatı- dediğimiz gibi "bir kez daha" yaşıyor olurdum. Dördüncü boyutun varlığını idrak ettiğimiz anda belki de "bir kez daha" demeye hakkımız yok.

Zaman'ın içine bakabilseydik, -o görünmez mesafenin içini görebilseydik- Zaman'ın başka bölümlerini ve Zaman'ın o bölümlerinde olup biten her şeyi görürdük. Eski peygamberlere bu vizyon gücü bahşedilmişti. *Zaman'ı* gördüler. Onlar Zaman'daki DÜNYA'YI gördüler. Çok ilerideki olayları gördüler. Onların iki "görüş"leri vardı; sadece üç boyutlu bir dünyayı algılayan o görüş değil, dördüncü boyutu algılayan diğeri de. Zira Zaman sadece bir noktada dokunabildiğimiz bir boyutsa, *içinde bütün dünya noktalarının mevcut olduğu* daha yüksek bir mekan sağlar. Bunun anlamı, şeyler nasıl mekansal bir aralıkla ayrılmış olarak hala mevcutlarsa, aynı şekilde dünyaya ve kendimize ait, bir za-

man aralığı ile veya zamandaki mesafe ile ayrılmış olayların ve durumların da hala mevcut olmalarıdır. Bunu kendimize uyguladığımızda, hayatın Zaman'ın içinde var olduğu anlamı çıkar.

Eski Ahit'in *Vaiz* kısmı, özellikle de ilk bölümleri, zamanla ilgili bir kitaptır; yazar, olan her şeyin Zaman boyutundan çıktığını görür. Şöyle der: "Her şeyin bir Zaman'ı, gök kubbenin altındaki her olayın bir mevsimi vardır" (3:1). Mevsim; savaşı ve barışı, doğumu ve ölümü, bulmayı ve kaybetmeyi getirir. Zaman'ın niteliğinin günden güne farklı olduğunu kastediyor olmalı. Olaylar Zaman'da uzanmaktadırlar ve onlara ulaştığımızda, tıpkı manyetik alanlar gibi şeylerin oluşunu belirlerler. Şeyler, olaya ve mevsime bağlı olarak meydana gelirler. Hayatı bu bakış açısından görmeyiz; olayları insanların yarattığını düşünürüz. Bunun anlamı, şeylerin içinde zamana göre değişen eğilimler olduğu ve bu nedenle, eşzamanlılık kanunu niteliğinde bir şeyin mümkün olabildiği, yani benzer şeylerin birlikte meydana gelme eğiliminde olmalarıdır. Olay mevcut anda olmadan hiçbir şey meydana gelmez. *Vaiz* babının ayetleri, insanı zamanın hükmü altında gibi betimlemektedir ve zaman, onun için bir hiçlik, bir boşluk değil de insanın içinden geçtiği *zıt karakterli bir olaylar yapısıdır*. İlk beş bölümde zamandan, şeylerin tekrarlanmasından bahseder ve muğlak bir paragrafta da "insanın kalbindeki ebediyet"e gönderme yapar.

Ama zamanın boyut olarak algılanışının daha açık kanıtlarını bulabiliriz. Erken İbrani düşüncesinde dünyanın Zaman içinde uzanması kesin olarak idrak edilmişti. Dünya, geçen-andaki üç boyutlu bir mekana hapsolmuş değildi. On dokuzuncu yüzyılda yaşamış Amerikalı alim Tayler Lewis, zamana dair kadim kavramları yitirdiğimiz için kutsal metinlerdeki birçok paragrafı tamamen yanlış anladığımızı belirtmekten hiç usanmamıştır. "İbrani görüşüne göre, gelecekteki dünya bize gelmez ve mev-

cut anda olarak gerçeklik kazanmaz; bizler onun içine gideriz... Gelecek, içinden geçmiş olduklarımız kadar gerçek bir varoluşa sahiptir. Peygamberlerin vizyonlarında olaylar şimdi bile *bura- dadırlar*... Onlara ulaşabilmek için çağlar boyunca yol alınması gereken olaylar, Görür için çoktan aşılmış ve geçip gitmiştir." Kutsal metinlerde bulunan zamanla ilgili fikirlerin olağan kavramlarımızdan bütünüyle farklı oldukları kesindir.

Kutsal metinlerin literatüründeki bazı görsel ibareler ve ifadeler şöyledir: Yeni Ahit'te Tanrı'nın *çağları* yarattığı söylenir. Bu çok tuhaf bir düşüncedir. Ne anlama geldiğini kavrayabiliyor muyuz? *Çağ* bir zaman dilimidir. En azından, Grekçe (*aeon*) sözcüğünün anlamlarından biridir. Bizler ise muhtemelen, Tanrı dünyaları yarattıysa, zamanın belli bir anında, çok uzun zaman önce uzayda küreler yarattığını hayal etmekteyizdir.

İncil dışında tutulan kutsal metinlerdeki vahiy bölümünde şu ibare ortaya çıkar: *praeparatum est futurum tempus*, yani "gelecek zaman, hazırlanmıştır". Aynı kaynaktan başka bir ibarede ise dünyanın *Zamanın bütün bölümlerinde* yaratılışından söz edilir: "Zira ebedi çağlarda, şimdi var olanlar için hazırlık yaptığım bir zaman vardı." Slav dilinde yazılan Enk kitabında², bütün insanlığın -şeyleri görme biçimimize göre zamanın ardışık ilerleyişi içinde birbiri arkasına var olan bütün insanların- çoktan yaratılmış olduğu söylenmektedir. ("Her can, dünya kurulmadan önce ebedi olarak yaratılmıştır".) Canlar, *Zaman-dünyasına* başlangıçtan sona kadar ekilmişlerdir çünkü ilahi zihin için her şeyin aynı anda, birlikte var olduğu kabul ediliyordu, ardışık değil. Vizyona bu açıdan baktığımızda, dünyanın *bütün Zaman-mesafesi* içinde "başlangıç"tan "son"a gelişmekte olduğuna dair tuhaf bakışı yakalarız. Her noktada var oluyormuş gibi düşünülmektedir. Bu ise tarihin canlı olduğu -her zaman yaşadığı ve değiştiği- anlamına gelirdi. Bir *çağın* yaşayan bir şey olduğu anlamına gelirdi.

2 İdris Peygamber'in ikinci kitabı. (RM)

Blake, dünyayı bu şekilde görmüştü; kendini, altı bin yıllık aralarla zamanın her noktasında yapılandırır veya yok eden bir şey olarak. O, DÜNYA bir küre değildir, demişti. “Duyularımın oranı” onu böyle göstermektedir. Evren, muazzam mesafelerle birbirinden ayrılmış bir sürü noktadan ibaret değildir.

Enok (İdris Peygamber) ise vizyonunda “başlangıçtan sona her şeyi” görmektedir. Ayrıca, zamanın (deneyimlediğimiz haliyle) “artık olmadığı” yeri de görmektedir. Burada “zamanlar ortadan kalkmakta”, ve “yıl, ay veya bir gün, ne de saat” bulunmaktadır, ne de hesaba katılacaklardır. Geçen-zamana ait ve belki de sadece mevcut-anda bulunma illüzyonuna bağlı varoluş nedeniyle, mevcut bütün bu duygular yok olurlar. Korku, keder veya şiddetin olmadığı anlatılır.

Zamanla ilgili bu olağandışı *fikri* kavrayabilmek çok zordur. Biz Zamanın başka bir bölümünde -Zaman’ın *bütün bölümlerinde*- var olmayı hayal edemeyiz. *Bizim için* yüzlerce yıl geçmişte kalmış olanların diğer bazı varlıklar için, yüzlerce yıl sonraki geleceklerinde olabileceğine inanmak pek mümkün görünmüyor.

Böyle bir bakış bizim *oldu, oluyor ve olacak* dediklerimizin göreceli olduğu anlamına gelir. Mutlak bir geçmiş ve gelecek yoktur. “Tanrı için zaman yoktur. O’nun için bütün şeyler sürekli bir bütündür” (*Meykanda*, onüçüncü yüzyıl). Her şey mevcut andadır. Bizler bu uçsuz bucaksız *mevcut anda*, onun tek bir noktasında yaşıyoruz. Aslında üç boyutu olan dünyada değil, *yaşayan* tarihin bir bölümünde yaşıyoruz. Upanişadlar’ın birinde Brahma’nın tahtı “günler, aylar, mevsimler, yıllar ve çağlarla; ve bütün yaratılmışlara hükmeden, tahrip edilemez zaman çarkı ile” çevrelenmiş olarak betimlenir.

Sebastian Franck (on altıncı yüzyıl) bütün insan varlıklarının gerçek yaratılışının zamana tabi olmadığını söyler. Tanrı, zamansız -zamanın dışında- olduğuna göre O, bütün her şeyi *zamana tabi olmadan* yaratır. “O, tüm hayatımızı mevcut an olarak

mütalaa eder." Bu yazar, bizim zamansız düzeni olağan mantığımızla anlayamayacağımızı söyler ama içimizdeki mantığın üzerinde olan ve anti-insan dediği başka bir prensibe gönderme yapar. Anti-insan olması, olağan anlayışımıza açıkça karşı olmasından ve zamansız düzeni kavrayabilmesinden dolayıdır. Biz bunu, *şuurun daha yüksek bir seviyesi* ile ilişkilendirebiliriz.

Bütün bu görüşler aynı yöne işaret etmektedirler: şeylerin daha yüksek bir mekandaki başka bir varoluşuna. Daha yüksek mekan, zamansızdır. Olağan şuurumuz, çevredeki manzaranın yalnızca bir kısmını yansıtan ve onu görünüşte harekete geçiren döner bir ayna gibi, daha yüksek mekandaki tüm realitenin küçük bir parçasına dokunmaktadır. Duyularımızın oranı *Zaman'ı* harekete geçirir ve o, geçmiş-zaman olur. Yüksek mekan, Zaman haline gelir. İşte, karşı karşıya olduğumuz görüş böyle bir şeydir.

.

Zamanın bir anında durabilseydik, her şey tamamen aynı olarak kalırdı. Hiçbir şey hareket etmezdi.

Şuurlu deneyimde böyle anlar bilinmez değildir. Hatta olağan zaman şuurumuz bile her zaman aynı düzeyde değildir. Mevcut anın genişletilip ebediyen var olarak hissedildiği, zamanın durdurulması üzerine kadim bir betimleme vardır.

"Şimdi ben, Yusuf, yürüyordum, ve yürümedim. Ve yukarı havaya baktım ve hayret içinde, havayı gördüm. Ve yukarıya, cennetin mihverine baktım ve onun hareketsiz durduğunu ve kuşlarının kıpırdamadıklarını gördüm. Ve yere baktım ve kurulmuş bir sofra gördüm, ve çalışanların oraya uzandıklarını ve ellerinin yemeğin içinde olduğunu gördüm; ve onlar çiğneyerek çiğnemiyorlardı, ve aldıkları lokmayı almıyorlardı, ve ağızlarına koyduklarını oraya koymuyorlardı; ama hepsinin yüzleri yukarı doğru bakıyordu. Ne görsem; orada güdülen koyunlar vardı, ve ileri doğru gitmiyorlar da hareketsiz duruyorlardı, ve çoban değneğiyle onlara vurmak için elini kaldırdı, ve eli havada kaldı.

Ve ben nehrin akıntısına baktım ve suyun üstünde çocukların ağızlarını gördüm ve sudan içmiyorlardı. Ve birdenbire her şey kendi doğrultusunda hareket etmeye başladı.” (*The Apocryphal New Testament*, s. 46, Protoevangelion. Çeviri: M. R. James. Oxford University Press, 1926).

Bu, zamansız süredir. İnsana özgü anlarımızdan biri, bir sonraki “an”a yol açmaz. Şuur bir andan diğerine doğru adım atmaz da daimi olan Zaman’ın bir parçasında duraklar.

İnsana özgü “an”ımız belli bir *Zaman ölçüsüdür*. Farklı olabilir. Bütün dünya tarihi, bazı varlıklar için bir an olabilir. Kutsal metinler bin yılın Tanrı için bir gün olduğunu söylerler. Ardı ardına geçen şeyler olarak gördüklerimiz, başka bir varlık için, içinde gördüğümüzden tamamen farklı bir değişimin olmakta olduğu bir süre olabilir. Zamandaki her şeyin yayılıp genişlemesinin neler yapıyor olduğunu göremeyiz. Bir hayat, bir çağ belki de mevcut anların peş peşeliği içinde değil de -bu tür bir değişimi kastetmiyorum- bütün olarak değişiyorlardır.

Eckhart şöyle der: “Biri, zamanı ve son altı bin yıldır bütün olan biteni ve dünya sona ermeden önce olacakları bir araya toplayacak bilgi ve güce sahip olsaydı, bütün bunların *tek bir şimdi-nin* içinde toplanabilmesi zamanın doluluğu olurdu”.

Bir yüzyılın bütün tarihi, başka tür bir şuur için bir an veya bir gün olabilirdi.

Bunun ne anlama geldiğini düşünün. Zamanın saatle ilgili bir şey olduğu fikrinden tamamen uzaklaşmalıyız. Şeyleri gördüğümüz gibi görmemize yol açan kesin bir zaman ölçüsü miras almaktayız. Dünyayı zamanımızın kısalığı nedeniyle belli bir şekilde görüyoruz. “Eğer zaman anlayışı bizimkiyle örtüşmeyen -daha kısa ya da uzun- varlıklar olsaydı, bundan ötürü dünyanın onlara sunulduğu bizimkinden tamamen farklı olurdu.” Bu soruyu inceleyen E. von Baer, zaman ölçümüz ve algımız farklı

olmuş olsaydı fenomenal dünyanın güçlü bir değişime uğrayacağı göstermiştir" (Du Prel).

Bir yönde değişmiş olsaydı Minkowski'nin dünya çizgilerini görürdük, yani başka bir dünya formu ortaya çıkardı. "İçinde barındırdığı doğa değişiminin sayısına göre bir zaman süresi belirleriz. Ancak bunların sayısı sübjektif kavrayış hızımıza, denebilir ki, bizde doğuştan var olan zaman skalasına göre belirlenmektedir (Du Prel, *Philosophy of Mysticism*). Doğuştan gelen zaman skalamız farklı olsaydı, dünyanın şekli zorunlu olarak değişirdi. Binlerce yıl biz göre bir gün haline gelseydi, dünyanın yüzeyi olağan zaman hızımızla uzun aralıklı depremler gibi deneyimlenen devamlı bir dalga hareketi hali içinde görünebilirdi.

Ouspensky daha yüksek boyutlarla ilgili yazılarında (özellikle bkz., Bölüm X, *A New Model of the Universe*) basit tek tip bir dünya görmediğimizi tekrar tekrar vurgulamaktadır. Bazı durumlarda nesnelerin zaman uzunluklarını görüyoruz. Ouspensky, mevcut anımızın elektronların zaman uzunluğunu (ömürlerini) içerdiğini ve bu yüzden somut maddeler gördüğümüzü söylemektedir. Maddeyi oluşturan küçük partiküller şuurumuza "yalnızca onların dördüncü, beşinci ve altıncı gibi zaman boyutları yoluyla; başka bir deyişle, kendi hareketleri ve hareketlerinin tekrarlanması sayesinde" erişirler. Bizler elektronların, sürekli tekrarlanan hayatlarını görürüz. Bir elektron üç boyutlu dünyamızda değildir.

Du Prel, "doğanın süreci zaman ölçümüze karşılık gelen bir değişimle birlikte hızlandırılırdı bunun farkında olmazdık ve hayatlarımızın şimdi olduğundan daha uzun veya daha kısa olduğuna inanmamız mümkün olmazdı" demektedir. Ama doğanın hızı ve doğuştan getirdiğimiz zaman ölçümüz aslında tek ve aynı şey olmalıdır. Demek istediğim, doğanın bize görüldüğü gibi görünmesi zaman ölçümüzden dolaydır. Onun kendisi için

ne olduğu ise başka bir konudur. Deneyimimizde yüzyıllar süren süreçler, onun hayatında sadece anlar olabilir.

.

Plato, zamanın *tersine döndürülmesinden* bahsetmiştir. Zamanısal düzenin tersine döndürebilirliği üzerinde sıklıkla düşünülmüştür. Bir matematikçi, bildiğimiz haliyle geçmişten geleceğe doğru olan hareketin, geçmişin niceliğine nazaran geleceğin niceliği ile bir bağlantısı olabileceği önerisini getirmiştir. Bu niceliklerin değerleri farklı olsaydı zamanın hareketi ile ilgili tamamen farklı bir bilgimiz olurdu (Weyl).

Bu neyi ifade ederdi? Bunun ne ifade edebileceğini düşünmek enteresan olabilir. Plato, *Altın Çağ'ı* geçen-zamanın geriye doğru hareketi ile ilişkilendirmiştir. Zaman geriye doğru gitseydi bütün hayatımız ve olayların anlamları farklı olurdu. Örneğin, hiç kimse bir diğer kişiyi öldüremezdi. Bizim için savaşın katliamı olan şey ölümden dirilme anlamına gelirdi. Fiziksel şiddetin olanaksız olduğu bir dünyada yaşırdık. Kurşunlar, ölümlerin bedenlerinden geri sıçrar ve doğrudan, uzaktaki tüfeklerin namlularına giderdi. Başka bir bilim bunu uzaktan eylem -bir tür mıknatıs etkisi- olarak nitelerdi oysa ki bu, yeni bir yoldan geçen bir dünya çizgisi olurdu.

İnsanlar -boğulmuş, yanmış, gömülmüş olanlar- topraktan, ateşten ve sudan doğarlardı. Deniz ölümlerini geri verirdi. Tamamen başka bir *nedensellik* var olurdu. Her şey, sebep ve sonucun yeni bir zaman düzeni ile ilişkili olurdu. Hayatımızın bildiğimiz bütün malzemesi, onlara bağladığımız ve uydurduğumuz bütün sebep ve sonuç zincirleri ile birlikte tamamen yeni bir hikayeye dönüşmüş olurdu.

Bu, Ezekeil'in (Eski Ahit, 37: 1-10) gördüğü kemikler vadisi vizyonu gibi olurdu: "„bir gürültü oldu, bir takırtı duyuldu. Kemikler birbirleriyle birleşiyordu. Baktım, işte üzerlerinde kaslar, etler oluşuyor, üstlerini deri kaplıyordu... Canlanıp ayağa kalktılar." Farz

edin ki bir insan çölde öldü ve toza dönüştü. Zamanı ters çevirin ve kaçınılmaz olarak olması gereken nedir? Her partikülü bir araya gelmek zorundadır, tozları bütün dünyaya dağılmış olsa bile. Halının üstüne bir bardak su dökün: bunu geri alabileceğiniz herhangi bir işlem yoktur. Geçen zamanı ters çevirin, suyun her bir partikülü yerden kalkar ve bardağın içine girerdi. Hiçbir şey kaybolmazdı.

Zamanı *olmakta olan* diye anlarsak, hiçbir şeyin kaybolamaya-
cağını idrak ederiz.

Zamanın kendi başına varoluşu, onun gerçekliği; zamanın olmadığı hakikati düşüncesi, insanın kendi hayatına nazaran kendi hakkındaki hissini değiştirmeye başlayabilir.

Hayatımızın sadece mevcut anının gerçek olduğuna ve diğer her şeyin var olmadığına veya "ebediyen" kaybolmuş olduğuna inandığımız sürece kendimizle ilgili sadece belli türden bir hisse sahip olmaya mahkumuz demektir. Yok edilemez ve *yaşayan hayata* dair hiçbir anlayış edinemeyiz.

.

Birçok yazar tarafından daha yüksek boyutların tarifi için kullanılmış bir benzetme şekline bakalım. İki boyutlu bir dünya hayal edin, bir yüzeyle sınırlanmış bir dünya. Böyle bir dünya için, üç boyutlu dünyamız daha yüksek bir mekan olurdu. Farz edelim ki bu hayali iki boyutlu dünyanın üçüncü boyuta çok küçük bir uzantısı olsun. Bir yaprak kağıt bunu temsil edebilir. Bir yaprak kağıdın uzunluğu ve genişliği vardır ve görece olarak çok az bir kalınlığı vardır, böylece, üçüncü boyuta olan uzantısı çok küçük olmaktadır.

Kağıdın arasından bir kalem dik olarak sokulursa, kağıdın kalınlığında aslında çok ince bir kesik veya *kesişme bölgesi* oluşurdu.

O yaprak kağıtta, kağıt dünyalarının ve onun içinde olanlardan başka hiçbir şeyin farkında olmayan varlıkların yaşadığını hayal edin. Onlar yalnızca kalemin kesişme bölgesini bilirlerdi

çünkü onların dünyasında olan kalem sadece bu kadar olurdu. Diğer her şey görünmez olurdu. Kalemın geri kalanı hakkında hiçbir şey bilmezlerdi çünkü onların üçüncü boyutla olan ilişkilerinin sadece kağıdın kalınlığı ile sınırlı olduğunu var sayıyoruz.

Aşağı yukarı benzer bir şekilde, bizim de dördüncü boyutla olan ilişkimizin, olağan olarak deneyimlediğimiz dördüncü boyutun “kalınlığı” ile sınırlı olduğunu düşünebiliriz; ki bu, biz insan varlıkları için “mevcut an” denen zaman ölçüsüdür. Kağıt varlık için kağıdın kalınlığı üçüncü boyutun ölçüsüdür; ve yalnızca bu kalınlığın içinde olan şey -onların dünyalarına nüfuz eden üç boyutlu nesnelerin bütün kesişme bölgeleri- mevcut andaki görünen dünyalarının bir parçasını şekillendirebilir.

Geri kalanı görünmez olurdu, mevcut olmazdı; *dünyamızda olmasına rağmen, onların dünyasında olmazdı; kesinlikle mevcut anımızda olmasına rağmen, onların mevcut anında olmazdı.*

Birleşik bir bütün olarak kalemin kendisi, onlar için görünmez dünyada var olurdu. Ama onu asla edemezlerdi; kalem olarak. Onların görünen dünyasında yalnızca bir kesit (ki bunun gerçek bir kalemle benzerliği yoktur) var olabilirdi; ve *onun geri kalanının tamamı onların geçmişlerinde veya geleceklerinde olurdu.*

Kalem, kağıt dünyalarından ağır ağır geçecek olsaydı, bu varlıklara kalemin birbirini izleyen kesitleri görünürdü. Görünmüş olduğu kadarı onların dünyasından çıkarıp artık görünür olmaz ve bu varlıklara, *geçmişte* olarak görünürdü: zaten deneyimlenmiş olanda. Kalemin onların görünen dünyasından henüz geçmemiş olan kısmı ise *geleceklerinde* olurdu: henüz deneyimlenmemiş olanda.

Daha yüksek boyutsal vizyonu olan bizler içinse, kalemin tüm parçaları -başlangıcı ve sonu- aynı anda mevcuttur ve kağıt varlıklar için hiçbir şekilde edilemez bir bütünlüğe, birliğe, bir forma ve işleve sahip olarak mevcuttur.

Farz edelim ki aşağıya, bu varlıkların kağıt dünyasına inebiliyoruz ve onların varoluş koşullarını üstlenip iki boyutlu görüşlerini ve düşünme alışkanlıklarını öğreniyoruz ve onlara, dünyalarının kesinlikle daha büyük ve *farklı* bir dünyanın sadece sınırlı bir ifadesi olduğunu açıklıyoruz. Acaba ne derlerdi?

“Doğal” zihinleri ile kalemin kesitinin daha büyük ve daha ilginç bir realitenin -bir kalemin- bir parçası olduğuna asla inanmazlardı. Bu onlara ancak büyük bir saçmalık olarak görünürdü. Karşılaştırıldığında, kendi dünyalarının realitesinin bizimkine görece olacağı dünyamızın realitesine inanmazlardı.

Artık, okuyucu şunu görecektir: *dünyamız, onların zaman ve mekanının dışında kalırdı*, ancak yine de onların dünyasında görünebilir olan her şey onlara görünmez olan başka bir dünyadan, yani dünyamızdan kaynaklanmış olurdu.

Görüşleri (ki duyularına ve görünen dünyalarına dayanmaktadır), bizim daha çok boyutlu olan bilgimizle her noktada çarpışırdı; ve şiddetin temelini çoğunlukla haklı olma hissi oluşturduğundan, bu varlıkların -onlar için doğru, bizim içinse ancak görece doğru olan- bakış açılarını değiştirmeye çalışırsak kendimizi muhtemelen tehlikeli bir durumda bulurduk. Onların “hakikat”i, bizim “hakikat”imizle orantılı olmazdı.

Bu benzetmeyi yapmaya hakkımız varsa, bu durumda, üç boyutlu bir dünyada yaşayan bizler için de şeyleri algılayışımız sadece görece gerçekten ibaret olabilir. Mevcut an bize ancak kesişme bölgesi ile karşılaştırılabilecek bir şeyi göstermektedir veya duyularımızdan saklanan boyutlara yayılmış ve bizim için bilinmeyen ve ulaşılamaz olan bu yönlerde var olan ve çok daha büyük şeyler içeren bir dünyanın belli bir *minimum*’u demeyi tercih edeceğim bir şeyi.

Zira -kendimizi daha yüksek mekanın yalnızca bu boyutuyla sınırlarsak- dördüncü boyuta tıpkı kağıt varlıkların üçüncü

boyuta dokundukları gibi dokunursak, “dünya” kavramımızı genişletmemiz ve dünyamızı gerçekten bilmediğimizi hissetmemiz gerekir. Duyular bize bir kısmı veya bir minimumu göstermektedir. Ama *zihnin* kendini bu minimumun ötesinde olana açabilme ihtimali olduğunu farz edemez miyiz? Kağıt varlıklar, dünyamızın niteliğini ancak zihinleriyle kavrayabilirlerdi, yani duyu-zihninin ötesindeki zihinle. Doğrudan ve çaba harcamadan gördüğümüz şey, onlar için zor bir zihinsel kavrayış meselesi haline gelirdi: akıl yürütme zorluğu nedeniyle değil, *doğal olarak sahip olmadıkları* fikirler nedeniyle. Aslında, duyularımız onların zihni olurdu; onların *anlaması* gereken şeyi biz görüyor olurduk. Onlar için fikir olan, bizim için olgu olurdu. Bu bakış açısından, bizi birdenbire bir *fikir* olarak aydınlatan şeyin üstümüzdeki bir hayatın algılanması, daha yüksek olguların düzeninin algılanması şeklinde düşünmek pekala mümkündür.

Şimdi, kalem; kağıt dünyasının içinden geçip gittiyse kağıt varlıklar için o artık mevcut olmazdı. Kalem hakkında, var olmayışa geçen, diye konuşurlardı. “Bir zamanlar *vardı*” derlerdi. Kalem onların dününde olurdu; onlar kaleme tabi ki gerçek bir varoluş niteliği yüklemeslerdi, tıpkı bizim de yüklediğimiz gibi. Ama bizler gene de hala “*kalemdir*” diyebilirdik çünkü kalemi, kağıt varlıklar için daha yüksek bir mekan olacak olan başka bir yerde görüyor olurduk.

Benzetmenin nedenlerinden biri, görece realitenin ne anlama geldiğini bize göstermesidir. Onların kağıttan dünyalarında gerçek olan şey sadece, dünyalarından son derece çarpıtılmış olarak gelip geçen dünyamızın daha yüksek realiteleri olurdu. Onlara ikna edici görünen ortamları nedeniyle böyle bir bakışı hiç de mümkün görmezlerdi. Onların dünyasındaki kalemin bir kesiti, ikna edici bir şekilde kendinden ortaya çıkmaktaymış ve kendi koşullarıyla açıklanabilir gibi görünürdü; görüldüğü şekliyle hayli gerçek olurdu. Meselenin köküne inmeye uğraşırlarsa, kesiti oluşturan en küçük parçaları veya atomları inceler

ve sonra, "nesnenin realitesini" inceleyip bitirdiklerini düşünürlerdi.

İçinden bütün hareketin, nesnelerin ve olayların çıktığı ve iki boyutlu hayatlarının alanına hücum ettiği (onlar için geçen-zaman ve mevcut an olacak olan) bu boyutun nerelere uzandığına dair daha başka bir açıklama aramazlardı.

Kurşun kalemin sivri ucu dünyalarına ilk defa girip içinden geçtiğinde, kurşundan yapılma bir dairenin kendini yavaşça tahta bir kılıfa bürüdüğünü görürlerdi. Bu, kurşun noktasından başlayan bir büyüme gibi görünürdü. Dünyamızdaki büyüme de belki buna benzemektedir.

Onlara başka türlü bir bilgi iletmeye çalışsaydık, bu muhtemelen ancak benzetmeler, meseller veya semboller yoluyla yapılabilirdi.

.

İnsandaki bütün işlevlerin dört boyutlu olduğundan daha önce söz etmiştim. Herhangi bir anlaşılır süreç bir amaç, sebep ve sonuç içerir ama bu üçü yalnızca dört boyut içinde bir bütün oluşturabilir. Nefes alıp vermek, sindirim vb. gibi süreçler mekanda olduğu kadar zamandadırlar da. Solumak; havayı içine almak ve dışarı vermekten oluşan bir döngüdür, hiçbir parçasından vazgeçilemez, aksi takdirde bir işe yaramazdı. Süreci dört boyutlu olarak düşünürsek bir bütün olarak var olacaktır ve sadece bütünler olarak, belli bir sonuç hedeflenerek, zaman düzeni içinde sebep ve sonuç bağlantısıyla ilerleyen tam döngüler halinde anlaşılabilir. Sürecin kendisi ne mikroskopta ne de kesitte görülebilir. İnsanın çarklardan değil kaldıraçlardan oluşmuş olduğu söylenmiştir. Zamanın mevcut anında üç boyutlu olarak bakıldığında insan kaldıraçlardan oluşur. Kemikleri kaslar tarafından hareket ettirilen kaldıraçlardır ve içinde, görünen hiçbir tekerlek yoktur. Ancak dört boyutlu olarak o *çarklarla dolu* ve hayatı, tekrarlanan döngülerle dolu değil midir?

Modern “işlevsel” bakış açısı fizyolojide, biyolojide veya psikolojide olsun farkında olmaksızın dört boyutludur; tıpkı fiziğin de kaçınılmaz olarak böyle olması gibi. Fiziğin göz önünde tuttuğu “dünya” nesnelerin arasındaki ayrılığın açık olduğu üç boyutlu dünya değil, *duyusal dünyamızda görünmeyen ilişkilerin var olabileceği* başka bir dünyadır.

Bir boyut eklenmesi kaçınılmaz olarak tamamen yeni ilişkilere yol açmaktadır. Daha az boyutların olduğu bir mekanda ayrı ve ilişkisiz gibi görünen şeyler, daha yüksek boyutlardaki bir mekanda birbiriyle bağlı ve ilişkili olabilir. Örneğin, dik açılı bir üçgenin kenarlarının birbirleriyle doğrudan ilişkili olmadıklarını ama bu kenarlardaki *karelerin* birbirleriyle ilişkileri olduğunu biliyoruz. Veya kaba bir benzetmeye bakalım: kağıt varlıkların iki boyutlu dünyasına giren bir çatalın dişleri, onlara tamamıyla ilişkisiz ve ayrı gözükürdü: dört nokta. O varlıklar bu noktaları kendi mekanlarında birbiriyle bağlantısı olmayan şeyler olarak görürlerdi.

Bizler, insanları dünyamızda ayrı olarak görüyoruz. Oysa insan mekanda değil insanlıktadır. Ama bu “insanlığı” soyut veya duygusal olarak görüyoruz, onun daha yüksek boyutlarda devamlılığı olabileceğini ve her birimizin onun içinde bir kesit veya belli bir minimum oluşturduğu bir bütün olarak var olabileceğini anlamıyoruz.

Bütün bunların anlamı, boyutların sayısına bağlı olarak “realitenin” değişmek zorunda olmasıdır.

Işığın dalga teorisi gibi ve cisimcik teorisi gibi farklı teorilerin kökeni bundadır. (bkz., *A New Model of the Universe*, X. Bölüm) Sürekli dalgaların dili ve ayrı ışık kuantalarının dili tamamen farklıdır, yine de her biri belli durumlarda uygulanabilmektedir.

.

Kağıt varlıklara, dünyamızdaki sabit nesneler arasındaki ilişkiyi açıklamak imkansız olurdu. Onların dünyasına giren

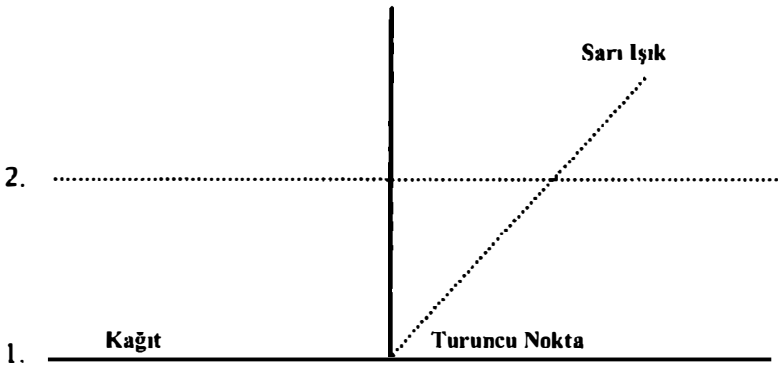
dünyamız, onlar için *hareket* fenomenine yol açardı. Dünyamızda birbirlerine farklı açılarla duran sabit nesneler -yani kesitleri- hareket edermiş gibi görünürdü.

Buna bir örnek, Fechner'in (*Vier Paradoxa*, von Dr. Mises, 1846, *Kleine Schriften* - 'Der Raum hat vier Dimensionen,' adlı ciltten, Gustav T. Fechner, 1801-1887) dört boyutla ilgili (kendi adıyla basılmamış olan) bir araştırmasında verilmiştir. Fechner burada, bir kağıt sayfası üzerine düşen dikey bir kırmızı ışık huzmesi hayal eder; sarı bir huzme de farklı bir açıdan aynı noktanın üzerine düşmekte ve her iki ışık kağıdın yüzeyinde birleşmektedir. Sonuç, turuncu bir noktadır.

Kağıdın dikey olarak yukarı doğru biraz hareket ettirildiğini var sayalım. Turuncu noktanın sarı ve kırmızı bileşenleri ayrılmaya başlar.

Dik huzmenin sebep olduğu kırmızı noktanın pozisyonu değişmeyecektir ama sarı nokta ondan ayrılmaya başlayacaktır.

Kırmızı Işık

Kağıdın ikinci pozisyonunda (şekildeki gibi) iki adet renkli ışık huzmesi birbirinden ayrıdır. Kağıdı aşağı doğru hareket ettirin, sarı nokta kağıdın yüzeyindeki kırmızı noktaya doğru hareket eder. Kağıdı yukarı doğru hareket ettirin, sarı nokta ka-

ğının yüzeyindeki kırmızı noktadan daha çok uzaklaşır. Şimdi bunun, dünyaları bir kağıt sayfasıyla sınırlı olan kağıt varlıklara nasıl görüneceğini bir hayal edin. Başlangıçta, turuncu bir bölge görürlerdi ve bu, yavaş yavaş biri kırmızı ve diğeri sarı bölgelere ayrılırdı ve bu onlara, sarı alan *kendi gücüyle* uzaklaşıyor gibi görünürdü. Kağıt dünyadaki hareket fenomeninin, *üçüncü boyutun onların iki boyutlu dünyasına girmesi ile oluştuğunu* ve üç boyutlu algılarının azaltılmış olmasından dolayı nesnelerin hareket ettiği illüzyonu ile sonuçlandığını anlayabiliriz.

Kırmızı ve sarı huzmeler çok küçük bir açı oluştursalardı -neredeyse paralel olsalardı- sarı noktanın kırmızı noktadan uzaklaşması, kağıt dikey olarak yukarı doğru hareket ettirilirken çok yavaş olurdu. Sarı huzme kırmızı huzme ile neredeyse dik açı yapsaydı, sarı nokta kağıdın yüzeyinde büyük bir hızla -neredeyse aniden- hareket ederdi.

Böyle bakıldığında, "hız bir boyuttur". Bu düşünce bedenlerin uzunluğu, eni ve yüksekliğinin; onun boyutsal vasıflarının hepsi olmadığını düşünmeye yatkın olan Descartes'in aklına gelmiştir. Ağırlık ve hız da kendi içlerinde birer boyut olabilirlerdi.

Fechner, dünyamızda deneyimlediğimiz şekliyle hızın, belki de *dört boyutlunun üç boyutluya girişindeki eğiklikten* dolayı olduğuna işaret eder. Şöyle der: "Her şey sarı huzmenin eğikliğine ve kağıdın hareketine bağlıdır. Sarı huzme kağıda ne kadar eğik gönderilirse, kağıda verilen harekete bağlı olarak sarı nokta kendini kırmızıdan o kadar çok uzaklaştıracak ve onun kendi hareketi, bu nedenle daha çabuk görünecektir. Tabi ki bir şey bizim üç boyutumuzda hareket ediyor görüldüğünde, bu sadece onu dörtlü mekana yansıtan huzmenin üç boyutluya eğik olarak yönlendirilmiş olmasından dolayıdır ve bu nedenle, üç boyutlunun yüzeyindeki hareketle bunlar daima farklı yerlerde kesişirler. Eğiklik ne kadar çoksa hareket o kadar hızlı gibi görünür. Hareket eğri çizgili ise bu, huzmenin eğri karakterinden kaynak-

lanmaktadır. Bu şimdi bize, üstünde düşünecek yeni bir saha açmaktadır. Her şeyden önce, matematikçilerin işlerinin arttığından şikayet etmelerine artık gerek kalmadığını görüyoruz çünkü tüm mekanik bilimi ile uğraşmalarına gerek kalmamıştır. Her şey durduğu gibi durmaktadır ve artık dünyanın orijinal hareketini hesaplamak zorunda değiller; dünya kendi rotasında gitmektedir. Mekanın özelliklerini hesaplamak için tek ihtiyaçları, değişken T'lerini mekanın dördüncü koordinatı olarak almaktır. Diğer taraftan, doğa bilimci ise doğa ile ilgili birçok yeni unsura ulaşmaktadır.

Birini kısaca ele alalım. Bir gezegenin bir dairesel yörünge içinde döndüğünü gördüğümüzde bunun nedeni o gezegenin spiral, sarmal veya helezon çizerek şeklinde dördüncü mekana doğru genişlemesidir. Şimdi gezegenin kendini her an içinde bulunduğu üçlü düzlem, bu spiral huzmede tıpkı ikili düzlemin daha önce yaptığı gibi yol alırsa, gezegen adeta onun içinde dönmüş gibi görünür. Bu sebepten, evrenin *sarmal iplikçiklerin büyümesi* gibi ve bütün astronomi biliminin de botaniğin mikroskobik bir parçası gibi ele alınması gerektiği açıktır. Ancak her şeyden daha önemlisi, pratik hayat için çıkarılacak sonuçlardır. İnsan ancak o zaman her şeyi küle dönüştürmesi ve koşuşturması ile hiçbir şey kazanamayacağını açıkça idrak edebilecektir: aslında, bulunduğu yerden kımıldamamıştır bile."

Fechner, dünyanın görünmezlik veçhesini sadece dördüncü bir boyutun mekanın üçüncü boyutuna eklenmesi anlamında kavramıştır. Ama bu fantazinin içinde, şeylere bakış şeklimizin tamamının başka bir boyutun eklenmesi ile tamamen değişeceğini görmüştür.

.

Ouspensky, hız fenomeni, daha yüksek boyutluluğun üç boyutlu dünyamıza eklenme açısı ile bağlantılıysa bu durumda, açıların kendileri sınırlı olduklarına göre dünyamızda bazı sınır-

layıcı hızların varlığından haberdar olmamız gerektiğini işaret eder. “Bir hızın algılanması belki de bilmediğimiz daha yüksek bir mekanın boyutlarından birinin şuuruna girmenin algısı olabilir... Hız, bir açı olarak ele alınabilir... bir açının doğal olarak bir yönde ve diğer yönde bir sınırı vardır” (Ouspensky, *A New Model of the Universe*, s. 437). Rölativite teorisinin kurulduğu temel olan ışığın sınırlayıcı hızı da bu şekilde açıklanabilir. Ouspensky, hız ve açı sorununa Fechner’inkinden farklı bir bakıştan yaklaşmaktadır ve okuyucuya, yukarıdaki alıntılarını yaptığım bu 10. Bölümün tamamını okumalarını öneririm. Yazar, daha yüksek boyutların özelliklerini üç boyutlu mekanımızda hareket fenomeni olarak deneyimlediğimiz görüşü ile bağlantılı olarak, hayvanların belki de bizimle aynı dünyada yaşamıyor olabileceklerine işaret etmiştir. Üçüncü boyut belki de onlar için daha yüksek bir boyutun doğasına ait olabilir. Bir evin önünden geçerken onun görünür bir hareketini görürüz ama bunu mantığımızla düzeltiriz. Ouspensky, hayvanların bu görünen hareketi gerçek olarak görüyor olabileceklerini düşünmektedir, öyle ki, “bir at önünden geçtiğinde ev bir yana döner, bir ağaç yola fırlar”. Böylece hayvanlar, cansız hayata gizemli bir hareket gücü atfetmiş olurlar ve şuurlarında üçüncü boyutla ilgili açık bir kavrayış olmadığından, farklı bir dünyada yaşarlardı. Ouspensky, Zaman boyutu ile olan ilişkimizin, hayvanların mekanın üçüncü boyutu ile olan ilişkisi ile tamamen aynı pozisyonda olduğuna inanmaktadır.

5. BÖLÜM

YAŞAYAN ZAMANDA HAYAT

DÖRDÜNCÜ boyutun eklenmesiyle, ölü ve yok olup gitmiş olduğunu düşündüğümüz yerde yaşamakta olan büyük Zaman Dünyası ortaya çıkmaktadır.

Hayatlarımız, onun küçücük bir miktarıyla genişleyip uzar. Zamandaki bu dünyada hiçbir şey yok olamaz. Geçen-zaman şeyleri yok olmuş, geçmiş gitmiş gibi göstermektedir.

Dünyanın uzaydaki bir top olduğunu düşünürüz. Dünyanın yaratılmış olduğuna inanıyorsak, onun yuvarlak bir kütle olarak yaratıldığını imgeleriz. *Çağların* yaratılmış olduğunu okuduğumuzda, bununla ne kastedildiğini kavrayamayız.

Zamanda yaratılma kastedilmektedir. Zaten yaratılmış bir *gün* imgeleyin. Bir haftanın yaratılmış ve başından sonuna kadar şekillendirilmiş olduğunu imgelemeye çalışın. Olağan zihin bunu yapamaz. O çoktan yaratılmış bir güne dair bir imaj oluşturamaz, ve bunu, çoktan yaratılmış bir çağ için hiç yapamaz.

Geçen-zaman duygusundan kurtulmak ve Zamanın kendisini düşünmek gereklidir.

Bunu yaparsak, *Petrus'un Apokalipsi* başlıklı metindeki, "Tanrı'nın huzurunda hiçbir şey yok olmaz", deyişi kısmen anlaşılır hale gelecektir. Zira, Zamanda her şey yerli yerindedir ve bugün dünün yerine geçse bile, dün kendisi için daima bugündür. Zaman boyutunun içinden geçişimiz bizlere sürüp gitme deneyimi vermektedir. Bundan daha fazlası ise bizlere yok olma izlenimi vermektedir. Geçmişin yok olduğuna inanıyoruz.

Dünün hiçbir yerde olamayacağına inanıyoruz. Onun için nerede yer olabilir ki? Bugünde dün için nasıl yer olabilir ki?

Geçen-zaman deneyimimizin düşünce ve duyguları nasıl derinden etkilediğini anlatmanın neredeyse mümkün olmadığını düşünüyorum. Bunu denemeye kalkmak aptalca olurdu çünkü bizler, geçen-zamana olan olağan inancımızın etrafında psikolojik olarak yapılanmış durumdayız. Buna "yok eden zaman" demek daha doğru olurdu. Böylece bizler, hep ölmekte olan acıklı bir ortamda en kırılgan varoluşlardan birini yaşıyor gibiyiz; ve hayatlarımız, yalnızca *bu* anda sahip olduğumuz veya yarına çıkacağımızı umduğumuz bir şey gibi görünmektedir.

Hayat hakkında başka bir kavramımız yok. O sadece şu andaki bedenden, önümüzdeki sahneden ibaret görünmektedir.

Oysa geçmişin şimdi üzerindeki etkileri, ilk izlenimlerin *şuurdışı kalıcılığı* ışığında incelenmiştir. Ve geleceğin şimdi üzerindeki etkisinin olasılığı ise matematiksel açıdan -dünyayı dört boyutlu kabul ederek- işaret edilmiştir; örneğin Avusturyalı matematikçi H. Weyl, geleceğin geçmişin üstünü kaplayabileceğini ve prensipte, "olayları, gelecek kararlarımın ve eylemlerimin kısmen bir neticesi olarak şimdi deneyimlemenin mümkün olduğu" sonucuna varmıştır (H. Weyl, *Space, Time, Matter*, s. 275, Methuen, 1922).

Dünyanın bir bütün olarak daha yüksek boyutlarla bağlantısı böyle bir olasılığı gündeme getirmektedir. Daha yüksek mekan, bildiğimiz daha dar mekanda ve zamanda hayal bile edilemeyecek olanaklar, bağlantılar, karşılıklı ilişkilere işaret eder. Tanrı'nın "başlangıç ve son" şeklindeki tanımı bize bu bakış açısını sunmuştur; ve bu noktada, Yeni Ahit'teki Tanrı fikrini *bütün olasılıklarla* birleştiren bu tarifi yeniden çağrıştırabiliriz. "Tanrı için her şey mümkündür". Bu her iki tanımda da daha yüksek mekan fikrinin ortaya çıktığına inanıyorum; yani, her şeyin bir-biriyle başka bir şekilde bağlanabileceği fikri.

Hayat, *Zamanın* kendisinin içinde uzadığına göre, *şimdinin* geçmiş üzerindeki etkisinin de bir olasılık olarak ele alınması gerekir. Şimdi yapıyor olduklarımızın etkisi, bu açıdan bakıldığında, "dünya" ile duyuşsal bağlantımız tarafından anlaşılmayan, kesinlikle mevcut olan iki "yön"de yayılıyor diye düşünülmelidir. Biz bu yönlere "geçmiş" ve "gelecek" diyoruz. Bu bakış açısından bakınca geçmiş hayatımız, şimdiki hayatımız ve gelecek hayatımız daima *işlevsel ilişki* içindedirler. Burada üç öge veya üç etki iş başındadır. Geçmiş ölü bir şey değildir, gelecek de boş değildir. Eylemlerin sonuçları önümüzde durmaktadır ve geçmişteki eylemlerin sonuçları da şimdideki eylemlerin sonuçlarıyla karışmaktadır ve belirleyici nokta *şimdidir*. Ancak, göreceğimiz gibi, bu *şimdiyi* bilmiyoruz ve ona sahip değiliz, yani belirleyici bir noktamız yok.

Şimdinin ve geleceğin eylemleri yoluyla geçmişin değişiyor olabileceğini düşünmek kesinlikle tuhaf bir şeydir. Bu tür düşünceler ancak bütün *hayatın* canlı kılındığı insanın dört boyutlu kavramına aittir. İnsan, yaşayan bir *dünya çizgisidir*. İnsanoğlunun, daha yüksek bir mekanda bu yaşayan çizgilerden oluşan bir ağ olduğunu edelim. Duyular da bütün bu çizgiler arasından geçerek "şimdi" denen noktada kesişsin, bize bir kesit, yani üç boyutlu bedenlerin bir görüntüsünü, algılanabilir insanlar kütlesini, geçen-zamanın "şimdi" denen bir anında gösterebilir. Dört

boyutlu mekandaki bu canlı çizgiler, bu durumda, bir parçasının diğer her parçayı etkilediği canlı bir "organizma" olarak düşünülecektir. Bu dört boyutlu organizma; algılanan beden değil, görünen bedeni içeren görünmeyen bedendir. Bizler duyularla sadece görünen bedenin kendisiyle ilişki kurarız, yani görüş, dokunuş ve duyuş yoluyla algılanabilir olanla.

Bu şekilde bakıldığında *hayat*, doğru anlaşılırsa, şimdi dediğimiz noktaya hapsedilmiş ve görünen üç boyutlu dünyada izole edilmiş, sadece geçen-zamandaki mekanla ilgili bir fenomen değildir. Doğrudan deneyimde bu böyledir; ama bundan daha fazlasıdır. Daha fazladır çünkü üç boyutlu mekanı, şeylerin yegane kabı olarak ele almıyoruz. Bu ancak ampirik deneyim olarak *yegane kaptır*; yani duyularımızın bizlere gösterdiği "dünya" deneyimi. Düşüncelerimizi duyuların sınırlarının ötesine geçmeleri için zorlamaya çalışıyoruz; duyularla sınırlandırılmış tüm DÜNYA görünüşünün ötesine, *fikirlerin ülkesine* doğru.

.

Aslında, çağımızın en erken devirlerine ait kadim Hermetik literatürün bir bölümünde önerilen böyle bir alıştırma bulabiliriz. Başka bir hale, başka bir anlayış seviyesine ulaşmak için bizlere "kendimizi bütün varoluşun büyüklüğüne genişletmemiz" söylenmiştir. Yazar, hayatın ancak bu şekilde kalıcı olarak birleşmiş ("ebedi maddeye dönüşmüş") olabileceğini söylemektedir. "Bütün varoluşun büyüklüğü" ne demektir?

Kişinin tüm Zamanı boyunca var olan varoluş duygusu kastedilmektedir; geçici bedenin küçük yaşayan organizmasını içeren daha yüksek mekandaki bu yaşayan "organizma"nın duygusu. "*Daha yaratılmadığını düşün; rahimde olduğunu, genç olduğunu, yaşlı olduğunu, ölü olduğunu, mezarın ötesindeki dünyada olduğunu düşün; bütün bunları düşüncende aynı anda kavra, bütün zamanları ve yerleri*" (*Hermetica*, Walter Scott tarafından basıma hazırlanmış ve basılmıştır, Oxford University Press, 1924, I. Cilt,

s. 221). Bu fikrin algılanması -hayatın zamanın içinde genişlediği fikri- hayatın birleştirilmesi yolunda bir adımdır çünkü bütün *hayat*, tuhaf ve inanılmaz, görünmektedir. Yazar, *Tanrı'yı* ancak bu yolla idrak etmeye başlayabileceğimizi eklemektedir, ancak canı bedensel duyuların içine hapsederseniz -yani *duyusal* düşünersek- *Tanrı* hakkında bir kavrama sahip olamayacağız. Burada Tanrı fikri, duyular tarafından algılanabilir boyutların ötesindeki boyutlarla ve dolayısıyla, içimizdeki daha yüksek realiteyle açıkça bağlantılı değil midir?

Şimdi, hayatımızın bütün noktalarında yaşadığımızı kavramak zorundaysak artık dün, bugün ve yarın arasında ayırım yapılamaz. Ama bu ayırımı yapmaya son vermeden önce içimizde bir şeyin vazgeçmesi gerekmektedir. Biz burada, çok güçlü bir inkar ile karşı karşıya kalırız.

Bir yanıyla bu inkar, görülen şeylerin kanıtına inanmamızdan -maddeciliğimizden- kaynaklanmaktadır. İçsel olarak hayatın, duyular tarafından perdelenmiş bir yaşam süreci olarak daha yüksek mekanda olduğunu algılamak için bir *fikri* yakalayıp kavramaya hazır olmalıyızdır; ve bu fikir hayatı dışarı açmakta, hayatı içine katmakta, hayatı bir araya getirmekte, hayatın bütün anlamının değişirmesine neden olmaktadır.

Geçen-zaman illüzyonu çökmeye başlar. Düne ve yarına verdiğimiz görece *hiçlik* kaybolmaya başlar.

Başka bir açıdan söylersek, Eckhart, “bugün ve yarın ve dün arasındaki ayırımı sıkı sıkıya tutunursak, hiçliğe tutunmuş oluruz” demektedir. Daha yüksek mekanda, anladığımız anlamda zaman yoktur. Geçmiş, şimdi veya geleceklerimiz orada yoktur; dün, bugün ve yarınlarımız da yoktur. Zaman hissinin kendisi ile, bütün varoluşun büyüklüğü hissi ile zamanı yapageldiğimiz şekilde saymaktan vazgeçmez miydik? Dün, bugün ve yarın arasında yaptığımız belli ayırımdan vazgeçemez miydik? Zira aralarına bariyerler koyuyoruz ve yarına kaçmayı düşünüyoruz.

Ama aslında hepsi birdir: tek “bugün”, hayatın kendisi. Ama bizler hayatı, mutluluk ve üzüntülerimizi belirleyen küçük bir noktaya indirgiyoruz. Yarın da hala kişinin hayatıdır -bütün hayat bir Bugün’ü oluşturur- ve biz hayatımızdan kaçamayız. Bütün hayatım *oluyordur*. Bütün hayatım için *oluyor* demeliyim. Varoluşun bu mevcut anından ayrı olan bu hayatın öne çıkarılması ve dün ile yarın arasındaki ayırım ile ortaya çıkmaya başlayan duygulara dikkat etmeyi okuyucuya bırakıyorum.

.

Kendini sevmeye ve geçen-zamana olan inanış ile yönetilen şu andaki psikolojimiz, bu duygularla tezat içindedir. Bu iki faktöre, “olağan” psikolojimizin yapısının, bir faktörün diğerine olan bağımlılığıyla içe içe geçmiş olması açısından değiniyorum. Bu yapıdaki herhangi bir değişim, şuurun niteliğinde yapılacak herhangi bir değişim, kısmen *zaman faktöründeki* bir değişime bağlıdır. Zaman faktöründeki bir değişim diğer yönde de bir değişim getirecektir. Hermetik alıştırma belli ki “mevcut anlık” psikolojiyi, zaman faktöründeki bir değişim ve dolayısıyla şuurun -*bütün hayat* boyunca- genişlemesi ile değiştirmek için yapılmıştır. Bu, “kendini geliştirme”nin kısmen Zamanına içine doğru bir gelişme olduğuna işaret etmektedir. Böylece, zamanla olan *görünüşteki* ilişkimizin kendimizle ilgili yanlış bir duygu verdiğini anlayabiliriz. Kendini sevmek, benliğin yanlış bir hissidir: ve onu değiştirmeye başlayabilmek için önce yaşayan zamanın hissedilmesi gerekir.

Kendinin duygusuna bir boyut eklemenin bu kesin psikolojik etkisi bir kenara bırakılamaz. Kendini sevmenin, olağan zaman hissimizle bağlantılı olduğunu ve Hermetik alıştırmanın bize yaşayan zaman hissini vermek üzere tasarlandığını söylüyorum sadece. Ama kendini sevmenin dönüşmek için daha keskin bir ortama ve kendi düşüncelerimizden daha sürekli bir zorlamaya ihtiyacı vardır. Kendini özellikle, mevcut anlık varoluş hissine

ve görünüşlerin görünen hayatına ve Ben'in onlarla ilgili hislerine odaklar.

Bizler sadece mevcut anda var olan bedenler gibi görünürüz. Bu bedenlerle alışlagelmiş Ben hislerini ilişkilendiriyoruz. Bu şekilde de, çok az veya hiçbir arka planı olmamasına rağmen her ana ve olaya yanıt veriyoruz. Hermetik alıştırma, şeylerin görünmez tarafını gerçek yaparak arka plan oluşturmak içindir. Mevcut anlık psikolojimizi ancak görünmezle ilgili kavramlar yoluyla değiştirebiliriz. Haliyle, o anda başımıza gelen her şey bize tesir etmektedir. Ve mevcut anlık psikolojimizde meydana gelen her değişikliğe Ben hissini veriyoruz. Demek ki *anlık* bir psikolojiye sahibiz ve bu da Hermetik alıştırmanın tam da karşısına aldığı şeydir.

İçine kendini sevmenin güçlü bir şekilde girdiği bu anlık psikolojinin, esasen değilse bile kısmen, *oldu, oluyor ve olacak* ayırımına dayandığını, yani yalnızca içinde bulunulan an'ı hayatın konumu gibi gösteren, geçen-zamana olan inanca dayandığını ileri sürüyorum. Sonuç, aşırı vurgulanan ve yer değiştiren bir tepki noktasıdır ve bu, birlik ve birleşme için hiçbir başlangıç noktası vermeyen -aslında muhtemelen bunu yapamayacak- bir noktadır.

Geçmişte tekrar tekrar insanın bir *bölünme*, içsel bir karmaşa halinde olduğu öğretilmiştir. İnsan tek değil çoktur. Gerçek felsefe "onu bir araya getirmeyi

bilen" olarak tanımlanmıştır, yani insanın entegrasyonu mümkün görülmüştür. Entegrasyon; parçaları bir bütün haline gelecek şekilde birbirine bağlamak ve böylece bütün veya tamam olmak anlamına gelir. Bu birlik olmak, bir olmak demektir; ve bu birlik için, parçalanmış psikolojimize yabancı olan *fikirler* şarttır.

İnsanın çoklu doğasının bazı tanımlarına dönecek olursak, zihnimizde, doğal olarak herhangi bir "bir olma" veya birliğe sahip olduğumuz zannı taşıyorsak, en büyük yanlışı yapıyoruz demektir.

Olağan halimiz, Synesius (dördüncü yüzyıl) tarafından şu sözlerle tanımlanmıştır: "... İnsan, ne basit bir nesnedir ne de bir örnek dökülmüştür; Tanrı, tek bir yaratığın yapısında yaşamak üzere, birbirine karışmış güçlere ev sahipliği yapan ve bütün tonlarda seslere sahip bir şey yaratmıştır. Bizim, Hydra'dan daha olağandışı ve daha çok başlı korkunç bir hayvan olduğumuzu düşünüyorum. Tabi ki düşünmemiz, arzu etmemiz veya acı çekmemiz ve öfkenin üzüntüsü doğamızın aynı yanı ile olmuyor, ne de korkularımız zevkle aynı kaynaktan geliyor. Bu organlarda bir eril ve bir dişil elementin iş başında olduğunu gözlemleyeceksiniz; ve de hem bir cesaretin hem de bir korkaklığın olduğunu. İçimizde her türlü karşıtlık bulunmaktadır ve bunların içinden Zihin dediğimiz belli bir doğal güç geçmektedir" (Augustine Fitzgerald, *Synesius: On Kingship*, I. Cilt, s. 118. *The Essays and Hymns of Synesius of Cyrene*. Augustine Fitzgerald'ın sunumu ve notlarıyla İngilizceye çevrilmiştir. Oxford University Press, 1930).

Plutarch ise insanın çoklu doğasını şöyle tanımlamıştır: "... Her birimiz on bin farklı ve birbirini izleyen hallerden oluşuyoruz, birimlerin süprüntü yığını, bir bireyler güruhu." (bkz. *Concerning the E at Delphi*, A. O. Prickard'ın *Selected Essays of Plutarch* adlı eserinde. Oxford University Press, 1918.) Plutarch, birlik halinde olmadığımız için asla gerçekten *olmadığımızı* söylemektedir. Ne de şimdiyi hissedebildiğimizi. "Şimdi ya geleceğe ya da geçmişe sıkıştırılmıştır, sanki zorunluluk nedeniyle sağa veya sola kaçan bir noktayı görmeye çalışırmışız gibi."

Son zamanlardaki bir makalede bu, çok güzel tanımlanmıştır: "Bir kişi bir topluluktur. Bu topluluk, farklı yönlerden gelmiş,

farklı eğilimlerle motive edilmiş ve farklı sonlara meyilli *dramatis personae*'dir (drama topluluğu). Bazen onlardan biri ayağa kalkıp bir söylev çeker veya bir eylem gerçekleştirir, sonra yine oturup sessiz ve hareketsiz kalırken, sırası gelen bir diğeri konuşur ve oynar. Başka zamanlar ise bu oyuncuların birkaç tanesi birden ayağa kalkarlar, söylevlerinde birbirlerini desteklerler ve aktivitelerini birleştirirler. Ama sıklıkla, ayağa kalkanların birbirleriyle anlaşılmadıkları, şiddetle itiraz ettikleri, tartıştıkları ve birbirlerini aforoz ettikleri de vakidir. Bazen bu topluluk çok gürültücü bir hal alır, bütün üyeler birden ayağa kalkar ve çıldırmış bir halde dövüşürler. Kişi, işte budur ve her birimiz de böyleyiz."

Bizler bir topluluk olduğumuza göre, içsel gelişim ve birliğe ulaşmak ayrı ayrı ele alınamaz. Biri diğerini kaçınılmaz olarak içermektedir. "İnsan içsel birliğe ulaşmadığı sürece bir 'ben'e sahip olamaz, bir 'irade'ye sahip olamaz. İçsel birliğini kazanamamış bir insanla işkili olarak 'irade' kavramı tamamıyla yapay bir şeydir. Bütün hayat, sürekli olarak boyun eğdiğimiz ve hizmet ettiğimiz küçük şeylerden oluşmuştur. 'Ben'imiz kaleydoskop-taki gibi sürekli olarak değişmektedir. Bize çarpan her dış olay, birdenbire ortaya çıkan her duygu, bir saatliğine halife rolünü alıp yapıp etmeye ve yönetmeye başlar ve sonra da beklenmedik bir şekilde alaşağı edilir ve yerini başka bir şey alır. Ve içsel şuur, kaleydoskopun sallanması ile oluşan hayali desenleri dağıtmaya çalışmaksızın ve karar veren ve eylemde bulunan gücün gerçekte kendisi olmadığını anlamaksızın her şeyi destekleyip onaylar ve içinde çeşitli dışsal güçlerin iş başında olduğu hayatın bu anlarına , 'Bu ben'im, bu ben'im' der." (Ouspensky, *Evren'in Yeni bir Modeli.*)

.

Amaçları, uygun metotlarla tam da varlığın birliğini temin etmek olan dinsel veya dinsel olmayan birçok düşünce sistemi olagelmıştır. Sistemler farklı ama amaç aynıdır. Bütün bu sis-

temler, bir amaç için araç oluştururlar ama kendileri bir amaç değildirler. Farklı dönemlere ve farklı kültürel şartlara aittirler. Onların herhangi bir gerçeğe sahip olamayacağını aralarındaki ayrılıklara bakarak ispat etmek için onları birbirleriyle karşılaştırmak ise konu dışıdır. Bütün bu sistemlerde anlaması çok zor olan şeyler, olağan zihnin anlayamayacağı fazladan şeyler hep olmuştur. Bu zorunlu olarak böyledir çünkü duyuşal dünya üzerine kurulmuş olağan aklın ötesinde olmayan bir sistem, sıradan bir şekilde içinde yaşadığımız realitenin ötesinde “realite seviyeleri” açamaz. Doğa bilimleri ve bizim *bilinen* gerçekliğimizin mantığına dayanan bilimsel bir “din”, terimsel olarak çelişkilidir çünkü dini “yeniden birbirine bağlama” anlamında alırsak, bunun anlamı; gerçek öneminin, uzun zaman önce yitirdiğimiz birliğin kazanılması olduğunu anlarız ve birlik ise *daha yüksek realiteyi akla getirir*.

İnsanın sıradan hali, aşağıdaki Hermetik literatürden yapılmış alıntıda daha farklı bir şekilde dile getirilmiştir: “Gerçek olan, sadece kendisini içerendir; ve kendisinin içinde neyse, o olmaya devam edendir ama insan farklı birçok şeyden meydana gelir ve kendi içinde olduğu gibi olmaya devam etmez, birinden diğerine geçer ve değişir. Çoğunlukla insan kısa bir aradan sonra çocuklarını tanıyamaz ve çocuklar da ebeveynlerini. Bir şey tanınamayacak kadar değişmişse nasıl gerçek olabilir? Ne kadar çok değişirse kendini o kadar değişik görüntüde ortaya çıkarması bir illüzyon değil midir? Anlamalısınız ki olan ve sadece olan gerçektir. Ama insan daimi olan bir şey değildir ve bu yüzden de insan gerçek değildir, sadece bir görünüştür. İnsana, görünüş dememiz gerekir... Bir çocuğa bir çocuğun görünüşü, bir gence bir gencin görünüşü ve yetişkin bir insana yetişkin bir insanın görünüşü dememiz gerekir, vb.” (*Hermetica*, I. Cilt, s. 387.)

Bir şey daha olması gerektiğine inanıyoruz, ama *pratik anlamda* daha çok olan nedir? Kendimize karşı dürüst olmayı be-

cerebiliyorsak, bizler o anın yarattığı olmanın azıcık fazlasıyız. Ama öyle olmadığımızı düşünüyoruz. Sadece dinlendiğimizi, uygun zamanı beklediğimizi hayal ediyoruz. İçimizdeki Ben denen şeyin hiç değişmediğine ve isteseydik, daima farklı olabileceğimize inanıyoruz. Şuurlu davrandığımızı ve istersek farklı davranabileceğimizi hayal ettiğimiz gibi, bir Ben'imiz olduğuna, bir birlik olduğumuza, yaptığımız her şeyi yöneten kalıcı bir gerçekliğimiz olduğuna inanıyoruz. Bir topluluk olduğumuzu veya Hydra'dan daha canavar bir hayvan ve hatta daha çok başlı biri olduğumuzu okuduğumuzda buna gerçekten inanmıyoruz. Bunun böyle olduğunu bilmek olağan, duyularla yönetilen zihne ait olmayan bir bilgi sahibi olmaya başlamak demektir. Bunu sadece bilmeye başlamak bile, kendiyile ilgili hissin değişmeye başlaması demektir: illüzyonlarımızın akıntısında bir anlık bir kesinti, bir şüphe: "Kimim ben?"

Değişme olanaklarının olduğu yön işte burasıdır. Ouspensky, bu psikolojik prensibi vurgulamıştır.

Zira bütün *olanın* arkasında o ulaşamadığımız, üzerinde odaklanamadığımız vardır; bunun nedeni ise Ben hissini ona yöneltemeyip o andaki Ben'e doğru, geçen-zamanın akıntısına doğru geriye sürüklenmemizdir.

Yaptığımız veya gördüğümüz veya söylediğimiz veya düşündüğümüz şeylerin gerçek olmadığını bazen hissettiğimizden daha önce bahsetmiştik. İşte bu durumda, o hayali Ben hissi gerçekten bizi terk eder. Ama diğer herhangi bir Ben hissi de tuhaf olduğundan bizler, sanki bir biçimde dağılıp gidiyormuşuz gibi, sadece korku duyarız. O tanıdık kendi olma haline geri dönmek için hareket etmeye, bir şey söylemeye, boğazımızı temizlemeye başlarız.

Bu "realite"yi dağıtmakla tehdit eden fikirleri önce ne kadar zevksiz bulduğumuzu böylece anlayabiliriz. Gerçekten de bütün olağan zihin, onlara karşı savaşılmaktadır.

Yine de değişim istiyorsak, birbirlerini karşılıklı olarak dışlayan ve geçici "halifeler" olarak davranan geçen anın bu "ben"lerinin gücünden kaçmak gereklidir. Başka bir uyaran olmalıdır. Bütün bunların geçen-zamana ait olması işe yaramaz. Ancak, zaman hakkında bir fikir işe yarayabilir. Bir şey hakkındaki bir fikir bizleri onunla ilgili olarak belli bir pozisyona getirir. Bir fikrin gücünün öncelikle yattığı yer burasıdır. Zaman fikrinin kendisini hissedebilseydik, bütün hayatımız Zamanın içinde olmasına rağmen, geçen-zamanın anlık "ben"inin üzerimizdeki hükmü aynı olmazdı. Bu fikir bize belli bir güç, hatta belli bir özgürlük verir. Değerinin bulunduğu yer burasıdır. "Bu ben"im diyeceğimize, bu *ben değilim*'i idrak etmeye başlamalıyızdır.

Hermetik yazarın, kendimizi "tüm varoluşun büyüklüğü"ne genişletmemizi söylemekten kastı neydi? Bu engin kaynaşmanın gücü, bir insanı "ebedi töz"e dönüşmeye götüren bir *alıştırma* olarak tavsiye edilmişti. Eckhart bize "zamandan kaçma"mızı söylerken de kastettiği aynı şey değil midir? Oysa gördüğümüz şeylere dayanarak şekillendirilmiş doğal fikirlerin hiçbiri bunu yapmamıza yardım edemezler.

Duyularımız bizleri mevcut ana hapseder ve geçen-zamanı yaratır. Görünen dünya, duyular, o andaki ben; bütün bunlar, her şey olarak kabul ettiğimiz iğne ucu kadar bir gerçekliği üretmek üzere birleşirler. Bize bu iğne ucunu, bütün varoluşun büyüklüğüne genişletmemiz söylenmiştir. *Bütün* olurken insanın kendisi onların *hiçbiri* değildir. İnsanın hayatındaki her şeyi bilmesi ve fark etmesi, kendinin bütün yanlarını bilmeye başlaması ve hatırlaması, *bütün hayatı* hissetmesi bu değişmeye başlamak ve daima yalnızca o andaki küçük "ben"lerden biri olmaya son vermek demektir. Ve "ebedi" derken bütünlük ve birliği anlıyorsak, bizler sadece bu küçük "ben"ler olduğumuz sürece ve şuurumuz yalnızca onların içine girebildiği sürece anlamalıyız ki herhangi bir gerçek varlık olma, bütünlük olanağı yoktur.

Geçen-zamanda olmaya ve değişmeye karşı ilk olarak, Zamanda genişlemiş hayat fikrini koymalıyız. Bu, mevcut anlık psikolojimize meydan okuyan ilk *fikirdir*. Bu fikir ile hayatın birleştirilmesi arasındaki bağlantıdan bahsettik. Hayatın birleştirilmesi, zamanın başka türlü anlaşılmasına bağlıdır.

Başka şekilde söyleyecek olursak, olağan Ben hissimiz birliğe ulaşmamızı sağlayamaz. Ama zaten, farklı bir zaman anlayışı ile farklı bir şuur seviyesi arasında bağlantı kurmuştuk. Hayatın birleştirilmesi, yeni bir şuur düzeyinin, farklı bir zaman anlayışının ve yeni bir ben hissinin kazanılması; bunların hepsi birbirisiyle ilişkilidir. Daha sonra bunların hepsinin kadim “ebedi hayat” fikrinin içine dahil olduklarını göreceğiz.

.

Ben neyim? Kendi hayatımım. *Bütün hayatım, Zamanımdır*. Hayatımın mevcut anı hayatımın bütün-lüğü içindedir, varoluşunun büyüklüğü içinde bir nokta. Ve bu bütün-lük benim tek *Zamanımdır*. “Hayatın ta kendisi insan için zamandır. İnsan için hayatının zamanı dışında başka herhangi bir zaman yoktur ve olamaz. *İnsan kendi hayatıdır*. Hayatı onun zamanıdır.” Ve bu, onun için *hayattır*. Bir insan için hayatının zamanı ötesinde yarın yoktur. “İnsan ölür çünkü zamanı sona ermiştir. Ölümden sonra yarın olamaz”; ama yalnızca birinin hayatı (Ouspensky, *Evren’in Yeni Bir Modeli*, s. 476).

Unutmayınız ki hayatın kendisi yok edilemez. Geçen-zaman, bizleri ötesinde bizim için hiçbir şey olmayan hayatın sonuna getirir. Bu bir sondur, tıpkı üç boyutlu nesnelerin dünyasında bir masanın sonunun, bilinen mekanda onun bittiği yer olması gibi. Daha ötede masa yoktur. Masanın üstünden geçen el artık ona dokunmuyordur, böylece el için artık var değildir ama göz için öyle değildir. Aynı şekilde hayat da yok edilmiş, sona ermiş görünmektedir. Sona ermiştir. Ama dört boyutlu olarak hala oradadır ve yok edilemez, tıpkı dünyanın yok edilemezliği gibi.

İnsanlar, atomik güçler serbest bırakıldığında dünyanın yok olacağını hayal ederler. Bu imkansızdır. *Geçen-zamanda* bir son olabilir ama bu yalnızca, onun zaman uzunluğunun veya *hayatının*, bu noktanın ötesine uzanmamış olduğu anlamına gelir.

Dünyanın gerçek yıkımı, daha yüksek boyutlardaki kendi zaman uzunluğunun başından sonuna her noktasındaki yıkımıdır ve böyle bir yıkım için gerekli güç, fiziksel enerjilerin içinde bulunmaz. Hiçbir patlama veya elektronik bombardıman bu etkiyi yaratamaz. Hayatı, zamandaki bir insanın hayatı gibi onu vurduğunuz anda yok edilemez. *Zaman'a* ateş edemeyiz. Hiçbir kurşun *hayatı* vuramaz. Ve hiçbir kendini yok etme eylemi *hayatı* yok edemez.

.

Hiç kimse kendini hayatının ötesinde, ötealemden, Zamanının ötesinde değiştiremez; yalnızca *hayatı içerisinde* değiştirebilir. Birleşmeyi elde ettiği hayatına, bu hayatına, yani *kendine* ait bir şey olmalıdır; ve birleşme ve "ebedi hayatı" bir tutabilirsek, bu; herhangi bir "yarın" da veya "ölümden sonra" insanın hayatının *ötesinde* olabilecek bir şey değildir. Olasılıkları şu anda elimizdedir, şimdi yapmamız gereken bir şeydedir. Sahte olanın içgörüsüyle ayrılarak *üzerinde çalışılması gereken, daha gerçek yapılması gereken bu hayattır*.

Birleşme fikrinin olumsuz olarak alınmaması gerekiyor. Sıklıkla insanın içindeki belli şeylerden kurtulması süreci ile ilişkilendirilmesine rağmen, kadim çağlarda sıklıkla insanın farklı yönlerinin dengeye getirildiği büyüme fikri ile de ilişkilendirilmiştir. Plato bu uyumu *adalet* kavramı ile tanımlamaktadır, yani adaletle uygun bir denge, bir uyumlanma. Yeni Ahit'te aynı kelime *dürüst* olarak çevrilmiştir. Plato şöyle der: "... Ama gerçekte adalet bizim tanımladığımız gibiydi, dışarıdaki insanla değil, insanın gerçek kaygısı olan içerideki ile ilgiliydi; Zira adil insan, farklı şeylerin birbirlerine karışmasına veya birinin diğerinin işi-

ni görmesine izin vermez, kendi hayatını düzene sokar, kendinin ve kendi kanunlarının efendisidir ve kendi ile barış içindedir; ve içinde -skalanın yüksek, alçak ve orta notalarıyla ve araya giren boşluklarla karşılaştırılabilir olan- üç prensibi bir araya getirdikten ve artık birçok değil, tamamen ılımlı ve mükemmel bir şekilde uyumlanmış tek bir niteliğe ulaştıktan sonra; o durumda, eyleme geçmesi gerekiyorsa eyleme geçer. Bu ister mal mülkle ister beden bakımını ile veya politikayla ilgili bir olay veya özel bir iş için olsun, her zaman uyumlu şartları koruyan ve onlarla işbirliği içinde olan adil ve iyi eylemi ve onu yöneten bilgiyi, bilgeliği düşünür ve çağırır; ve bu şartlara herhangi bir zamanda halel getiren şeyi, adil olmayan bir eylem ve ona hakim olan kanunı da cehalet olarak nitelendirecektir" (*Devlet*, IV, s. 443).

Burada "insanlar tarafından görülmesi için" dışsal bir davranış tadilatı değil, içsel halin gerçek bir değişimi kastedilmektedir.

Şimdi yaptığımızın hepsi, *ek* yorumlar vasıtasıyla varılan sonsuz sayıda sonuçla da yapılabilir. Doğru anlaşılırsa, hayatın; gerçekliği algılandığı takdirde ortaya çıkabilecek tüm yeni düşünceler ve duygularla birlikte daha yüksek boyutlara genişletilmesi, bizleri şu andaki durumumuz hakkında çok daha belirgin ve her şeyi ve her kişiyi daha gerçek yapan bir şekilde düşünmeye sevk edebilir. Çünkü bu durumda düşünmemiz gereken şeyin hayatlarımız hakkında olduğunu, hayatlarımıza giren ve orada olan her şey hakkında olduğunu anlayabiliriz; bizler daima bunu düşünmeye çalışıyoruz ama geçen-zaman illüzyonu ve hayatın duyumunun yalnızca mevcut anda olduğu illüzyonundan dolayı yanlış bir şekilde.

Zamanda genişletilmiş hayat deneyimlerinin kayda geçmiş bazı betimlemelerine bir bakalım. Onlar ilk bakışta pek dikkati çekmezler, bunun nedeni ise içsel deneyimlerin kısmen kolay-

lıkla tanımlanabilir olmayışıdır. Yine de anlamları hakkında gerçekten düşünmeye başlarsak, dikkate değerler. *Bütün hayatın* hiç kuşkusuz hissedilebileceğini bizlere göstermek için hizmette bulunurlar. Haklarında sadece tuhaf, anormal veya patolojik diye düşünmek son derece yanlıştır ve kolaya kaçmaktır. Hayatın bir bütün halinde birleştirilmesi veya Ben'in ebedi varoluş hissi onlar tarafından betimlenmemiş olmasına rağmen, bütün uzunluğuyla yaşayan varoluş deneyimi, hayatın bütün Zamanı gösterilmiştir.

Tayler Lewis, zaman ve mekan hakkındaki bir denemesinde, ölüm anlarında veya yakın bir tehlikenin söz konusu olduğu kısa süreler sırasında, "ruhu doğaüstü bir enerjiye yükselterek", bütün geçmişin en küçük olaylarına kadar cana yansıtıldığı kanıtlanmış vakaları duymuş olduğumuzdan bahseder ve "böyle deneyimlerde gerçek payı varsa, o takdirde ruhun daha önceki hiçbir deneyimi veya hareketi kaybolmayacaktır" der.

Böyle deneyimlerin vuku bulduğu şüphe götürmez olduğuna göre, hayatımızın bütün anlarının *şimdi* olarak ele alınabileceğini vurgulamıştır. "Bunlar, şu andaki düşüncemiz veya şu andaki hissimiz kadar bize aittirler ve belli bir noktada birden tekrar belirebilirler ve aslında, Boethius'un artık sadece skolastik bir cin fikirlilik gibi görünen o kavramını idrak etmemize yol açarlar: varoluşunun her anındaki bütün mevcut şimdilerinin şuurunu taşıyan *bir tekinde süren bütün bir hayat*" (Tayler Lewis, *Article on Time and Space*). Ancak, hayatın entegre olmuş bir bütün olduğu hissini, *bütün* hayatın zamanda genişlemesi deneyimi ile ilişkilendirilebileceğini düşünmüyorum çünkü bu zorunlu olarak başka bir düzenden olurdu: parçaların bir araya getirilmesi.

Hayat muhakkak ki bütün uzunluğu boyunca şuurda yayılmış olarak özel şartlarda deneyimlenir. Bütün olaylar gerçek anlamda, izahı güç bir şekilde yeniden deneyimlenebilir, yeni-

den yaşanabilir ama sadece hatıra olarak değil. Ama eşzamanlı bir bütün olarak bir araya getirilmiş hayatın birleştirilmesi hissi, bununla aynı şey olamaz. Zira (ebediyet hissi ile bağdaştırılan) birlik deneyimi, içinde bütün hayatın realitesinin kesinlikle hissedildiği hayatın sadece zaman boyutunda bir şuur genişlemesi değil, daha ziyade Tennyson'ın tanımladığına benzer başka tür bir şuurdur.

Ayrı bölümlerde peş peşe deneyimlenmiş şeylerin bir bütün veya eşzamanlı bir biçim halinde bir araya toplanmasını (realitenin başka bir seviyesinde) anlamak mümkündür. Bu bütün veya eşzamanlı biçimin deneyimi, ayrı bölümlerin süren deneyimi ile uygunluk göstermeyecektir. Şuurumuz Zaman boyunca genişlerse hayatımızı bir çeşit diziler halinde -şimdi bildiğimiz gibi- görececek ve bileceğizdir; ama yeni bir sentezde bir araya toplanmış olarak değil.

Olağan hatıramız bizlere, geçmişin yaşayan bir varoluşa sahip olmadığını düşündürmekte. Bu, hatıradır. Ancak geçmişin tahmin etmediğimiz bir realitesinin belli ve somut, yaşayan varoluşu olduğunu kabul etmezsek, aşağıda göreceğimiz deneyimler anlamanın yolu yoktur. Geçmiş yaşanmış, içine girilmiştir ama tam olarak *yeniden* değil zira o daima oradadır. "Hatıra"yı aşan bir şey deneyimlenmiştir. Hepsi *oluyordur*; hiçbir şey kaybolmuş değildir. Çoktan unutulmuş şeyler ortaya çıkar. Çocukluk *olmaktadır*, ve ona ait tüm yüzler, okunan ilk kitaplar, şiirlerden parçalar, hikayeler, ilk sahneler, evler, bahçeler, günlerin ta kendileri.

Bir örnekte şöyle denmektedir (bu ve bunu takip eden örneklerin çoğu, Forbes Winslow'un *Obscure Diseases of the Mind*, 1860, adlı kitabından alıntıdır): Winslow'un hayatının ilk yıllarına ait sahneler en küçük ayrıntısına kadar yeniden canlanmıştır. Doğmuş olduğu eve götürülmüş, ebeveynleri ile sevgi dolu hatıralar paylaşmış, köydeki kırlarda çocukluğunun arkadaşları ile bir kere daha hoplayıp sıçramıştır. "Bir çocuğun ortaya çıkmasıyla

bildik yüzleri hatırlayarak okuldan arkadaşları ile dostluğunu yenilemiştir. Geçmiş hayatı ile bağlantılı her önemsiz ve ayrıntılı durum ona sunulmuştur.” Bütün bunlar, havasızlıktan boğulmaktan kurtulmaya çalıştığı birkaç dakika içinde olmuştur. Böyle anlatımlarda hafızanın dili kullanılır, ama bunlar bildiğimiz hafıza vakaları değildir. Bu; hatırına getirme, hatırlama veya anma değildir. Aslında bu, geçmişte *mevcut* olmadır. Geçmişin *şimdi*isini deneyimlemektir. Bunu anlatacak bir dilimiz yok.

Başka bir örnek: “Büyük bir duygunun baskısı ile can öyle bir çabukluk ve yoğunlukla yaşar ki bu onun zamanla olan tüm olağan ilişkisini bozar; ...bir defasında, yüzerken neredeyse hayatını kaybeden bir adamın iyileşmesi sırasında ona yardım ederken bunu anladım. Son defa suya batmış ve onu karaya çıkarmak çok zor olmuştu ve onu iyileştirmek ise daha zor olmuştu... Adam, zamanın süresinin çok uzamış görüldüğünü söylemişti; zamanın işleyiş standardını yitirmişti. Bütün geçmişini yeniden yaşamıştı; onu özetlememiş de ona görüldüğü şekliyle, detaylı ve büyük bir dikkat ve özenle tekrarlamıştı. Suda yalnızca birkaç dakika kalmış olduğunu anlamakta çok zorluk çekiyordu. Varoluşun böyle yoğun anlarında canın hayatının, zaman dediğimiz şeyle hiçbir ilişkisi yoktur.” Tabi ki bizim zaman dediğimiz şeyle ilişkisi yoktur, Zamanın kendisi ile değil.

Kendimizi en azından dört boyutlu varlıklar olduğumuzu düşünmedikçe böyle bir hatırayı ne çağırabiliriz ne de anlayabiliriz. Hatıra, özetler. Bir özetleme yapar veya geçmişten çıkartma yapar ve onu, hep geçmiş olarak, *olmuş* bir şey olarak sunar. Yukarıdaki vakada ise hayat *yenilenmiştir*: şimdi olarak.

Zamanla olan bütün olağan ilişki, mevcut andaki psikoloji silinmiştir. Üç boyutlu dış sahnenin duyulara görünür şekilde yansıdığı dünya zamanının bu anında, adamın artık zamanın şuurunda olmayan ruhu, şimdi dediğimiz maddesel varoluşun ortak noktasını diğerleriyle paylaşmayı kesmiştir.

Nereye gitti? Gidilecek nasıl bir yön buldu? Var olmayana, hiçliğe geçmedi; ne de herhangi bir yarına veya bundan sonrasına. Adamın o zamana dek yalnızca fasılalı olarak, geçmişe ait hatıralar olarak bildiği kendi hayatının boyutlarına geçmişti. *Hayatın kendisine*, adamın Zamanına gitmişti; *zamanın ötesinde* ileriye değil.

Bir yazar şöyle der: "Kutsal metinler, varoluşunun yeni şartları altında (yani, ölüm anında) canın sahip olduğu başlıca enerjinin hafıza olduğuna işaret eder. İbrahim'in Hades'teki [ölüler alemi] zengin adama söylediği şudur: "Oğlum, unutma." Adamın, verilen güzel şeyleri kabul ettiği ve onun dışında pek az şeye değer verdiği veya hiçbir şeye değer vermediği o hayatını baştan aşağıya gözden geçirmesi gerekiyordu. Ve bu sözler, en azından bu hayattaki şuurun bilinen olgularının bazılarıyla örtüşmektedir. Birçoklarının, özellikle boğulma nedeniyle ani ölüm tehlikesi ile karşı karşıya gelmiş ve dolayısıyla bu tecrübeyi tatmış olanların başına sanki Zamanın bir anında gibi, bütün geçmiş hayatlarının tomarının açıldığı bir an gelmiştir. Hafızaları yeni bir yoğunluk ve neredeyse kavranamaz bir hızla iş görmektedir. O, (*Cerontius'un Rüya'sından* bir cümle ile) "kendi kronolojisinin standardı" haline gelmektedir. Hatta daha sakın koşullardaki ölümlerde bile aynı türden şeyler olabilmektedir. Zihin kendi hayatının uzak geçmişine geri gidiyor, ve çocuklukla ilgili sahneler ve eski tanıdık yüzler, uzun süre önce yitirilmiş olan bir belirginlik ile geri geliyor.

İçinde bir büyüme kapasitesi olan canı böyle bir geriye bakışın etkilememesi neredeyse düşünülemez" (E. H. Plumtre, D.D., *The Spirits in Prison*, 1885, s. 40. William Isbister).

Muhakkak ki böyle bir "hatıra" hayatlarımızı değiştirmemezlik edemezdi. Ama bu, hafıza değildir. Bu idrak edilmiş daha yüksek mekandır. Böyle bir hayatın şuuru varoluşumuzun her anına girmiş olsaydı, *hiçbir şey aynı kalamazdı*. Ve bu tam da Hermetik yazarın önerdiği alıştırmadır.

Bu tür bir "hafızaya" sahip olmamamız, hafızamızın çok sınırlı ve çoğunlukla uydurulmuş olması nedeniyledir ki tekrar tekrar hep aynı şekilde davranmakta ve Ouspensky'nin bahsettiği şu tekrarlanan anlık "ben"lerde tekrar tekrar olmaktadır. Hayatın gücü o kadar kuvvetli, mevcut anın ipnozu o kadar yoğun, duyular yoluyla üzerimize yağan dış sahneler o kadar canlıdır ki hatırlayamayız. Ve içimizden hangimiz kendinin sadece zamanın mevcut anında görünen bu beden olmadığını, daha yüksek boyutlarda başka bir şey olduğunu düşünmektedir ki?

"Bir keresinde, hayatının sonuna doğruydu, Dr. Holmes'a (Oliver Wendell Holmes) şu soruyu sormuştum, 'İnsan nedir?' Hiç tereddüt etmeden şu cevabı vermişti, 'Bir dizi şuur hali.' 'Dizi' kelimesi zaman unsurunu ortaya çıkartır ve bunun şuur halleriyle ilişkisi ise zorunlu değil deneyseldir. Açık konuşursak, doğrudan veya dolaylı olarak maddeyle ilişkilendirilen şuurun belli halleri, gündelik insan deneyiminde ardı ardına meydana gelirken aynı haller istisnai durumlarda eşzamanlı ortaya çıkabilir. Herkes bilir ki yakın ve görünüşe göre kesin olan bir ölümle ani olarak karşılaşıldığında, şuurun [bir ömrün] biriktirilmiş halleri bazen tek bir aydınlanma ile eşzamanlı olarak tazelenir. Bütün geçmişin olayları en küçük ve uzak detaylarına dek tıpkı şimşek çaktığında bir manzaranın görülmesi gibi görülür. Dr. Holmes'un kendisi böyle bir deneyimi tesadüfen, boğulmak üzereyken şuurunun kaybetmeden önce yaşamıştır ve olanlar, hayata döndürülmesinden sonra hatırında kalmıştır". (William Sturgis Bigelow, *Buddhism and Immortality*, 1908. Houghton, Mifflin & Co. The Ingersoll Lecture.)

Başka bir örnek: "Bütün çabalamaların son bulduğu, en mükemmel sükunetin sakın hissi önceki çok gürültülü algıları bastırdığı andan itibaren... Duyular donuklaşmış ama zihin öyle değilken, aktivitesi tanımlamayı olanaksız kılan bir oran-

da güçlenmiş görünür, düşünce ardından düşünce yükselir ve yalnızca anlatılması olanaksız değil ama herhalde benzer bir durumda kalmamış birinin kavraması da mümkün olmayan bir hızla birbirini izler. Hemen şimdi olmuş olan olay [denize düşme], bunun sevgi dolu bir babanın üzerindeki etkisi ve evle inceden inceye ilgili binlerce başka durum ortaya çıkan ilk düşünceler dizisiydi. Sonra daha geniş bir alana geçtiler -son tekne gezimiz- daha önceki bir yolculuk -okulum- ve hatta bir oğlan çocuğu olarak yaptıklarım ve maceralarım. Böyle geriye doğru seyahat ederken hayatımdaki geçmiş her olay, ardışık olarak geriye doğru hatırlamam karşısında ışıqlanıyor görünüyordu; ama sadece dış hatlarıyla değil, bilakis resmin içine en küçük ve ikincil özellikler de doluyordu; kısacası, varoluşumun bütün safhaları bir çeşit panoramik yeniden gözden geçirme halinde önüme konmuş gibiydi; gerçekten, çoktan unutulmuş bir sürü önemsiz olay o eski aşinalık niteliğiyle hayalime doluşuyordu. Bu fikirler tufanı karşısında kapsanan zaman uzunluğunu veya daha çok bunların sıkıştırıldığı zamanın kısalığını şimdi kesin olarak söylemem mümkün değil ama boğulmamla kurtarılmam arasında muhakkak ki iki dakikada bile geçmemiştir.”

Geçmişin bu yenilenmesi ile ilgili olarak eski sahneleri gözden geçirirken kokunun gücü de unutulmamalıdır. “Çünkü kokular unutulmuş bir sahneyi kendiliğinden ve birdenbire zihne getirmekte, olağan dışı ve açıklanamaz bir güce sahiptirler ve bunu gerçeğe o kadar yakın bir şekilde yaparlar ki bedensel olarak oraya gideriz, ruh tarafından yakalanmış olarak, Aziz Filip gibi yeniden o eski geçmiş hayatın tam ortasına konulur, orada o anı içimizde titreşen ve vicdanımızı sarsan tüm duygularıyla yeniden ve yeniden yaşarız. Varlığımız üzerinde aynı mucizevi güce sahip belli seslerin de olduğu doğrudur... ama onların bu konuda kokular kadar sıklıkla iş başında olduklarını sanmıyorum” (D. McKenzie, M.D., *Aromatics*, s. 49 Heinemann). Bau-

delaire, şiirlerinden birinde “geçmişi yenileyen” bir tütsü tohumundan bahseder. Tütsü kullanımını da ilk başlarda kokuların *yaşayan* geçmişi şuura getirme gücü ile bağlantılı olmuş olabilir.

Biliyoruz ki her yaşayan doku sürekli değişime tabidir. Devamlı bir özümseme ve ayıklama; hücre, kan ve lenfler arasında sürekli bir değiş tokuş vardır. Beyin hücrelerinin fiziksel maddesi bu değiş tokuşla hep yeniden yapılır. Şöyle bir soruya bakalım: Geçmişin, sürekli bir değişime maruz kalan üç boyutlu beyin hücrelerinin maddesi içinde “çöreklenmiş” olabileceğini gerçekten hayal edebiliyor muyuz? Sorun, böyle sorularla asla yüzleşmeyişimizdir; onlarla yüzleşmek istemeyiz. Olağan hafızanın sadece psikolojik bazda açıklanabilir oluşu bizi tatmin etse bile, yukarıdaki örneklerde gösterilen *bütün bir hayatın yeniden canlandırılmasını* nasıl olur da anlayabiliriz? *Psişe*, psikolojik beyinden daha çok boyutlu olmalıdır. Beynin, herhangi bir anda psişenin küçük bir parçasını yansıttığı var sayılabilir: ve beyin hasara uğrarsa yansıtma zorunlu olarak bozulacaktır. *Ama psişeyi üç boyutlu mekanla sınırlayamayız.* Psişik hayat “daha yüksek mekan”dadır ve onun belli bir anda görünen dünya ile kuracağı iletişim noktası, beyin yoluyladır. İnsanın psişik hayatını, sadece üç boyutlu beyni inceleyerek açıklayamayız. Düşünce, kavranılan dünyada değildir. Geçmişin canlandırılmasını yalnızca beyine ait terimlerle açıklayamayız. İçinde o kadar çok detay zenginliği olan bu içsel hafızanın başka bir açıklaması olması gerekir.

Hafızanın iki türe bölünmesi, Swedenborg tarafından tarif edilmiştir: Hafızayı *dış* ve *iç* diye ayırmaktadır. İlkini *dışsal* adam dediği ile, sondakini de *içteki* adamla ilişkilendirmektedir. “Şeyler dış hafızadan silinmelerine rağmen, *hiçbir şey kaybolmaz*” der, “...iç hafıza öyledir ki insanın en küçük yaştan yaşlılığına dek düşünmüş, söylemiş veya yapmış olduklarının en ufak ayrıntısı

bile onun üzerine kaydedilir. Onun için meçhul olan tüm amaçları, ve tüm düşündükleri, ve onlar yoluyla söyleyip yaptıkları onun iç hafızası olan bu kitaptadır." Kutsal metinlerde bahsedilen, ölümden açılacağı söylenen *hayat kitabı* işte bu iç hafızadır.

Bu iç hafızayı hayatlarımızın daha yüksek boyutlara genişlemesi ile bağlayacak olursak, hayat kitabının *Hayatın* kitabı olduğunu anlarız. Uzun yaşayan bir "organizma" gibi, Zamanın ta kendisinin içinde uzanmakta olan hayatın kendisidir; beyin ve beden vasıtasıyla geçen-zamanın mevcut anına, kendisinin bir noktasında yerleştirilmiştir.

Eski Ahit'te, insan öldüğünde kendi "sonsuzluk evi"ne gittiğinden bahsedilir. ("Çünkü insan sonsuzluk evine gidecek, Yas tutanlar sokakta dolaşacak", *Vaiz*, 12:5.) Tayler Lewis, İbranice *beth-olam* sözünün "hayatın evi" olarak çevrilebileceğini söyler. Mezar anlamına gelmediği kesindir. Beden mezara gider. İnsan ise hayatına başlar, bu uzun organizmaya; sonsuzluk evine, kendi yok edilemez *Zamanına*.

Söylemiş olduğum gibi, bu uzun organizmanın her parçasının diğer her parça üzerinde etkisi ve tepkisi olmalıdır çünkü "başlangıç ve son" aynı anda var olurlar. Şimdi yaptığımız her ne ise geçmiş ve gelecek dediğimiz şeyi etkilemek zorundadır. Varoluşumuzu Zamanın kendisi hakkındaki bu *fikrin* gücü yoluyla idrak etmedikçe geçmişin nasıl değiştirilebileceğini anlayamayız.

6. BÖLÜM

EON

HAYATIMIZIN bütün noktalarında yaşadığımızı düşünmemizi bir alıştırmaya olarak tavsiye eden Hermetik yazar, bir insanın bu yolla "*ebedi madde*"ye dönüşmeye başlayacağını belirtmektedir. Bu ifadenin arkasındaki şey nedir? "*Ebediyet*" kavramı -her ne anlama geliyorsa- neden bunu *bütün* bir hayat boyunca düşünmekle bağlantılıdır?

Ebedi ve *ebediyet* kelimelerine verdiğimiz bazı yanlış anlamlardan kurtulmamız gerekiyor.

• • • • •

Ebedi hayatla bağlantılı psikolojik fikir insanın ölümle, sadece ölüm olgusuyla başka bir hale geçtiği görüşüyle sınırlandırılmaz. Bunun her şeyden önce, insanın şimdi, bu hayatta bazı değişimlerden geçmeye muktedir olduğuna ve bunun, *birliğin* kazanılmasıyla bağlantılı olduğuna atıfta bulunduğunu söylemek çok daha doğru olurdu.

Modern bir terim olan psikoloji, tam anlamıyla *canın bilimi* demektir. Oysa daha eski dönemlerde, insanın mükemmel olmayan bir halde olduğu ama daha ileri bir hale ulaşabilme kapasitesine sahip olduğu fikrine dayanan bir ruh bilimi gerçekten de vardı.

Yeni Ahit'in psikolojik dilini kullanacak olursak, insan "kendini mükemmelleştirebilir". Kendinin başka bir haline ulaşabilir, ancak -ne kadar etkili olursa olsun- sıradan eğitimle değil, hayat tarafından verilmeyen ve hayatın sıradan yollarında bulunmayan özel bir tür eğitimle. Bu ikinci eğitim, kadim ve pratik anlamda psikolojinin orijinal göreviydi. Bu, içinde kendimizi uyumsuz, tek taraflı ve çelişkilerle dolu halde bulduğumuz hayattaki herkesin bitmemiş, tamamlanmamış haline gönderme yapmaktadır. "...İnsan artık bir birlik değildir; varlığının içsel birliği veya uyumu farklı otonom işlevlere dağılmıştır. Bütünsel eylem olanaklı değildir; irade bilgidен, duygu akıldan ayrılmıştır... Ampirik psikolojinin işi bu parçalanmış adamlardır, asla bölünmemiş olanla değil" (Emil Brunner, *The Word and the World*, 1931). (Bu modern yazar, insanın birliğe yeniden entegre olabilmesi için psikolojinin olağan uğraş alanının dışındaki fikirlere ve çabaya gereksinim olduğunu gözlemlemiştir. İnsanın birliğinin, şu an kullandığı şuur seviyesinde imkansız olduğunu söyleyerek ifade ederdim bunu.)

Doğal halimiz içsel bir karmaşa, hatta delilik halidir. Bunun belirgin bir şekilde farkına varmıyoruz. İnsanın olağan şuur seviyesindeki bu içsel durum en eski zamanlarda açıkça fark edilmekteydi; pratik "felsefe"nin erken bakış açısını özellikle belirleyen şey ise bir tohum veya krizalite benzer mükemmel kesinlikte ileri bir halin mevcut olduğu görüşüydü. İnsan sadece daha "iyi" -daha iyi bir sosyal varlık veya hayata daha iyi uyum sağlamış bir kişi- olamazdı ama hayli farklı bir şey haline gelebilirdi. Bu merkezi fikrin, gerek Yeni Ahit'te, gerekse başka yerlerde olsun tüm *ezoterik* öğretinin içinde mevcut bulunduğunu

görüyoruz. İnsan kendini mükemmelleştirebilir, tamam olabilir, *bütün bir varlık* haline gelebilir; ve daha sonra göreceğimiz gibi, “ebedi” kelimesinin böyle bir anlamı vardı. “Ebedi hayata erişmek” bu hayattaki bazı olanaklara işaret etmekteydi, insanın burada gerçekleştirebileceği bazı değişimlere; veya en azından kendini o yola sokabileceğine. Bu daha derin bakış açısından bakıldığında, amaç olarak idrak edilmemiş böyle bir gaye olmadan insanın gerçek bir psikolojisi var olamaz; ve insan hakkındaki çeşitli bütün psikolojik bulgular, ne kadar çelişkili olurlarsa olsunlar ancak bu yüce başlık altında bir araya getirildiklerinde düzgün bağlantı ve uygunluklarına kavuşabilirler. İnsanın amacı, kendinin bu ileri haline erişmesidir. *Onun gerçek açıklaması bu olguda yatar.* O ancak bu amaç vasıtasıyla anlaşılabilir. Bu son amaç ve bütünü anlamı kavranılmadan, tıpkı bir makinenin farklı bölümlerinde olduğu gibi, insanın farklı taraflarının hepsi anlaşılabilir veya ilişkilendirilemez. Aksi takdirde bir araştırmacı bir tarafı, bir diğeri başka birini ele alarak ve her iki durumda da bütünü önemini o parçaya yükleyerek yalnızca çelişkiye ve daha da kötüsü, insanın yanlış yorumlanmasına yol açar.

İnsanın doğasında gizli olası gaye hakkındaki bu güçlü fikir, erken dinsel ve felsefi düşünceye hakim olmuştur. Gerçek, erişilebilir bir gaye kastedilmekteydi. Yeni Ahit’in dürüst kişisi yalnızca nazik, iyi bir adam değildi, tıpkı Plato’nun *adil* adamının da öyle olmadığı gibi. Eş anlamlı (her iki durumda da orijinal sözcük aynıydı) olan böyle terimler; bütünlüğe erimiş, diğer insanların zaten sahip olduklarını hayal ettikleri şeye gerçekten sahip olan, psikolojik mekan diye adlandırdığım şey ile -başka seviyede- başka bir ilişki içinde olan birine, içsel açıdan *bizim gibi olmayan ve olduğumuz yerde olmayan* bir kişiye gönderme yaparlar. Bu terimler; kendini ortaya çıkarmış, tüm doğasını yükseltmiş ve gerçek varoluşunu keşfetmiş birine ve eşsiz bir anlamda bir bireye dönüşmüş birine işaret ederler; o öyle bir bireydir ki sürekli yaptığımız ve söylediğimiz ve hissettiğimiz tamamen ge-

reksiz ve anlamsız şeyler ona herhalde delilik olarak görünmektedir.

Yeni bir doğum -"yukardan"- diye adlandırılanla kastedilen böyle belirli bir haldi. Bu her ne anlama geliyorsa, bu yeni doğumun en azından başka tür bir insanı anlattığını söyleyebiliriz: sıradan eğitimimizin *üzerindeki* fikirlerle temas haline geçmediğimiz takdirde imkansız olarak kalacak bir erişim. Zira insanın yalnızca, daha büyük bir şeye sağlam bir inancı olmakla kalmayıp daha büyük bir yerden gelen fikirlere dair de inancı olmadan daha büyük bir şey haline gelmesi nasıl mümkün olabilir?

Grekçede *ebedi* olarak çevrilen kelimenin *aionios* olduğunu biliyoruz. Yeni Ahit'teki ebedi hayat diye çevrilmiş olan ifade tam olarak *aeonik* hayattır. Grekçe *aion* -*eon*- genellikle *ebedi* olarak çevrilmiştir. Birçok yazar bu çevirilerin kelimelerin orijinal anlamlarını karşılamadığını (boşu boşuna) vurgulamışlardır. Bunlar kolaylıkla çevrilecek sözcükler değildir çünkü bizim artık anlamadığımız kavramlara gönderme yapmaktadırlar. Gerçekten de *aion* ve *aionios*'un Yeni Ahit'teki çevirilerinde böyle güçlüklerle karşılaşmıştır. Bunların bazen "dünya", "çağ", "asla", "sonsuz kadar", "ölümsüz" vb. gibi farklı sözcüklerle çevrildiğini görüyoruz, yani verilen anlam ya bir şeyi, *dünya* gibi varoluşun görünen bir formunu öne sürüyor ya da "sonsuz ve sonsuz kadar" çevirisinde olduğu gibi sonsuz geçen-zamanı.

Zaten biliyoruz ki kadim düşünce, zaman içinde değişen dünyanın arkasına, oluşmakta olan hayatın arkasına "değişmeyen" dünyayı koymuştur: zaman sürecinin ötesinde olan görünmez bir realite. Eon (ebediyet) sözcüğünü bağlamak zorunda olduğumuz şey, zamanın arkasındaki bu daha yüksek düzendeki realitedir. Eon, geçen-zamandaki üç boyutlu dünyaya gönderme yapmaz; daha *yüksek mekan* dediğimiz şeye ait olan bir varoluş düzenine işaret eder. Eon zaman değildir, *Zamanın kendisi* de de-

ğildir, o *Her Şey*'i kendi içine alan, bir çeşit kendi üstünlüğü ile gölgeleyen bir bütünlüktür.

Yeni Ahit'te Tanrı'nın eonları (*çağlar* diye çevrilmiştir) yarattığı söylenir. Ona "Eonların Kralı" denir. Bu sözcüğün anlamını çağlar olarak düşünürsek bu durumda onun bir zamansal anlamı olacaktır; ama zihinlerimizi üç boyutlu dünyadan daha çok boyutluya doğru çevirmeye başlayan tuhaf bir anlam. Çağlar yaratılmışlardır. Öncelikle, eon kelimesinin zamansal anlamdaki bir yorumuna bakalım. Bir kağıt sayfası gibi düz bir dünyada yaşayanlar için, dünyamıza ait herhangi bir şeyin onların için-den geçmesi *belli bir zaman* alacaktır. Bir kalem belli bir zaman alacak; ve bu zaman, kalemin kendisinin, tabi ki kağıt varlıklar için görünmez ve bilinmez ama daha yüksek boyutlu varlıklar olan bizler için bilinir olan tüm formu tarafından belirlenecektir. (Bu varlıklar için daha yüksek olan mekanda var olan) kalemin kendisini, bu varlıkların iki boyutlu dünyasında tezahür eden o kesit ve noksan biçiminin (onlara göre) *eonu* olarak düşünebiliriz. Bu betimleme, eonun olası bir anlamı hakkında bir ipucu verir: zamandaki herhangi bir varoluşun formunu ve kapsamını belirleyen şey veya daha sınırlı boyutlu bir dünyada ifade bulan şeyin arkasındaki daha yüksek boyutlu realite. Bu betimleme yalnızca yaklaşıktır ve kesinlikle yetersizdir. Bununla birlikte, anlık geçen-zamanda görünen her bir nesnenin nasıl kendi daha yüksek eonik realitesine sahip olduğunu düşündürmenin bir yoludur. Birçok eski metne göre, yaratılış skalasında *ilk yaratılmış olan bu eonik realitedir (örneğin; Tanrı eonları yarattı);* ve zaman ve mekandaki her yaratık kökenini kendi eonundan alır ama zamanın sınırlayıcı şartlarının içine düşer. Bu durumda, büyümesine ve bozulmasına neden olan bir dizi değişime uğrar. Ve yalnızca duyularının ona anlattığı şeyleri izleyerek, bu duyulara dayalı ortamdan hareketle, geçen zamanda olan ve yalnızca her bir anla sınırlı görünen *başka tür bir hayat* türetir. İçine düştüğü bu ardışık

tek anlık hayatta, eon olan hayata dair hiçbir duyum yoktur. O, varoluşunu ancak zaman hissinde bulur. Fiziksel anlamda her varlığın hayatı, zaman içinde belli bir uzunluk görüntüsüne sahiptir.

De Quincey'nin bir makalesinden *eon*'un anlamıyla ilgili bir alıntı yapmak istiyorum. De Quincey Yeni Ahit'teki *ebedi* (eonik) *cezalandırma* göndermesi hakkında yazarken, "Grekçe *aion* sözcüğünün yanlış çevirisi ve dolayısıyla doğrudan ondan türeyen *aionios* sıfatının yanlış çevirisi" üzerinde durmuştur. Eonik, *ebedi* anlamına gelmemektedir; yani bu terimi kullandığımız olağan anlamda. "Bir eon nedir?" diye sormaktadır. "*Vahiy* kitabındaki kullanım ve uyarıya göre tam olarak budur; yani, herhangi bir nesneye ait varoluşun süresi veya döngüsü; bireysel olarak o nesne için değil de onun türüne uygun olarak evrensel anlamda. Örneğin Kant, eskiden tercüme etmiş olduğum küçük bir sunumda, soruyu; gezegenimizin, dünyanın yaşı ile ilgili önermiş ve tartışmıştır. Ne demek istiyordu? Bu soruyu dünyanın yarım milyon, iki milyon veya üç milyon yaşında olduğunu bilmek için soruyor gibi anlaşılabilir miydi? Öğrenmek istediği sadece, dünyanın geçirmiş olduğu büyüme evresinde tam şu anda bulunduğu durumuydu. Dünya hala çocukluk döneminde miydi örneğin, veya orta yaşa denk gelen bir evrede mi yoksa emeklilik döneminde miydi? Kant'ın fikri, özel sistemimizin bir gezegenine ait olan belli bir ortalama süreyi varsayıyordu... İnsanların da belli bir eonik hayatları vardır; muhtemelen de *Mezmurlar*'da ona biçilmiş olduğu gibi, yaklaşık yetmiş yıllık bir süre. Bu süre, birey olarak bir Telluryalı'yı (dünyalı) temsil edebilir ancak Telluryalı ırkının *eon*'u muhtemelen dünyasal yıllarımızla pek çok milyon yıla yakındır." Evrensel doğanın hiçbir yerinde hiçbir şeyin kazara bir hayat süresine sahip olabileceği bir an bile hayal edilemez, diyerek devam etmektedir. Ne kuş, ne ağaç, ne bitki ne de insan; hepsi kendi *eon*'una, kendi hayat döngüsünün *süresine* sahiptir. Her hayatın ve varlık şeklinin kendi süresi ile ilgili

olarak içinde saklı bir nedeni olması gerektiğini düşündüğünde, en düşüncesiz kişinin bile tatmin olması gerektiğini söylemektedir; yani herhangi bir şeyin herhangi bir süresinin keyif eseri belirlendiğine inanmak imkansızdır. “Her nesnenin dönemi ve süresi, o nesne ile gizemli bir şekilde orantılı olmasaydı, zorunlu olarak değişken bir nicelik arz ederdi... Bu dünyadaki her şey, olasılıkla tek bir ayrıcalık bile olmaksızın, kendi ayrı *eonuna* sahiptir” (*The Wider Hope*’da yayınlanan bir makaleden alınmıştır, Fisher Unwin, 1890). De Quincey’nin makalesi 1852’de yazılmıştı. Bunu Proclus’un önermelerinden biriyle karşılaştıırırsak: “Her dünya içi can, kendine özgü yaşam dönemlerine ve döngüsel yeni başlangıçlara sahiptir” (*Prop. 199 of Proclus*. E. R. Dodds, s. 175, Oxford University Press, 1933).

De Quincey, eonun yalnızca bir anlamını ortaya çıkarmıştır. Hayatın uzunluğunu ve büyümenin ve bozulmanın basamaklarını, görünen dünyadaki her şeyi belirleyen bir şey vardır; ve bu, onun eonudur. Bir şey, istediği herhangi bir basamakta olamaz veya hayatını sonsuzca uzatamaz. Her bir hayatın döngüsü eon tarafından belirlenir. İki boyutlu dünyanın arasından geçen kurşun kalem betimlemesi, ne kastedildiğini anlamamıza yardım etmektedir. Kağıt varlıklara kendini gösteren kalemin herhangi bir kesişme alanı (kesiti) her ne kadar onlara öyle gibi görünse de bağımsız bir şey değildir. Daha yüksek boyutlu bir formun kısmen tezahürü ve bu formun bir basamağıdır; ve zamanın herhangi bir noktasında yer alması rastgele değildir. Dünya hayatını belli bir şey olarak ele alırsak, Eski Ahit’in apokaliptik literatüründe hayatın basamaklarına işaret eden birçok göndermeye rastlarız ki bunlar, bir zamanlar birçokları tarafından düzenle ilgili olandan daha çok itibar görmüşlerdir. [*Ezra Apokalipsi*’nde : “Çünkü Dünya Çağı (bir dönem: zaman anlamında eon) on iki parçaya ayrılmıştır: dokuz parçası zaten geçmiştir, vb... İşte, bu zamanlardan uzaklaşmak için o yorucu tedbirleri ve aceleciliği bir tarafa bırakın”. Ayrıca: “Yarattığım dünyayı zamanın belli

dönemlerinde tanzim ettim.” İçinde ancak belli şeylerin vuku bulabileceği ölçülü zaman sürelerinin gizli geleneği, kendisini ardı ardına zaman içinde gösteren eonun veya dünya üstündeki hayatın bütününe, tıpkı insanın hayatında da olduğu gibi, belli basamakları izlediği fikrine dayanmaktadır. “Ona zamanın gizlerini gösterdim ve mevsimlerin sonunu bildirdim.” Aynı görüşe dünyanın birbirini takip eden “çağ”larına dair kadim fikirde de rastlanmaktadır: altın, gümüş, bronz ve demir çağlar. Aynı fikir, medeniyetler için de uygulanabilir hale getirilebilir. Medeniyetler nasıl başlarsa başlasın, diğer organizmalar gibi belli seviyelerden geçer görünürler ve tıpkı olgunluğa erken veya geç erişen insanlarda olduğu gibi, medeniyetler için de belki aynı şey olur. Her durumda, medeniyetlerin hayatında da benzer aşamalar olduğu olgusu görmezlikten gelinemez. Paracelsus bu fikri, hastalıklara uyarlamıştır. Bir hastalık belli bir seyir izler ve belli aşamalardan geçer. O her hastalığa bir organizma demidir (“bir insan, bir antite”) ve bu, beden için bir bitki üzerindeki asalakla karşılaştırılabilir; belli bir seyir izlemesine neden olur ve belli aşamalardan geçer. Bu, mikrop teorisi tarafından hastalıklar hakkında yapılanla aynı açıklama değildir.

• • • • •

Aristo *eon*’u (evreninki) şu sözcüklerle anlatmıştır: “Bütün evreni içine alan sınırları oluşturan ve sonsuz süreyi ve her şeyin sonsuzluğunu kucaklayan şey *Eon*’dur.” Plato’ya atfedilen bir parçada şu tanımlama vardır: “Eon HER ŞEY’i taşır.” Uzun zaman isimleri, şekilleri, düzeni ve talihi nasıl değiştireceğini bilir”, yani zaman bizim için sürekli değişim demektir; bir şeyden bir diğerine, bir halden bir diğerine ama eon, zaman (veya zamanın kendisi) değildir çünkü o HER ŞEY’i eşzamanlı idrak ederek taşır; hepsini bir arada. Paul “bu evrenin eon’undan” bahseder, yani muhtemelen zamanda hareket eden, görünen evrenin arkasında durandan. Hermetik literatürde de “Eon evrenin *ruhudur*” önermesini buluyoruz.

Okuyucuya Tanrı hakkında -"başlangıç ve son" ve "her şey mümkün" ("Tanrı için her şey mümkündür") gibi- şimdiye dek verilmiş tanımları hatırlatmalıyım. Artık, eonun zaman anlamında ele alınmasını bir tarafa bırakalım. Şahsen, "başlangıç ve son" tanımlamasının Zamanın kendisine gönderme yaptığını kabul ediyorum. Her şey zamanda, DÜNYA'nın dördüncü boyutunda genişlemiştir ve diğer tanımlama da eonun kendisine gönderme yapmaktadır. *Eon bütün şeyleri, bütün olasılıkları içerir; "her şeyin sonsuz veçhesi"*. Artık yeterince açıktır ki zaman ve an, bizleri her defasında *tek şeyle* sınırlamaktadır. Şu ana dek deneyimlediğimiz şekliyle -ki bu tek şey, sonra başka bir şey, derken bir üçüncüsüdür,- zaman, kesinlikle bütün olasılıkları içermemektedir. Mekanın üzerinde yalnızca bir boyut olarak ele alındığında zamanın bir *çizgi* olduğunu algılamak gereklidir. Böyle görüldüğünde, hayatlarımız çizgilerdir. Ancak başka boyutlar olduğunu da hayal edersek, bu durumda onlar daha yüksek boyutlu bir dünyanın içinden geçen çizgilerdir; zira şimdi, Zamanın kendisinin ötesindeki başka boyutların daha yüksek mekanı fikrine yaklaştırmaya başlamak zorundayız. "Zaman" diye bildiğimiz şey bu yüksek mekanın içinden geçen yollardan yalnızca *birdir* ve her kişide farklıdır, yani hiçbir bireyin zaman çizgisi veya yolu, diğer bir bireyinkiyle aynı değildir. Herkes kendi engelleri ile, kendi deneyimleri ile karşılaşır; herkes kendi zaman yolunu izler ve hatta bazen başka bir kişinininkine yakın, bazen de tamamen apayrı şekilde oluşturur. *Daha yüksek mekandaki bu yol, hayattır*. Bunu, bilinen mekanın içinden bir şimşek gibi geçen zikzaklı bir çizgiyle karşılaştırabiliriz. Ancak bizler bunu "daha yüksek mekan"ın içinden geçiyormuş gibi algılarız. Şimdi, bu daha yüksek mekanın her şeyi -bütün olasılıkları, olası bütün olayları, bütün olası deneyimleri, bilinen ve bilinmeyen realitenin genel toplamını- içerdiğini hayal etmek zorundayız. Bütün şeylerin sonsuz ifadesini içermektedir. Kendinizin bir düşüncesini, bir eylemini düşünün. Bu düşüncenin veya eylemin bir ağacın dal-

lanıp en dolgun haline gelmesi gibi, mümkün olan her bir sonuca ve her bir kavranabilir forma kadar geliştiğini hayal edin. Bu tam gelişme, o düşüncenin veya o eylemin sonsuz ifadesi olurdu. Ancak, tabi ki zamanda var olamazdı. Zira bizler zamanda yalnızca tek form, tek ifade, tek sonuç biliyoruz. Şimdi de dünyanın *bütün olasılıklarıyla* gerçekleştiğini hayal edin. Bu düşünceyle, *eon* kavramına yaklaşacağız. Bu düşünce bizi, *zamanla* herhangi bir ilişkiden tamamıyla uzaklaştıracaktır.

Grekçe sözcük *eonun* İbranice karşılığı *olamdır*. Sıklıkla sadece *dünya* diye çevrilmesine rağmen *olamın* fiziksel bir önemi yoktur. Oysa bu terimle, fiziksel evrenden çok daha fazlası kastedilmektedir. Bu sözcüğe *Vaiz*'den alınmış, insanın ölümle kendi "sonsuzluk evi"ne gittiği söylenen bir paragrafta zaten rastlamıştık. İnsan kendi *olamının* (eon) evine gitmektedir.

Daha yüksek boyutlardaki dünyanın daha alçak boyutlardaki kısıtlanmış dünyanın kökeni olduğunu kavramaya çalışırsak, zaten daha yüksek bir dünyada olmayan daha alçak bir dünyaya hiçbir şey *eklenemeyeceğini* görebiliriz. (Kağıt varlıklar, kalemin kendisine hiçbir şey ilave edemezler.) Bu ışık altında, *olam* teriminin kullanıldığı aşağıdaki pasajların anlamlarından bazılarını kavrayabiliriz. "Çünkü Kutsal Olan, dünyayı tarttı ve ölçüler ile zamanları ölçtü ve sayılar ile mevsimlere sayılar verdi, o sayı tamamlanana kadar ne dinlenecek ne de kımıldayacaktır" (*Esdras*). Burada "*dünya*" *olamdır*. "Tanrı'nın yaptığı her şeyin sonsuza dek süreceğini biliyorum. Ona ne bir şey eklenebilir ne de ondan bir şey çıkarılabilir" (*Vaiz*).

Bu pasajdaki "sonsuza dek" sözcüğü tam olarak *olamdır*. Tanrı, *olam* veya *eon* düzeyinde yaratır, yani Eon'un arkasında Tanrı vardır ve fenomenal realitenin arkasında Eon vardır. "Tanrı, Eon'u oluşturur, Eon Evren'i oluşturur, Evren Zaman'ı oluşturur ve Zaman Oluşagelme'yi oluşturur. Tanrı'nın özü İyilik'tir,

Eon'un özü aynılık, Evren'in özü düzen, Zaman'ın özü değişim, ve Oluşagelme'nin özü hayattır. Tanrı'nın işlevleri zihin ve ruhtur, Eonun işlevleri ölümsüzlük ve süredir, Evren'in işlevleri kimlikte yeniden kurmak ve ikame yoluyla yeniden kurmaktır, zamanın işlevleri artırma ve azaltmadır, ve Oluşagelme'nin işlevleri nitelik ve niceliktir. Bu durumda Eon Tanrı'nın içindedir, Evren Eon'un içindedir, Zaman Evren'in içindedir ve Oluşageliş Zaman'ın içinde yer alır" (Walter Scott'un çevirisi, *Hermetica*, I. Cilt, Libellus XII. Oxford University Press, 1924).

Bu, seviye veya skala anlamında nedenselliktir; veya söylene geldiği gibi, mükemmel düzendir. Her şey daha büyük bir şeyin içindedir ve daha büyük olan *can*'dır, yani daha aşağıda olan şeye kökenini ve anlamını veren şeydir. Bu daha büyük olan şey geçmiş, şimdi ve geleceğin yatay çizgisinden iş görmeyip bizimle "dikey" olarak buluşur. İnsan dikey ve yatay çizgilerin buluştuğu bu yerde, *şimdi* noktasında durur: ve insanın bu *şimdi*sine (gerçekleşecekse) zamanın çizgisinden, geçmişten ve gelecekten sebepler ve sonuçlar girerken dikey yönden, zamanın düzeninin üstündeki seviyeden de etkiler girer. Bu gözle bakıldığında, yalnızca geçmişin ürünleri olmamız şart değildir. Varoluşumuzun "sebebi" yalnızca geçmişteki nesillerde yatmaz. Yatay zaman çizgisi boyunca ebeveynler, büyük ebeveynler vb. vardır; sebeplerin kaynaklarından biri. Ancak dikey çizgide sebep başka bir yönden *eondan*- gelmektedir ve her an, şimdiye girmektedir: "Demek ki Tanrı her şeyin kaynağıdır; Eon da Tanrı'nın gücüdür; ve Eon'un çalışması asla oluşagelmemiş olan ama Eonun eylemiyle ebediyen oluşagelmekte olan Evren'dir ve evreni bir arada tutan, Eon'dur" (*Hermetica*).

"İki sınıf varlık olduğunu kabul edelim, görünen ve görünmeyen: görünmeyenler, ilişkilerinde ebediler; görünenler, hiçbir zaman aynı değiller, hep değişiyorlar" (*Phaedo*, 77, A). Zamanın değişen düzenine ait bu değişen ilişkileri biliriz. Kendimizde değişen "ben"lerin kaleydoskopunu bilebiliriz. Plato'nun burada

ebedi (eonik) dediği, örneğin fenomenal dünyadaki görünen sebepler ve sonuçların birbirine bağlı zincirinden tamamen farklı olan başka bir ilişki, varoluş ve düzenleme hakkında hiçbir şey bilmeyiz. Zamandaki sebep ve sonuç, şeylerin düzenlerinden biridir; ama yalnızca biri. Eonik düzen, görüntüler dünyasındaki şeylerin birbirine bağlı zincirinden daha yüksek bir şeyi kabul etmeyen, dünyanın duyulara dayalı tasarlanmasına “karşı bir düşünce biçimi talep etmektedir” (Neander). Şimdi, tabi ki anlayış duyudan daha çok bir şeydir. “Duyuların herhangi bir formu tarafından ister algılanmış isterse edilmiş olsunlar, görünen şeylerin kaynaklandığı bütün birincil güçler, duyuların alanının tamamen dışındadırlar” (Tayler Lewis).

Plato, doğaları icabı “eonik” olan düzen ve ilişkilerin zaman ve duyulara ait olmayıp “sabit, değişmez ve gerekli” prensipler tarafından idare edildiklerini kastetmektedir; bu onların ölü, hareketsiz bir varoluş düzeni değil, sınırsız bir uyum düzeni getirdikleri anlamındadır. Zamana ait olan şey ise şeylerin bu mükemmel düzeninin sadece zayıf bir yansımasıdır. Zamana ait olanların hepsini Plato *ebediyetin hareketli imajı* diye adlandırmaktadır. Bu hareketli imaj, içinde yaşadığımız imajdır. Evren’deki skala düzenine gönderme yapan yaratılışın bu benzetmesinde, Plato şöyle der: Tanrı “değişmez ebediyetin (Eon) hareketli bir imaj yapmayı düşündü; ve cennetleri yarattığında, ebediyetin kendisi hep birlik halinde kaldığı halde (yani, art arda olmadan), sayıyla (yani, art arda) ilerlemek için ebediyetin bir imajını yaptı: zaman dediğimiz şeyin aynısı” (*Timaeus*, 37, D).

Ebediyetin sabit ve değişmez olduğuna dair yapılan bütün göndermelerin, şeylerin statik veya donmuş bir durumda oldukları anlamına gelmediğini okuyucu anlayacaktır. Tam aksine, şeylerin hepsinin mükemmel bir ifadesi anlamına gelmektedirler: bütün olasılıkların, içeri karışarak ve içeri nüfuz ederek uyumlu bir ahenk içinde oldukları bir hal, her parçayı bütün ile ilişkiye sokan değişmez prensiplere itaat ederek sınırsız bir zen-

ginlik ve çeşitlilik ve *doluluğun* olduğu bir hal. İnsan bir uyum haline ulaşabilecek olsaydı, bu durumda, bu ebedi dünyaya *karşılık geliyor olurdu*. Tanrı'nın tamamen idrak edilmiş bir düşüncesi olan Eon her yönde gelişmiştir ve *zaman*, hareket eden bir imajdır; eonun bir izidir, mükemmel olmayan anlayışımızla sınırlı, bu tam formun ifadelerinden biridir.

Boyutların diliyle düşünecek olursak bu, zaman; onu bildiğimiz kadarıyla yetersizlikten acı çekiyor anlamına gelir. Eonu içerecek boyutsal kapasitesi yoktur (tıpkı, kağıt dünyanın bir kalemi içermemesi gibi). Burada şuna işaret edebiliriz; zamanın eonu kapsamadaki bu yetersizliği, dairesel hareketin sebebi olarak kabul edilmiştir, yani zaman yuvarlaktır ve kendi üstüne geri dönmeyi sürdürür. *Tekrarlanmadan* bahsederken bu konuya geri döneceğiz.

.

Zamanın içindeyken bizim için bilinmez olan Eonik düzen *tam* formdur. Sınırlı form zamandır çünkü o, kalanını duymadığımız bir kompozisyonun tek bir notası gibidir, sonra belki başka bir kompozisyondan çıkarılmış yalnızca bir nota (zaman içinde ardışık olarak) daha duyarız. Eonda ifade edilen Tanrı "Kelam"ı (*logos*) tam formdur, tam oran ve olası bütün oranlar, şeylerin tam *anlamı* ve ilişkileridir; kendi formu içinde sınırsız çeşitlilik taşıyan formdur bu. Bu formu (*idea/fikir*), üç boyutlu formu düşündüğümüz gibi sabit bir şey olarak düşünmemeli, daha çok müzikal form gibi, durmadan harmanlanan ve kendini kendi orantısallığı içinde dönüştüren, varyasyon içinde varyasyonu birleştiren, kendi asıl varlığından -ne olduğundan ayrılmadan- ve böylece "hep aynı kalan" -veya "hep bir içinde" kalan- form olarak düşünmeliyiz. Ve karşıtı olan zaman ise bir fragmandır, parçacıkların ardışıklığıdır, bir yamalı bohçadır. Zamanda bir sonra gelen şey (deneyimimize göre) *form içinde bir varyasyon* olmak zorunda değildir çünkü zamanda bir sonra ge-

lecek olan şey, bir önceki ile hiç de bağlantılı olmayabilir. Böylece, zamanda süreklilik büyük ölçüde bir şeyden bir diğerine bir değişimdir. Şuurumuz *formu* kavrayacak kadar sabit kalmaya (birleşmiş olmamasından dolayı) muktedir değildir, yani *bir* şeyi sonsuza kadar işlemeye, bir şeyi olası tüm dönüşümlerine kadar genişletmeye muktedir değildir. Bu anlamda, zamanın nasıl da ebediyetin bir taklidi olduğunu, ve her şeyin sınırsız anlamı olan *eondaki logos'un* nasıl şuurun olağan seviyesine dahil olamayacağını anlıyorum. Hatta en büyük sanat bile sadece, çevresine yerleştirilmiş olduğumuz tam anlamın görünmez merkezinin kopyalarını yapabilir. Ve anlamın dönüşümünün bildiğimiz anlamların içinde yeni anlamlar görmek; mantıksal bir düşünme süreci olmadığını anlayabiliriz. Çünkü mantıksal düşünme, daha çok anlamın kesitleriyle iş görür ve gerçek anlamlarında birbirleriyle tamamen ilişkisiz ve karşılaştırılamaz olan ama sanki birbiriyle ilgiliymiş gibi görünen şeyleri birbirinden gerçekten çok uzak ve ilgisiz şeyleri, görünüşte bir araya getiren, hiçbir derinlik veya perspektif duygusu olmadan çizilmiş iki boyutlu bir resim gibi bitişik bir pozisyona getirebilir.

Bu anlam DÜNYA'sında, *anlam içinde anlam* olduğu dünyada herkes bir alıcı noktadır ve kendini içinde hangi anlamlara açtığına bağlı olarak sınırsız sayıda anlamla ilişki içindedir. Ve evren de anlam içinde anlam olarak, er geç canda deneyimlenen bir şey olarak düşünüldüğünde; şeyler konusunda bizlere yanlış bir resim verdikleri veya içimizde görmemiz gereken şeyi dışımızda gibi gösterdiklerinden dolayı duyuları suçlamamalıyız. Hatalı olan duyular değildir, onları kullanış şeklimizdir. Hatalı olan; duyuların arkasındaki algılayan zihin, anlayıştır çünkü duyuların temiz görüşüne göre her şey "sınırsız ve ilahi"dir.

.

Bir an için, *ebediyet* hakkındaki olağan nosyonlarımızın ne olduğunu bir düşünelim. Ebedi ve ebediyet terimleri zaman psi-

kolojimizle birbirine bağlanmıştır. Doğal olarak, her şeyi zaman ve mekan terimimizle anladığımız içindir ki, ebediyetin, *zamanın ebediyeti* zamanın engin bir *niceliği*, zamanın hesaplanamaz uzunlukta (düz bir çizgi üzerinde) “sonsuz kadar” sürüp gidişi anlamına geldiğini sanmaktan kendimizi alamayız. Ve muhtemelen ebedi hayatın, ancak ölümü takiben kendinin sonsuz zamanda bitimsiz devamlılığı olduğunu da sanmaktayız. Benzer bir düşünme türünü, aynı zihin seviyesini mekanla ve zamanla ilgili şeylere olduğu gibi ebediyetle ilgili nosyonlara da getirmeye çalışıyoruz.

Eski düşüncede, zaman ve ebediyet kıyaslanamaz, değiştiremez şekilde birbirinden ayrılmış olarak düşünülüyordu. (Plato, boyutların kıyaslanamazlığından bahsetmiştir.) Gerçekten Evren olan o realite skalasında, bunlar tamamen farklı seviyelere aittirler: aslında, farklı boyutlara aittirler. Ebediyetle, ebedi hayatla alakalı her şey, ebediyetteki ruh veya dünya daha yoğun anlam duygusunca dokunulmadan kaldığı sürece zamana ait olan her şeyle, zamansal hayatla, bildiğimiz şekliyle akan dünya ve içindeki geleneksel düşüncelerimiz ve duygusal hayatımızla kontrast halindedir.

Ebediyet, *olma* dünyası ile; ve zaman ise, ki orada “aslında hiçbir şeyin hiç olmadığı” (*Timaeus*, 27) *oluşma* dünyası ile ilişkilendirilmiştir. Zamanda “aslında hiçbir şey yoktur ama şeylerin hepsi oluşmaktadır” (*Theaetetus*, 152). Zamandaki herhangi bir şeye veya kişiye tutunamayız çünkü gerçekte o şey veya kişi olan şey burada zamanın içinde değildir. Şeylerin hepsi zaman içinde değişir; bazıları dağların konturları gibi yavaş, bazıları bedenlerimiz gibi hızlı, bazıları yanan bir ev gibi çok hızlı. Zaman değişimdir tüm farklı skala çeşitlerinde böyledir; ve fenomenal dünya ise çarklarla dolu muazzam bir saat gibi, her şeyin bu farklı oranlarda sürekli değişiminden oluşmuştur. Dışarıda, o oluşma akıntısı vardır; ve içeride ise durmadan değişen düşünceler ve duyguların akıntısı, farklı benlerin, kendimizin kopmuş

parçacıklarının ardışıklığı içinde hiçbir şeye sahip olmadığımız ve kendimize de sahip olmadığımız, içinde hiçbir şey olmayan *olmanın* iç dünyası.

Zaman içindeki bütün bu değişimin *ilerleme* olduğunu düşünüyoruz; ve bu olağandışı ve saçma illüzyona sahip olmakla kalmayıp gizlice yanıp tutuştuğumuz istikrara bu değişim mekanizması içerisinde, bu muazzam saatin dönen çarkları içerisinde kavuşabileceğimizi hayal ediyoruz. Ama biliyoruz ki istikrarlı olan, daima zamanın ötesine yerleştirilmiştir. Denir ki, insanın “zaman psikolojisi”nin gerisinde bir şey, “ebediyet” veya ebedi hayat denen belirli bir *varoluş* olasılığı vardır. Eski Ahit’in *Vaiz* kitabı, görünen dünyada her şey zaman tarafından yönetilirken ve insan zamanın hükmü altındayken, “İnsanların yüreğine sonsuzluk kavramını koydu” der (3:11). Burada sözcük *olamdır*, genelde alışlageldik versiyonlarda “dünya” diye çevrilir ancak makrokosmosu işaret eder, yani insan için daha yüksek mekanın kavranması bir olasılıktır. O zamanın düşüncesine göre, *Vaiz*’de geçen-zamana ait realite düzeninden bahsedildikten sonra zamanın dışındaki başka bir düzene gönderme yapılması doğaldır. O, insan kalbinin daha yüksek realiteyi belli bir noktaya kadar kavrayabileceğini söylemektedir.

Dolayısıyla, zaman ve ebediyet arasındaki gerçek ayırım *nitelikseldir* ve bu nedenle, psikolojik deneyimin alanı içinde olmalıdır. Soyut olarak ele alınacak olursa, zamanın hiçbir *niceliği* ebediyet meydana getiremez, tıpkı bir çizgiyi ne kadar uzatırsak uzatalım bir kare veya bir küp meydana getiremeyeceğimiz gibi. Psikolojik olarak ele alındığında, zamansal deneyimin hiçbir *niceliği* ebedi deneyimin bir anını bile oluşturamaz.

“Ebediyet zamanla anlatılamaz veya onunla herhangi bir ilişkisi olamaz” (Spinoza). Ebediyetle ne kastedildiğini anlamaya başlamadan önce, zamanla olan bütün çağrışımsal bağlantılardan açık bir şekilde kurtulmalıyızdır. Özellikle de “ilelebet”

deyimini iptal etmeliyiz. Yücelik "ilelebet" Tanrı'ya olsun denirken eonik varoluş kastedilir; imajinasyon, zamanın üstündeki ("eona veya eonların eonuna") başka bir realite düzenine yükselir. Tanrı, saygınlık düzeninde (skala) *pre-eoniktir*, Yeni Ahit yazılmadan çok önce karşılaştığımız bir fikirdir bu. *Tanrı, Eon, Zaman* sıralamasını Hermetik alıntılarda da görmüştük. Ancak özellikle de günümüzde, skala anlayışımız olmadığı için ebediyete gönderme yapan dil ile zamana gönderme yapan dil sürekli birbirine karıştırılmaktadır.

.

Bu durumda, psikolojik olarak ebediyet; insanın olası bir hali, *tam* bir varlık hali ile ilişkilendirilmiştir. Kozmolojik açıdan ise insanın algılarının ötesindeki dünyanın mükemmel bir formuna gönderme yapmaktadır.

Şimdi, bazı düşüncelere ve tanımlamalara dönelim. "Her ne kadar 'oldu' bir şey ve 'olacak' başka bir şeyse de, yaratılmıştır ama asla yoktur. 'Oluşagelme' ile ölçülen zamanla birlikte yürür". Bu akışın aksine, "ebedi olan her şey *aynı anda bütündür*" (*Proclus*). Bu ayırım açıkça *nitelikseldir*. Karl Barth şöyle gözlemler: "Bir sistemim olsa, elimden geldiği kadar aklımda tutmaya çalıştığım Kierkegaard'ın Zaman ile Ebediyet arasındaki "sonsuz niteliksel ayırım" dediği şeyi hem negatif hem de pozitif anlamıyla olacak şekilde içerirdi." Barth, insanın zaman ve ebediyeti (dolayısıyla, ebediyet ve zamanı da) birbirine karıştırıp *kendini kendinde kaybettiğine* değinmektedir; yani, insan bu düşünce karmaşasından dolayı teşebbüs edilmemesi gereken bir şeye teşebbüs etmektedir (W. G. Hanson, *Karl Barth*, s. 14, 1938). Hanson, zaman ve ebediyet arasındaki farkı algılamadaki noksanlığının evrendeki skalanın farkında olma noksanlığına bağlı olarak insana *başarmaya* muktedir olduğu duygusunu verdiğini ve bunun tamamen yanlış olduğunu vurgulamaktadır. Neredey-

se unutulmuş olan şu cümleleri alıntılar, “yapmak, ölümcül bir şeydir; yapmanın sonu, ölümdür” vb. Günümüzde, örneğin, doğaya üstün gelebileceğimiz fikrini taşıyoruz.

Psikolojik olarak, ebediyet sözcüğü ile ilişkilendirilen bütünlük veya tamlık; insanın “teklik içinde bulunma” hali ile kıyaslanabilir. Daha önce (bu bölümün başında), birlik fikri ile ebediyetin anlamının birbiriyle bağlı olduğu söylenmişti. *Bir, tek, birlik, bütünlük*; bu ifadelerin hepsi bu anlamda birbiriyle ilişkilidir. Ve bu *bir* fikrine karşıt olarak, zamana ait her şey “sayıları” takip eder denir; yani bir içinde bulunmazlar da zamanın içine akıp giderler: ardışık olarak 2, 3, 4, 5, vb.

Bütünlük fikri ve onun ebediyetle olan ilişkisine göre anlamı, Boethius’un tanımlamasında çok güzel ifade bulmuştur. Tanımlamayı burada tam olarak vermek istiyorum çünkü parça halinde yapılan alıntılarla çok bozulmuştur. Beşinci yüzyılda Romalı bir senatör olan Boethius, *Consolations of Philosophy* (Felsefenin Avuntuları) adlı eserini yazdığında, hapiste ve ölümle yüz yüze olduğu söylenir. Bu pasaj, bu eserdendir (italik yazılar benimdir): “Tanrı’nın ebedi olduğu mantık sahibi herkes tarafından kabul edilir. Peki, ebediyet nedir? Ebediyet, sonsuz hayata tamamen ve eşzamanlı olarak *tek bir bütünlük* içinde sahip olmak demektir. Bunun anlamı, ebedi olanı geçici olanla karşılaştırdığımızda daha berraklaşacaktır. Zamanda yaşayan her şey, şimdinin içinden geçerek geçmişten geleceğe doğru hareket eder; ve zamanda yerleşik hiçbir varlık hayatının bütün uzanışını bir araya getiremez. Böyle bir varlık daha henüz yarına ulaşmamıştır ve dünü çoktan kaybetmiştir; hatta bugün bile sizler, hayatınızda her defasında yalnızca uçucu ve geçici tek bir anı yaşıyorsunuz. Demek ki olmaya asla başlamamış ve olmaya asla son vermezken (Aristo’nun evreni başlangıçsız veya sonsuz olarak kabul etmiş olması gibi) bile zamanda varoluşun şartlarına tabi olan şey yine de haklı bir şekilde ebedi addedilmez. Hayatı sonsuz bile olsa, hayatının bütün uzunluğunu bir arada kavrayıp

kucaklayamaz; henüz geleceğe sahip değildir ve geçmişe sahip olmaya da son vermiştir. Sonsuz hayatın bütün içeriklerini tek bir bütün halinde, birlikte kavrayan ve sahip olan şeye ki geleceğe ait hiçbir şey ondan eksik değildir ve geçmişe ait hiçbir şey de kaçıp gitmemiştir işte buna, haklı olarak ebedi denir. *Böyle bir varlık kendini kendi kavrayışıyla tutmalı, her zaman kendinin farkında olmalıdır* ve akan zamanın sonsuz gidişatına, onun farkında olan bir şey olarak sahip olmalıdır. Plato'nun, bu evrenin zamanda bir başlangıcı olmadığını ve asla bir sonu olmayacağını kabul ettiği söylendiğinde bazıları bundan, yaratılmış evrenin onu Yaratılan ile aynı ebediyeti paylaştıkları sonucunun çıkarılacağını sanmaktadırlar. Ama yanılıyorlar. Sonsuz hayatın rotasını takip etmek başka bir şeydir (ve bu, Plato'nun evrene atfettiği varoluş şeklidir); *sonsuz hayatın bütün kapsamını tek bir şimdi de bir arada kavramak* ayrı bir şeydir ve bunu yapmak, açıkçası Tanrı'nın zihnine münhasırdır. Tanrı'nın yaratılmış şeylere göre önceliğinin zamanın uzunluğu ile ilgili olduğu sanılmamalıdır; O'nun önceliği daha ziyade bölünmez doğasının özel niteliğinin gereğidir. Geçici şeylerin bitmeyen hareketi hareket etmeyen hayatın değişmeyen mevcudiyetinin bir taklididir. Modeli uygun bir şekilde taklit edemeyen geçici dünya, hareketsizlikten harekete doğru düşer ve bölünmez şimdiden çıkıp sonsuz bir gelecek zaman ve geçmiş zaman uzunluğuna sapar. Hayatının bütün içerdiklerini onlara sahip olarak birlikte tutamaz; ancak asla bir sona ulaşmasa da kendi varlığının içinde tam olarak gerçekleştiremediği şey ile rekabetleşme girişiminde gibidir. Kendini, geçmekte olan anın beslediği bir şimdیه bağlar ve sabit duran şimdinin bir çeşit kopyası olduğu içindir ki bu şimdi, ona sahip olan bütün varlıklara varoluşun bir görüntüsünü bahşeder. Ancak bu anlık şimdi kalıcı olamadığı için, zamanın sonsuz yolu boyunca ileri doğru koşmaya devam etmiş; ve bütün içeriğini kalıcı olarak bir arada kavramaya gücünün yetmediği, hareketiyle sürekli kıldığı hayatı geride bırakmak zorunda kalmıştır. Adını doğru koyacak

olursak, Plato'nun sözcüklerini kullanmalı ve Tanrı *ebedidir* ama evren *ölümsüzdür* demeliyiz. Mademki yargının kendi nesnelerini kavrayış şekli her zaman kendi doğasına göre belirlenmek zorundadır ve Tanrı da sürekli kendi ebedi şimdisinde yaşamaktadır, O'nun bilgisi zamanın bütün hareketini aşmakta ve kendi şimdisinin bölünmezliğinde kalmaktadır; O, geçmiş ve geleceği bütün sınırsız kapsamı ile kavramakta ve kendi bölünmez kavrayışı ile bütün olguları sanki onlar şimdi meydana geliyormuş gibi görmektedir.

Evren'in tam meyve vermesi ebediyet içinde "şimdi ve ebedi"dir ve bu da *eondur*. Bu düşünceye zaten Averroes'ta rastlamıştık. Daha önceki bölümlerden birinde, DÜNYA'nın fizikçilere görünen yüzünün onun yalnızca bir yüzü olduğunu söylemiştim. Duyulara sunulan şekliyle dünya, sona ermek bilmeyen bir değişim sürecidir ve madde, sanki zaman içinde erişilemez olan bir nihailiği ararcasına onun içinde bir formdan diğerine geçer. Ancak Averroes, bütün çabaların ve onların tam meyvesinin "zaten alınmış" olduğunu söyler. Duyular için görünmez olan ve zamanın ötesindeki bu gerçekleştirme "şimdi ve daima" elde edilmiştir *şimdi ve daima* aynı şeydir. *Bütün insanların çabalarının meyvesi de aynı şekilde "zaten buradadır"*. Evren'in ve içerdiği her şeyin bu tam meyvesine *bütün şeylerin tamlığı* denir. Bu tamlığa açılan bir şuur formu vardır: zihnin bir ışığı (Averroes'un ve *Vaiz*'in de söylediği gibi, insan almaya muktedirdir). Yeni Ahit'te ve başka yerlerde *bütün şeylerin tamlığı* (tamamen dolduran şey, tam ölçü anlamında) *pleroma* diye adlandırılır. Buna, Pavlus da devamlı olarak gönderme yapmıştır. Kardeşlerini, "ne denli geniş ve uzun, yüksek ve derin olduğunu" kavramaları için güçlü olmaya teşvik eder ki Tanrı'nın *tamlığı* ile dolabilsinler. Hermetik literatürde *iyi*, Tanrı'nın *pleroma*'sı olarak tanımlanmıştır. Karşıtı olarak kötü ise küçüklüktür, tek bir şeye tutunmaktır. Bu *zaman* değil midir? Pavlus ayrıca, Tanrı'nın pleromasından bütün şeyleri bir arada gerçekleştiren olarak bahseder ("her yön-

den her şeyi dolduranın doluluğu", *Efesliler*, 1:23.) Gnostik literatürdeki tamlik (pleroma) karşıtı olarak yetersizlik (histerema) fikri sıklıkla görülür. Zamandaki maddesel dünya, bir kusurlar dünyası olarak kabul edilir bir hayal kırıklığı dünyası, Pavlus'un terimi ile *hiçbir şeyin hiçbir zaman doğru olamayacağı* dünya. Pleroma maddesel dünyadan ayrıdır, yalnızca içsel olarak ulaşılabilir. Yetersizliğimiz, kendimizin bir parçasında, dar bir "ben"de, dar bir vizyonda, *zamanda*, andaki maddesel dünyanın her şey olduğu inancında yaşamamızdır. Kendini mükemmelleştirmek, birleşmeyi elde etmek ise pleroma fikrini kavramakla ilgilidir; Hermesçilerin hayatı *bütün noktalarda yaşamak*, onu "ebedi hayat"a doğru bir hareket olarak düşünmek alıştırmasını neden öğütlediklerini şimdi anlayabilmemiz için başlangıç olarak dar, zamana bağlı vizyonumuzun üstesinden gelmek anlamına gelmesi gereken bir doldurup doyurma ile ilgilidir. Ama zaman hayat şeylerin tamlığı arasından geçen sadece bir yoldur.

.

Psikolojik açıdan durumumuz içsel hallerimize bağlıdır. Bir hal, psikolojik açıdan bir yerdir. Boehme'ye ölümden sonra canın nereye gittiği sorulduğunda, onun bir yere "gitme"ye ihtiyacı olmadığı cevabını vermiştir. Cennet ve cehennem içimizde, zihinsel ve duygusal varoluşumuzun gerçek yeri olan bu içsel mekandadır. Bu içsel mekan "eon"la ilişkide olduğumuz yer değil midir? Bütün bu inanç, zamanı aşma, olağan mantığımızın ötesine geçme alıştırmaları; yeni *anlam* katmak ve böylece sınırsız olasılıkları olan dünyadan daha fazlasını almak için tasarlanmamış mıdır? Şu anda nasıl olduğumuzu, anın içindeyken nasıl daima kısmi olana yöneldiğimizi hatırlayalım. Söylediğim gibi, bir tek şeye tutunuyoruz ve bu, *zamanın* anlamlarından biridir. Kendimizin ayrı, bağlantısız ve kendi başına mevcut olduğunu düşünüyoruz. Bir dizi düşünceye yapışıyoruz. Tek yönlü görüyoruz. Küçük ayrıntılarda, detaylarda yaşıyoruz. Daha çok realite kucaklamak, *zaten burada olanın içine doğru büyümek* ise bu

anlık istem formundan vazgeçmeyi, varoluşun her anına ait olan bir şeyden feragat etmeyi gerektirir.

Anlık istemden feragat etmek derken, Boehme insanın kendinin iradesinde yalnızca küçük bir cüz'e sahip olduğunu gözlemlemiştir "ama feragat ettiğinde Tam'a gider: evrensele, HER ŞEY'e gider; zira HER ŞEY'dir." Burada *feragat* denilen tanımlanamaz bu süreçten, insanın dönüşümüne gönderme yapan literatürde her zaman bahsedilmiştir. Sıradan "ben"in kendinin iradesinden muazzam bir değer düşüşü talep edilmektedir. *Daha yüksek mekan* nosyonu bunu sağlar.

Bu feragat, kendi içinde bir amaç değildir. Her şeyin de ötesinde, bu bir ahlaki amaç değildir. Bir insanın "her şeyin ebediyette bulunduğu bir yere geldiği ve fakirken zengin olduğu" bir amaca doğru bir araçtır. Bütün şeyler, görünür yaratımdan ayrı olarak ebediyettir: ve zamanın ve mekanın, organlarımızın doğası tarafından bizim için oluşturulduğunu göremeyen biri, içinde olduğu durumun dışına çıkamaz.

.

Biliriz ki bir alanın üzerinde sınırsız sayıda yön vardır ama "zaman"ın içinde sınırsız sayıda yönler olduğu konusunda bir fikrimiz yoktur. Duyuların ötesindeki dünyada, daha yüksek mekanda olası bütün yönleri *psikolojik yönler* olarak, tıpkı bildik mekanda bedensel hareketlerin bütün yönlerini hayalimizde canlandırabildiğimiz gibi, ele almalıyız. Bütün olasılıkların gerçekleşmesi veya bütün uğraşların meyvesi bu daha yüksek mekana bırakılsaydı, bu durumda yalnızca kendi geçmişimizin olası formları değil, dünyanın geçmişinin tüm olası formları da gerçekleşirdi. Geçmiş diye *bildiğimiz* şey daha önce de söylendiği gibi sadece zamanda yaşamak değildir; eonda sadece bir yoldur da, belki de her noktada büyüyen veya dejenere olan, *bütün olasılıkların* arasından geçen bir çizgidir. Bu bakış açısından, dünyanın formlarının bütün davranışları zaten gerçekleşmiş ve her zaman

gerçekleşmektedir ve bunlardan sadece bir tanesini bilmekteyizdir, tıpkı kendi yaşamlarımızın yalnızca bir yolunu veya formunu bildiğimiz gibi. İzlediğimiz yol hayatlarımızın gerçekleşme yollarından biridir ve her taraftan, diğer gerçekleştirmelerle kuşatılmıştır. Başka bir yolu izlemek demek, sıradan varlıklar olarak bizim her zaman gerçekleşmiş olup da şuurunda olmadığımız, başka bir dizi olasılığı gerçekleştirmemiz anlamına gelirdi. Bu bağlamda, “başka dünya” fikrini çok uzağa koymaktayızdır. Ya bilinen bu dünyayı ya da bir *sonraki* dünyayı -bu dünyadan *sonra geleni*- düşünüyoruz. Öncelikle bunun yerine, bize yakın olan başka bir yönü, hep yeni anlamın kıyısında bulunmaktan dolayı sürekli anlık bakışlar yakaladığımız *şimdiden* başlayan bir yönü düşünmemiz gerekmektedir. *Şimdiden* başka gerçek bir başlangıç noktası yoktur. Ama bizler hep hayalle başlarız. Ebediyet *şimdiye* girer ve *şimdi* konusunu daha sonra konuşacağız ve bütün diğer gerçek olasılıkları ebediyetle ilişkilendirmek zorundayızdır. Ancak hayalde yaşayarak dünden pişmanlık duyarız ve umutla yarını bekleriz. Böylece, bütünlenmenin peşinde zamanda koşarız. Zamanın ötesinde bir ufuk yaratmak için hiçbir girişimde bulunmayız. Zaten var olan bir HER ŞEY’e dair hiçbir fikrimiz yoktur. Zamanın dışına, olanın akışının dışına çıkmaya uğraşmak için onun ötesindeki bir noktanın bizim için o kadar gerçek hale gelmesi gerekir ki başka düzenleri ve varoluş olasılıklarını *görmeye* başlayalım. Edinmeye çalıştığımız olağan bilgilerden hiçbiri bize bu konuda yardımcı olamaz.

.

Bütün olasılıkların var olduğunu ama onların içinden tek bir çizgiyi izlediğimizi, Ouspensky şu şekilde dile getirmiştir: “Zaman yoktur! Fenomenlerin sürekli ve ebedi görünüşü ve görünmeyişi yoktur, sürekli görünen ve sürekli kaybolan olayların durmaksızın akan çeşmesi yoktur. Her şey daima var olmaktadır! Zayıf ve sınırlı insan zihninin asla kavrayamayacağı ve akıl erdiremeyeceği sadece bir ebedi an, Ebedi Şimdi vardır.

Ama *Ebedi Şimdi* fikri, her şeyin soğuk ve acımasızca önceden belirlenmesi, kesin ve hatasız bir ön-varoluş fikri de hiç değildir. Her şey zaten varsa, uzak gelecek varsa... bunun hayatın, hareketin, büyümenin, evrimin olmadığı anlamına geldiğini söylemek de tamamen yanlış olurdu. İnsanlar bunu düşünüyorlar ve bunu söylüyorlar çünkü sınırsız olanı anlamıyorlar ve ebediyetin ölçülemez derinliklerini, zayıf ve sınırlı ve sonlu zihinleri ile ölçmek istiyorlar. Tabi ki sorunun olası en ümitsiz çözümüne ulaşmaları kaçınılmazdır."

Gerçek dünya sınırsız bir olasılıklar dünyasıdır. "Zihnimiz, olasılıkların gelişmesini hep sadece bir yönde izler. Ama gerçekte her an çok büyük sayıda olasılık içerir. *Ve onların hepsi gerçekleşmiştir*, ancak bunu görmeyiz ve bilmeyiz. Biz daima, gerçekleşenlerden bir tanesini görürüz ve insan zihninin yoksulluğu ve sınırlılığı da işte buradadır. Ancak mevcut anın, sonra bir sonraki anın ve sonra diğerinin bütün olasılıklarının gerçekleştiğini hayal etmeye çalışırsak, dünyanın sınırsızca büyüdüğünü, kendini devamlı olarak çoğalttığını ve ölçüsüzce zenginleşip şimdiye dek bize betimlenen bu düz ve sınırlı dünyaya hiç benzemediğini hissedeceğiz. Bu sınırlı varyasyonu hayal etmekle bir an için sonsuzluğun "tadı"nı alabiliriz ve zaman sorununa dünyasal ölçülerle yaklaşmanın ne kadar uygunsuz ve olanaksız olduğunu anlarız. Her an ortaya çıkan tüm olasılıkların gerçekleşmesi için, her yöne giden bir zamanın sınırsız zenginliğine gereksinim olduğunu anlayacağız... Dünyanın o kadar sınırsızca geniş olduğunu hissedeceğiz ki içinde herhangi bir sınır olduğu düşüncesi, içinde olmayan bir şeyin olduğu düşüncesi bize saçma görünecektir" (*A New Model of the Universe*, 1. baskı, s. 139. 1931). Ouspensky, ebediyet ile *beşinci* bir boyutu ilişkilendirmekte, buna "zaman"ın ikinci boyutu demektedir. Sonuç olarak, evreni altı boyutlu üç "*zaman*" boyutu ve üç mekan boyutuna sahip halde görmektedir. Bir dizi olasılığın gerçekleşme çizgisi, *zamanda bir çizgidir*. Bir yüzey, bir çizgi için sonsuzluktur çünkü

yüzey, sonsuz sayıda çizgi içerebilir. Ama yüzey iki boyutludur ve böyle düşünüldüğünde; zaman ıla karşılaştırıldığında ebediyet, bir çizgiye göre yüzeyin olduğu şeydir. "Bildiğimiz her şey, var diye kabul ettiğimiz her şey dördüncü boyutun çizgisinde yer alır, dördüncü boyutun çizgisi varoluş bölgemizin tarihsel 'zaman'ıdır. Bu, bildiğimiz tek 'zaman'dır, hissettiğimiz tek zamandır, tanıdığımız tek zamandır. Ama farkında olmamamıza rağmen, hem paralel hem de dikey olan başka "zamanlar"ın varoluşuna dair duygular sürekli olarak şuurumuza girer. Bu paralel zamanlar, zamanımızla tamamen benzeşirler ve önce şimdi sonra'dan oluşurlarken dikey 'zamanlar' ise sadece şimdi"den oluşurlar ve adeta *çözgüyü* temsil eden zamanın paralel çizgilerine kıyasla bir dokumadaki atkı iplikleri gibidirler' (*A New Model of the Universe*, s. 428).

Zamanın her anından olasılıkların her yöne nasıl dallandığını anlayabilmek için altıncı bir boyutu, yani "zaman"ın üçüncü boyutunu eklemek gereklidir. Bu durumda "*Zaman*" *bildik mekânımızın üstünde üç boyutlu bir mekan* haline gelir. Ouspensky, Süleyman'ın Mührü denilen, birbirine ters olarak üst üste gelen üçgenlerden oluşan hiyeroglifi, altı boyutlu evrenin temsil edilmesi olarak açıklar; bir üçgen, mekanın bilinen üç boyutunu ve diğeri de "zaman"ın üç görünmez boyutunu temsil etmektedir. Mekanda algıladığımız her nesne, mekandaki görünen uzantısından ayrı olarak "zaman"ın üç boyutunda da uzanır. Bazı vakalarda şeylerin zaman bedenlerini, yani elektronları, *katı madde* olarak görürüz. Her şeyin bütünsel şekli altı boyutludur.

"Bizler zamanın çizgilerinin birinde yaşıyoruz ve düşünüyoruz ve var oluyoruz. Ancak zamanın ikinci ve üçüncü boyutları, yani çizgilerin bulunduğu yüzey ve bu yüzeyin de içinde olduğu katı, her an hayatımıza ve şuurumuza girmekte ve zamanımızı etkilemektedir... Her an dahil olan bütün olasılıkların çizgileri tarafından biçimlendirilen *zaman-katısı* düşünüldüğünde, bunun ötesinde hiçbir şeyin olamayacağını hatırlamalıyız. Bu,

sınırsız evrenin sınırsızlığı olarak anlayabileceğimiz noktadır.” Bu bakış açısından, tam *mekan-zaman*, *altı* boyutlu daha yüksek bir mekan veya bütün olasılıkların gerçekleştiği mekandır. Altı köşeli üçgen veya Süleyman’ın Mührü bu mekan-zaman veya üç mekan ve üç zaman boyutu birlikte “boyutların periyodu”nun bir temsilidir ki burada, “her şey her yerde ve her zaman”dır.

7. BÖLÜM

EBEDİYET VE HAYATIN TEKRARLANMASI

ÇOĞU insan, birdenbire bir şeyin tanıdık gelmesi duygusunu deneyimlemiştir ve sorarlar: Bu daha önce nerede, ne zaman olmuştu? Bir yeri ilk defa görüyoruzdur ama yine de onu daha önce, “çok önce” gördüğümüzü biliriz. Ama ne zaman? Cevaba ulaşamayız. Bir koku, geçmişi geri getirirse o çok uzakta kalmış sahneyi hatırlarız. Bir anlığına, sanki geçmişe geri dönmüş gibi hayatlarımızın başka bir bölümünde yaşadığımız hissine sahip oluruz. Ancak o tuhaf tanıdık gelme hissi veya daha önceki bir varoluşun şuuru aynı şey değildir. Tatmin olmamış olarak kalır; onu kaynağına kadar izleyemeyiz. Geçmiş, şuurda yenilenmemiştir ama yine de o yerde bulunmuş olduğumuzdan veya o şeyi daha önce yapmış olduğumuzdan emin hissederiz kendimizi. Bazen, bazı kriz anlarında, can, “bunlar daha önce de oldu” hissiyle tam o anda olmakta olan şeyden ayrılır.

“Zaman”ın bir çember şeklinde bükülmüş olduğu ve her şeyin dönerek yine aynı noktaya geldiği kadim bir düşünceydi. Şu noktaya dek hayatı Zamanda bir çizgi olarak aldık. Şimdi, hayatın bir çember olduğu fikrine ve aynı olayların tekrarı veya tekrarlanması sorununa geliyoruz.

.

Hayatın, tekrarlanma halinde görülmesi ile ilgili bazı deneyimlerle başlamak istiyorum ve sadece hayat değil, evren de tekrarlanan olaylar dizisi şeklinde görülmüştür. Bu deneyimler, bazen özel bir şuur haline sebep olan anesteziik maddelerin kullanımı ile elde edilmiştir. Bu deneyimleri inceledikten sonra, tekrarlanma hakkında, kadim ve modern bazı genel görüşlere geçeceğiz. Hayattaki bütün süreçler “eğimli”yse, her şey başlangıç noktasına geri gelecektir. *Hayat tekrarlanacaktır.* Hayat bir çemberdir. Bir kez daha hayatın aynı noktalarına, aynı deneyimlere geleceğiz. Ancak, olağan şuur seviyemizin bunun böyle olduğuna dair bir idrake sahip olduğuna inanmadığımız gibi, bütün hayatın yaşayan varoluşuna dair hissin veya saf Ben hissinin de olağan şuur seviyemize ait olabileceğine inanamayız. Daha yüksek şuur seviyelerine ait bilgi değerinin olağan düzeyimizi karakterize edenle aynı olamayacağını hatırlayalım. Olağan şuurumuz için sadece teori olan bir şey, daha yüksek bir düzeyde gerçek olgunun doğrudan bilışı olabilir. Tekrarlanma fikri çok eski bir *fikir*dir ve bunun tarihsel anlamdaki kalıcılığını, daha yüksek seviyede bir şuur için bilişsel bir *olgu* olmasına göre açıklayacağım.

.

Birçok anesteziik madde deneyimi kaydedilmiştir. Kabaca iki sınıfa ayrılabilirler. Birincisinde, olağan şuur haline çok yakın olacak biçimde uzanan rüya seviyesine dokunulmuş ve ikincisinde ise olağan seviyenin üstünde şuur seviyeleri deneyimlenmiştir. Örneğin, eter kullanılan bir vakada, bir adam bir trenin

içinde karanlıkta hızla gittiğini veya işkencecilerin elinde olduğunu (algıların kişileştirilmesi) görür. Böyle deneyimler rüya evresine aittir ve rüya şuurunun benzetmeler bulma eğiliminde ortaya çıkar. Ancak tamamen farklı nitelikte, olağan imajlar ve benzetmelerle bağlantısı olmayan kaydedilmiş deneyimler de vardır.

Böyle bir kayıt yakın bir geçmişte, alıntılar yapmak istediğim bir bilim adamı olan William Ramsay tarafından yapılmıştır. Deneyimlerine yalnızca zamanla ilgili bir değişim hissi ve bir ebediyet algısı (sonsuz kadar var olma) değil, ayrıca şeylerin tekrarlanması duygusu veya daha çok, doğrudan algılanması da girmiştir (*Partial Anaesthesia*, Sör William Ramsay, Proceedings of the Society for Psychical Research, IX. Cilt, 1894). Burada genel bir kuralı hatırlatmak zorundayız, *zaman algısındaki bir değişim daha yüksek seviyelerdeki şuuru karakterize eder*.

Aşağıdaki deneyimlerde arka arkaya küçük miktarlarda eter solunmuş ve şuurdaki değişimler not edilmiştir. Bazen, gözlemci algıladıklarını o anda not almakta olan bir asistana anlatmış ve bazen de kendisi kaydetmiştir. Başlangıç aşamalarında [eterin etkisi hafif hissedilirken] Ramsay önce dış dünyanın algılanmasında bir yükselme fark etmiştir. "Görünüşe göre iki hal birbirini izlemişti; biri en küçük detaylara bile dikkat etme, mobilyalar, çevredeki nesneler vb.; ve diğeri de Evren Teorisi fikrine tamamen tabi olma. Birinden diğerine geçiş, net biçimde belirlenmiş ve anındaydı. Ramsay, "dıştan" "içe" aniden geçti. İçte tabi iken, *evrenin onun içinde imiş gibi görüldüğünü* ve onun ise şeylerin merkezinde bulunduğunu göreceğiz. Yine de bu haldeyken sıklıkla dıştaki şeyleri görme gücünü muhafaza etmiş; sadece, bakışı bir nesneye takıldığında onu yeni bir gözle görmüştür ki bunu da aktaracağım. İçsel hale ulaştınca "içinde bulunduğum halin gerçeklik olduğuna dair karşı konulamaz bir izlenim hakim oldu; şimdi evrenin gizinin gerçek çözümüne ulaşmış olduğuma; kendi zihnimin gizini anlayınca, bütün dış nesnelerin sadece zihni-

min ebedi aynasındaki, bazıları daha çok bazıları daha az kalıcı geçici yansımalar olduğuna dair bir izlenim. Anestezik maddelerle daha sonra yaptığım deneylerde, günün olaylarını hatırlamaya çalıştım ve başardım; laboratuvarımda nasıl çalıştığımı; sabah nasıl Oxford Caddesinden yürüdüğümü; ne gördüğümü, kime rastladığımı hatırladım ama onların üzerimdeki etkisi kısa süren bir görüntüydü: tamamen önemsiz ve geçici şeyler. Benim için başlıca ve etkileyici olan şey kendi kendime var olduğum ve zaman ve mekanın illüzyon olmalarıydı. Bu, yüzeyinde, bir havuzun üstündeki dalgaların azalıp yok olması gibi, vuku bulan şeylerin kıpırtılarının ortaya çıktığı gerçek *Ego'ydu*."

Bu halin vurguladığı şey açıkça kendinin realitesi, Ben'dir. Bu hal başlamadan önce, vurgulanan *dıştı* eter solunmasının başlangıcındaki gibi, baktığı şeylerin nasıl daha kapsamlı bir algıyla kucaklandığını fark etmiş ve nesneleri belli yeni bağlamlar içinde görmüştür; örneğin, bakışları pencerenin demirinin çubuklarını veya çerçevesinin çapraz parçalarını yakaladığında şöyle demiştir: "Sanki demirlerin çubukları temel notaya, beşinciye ve oktava karşılık gelen boşluklar oluşturacak şekilde düzenlenmişler gibi uyumlu bir düzenleme fikri ortaya çıkmıştı."

Bir deneyde [azot protoksit/gülme gazıyla başladığı] izlenimlerini kendisi yazmıştır. "Kulaklarda çınlama, odaklanmakta hafif zorluk, vb.", [sonra eterle devam etmiş]. "...dış şeylere karşı alışılmadık bir hassasiyetin başlaması; sarnıçtaki suyun damladığının duyulması... ensedeki omuriliğin karıncalanması, bir önceki varoluşun şuurunun uyanmaya başlaması." Yutkunur ve bu yutkunma halini önemli bir şey -tüm algılar alanındaki belli bir aşama gibi- belirtir. Hafifçe kendine gelmek için kendine izin verdikten sonra şunları yazar: "Bu, aynı halin daima tekrarladığı hissine ve ebedi varoluş hissine gönderme yapar."

O zamanlar kadın asistanı tarafından alınmış notlarda kaydedilmiş başka deneylerde izini sürmek istediğim şey işte budur:

daha önce var olmuş olma ve tekrarlanma hissi. Bu deneyimlerin doğasına bağlı olarak Ramsay'ın zihninde evrenin niteliği ile ilgili belirli bir his ortaya çıkmıştır.

Bir deneyde, [beş dakikalık bir süre içinde] dört doz eter solunmuştur. İkinci dozdan sonra zihinsel durum açıktır ama Ramsay, olayların tekrarlanması dediği şeylerin farkına varmaya başlamıştır. "Her şey daha önce meydana gelmişti... Daha önce burada olmuş olma hissini izlerinin başlaması... tekrarlanma hissi, yani masa, ana direk vb., *daima* burada olmuş olma hissi." Dördüncü dozdan sonra, iki dakika süren bir sessizliğin arkasından, gözler açılmaya başlar ve Ramsay, durgun bir şekilde konuşur: "Bu, evrenin muazzam tutarlılığının küçük bir parçası küçüklüğü içinde son derece gülünç." [Daha çok kendine gelir] "Bu olayların küçücük her bir parçası tekrarlanmıştır gözlemcinin erkek yerine kadın olması olgusu dışında olayların tekrarlanma döngüsü beni çok rahatsız ediyor çünkü her basamağın daha ileri gitmesini bekliyorum örneğin evrenin evrimleşmesindeki basamakların."

Başlıca his, her şeyin daha önce de olmuş olduğu hissidir ve her şeyin bir şekilde daima olduğudur. Fikir iki katlıdır. Şeylerin bu *daima-lığı* ile birlikte onların sürekli bir yeniden deneyimlenmesi vardır. Şeylerin bu daimalık içinde yeniden deneyimlenmesi döngüsel bir süreç meydana getirir; örneğin, sürekli tekrarlanan olaylar döngüleri vardır. Bütün bu olay döngülerinin arasında Ramsay [burada, onların evreni oluşturduklarını ima ederken başka bir deneyde de açıkça basamaklar olarak] basamaklar ayırt etmektedir. Belli bir döngünün ötesine geçmek mümkündür ve yukarıdaki deney anında Ramsay'ın tekrarlanan olayların döngülerinin ötesine geçmenin *evrim* hissi ile bağlantılı olduğunu anlamış olduğu açıktır. Daha önce var olmuş olma duygusu ve daha önce olmuş bir şeyi yeniden deneyimleme duygusu [tam aynı anlamda değil çünkü Ramsay bir erkek yerine bir kadın gözlemcinin mevcudiyetinden bahsetmektedir]

ile beraber, her şeyin daima *olduğu* ve her şeyin daima tekrarlandığı hissine, daha ileri deneyim döngülerine ulaşabilmenin yalnızca içinde döndüğümüz deneyim döngülerinden kaçmakla mümkün olduğuna ve bu daha ileri deneyim basamağının, “evrenin evrimi”nin daha ileri bir basamağını deneyimlemek olduğuna dair bütün bu içgörünün bu kısa notlarda ve daha yüksek bir şuur seviyesinin sınırındaki sonuçlarda bulunduğunu ileri sürmekteyim.

Şimdi yine, daha başka deneylerin notlarında bulunan başka teyitlere dönelim. Altı dakikalık bir sürede dört doz alınmıştır. Üçüncü dozdan sonra asistan, Ramsay’in “tekrarlama basamağında” olduğunu ve şuurunu kaybetmeye yakın olduğunu kaydetmiştir. Sonra, Ramsay konuşur: “Bu evrenin planı ve benim burada bulunmam ama daha önce hiç eter alma noktasına ulaşmamıştım.” Son dozu aldıktan sonra şöyle der: “Görüyorum ki benim yeterince almış olduğumu düşünüyorsun. Açıklamak için kısa keseceğim. Olağan gündelik dünyada bu savunulamaz bir teoridir yani ‘yalnızca ben kendim’ duygusu demek istiyorum beni etkileyen şeyler burada tam tamına benzer bir olaylar dizisi var. Anlayabildiğim kadarıyla bunun evren olduğuna inanıyorum. Belli bir noktada aklın düzeni değişiyor bu kez beni bir basamak daha ileri götürdü. Bu yanlış.” Notlar parçalar halinde. Ama son cümlelerin, döngüler tekrarlanırken daha önce hiç eter alıp almadığı ile ilgili zihnindeki bir belirsizliğe gönderme yaptığını düşünüyorum. Birinci deneyde, yaşamakta olduğu olayların her bir detayının daha önce vuku bulmuş olduğuna dair güçlü bir izlenime sahipti. Yukarıdaki deneyde ise şimdiye kadar hiç eter almadığı noktaya ulaştığını hissediyor. Ancak her iki deneyde de tekrarlanma ve evrenin olayların döngülerinden oluşmuş olduğu hissi aynı. Bu deney şu notla bitiyor: “Burada, kendim söz konusu olduğum kadarıyla, belli bir basamağa kadar Evren’in nihai planını fark ettim. Herhalde öldüğümde tamamen işim bitmiş olacak. Yine de bu son değil

bundan sonra devam edeceğim, ama neye?" ... "Yine eter alacağım." Ramsay'ın, kendisi söz konusu olduğunda eter almasının [deneyler sırasında, kesinlikle daha sonra değil] özel bir anlamı olduğunu gördüğü sonucunu çıkarmak çok zor değildir. Bu ona, hayatının evrimsel süreci ile bağladığı belli bir içgörü veya bilgi vermiştir. Hayatının tekrarladığını ve kendisinin tekrar aynı noktaya geri geleceğini ve belki de ötesine geçeceğini yeterince açık bir şekilde [deney sırasında] görmüştür.

Sekiz doz alınmış ve on dakikadan uzun sürmüş olan üçüncü deneyle ilgili notlar aşağıdaki gibidir. Dördüncü dozdan sonra şöyle der: "Evren'in şu veya bu Teorisinden biri, ve benimki en olasalardan biri olmalı ... ben Evren'deki merkezi kişi olmalıyım; aldırmiyorum, elimden bir şey gelmez." Altıncı dozdan sonra: "Evren zihnimizde. Bu büyük bir şey mi? Adamın testere ile kesme sesini duyuyor musunuz? Daha yavaş veya daha hızlı? Şimdi nefes almakta zorlanıyorum. Şimdi belli bir adamın görüntüsünü fark ediyorum [şömineyi işaret eder], sizden daha önce onu not etmenizi asla istememiştim, şimdi de istemiyorum ama o, Evren'in bir parçası gibi duruyor."

.

Ramsay'ın Evren'in niteliği ile ilgili izlenimini bir araya getirelim şimdi. Evren'i *döngü* ve *basamak* yönünden görmüştür. Yukarda ki deneyde, bir adamı *Evren'in parçası* olarak görmüştür. Tabi ki olağan şuur halimizde hiçbir şeyi Evren'in bir parçası olarak görmüyoruz. Sadece dünyanın, içinde her şeyin ayrı gözüktüğü üç boyutlu küçük bir parçasını görüyoruz. Bir deneyde Ramsay şöyle yazar: "Yazma şuuruyla, bu masada oturmak; ağzımda bir mendil, sağımda bir kapı, solumda bir pencere, masada bir sigara [çizgili pantolon giyiyorum ve solumda hasır oturluklu bir sandalye], önümde bir bilet ve 8. sayfası açık bir kitap. Bütün bunlar ve başka şeyler beni, bunun Evren'in döngüsünde bir basamak olduğuna ikna ediyor [daha önce bir parça buruş-

turulmuş kağıt görmenin beni ikna etmiş olduğu gibi]. Nosyon, sadece bütün bunları görme ayrıcalığına sahip olmam... Bu, gelişimimde bir yer." Masada oturmak, çizgili pantolon giymek vb. hakkında bütün bu söyledikleri, tabi ki sıradan şeyleri anlatmaktadır. Tanıdık nesnelere giren yeni ve muazzam bir anlamın farkındadır. Onların hepsi "Evren'in parçaları"dır. Her nesnenin o sırada öyle, neredelerse orada ve tam da o halde olmaları gerektiğini algılamaktadır, zira *daima-lığın*, yani daha yüksek boyutlu dünyanın parçasıdır.

Örneğin, başka bir yerde şöyle der: "Gözüm bir bunsen gaz ocağına takıldı -her laboratuvarıda olan sıradan bir nesne-; ve yine biliyordum ki o, sonsuz çağlardan beri oradaydı. Bazı sesler belki sokakta bir araba kömürün boşaltılması dikkatimi çekiyor. Bunun daha önce de olmuş olduğunu bilmekle kalmayıp o belli anda olacağını da önceden söyleyebilirdim." Şuuru o kadar genişlemiştir ki gördüğü ve işittiği her şey Evren'in kendisi tarafından yaratılmış bir yankı içeriyordu. O bunsen gaz ocağını geçen zamanın dışında, Zamanda ve Ebediyette görmüştür. Sıradan bir bakışla, bunsen gaz ocağı bulunduğu yerdedir çünkü birisi onu oraya koymuştur. Kömür arabası evin dışındadır çünkü birisi onu oraya getirmiştir çünkü kömürler ısmarlanmıştır. Ramsay başka bir *nedensellik* düzeni görmektedir. Algılayan şuura göre araba başka bir yerde de olabilirdi veya daha erken veya geç de gelebilirdi. Ama daha yüksek mekanın veçhesinden; o olması gereken yerdedir, *tam da o sırada*. O kömür arabası Zaman'ın o noktasında daima kömür boşaltmaktadır ve o an, onu yakalayan herhangi bir şuura daima tekrarlanmaktadır. Onu algılayan zihne kendini daima tekrar eden, kömür boşaltan kömür arabasının *olayıdır*, tıpkı bir kitabın onu okuyan şuura kendini daima tekrar edeceği gibi. Böylece, deneyimleyen zihin için döngünün bir parçası daima tekrarlanır [ama ancak şuur yükseltildiğinde tekrarlanma olarak algılanmaktadır] ve kendisi için ise o daima mevcuttur. Bu yüzden yükseltilmiş şuura her deneyde *ebediyet*

hissi gelmektedir, geçen bölümde konuşmuş olduğumuz yani, tamlık hissi ve olanakların sonsuzluğu anlamda değil ama ölüm-süzlük, tahrip edilemezlik veya zamanın her bir anının ebedi oluşu anlamında.

Masanın üzerindeki şeylerin düzenlenmesi hakkında anlat-tıkları bilet, 8. sayfası açık kitap vb. aynı tuhaf ışık altında görül-mektedir. Hatta 8. *sayfası açık* kitap bile “Evren’in parçası”dır. Teorik olarak, bu anda olan ne varsa bunun ister istemez görü-nen Evren’in döngüsünde bir basamak olduğu sonucuna var-mak mümkündür. Ancak bu, *görmek* gibi bir bilgi değildir. Bir parça buruşturulmuş kağıdı, Evren’in temelli bir parçası gibi onda kökleşmiş olarak, daima aynı şekilde görmeyiz. Ramsay gibi şöyle söyleyemeyiz “Bu, Evren’in muazzam uyumluluğu-nun küçük bir parçası küçüklüğü içinde son derece gülünç.” Bizler bu görünmez bağlantıyı görmüyoruz çünkü onu görmek için son derece büyük arka planını fark etmemiz lazım: bir art-dünya, görünen dünyanın arkasındaki bir dünya; daha yüksek bir mekana ait bir dünya. Birinci bölümde şöyle bir alıntı yapılmıştı, “duyular ortadan kaldırılabilirlerdi, dünya bir birlik ola-rak görünürdü”. İşte bu, sanıyorum ki Ramsay’in eterin etkisinin yol açtığı şuur halinde anladığı şeydir. Olağan halimizde, bizleri yalnızca duyularımız idare eder ve alışık oldukları şekilde iş gö-rürlerken, bizler evrenin muazzam uyumluluğu ve birliğine dair hiçbir şey görmeyiz ve hissetmeyiz. Ne de kendi hayatlarımız hakkında bu nitelikte bir şey fark ederiz. Bizler görünüşte anlık olan bir varoluşun nokta-ucuna hapsedilmişiz. Algılarımıza ila-ve edilen bir şey yoktur. “Gerçek” olan gördüğümüzdür; ve biz-ler, berrak bir bağlantı veya anlam olmaksızın her tarafta sadece çokluk görürüz.

Ramsay her şeyi yerli yerinde, gerektiği gibi tam da olduğu yerde görürken bir şeyin neden olduğu yerde olduğuna dair sı-radın akıl yürütmelerimizden ayrı olarak bu *daima-lık* ve *tekrar-lanma* Evren’inin içinde aynı deneyimleri tekrarlayanın ötesine

geçmenin olasılığını algılamaktadır. İçerden, *içsel* olandan bakıldığında Evren, bizim için basamaklar veya halleri temsil eden tekrarlanma döngülerinden oluşmaktadır.

Bu basamakların anlayış seviyelerine karşılık geldiklerini düşünelim, her biri hem içsel hem de dışsal olanı içeren bir bakış açısı versin. Bir örnek oluşturabiliriz. Ramsay, anlatmış olduğu ve artık iyice tanıdığı belli seviyede bir anlayışa ulaşıyor. Bu basamakta [şöyle diyor] “Evren bana sanki bir iblis tarafından yaratılmış gibi görünüyor”, yani Evren’e bakmanın yollarından biri bu, bir anlama basamağı. Ramsay, bu basamağın veya bakış açısının ötesine geçebileceğini hisseder ve bunun ötesine geçmek Evren’in *evrimi* ile bağlantılıdır [yine içsel olanın kastedildiği anlaşılmaktadır; insanın zihnindeki Evren veya insanın zihni olarak Evren]. Şöyle der: “Bu gelişim içinde tekrarlanmak zorunda olan bir basamaktır.” Okuyucudan özellikle bu bölüme dikkat etmelerini rica ediyorum. Anlayışımızın gelişmesinde ardışık basamaklara ulaşmak ve birinde de muhtemelen her şeyi bir iblisin yaptığı bir şey olarak görmek zorundaysak, her şeyin tamamen inkarı demek olan bu basamağın ötesine nasıl geçeceğiz? Ramsay, basamağın tekrarlanmak zorunda olduğunu söylüyor: “... her defasında durup onu tahmin edebiliyordum. Şimdi, izin verirken, bir basamak daha ileri gitmek istiyorum.” Gelmesi gerekenin zihnin bir hali olduğunun ve daima vuku bulduğunun farkına vararak Ramsay onun ötesine geçebileceğini hissetmektedir. Ramsay, o hali objektif olarak görmekte ve [deney sırasında] gücünün etkisine girmemektedir. Bir kez daha, Ramsay’ın Evren’i *duyusal* bir *nesne* olarak değil *zihinsel* bir *süreç* olarak görmekte olduğunu açıkça anlamalıyız. Bir doz daha solur. “Şimdi yeni bir doza giriyorum. Evren’e ait iki teori var. Bir birey, bir dizi zihinsel dönüşümden geçer. İnsanlar, dünyaları var olduğunu hayal etmeyi seçerler yani, zihinsel evrenler yaratırlar.” Ben bu pasajda, Evren’in “içsel” ve “dışsal” iki teorisini şu anlama

gelebileceği şeklinde ele alıyorum: (1) Evren "beynimizde"dir ve böylece herkes, Evren'in merkezindedir. Bu durumda, Evren'in evrimi, *insanın kendisinin içinde* bir dizi zihinsel dönüşüm ve anlama basamağıdır. Kişinin seviyesi nasılsa, Evren'i öyle görür; anlama basamağında veya seviyesinde nasılsa, o da öyledir, yani Evren gelişmemizi olanaklı kılmak için bütün her şey olmalıdır. (2) Diğer bakış açısı, *dışsal* görünen dünyaların, gezegenler ve yıldızların Evren'i oluşturduğunu hayal etmemizdir ve bu terimden anladığımız da bu kadardır. Ardından, duyularımızın verilerine dayanarak zihnimizde evrenler kurarız ve sarmal hipotezler, uzak aktiviteler, yer çekimi, dört boyutlu bir süreklilik, uzaklaşan yıldız kümeleri vb. üzerine spekülasyonlarda bulunuruz.

Evren'in, *bir dizi zihinsel dönüşüm* olarak ele alındığı ilk bakış açısı, insanı ve Evren'i özdeş yapar. Evren sanki herkese içlerinde bir tohum veya *mikrokozmos* olarak canı istediği gibi gelişmek üzere verilmiştir. İnsanın içindeki *mikrokozmos* olarak gelişir veya gelişmez. Işığı bulmak için kendi iç çabamız, *evrimleşen Evren* haline gelecektir. Bu çaba, Evren'i evrimleşerek veya geri tutarak oluşturur. Ve insandaki Evren'in bu bireysel evrimi göz önüne alındığında, geçilmesi gereken anlama basamakları veya halleri vardır. Tam tamına benzer *zihinsel olayların* tekrar eden döngüleri, özdeş bakış açıları ve deneyimler vardır. Dış mekandaki bir yolculukta insanların aynı bölgelerden geçmek zorunda olmaları gibi bu içsel yolculukta da (psikolojik mekanda) anlayış belli basamaklara ulaşır. Bunlardan biri de insanın her şeyi anlamsız, kötü veya gereksiz olarak görmek zorunda olduğu yerdir; her şeyin "bir iblisin yaratımı" olarak görüldüğü yer. Bu tutum, içsel hayatta belli bir noktada gelişmeye başlar hatta dikkat ediniz, insan dünyayı daha önce farklı olarak görmüş ve anlamış olsa bile. Niçin bizler er geç bu olumsuzluk noktası ile karşılaşıyoruz? Olumsuzluk demek *hayır* demektir, hayır deme tutumu, reddetmenin büyüü: çok güçlü belli bir zehir. Sadece şunu söylemek

istiyorum ki bir insanda varoluşun anlamının herhangi bir bireysel çözümün ortaya çıkabilmesinden önce ve de aktif anlayış dediğim şey tamamen uyanmadan önce, herkesin böyle bir basamağa erişme zorunluluğunun olasılığı düşünülmelidir. *Hayır*'ın karanlığı içinde insan geriye, tamamen kendine, şimdiye kadar hissettiği ve anladıklarına dönmeli ve bu halin ötesine geçmek için *kendi kendine* uğraşmalıdır [mesele budur] ki bütün bu ötesine geçme, ancak onun içindeki en dürüst, derin ve samimi olanla yapılabilirsin. Önceki coşkular ölecektir çünkü doğaları gereği sahtedirler; tüm yeni anlayışların getirdiği ilk umut parlaması solmalı; kolektif şeylerin hepsi, dışsal ibadetler, olağan anlamda iman ve başkalarına bağımlı inançlar gitmek zorundadır çünkü kişi, ancak *kendi kendine* aşabileceği içsel bir engelle karşı karşıyadır; tıpkı başka hiç kimsenin anahtarının açamayacağı kendi kapımdan girmek gibi: Bu anahtarın üstünde benim *bireysel* işaretim olacaktır.

Ramsay'ın yapay şartlarda ulaştığı bariyerin normal bir gelişim yolunda karşılaşıldığında hiç de kolaylıkla aşılar görünmeyeceğini tahmin edebiliriz. Ama onu, gelişim anlamına gelen o zihinsel dönüşümlerde bir basamak olarak görmek, gücünden bir şeyler eksiltir. Ancak, onu içsel olarak bu şekilde görmek ile gündelik hayatta fark etmek ve onunla karşılaşmak tamamen farklı şeylerdir.

.

Şimdi, bir içsel deneyim veya *hal* olarak Evren'e ilişkin bir fikre geri dönelim. Şuurun daha yüksek dereceleri olarak söz ettiklerimizden kazandığımız bakış açılarını inceliyoruz. Alışlageldik şuurla gördüklerimizin seviyesinin üstünde bir vizyon gücünü şairlere teslim edelim. Blake, insanın zaten mevcut bir *haller* dünyası ile içsel olarak temas halinde olduğunu düşünmüştür. İnsan bu hallerden ayrı olarak kabul edilemez. İnsan yalnızca bir beden değildir. İnsanın yaratılışı sadece, bacaklar,

kollar, kafa vb. oluşan görünen bedenin yaratılışı değildir. İnsan psikolojidir; onun olası hikayesi, bütün potansiyelleri, bütün hisleri, düşünceleri, ruh durumu ve tutumları onun yaratılışını oluşturur. *Bütün bunlardır insan.*

Tabi ki bizler, içinde bulunduğumuz her halin üzüntü, gücenme, neşe, şüphe, korku vb. sadece kendimize mahsus olduğunu düşünürüz. Bu onu çok çekici kılar. İnsana özgü ve onun yaratılışına ait ve “zaten var-olan” *hallerden* birine dokunduğumuz aklımıza gelmez. Blake daha da ileri giderek, olası bütün insani durumları İnsan’ın yaratılışının bir parçası olarak görmüştür. İnsan yaşamının her veçhesini, her olgusunu ve dramını zaten olup bitmiş olarak görmüştür bizler onların içinde değilken “yalnızca olasılıklar”dır ve içindeyken ise inanılmaz bir etkide gerçektirler. Blake onları tasarımlar, desenler veya kendi deyimi ile “yontular” olarak görmüştür. (Aşağıdaki alıntıdaki *Los*, onun *Zamanı* kişileştirişidir.) “Dünyada yapılmış her eylem Los’un salonlarındaki parlak yontularda görünür, ve her Çağ gücünü, Nefret veya İnatçı Aşk nedeniyle meydana gelebilecek acıklı her hikayeyle, bu eserlerle yeniler, & her üzüntü & acı buraya oyulmuştur, Ebeveynlere her Benzerlik, Evlilikler & Dostluklar buradadır. Bütün değişik kombinasyonları içinde, harikulade bir sanatla işlenmiş olarak bütün bunlar, yetmiş yıllık haç seferinde başına gelebilir İnsan’ın” (*Kudüs* I.16). Benzer bir fikir Slav dilinde yazılmış olan Enok Kitabında da bulunur; burada görüre, Zamandaki başlangıcından sonuna dek bütün dünya “ve insan ve İnsanın hayatı ile ilgili her şey” gösterilmektedir (XXIII.2).

Blake, geçen-zaman illüzyonuna nüfuz etmektedir. O bir geçen-zaman şairi, pişmanlıkların şarkıcısı değildir. Bütün düşüncesi, daha yüksek boyutlu bir dünyanın hissedilişi ile dopdoldudur. “Geçmiş’i, Şimdi’yi ve Gelecek’i, hep birden var olarak önümde görüyorum” (*Kudüs* 1.1 5). Şöyle görür: “Altı bin yıllık

bir mekanda sürekli var olmuş ve kaybolmamış, ne kaybolmuş ne de ortadan yok olmuş olan her şey ve var olmuş olan her küçük eylem, söz, iş, ve arzu; hepsi hala duruyor." Yine: "Her şey var olmaktadır, ne bir iç çekiş, ne bir gülümseyiş, ne bir gözyaşı, ne bir saç, ne de bir parça toz; hiçbir şey geçip gidemez." Ve onun figürü, Los: "Hem zaman hem de mekan arzuma boyun eğiyorlar. Altı Bin Yılda yukarı aşağı yürüyorum çünkü zamanın bir anı bile kayıp değildir, ne de Mekanın bir Olayı süreksizdir, her şey kalır; Altı Bin yılın her bir dokusu sürekli kalıcıdır, ancak dünyada... her şey yok olur ve bir daha görünmezler. Onlar benim gözümde yok olmazlar..." (Milton, Kitap 1.24).

Zamanın bütün noktalarında şeyler yeniden biçimlendirilir. Ancak bir insan, Zaman Dünyasına yerleştirilmişse, Blake'in vizyonunda yontular salonu olarak gördüğü bu hallerle (olağan şuur seviyesindeyken) temas halindedir. Bu noktada Blake'in psikolojik öğretisi, onu anladığım kadarıyla, insanın olağan olarak *hallerden başka bir şey olmadığı* ve doğru düzgün ayrı bir varoluşunun da olmadığıdır. Haller kalıcıdır. İnsan zamanla birine veya bir diğerine geçer ve bu hallerden herhangi birindeyken tamamen doğrudur ve tüm diğerleri gölgededir. Bizler daima ya bir ya da diğer haldeyizdir. Bütün bunlar "zaten yaratılmışlardır". Olası her durum tamamen işlenip bitirilmiştir. Ancak bunu bu şekilde göremeyiz. Gündelik durumlarımızı, objektif olarak şu şekilde göremeyiz: "Bu, yanlış anlaşıldığını düşünmek demektir bu, değerli bir şeyi kaybettiğini düşünmek demektir bu, hasta olmak demektir bu, öfkeli olmak demektir bu, kendine acımak demektir bu, başkalarını suçlamak demektir bu, yanılmış olmak demektir, vb." İçgörü sahibi olmak veya bağımsız olmak için yeterli gücümüz yoktur, ve sonuç olarak, *yalnızca o halin kendisi* oluruz; ama o hal, içimizdeki kaleideskopu oluşturan "ben"lerin hiçbirinin de olmadığı gibi, biz değildir. *Birey* (Tennyson'un Ben'i) halleri değildir; ama bu bireysellik hiçbir temasımız olmadığı için, daima sadece o anda hazır olan haldeyizdir. Blake,

insandaki *ilahi hayal* dediği şeyin ki bunu, bireysel kimlikle bağlamaktadır hallerden ayrı olduğunu düşünmüştür. "Hayal bir Hal değildir, insan varoluşunun ta kendisidir. Muhabbet veya sevgi Hayalde ayrıldıklarında bir Hal haline gelirler." Bireysel kimlik *ebedidir* yani, geçen-zamanda, anlık "ben"lerde değildir. Ama insan hallerinden ve diğer insanların hallerinin taklidinden başka bir şey değilse ve kendini bu hallerle karıştırıyorsa, asla *kendi içinde varoluşa* ulaşamaz. Davranışı kendinden değil, halden olacaktır. O, halin kendisi olduğunu düşünür ve içinde, halden ayrılması gereken bir şeyin olduğunu ve hayatın ortaya çıkarabileceği her durum karşısında ("Los'un her yontusu") bu durumdan veya halden daha fazlası olmak zorunda olduğunu anlamaz. Ancak biz halleri tanıyıp yakalayarak dönüştürmeye çalışmazsak, Ramsay'in gördüğü gibi, daima geri geleceklerdir. Ramsay, evrenin bir iblisin yaratımı olarak görülen halin *sadece bir hal* olduğunu görmüştür yani, onun bir *hal* olduğunun farkına varılarak, ne olduğu görülerek ötesine geçilebilecek bir şey. İsa ve Petrus arasında geçen, bu hal meselesine ait görünen bir konuşma vardır. Blake'den alıntı yaparak, bütün sevgi ve muhabbetin "hayalden"den ayrıldıklarında halden başka bir şey olmadıklarını aktarmıştık. İsa, Petrus'a üç kere kendisini sevip sevmediğini sorar ve Petrus her defasında sevdiğini söyler. Ancak İsa, ilk ve ikinci sorusunda *agapein* sözcüğünü kullanmıştır ve Petrus hep tamamen duygusal olan *philein* sözcüğü ile cevap verir. Açıktır ki bu meseledeki sorun sevginin niteliğidir. Sevgin sadece bir *hal* mi yoksa daha fazlası mı? "Kendinin ötesinde sevmelisin. Demek ki sevmeyi öğrenmelisin."

Hal veya durum ile ilişkimizi değiştirmek için bize ne tür *fikirler* yardımcı olur? Tennyson ve Ramsay'in deneyimledikleri şekliyle Ben algısına başka bir zaman hissinin veya ebediyet ve tekrarlanma hissinin devreye girmesinin eşlik ettiğini gördük. Belki bunlardan daha yüksek seviyede *fikirler* de vardır. Ancak

zaman, ebediyet ve tekrarlanma üstüne olan bu fikirler belirli bir sonuç ortaya çıkarırlar. Gündelik hayatın uğraşları ve kaygıları yeni bir bilgiyle, yani olağan bilginin üstünde ve ötesinde olan bir bilgi ile güçlerini kaybederler. Yeni algı, yeni bilgi, yeni bir ben hissi, evrenin yeni bir anlayışı, zaman algısında bir değişim ve diğer bazı örneklerde kısaca göreceğimiz gibi düşüncenin yeni bir gücü ve oranı bize doğal olarak verilmiş ve *şuur* diye kabul ettiğimizden daha yüksek bir *şuur* düzeyini karakterize ederler.

Evren'i bir realite skalasının ışığında algılayan bir bakış açısına zaten aşınayız; örneğin, her şey "gerçektir" ama ancak görece olarak zira daha alçak olan gerçeklik, daha yüksek olanla ilişki kurduğunda dönüşür veya özümser. Bu yüzden *şuurun* herhangi bir yükselişi, olağan düzeyde çok gerçek görünen sorunları dönüştürmek veya ortadan kaldırmak zorundadır. Hatta olağan deneyim skalasında bile bunun doğru olduğunu biraz olsun bilmekteyiz. Daha iyi hallerimizde iken daha kötü hallerde nasıl olup da öyle davranmış olabildiğimizi hayal edemiyoruz. O hal artık gerçek dışı görünmektedir. Ama bizler onların içindeyken yeterince gerçektirler. Üstümüzdeki bir seviyeye ait bir *fikir* olağan, üç boyutlu hayattan derlediğimiz sıradan fikirlerimizden daha çok "gerçeklik"e sahip olmalıdır. Dolayısıyla, bizim olağan hallerimizden *enerji çekme* gücüne sahip olması gerekir.

Bir fikrin, kullanmaya çalıştığım anlamıyla bu terimin, bakış açımızı farklılaştırma ve şeyler hakkındaki hissimizi değiştirme gücü vardır. Hermetik alıştırmanın önerdiği hayatın bütün noktalarında yaşarmış gibi düşünme fikrinin, psikolojik açıdan bu öneme sahip olduğundan bahsetmiştim. Bu fikrin kendisi doğrudan bir idrak haline ancak, boğulmaya ramak kalmışken bütün hayatın gözden geçirildiğinin kaydedilmiş olduğu vakarlardaki gibi, başka bir *şuur* halinde gelebilir.

Zaman fikrinden ayrı olarak, Nietzsche'nin *düşüncelerin düşüncesi* dediği tekrarlanma fikri de bizi değiştirir. Niçin? Çünkü daha yüksek bir seviyede bir idrake ait olan bu fikir, olağan düşüncemizden enerji çeker. Nietzsche şöyle der: "Bu tüm düşüncelerin en yücesi, daha önce başka çekimlerin emrinde olan çok miktarda enerjiyi özümser ve bu yolla ılımlı bir etki yaratır; yeni bir enerji getirmese de enerjinin hareketine yeni kurallar getirir. Ama insanda yeni duygular ve yeni arzular için kararlı olma olanağı tam da buradadır."

.

Ama tekrarlanma konusu ile devam etmeden önce, bir parantez açıp daha yüksek şuur hallerinin bilişsel değerini betimleyen ve ayrıca, olağan olarak hayatımızdaki küçük ve önemsiz şeylere akan enerjinin yeni bir realite anlayışı tarafından nasıl özümselediğine dair bazı örnekler vermek istiyorum.

William James tarafından verilmiş olan birinci örnekte, tanımlamanın vurgusu; düşüncenin artmış gücündedir: daha yüksek bir düzenden bir düşünce, daha tam ve daha kapsamlı olarak gerçek anlamda "ebedi" düşünce. Bunu şöyle anlatır: "şuur alanının ani ve anlaşılamaz genişlemeleri, beraberinde gerçek olgunun tuhaf bir idrak hissini de taşıyarak. Her şey geçen beş yıl içinde oldu; üç tanesi tip olarak birbirine benziyordu; dördüncüsü kendine hastı. Birbirine benzer üç vakanın her birinde, deneyim birdenbire tamamen sıradan bir durumla kesildi ve iki dakikadan az sürdü. Bir taraftan, bir diyalog içindeydim ama muhatabımın, dalgınlığımın farkında olup olmadığından şüphede ydim. Her defasında olan şey, eski bir deneyimin birdenbire bana hatırlatılıyor görünmesiydi ve bu hatıra, onu belirgin bir şekilde kavrayana veya adlandırana dek içinde olan başka bir şeye dönüşüyor; yine bu da daha başka bir şeye ve bu böyle, süreç sönüp gidene kadar sürüyor ve beni, hakkında açıkça bir şey söyleyemeyeceğim uzak bir olgunun genişleyen alanlarının

ani vizyonuna şaşırmış halde bırakıyordu. Şuurun tarzı kavramsal değil algısaldı; alan o kadar hızla genişliyordu ki işleyişini kavramak veya özdeşleşmek için vakit yok gibiydi. Geçmiş realiteye (yoksa şimdiki mi?) dair bildiklerimin her nabız atışında genişlediğine dair son derece heyecan verici bir his vardı ama bu o kadar çabuk oluyordu ki entelektüel işlevlerim hızına yeti-şemiyordu. Böylece, *içeriği* yeniden gözden geçirmeyi olanaksız kılacak şekilde kaybolmuş oluyor ve bizler yavaş yavaş uyanırken rüyaların kaybolduğu o yere iniyordu. Ani bir açılıma sahip olmuş olduğum hissi inanç demek istemiyorum; bir pencereden bakarak sanki inanılmaz bir şekilde kendi hayatıma aitlermiş gibi gördüğüm uzak realiteler o kadar keskinlerdi ki onları bugün bile üstümden atamıyorum... Bu olayı, *şuurun* açılmamış bölgelerinde mevcutmuş gibi ele aldım.

Şuur acaba sadece açılmayı bekleyerek zaten mevcut mu? Ve acaba, gerçekliğin gerçekçi bir ifşası mı? Bu tip sorulara dokunmayacağım. Deneyimle ilgili meselelerde “duygusal ikna” her zaman güçlü ve bazen de mutlak olmuştur.”

Bir sonraki örnekte, yazar daha yüksek şuurun ışığı altında olağan hayatın tüm sorunlarının nasıl ortadan yok olduğunu (Ramsay’in görmüş olduğu gibi) anlatıyor. Bu deneyim de aneste- zik etki altında ortaya çıkmıştır. “...farklı bir dünyada birden- bire uyandım ve tamamen şuurluydum. Duyusal izlenimler ver- miyordu ama derhal anladım ki hemen çıkıp gelmiş olduğum dünyadan çok daha gerçektir... orada uyanmam, o dünyanın ışığında görülebilecek olsa kolayca ortadan kaybolabilecek bir sürü zihinsel sorun ortaya çıkarmış olsa da (ki onları hala hisse- diyorum), şimdi onu tarif etmeye çalıştığımda, anlatmak için şe- kil verdiğim sözcükler formlarını su gibi kaybediyorlar, bireysel dinleyicimi sadece aydınlatmayı başaramamakla kalmayıp söz- cüklerin kendilerinin de daha açık herhangi bir izlenimi taşıya- bilecek nitelikte olmadıklarının da farkındayım. ... Hepimiz, bu dünyadan daha farklı ve daha iyi bir dünya olması gerektiğini

hissediyoruz. Benim hissettiğim ise bir an için böyle bir dünyanın sınırında durmuş olduğumdu; o *oradaydı*" (Frederic Hall, *An Ether Vision*, Open Court Magazine, Aralık 1909).

Daha yüksek bir seviyenin ışığında görüldüğünde bizleri normalde ilgilendiren şeylerin önemsizliği Ouspensky tarafından da anlatılmıştır. Bu psikolojik bakışı, *her şeyi yanlış anlamamıza yol açan şey olağan Ben hissimizdir*, şeklinde formüle etmektedir. Daha yüksek bir şuur seviyesine yaklaşmanın ilk algılanması, olağan ben hissimizin yok olmasıyla (der). (Burada Budist öğretinin, yanlış Ben hissi üstünde ne kadar durduğunu anımsamalıyız.) Bu, bir korku hissi yaratabilir. Ben hissini o kadar değersiz ve görece olarak gerçek olmayan şeylerle ilişkilendirdiğimiz için, daha yüksek bir realiteyle karşılaştığımızda yok oluyormuş, hiçbir şey haline dönüşüyormuş gibi oluruz. Ouspensky'nin ilk algısı buydu. Ama sonraki deneyimlerde, olağan ben hissini kaybolması "olağan algılarımızda hiçbir şekilde eşi görülmeyen olağanüstü bir sükunet ve güven ortaya çıkarttı. Bu durumda bütün alışlagelen dertlerimiz, önemsemelerimiz ve korkularımızın alışlagelen Ben hissi ile ilişkili olduğunu ve onun sonucu olduğunu ve onu oluşturup beslediğini anlamış gibiydim. Bu yüzden de o "ben" yok olduğunda bütün dertler, önemsemeler ve korkular yok oluyordu." Ben'i her şeyin içine taşıyarak üstümüze korkunç bir sorumluluk alabilmemiz ve olağan ben duygumuz, o sırada Ouspensky'e "neredeyse anormal bir şey, sanki her birimiz kendine Tanrı diyormuş gibi, tanrıya küfür etmeye yakın bir çeşit fantastik kibir" olarak görünmüştü, "O sırada yalnızca Tanrı'nın kendisine 'ben' diyebileceğini, ve yalnızca Tanrı'nın 'ben' olduğunu hissetmişim" (*A New Model of the Universe*, s. 334). Deneyimlerinin bir sonucu olarak daha yüksek bir realiteye ulaşmanın yalnızca *Ben hissinde yapılacak bir değişimle* mümkün olacağını algılamıştır. Ramsay'in deneyimlerinde tekrarlanma olgusu kuvvetle hissedilirken, daha yüksek şuur halleri ile ilgili yukarıdaki bildirimlerde tekrarlanma ile ilgili bir

şey bulamıyoruz. Yine de Ramsay'in deneyimlerindeki birçok şey yukarda tanımlananlarla örtüşmektedir. Başka bir deyişle, şuurun yükseltilmesinde yaşayan zamanın algısının, değişen ben hissinin, zihinsel kavrayışın artmasının, ölümsüzlük duygusunun, kendinin varoluşu hissinin, tekrarlanma algısının vb. eşit olarak dahil olmadığı farklı bilişsel seviyelere dokunulmuştur. .

8. BÖLÜM

AYNI ZAMANDA TEKRARLANMA

TEKRARLANMA fikrine geri dönecek olursak: Nietzsche, evreni "belirli sayıda değişimlerden oluşan, devamlı tekrarlanan bir daire" şeklinde görmüştür; "...aktivite ebedidir, meydana gelen şeylerin ve hallerin sayısı sınırlıdır" (*Ebedi Tekrarlanma*, VI). Argümanı, belli bir nicelikte enerjiden [evreni oluşturan enerji miktarı] veya sınırlı sayıda güçten oluşan bir sistemden ölçüsüz sayıda halin gelişemeyeceğidir; böylece, tekrarlanma er geç olmak zorundadır. "Tüm Oluşma süreci, tam tamına benzer olan belli sayıda halin tekrarından oluşur... her şey geri döner; Sirius, örümcek ve senin şu andaki düşüncelerin; ve senin şu son düşüncen: bütün bu şeyler geri döneceklerdir."

Ayaklarımızdaki toz, bir zamanlar yaşamış sayısız yaratığın küllerinden oluşur. O, *bu yaratıklarda* yine yaşayacaktır, Oluşma döngüsünde. "Yoldaş! Bütün hayatın, tıpkı bir kum saati gibi daima tekrar tersine dönecek ve daima tekrar sonuna gelip bitecek seni geliştiren bütün bu şartlar kozmik sürecin çarkında

geri dönene kadar zamanın uzun bir dakikası geçmiş olacak. Ve sonra yine her acıyı ve her zevki, her dostu ve her düşmanı, her umudu ve her dehşeti, her ot parçasını ve her güneş ışığını tekrar bulacaksın. İçinde sadece bir tohum tanesi olduğu bu halka, sonsuza kadar tazelenip parlayacak. Ve insanın hayatının döngülerinin her birinde, önce bir insanın ve sonra bir çoğunun, her şeyin ebedi tekrarlanma olduğu yüce düşüncesini ilk defa algıladıkları bir saat olacaktır: ve insanlık için bu saat her zaman öğle vakti olacaktır.”

Tekrarlanma düşüncesini zihninizde tutarak kendinize şu soruyu sorun: “Şu anda yaptığım şey, yapmaya hazırlandığım şey ölçülemez sayıda zamanlar mıdır?” Bu sorunun geçerli olabilmesi için çok şey bilmek ve anlamak gereklidir.

Tekrarlanma fikri ile bağlantılı olarak Nietzsche uygun bir soru sormaktadır. Başka türlü düşünen insanlara kötü veya fanatik biri gibi görünmeden içsel hayatımıza [onu güçlü bir şekilde etkileyecek düşüncelere] nasıl ağırlık verebiliriz? Güçlük; insanların düşünmek istememeleri, kendilerini uyandırmak istememeleridir. Hayattan memnun olmasak bile düşünmek veya yeni bakış açıları bulmak için çaba göstermek istemiyoruz. İnsan anlık eğlence peşindedir; rahatsız edilmek istemez; sahip olduğu inançlara tutunmak ve her şeyi kendisi için olabildiğince kolaylaştırmak ister. Tekrarlanma fikri anlaşılmadığı sürece acı vericidir. Çoğumuzun ölümden beklediği şey rahatlık veya yok olmadır. Hekimler, ölmekte olanların, hatta en güçlü dini inançlara sahip görünenlerin bile “Sadece dinlenmek istiyorum, unutmak..” dediğini kim bilir kaç kez duymuşlardır? İçimizden kim bilir ne kadar az kişi herhangi biriyle gerçekten yeniden karşılaşmak isteyecektir veya en azından, yeniden karşılaşmayı derinden arzuladığımız ne kadar az kişi vardır. Yeniden karşılaşmak için yeni sebepler bulmak zorundayız. Ve tekrarlanma doktrini bizleri burada nasıl da tuhaf bir şekilde etkilemektedir çünkü “gelecek” hayat, bu hayattır. Herkesle yeniden karşılaşıyoruz.

Bu hayatı onu tekrar yaşamayı isteyecek şekilde yaşadık mı? Tamamlamayı istediğimiz ama vakit bulamadığımız için tamamlanmamış işler mi var? "Uzun süre dinleneceğini düşünüyorsun ..." "Şuurunun son anı ve yeni hayatının ilk tan ışıkları arasında, hiç vakit geçmeden -bir şimşek çakması gibi- mekan yok olacaktır, yaşayan varlıklar milyarlarca yıl geçtiğini düşünseler bile, hatta onu saymaları bile mümkün olmayacaktır. Akıl saf dışı bırakıldığında zamanın olmaması ve ani bir yeniden doğum, birbiriyle bağdaşabilir!" Ebediyetin damgasını hayatına vur, der çünkü bu düşünce, hayatı küçümsememizi öğreten bütün dinlerden daha çok şey içermektedir. "Bu hayat, ebedi hayatındır." Tabi ki bu ifade eksiktir tekrarlanma hakkındaki herhangi bir ifadenin zorunlu olarak eksik olacağı gibi. Nietzsche, ebediyeti sıradan anlamında almaktadır. Ayrıca, Zamanın kendisinin boyutlarını da anlamamaktadır. Yaşayan Zaman fikrini kavramamıştır.

Ama hayatın boylu boyunca Zamanın içinde durduğu fikri, hayatın tekrarlanması fikri ile tamamlanmaktadır. *Hayat olmaktır ve hayatın deneyimi bir şekilde geri dönmektedir.*

Nietzsche'nin dediği gibi, böyle fikirler kendi başlarına bizi değiştirebilirler. Tekrarlanma fikrini; geleceğin yüce fikri, şimdiye kadar hiçbir Ütopyacının hayalinde bile ulaşamadığı bir dünya hayatı seviyesine götürecek fikir olarak görmektedir ama o bunu, çok uzak bir geleceğe koymaktadır. Anlaşılan o ki geçen zamanın insanı belli bir anlayış noktasına getirdiğine; insanın dönüşümünün daima geçen zamanın geleceğinde olduğuna inanıyordu. Bu en güçlü düşüncenin gerçekleşmesinin bin yıllar alacağını söylüyordu. Ama bu zaten zamanın işleyişi ile ilgili düşündüğümüz şey değil midir? Bizler zaten günlerin geçmesinin bize yeni ve harika bir şeyler getireceğine hep inanmakta değil miyiz? Nietzsche'nin, tekrarlanma gibi fikirlerin kavranmasının zamana dik açı oluşturduğunu; insanın tüm gelişiminin bu yönünde olduğunu görmemesi yadırgatıcıdır.

Şimdi daha eski kaynakları incelemeye geri dönelim. Söylemiş olduğum gibi, *tekrarlanma fikri çok eskidir*. Avrupai düşünce-mizin başlangıcından beri, insanın hayat hakkındaki spekülasyonlarının arkasında alttan alta var olan bir fikirdir. Ancak bu fikrin o kadar çok gizil içeriği vardır ki berrak bir şekilde formüle edilmesini bekleyemeyiz. Fazla derindir. Bu fikrin muhtemelen “bir başka hayat” hakkındaki hakikate başka herhangi bir görüşten daha yakın düştüğünü söyleyecek olsak bile bu, onunla ilgili mantıksal bir saptamanın mümkün olabileceği anlamına gelmez. Mantiğin ötesindedir. Bir anlamda, “ahiret” fikri modern zihin için çok zayıf bir kavram haline geldiği bir dönemde, *tekrarlanma fikrinin* kendisi yeni bir dünyasallık, hem bu hayat hem de diğeri ile ilgili yeni bir “materyalizm” getirmektedir. Zira bizler artık *katı maddeden* oluşan bir dünyada değil de enerjilerden, boyutlardan ve ilişkilerden oluşan bir dünyada yaşıyoruz ve bunların hepsini üç boyutluluğun, mevcut anın ve maddi bedeninin ötesine geçerek *hayat* kavramı ile bağdaştırmak zorundayız.

Hayat bir çemberdir. Hayatın bir çember olduğu imajı Yeni Ahit’te vardır. *Yakup* kitabı 3.6 da bir insanın hayatındaki döngüden bahsedilir; oluşma çarkı. “Dil de bir ateş... hayatlarımızın tüm döngüsünü ateşleyerek”

(Weymouth’un çevirisi). Eski Ahit’te, Hezekiel’in versiyonunda, ruhsal Evren çarklar halinde görülüyordu, (10. Bab). “Şimdi çarklara baktığımda, onlar çok yüksektydiler, o kadar yüksektydiler ki onlara bakmak korkunç görünüyordu ve onların üstünde her yerde gözler vardı. Ve onların görüntüsü ve onların işi, sanki *çark içinde çark* olmaktı. *Yaşayan varlıklar* yürüdükçe çarklar da yürüyordu; *yaşayan varlıklar* yükselince, çarklar da onlarla bağlantılı olarak yükseliyordu. Çünkü çarkların içinde *yaşayan bir ruh* (yaşam ruhu) vardı. Ruh nereye gidecekse, onlar da oraya gidiyordu ve *yaşayan varlık* nerede duruyorsa onlar

da orada duruyorlardı. Çünkü çarkların içinde yaşayan bir ruh vardı." Bu, Tayler Lewis tarafından yapılmış çeviriydi. Başka bir yerde (*Yaratılışın Altı Günü*) ise bütün yaratılışların kanunu olarak döngüsel kanundan (tekrarlanma) bahsederken, erken dönem haham yazarların Ezekeil'in çarklarla ilgili vizyonunu tüm yaratılış sisteminin temsili olarak kabul ettiklerini söyler. Çarklar, üç boyutlu mekanda görülemeyen ama süper duyarlı dünyada, yani daha yüksek mekanda görülebilir döngüsel süreçlerdir.

Aristo şöyle der: "...Zira insanlar insana ait tüm şeylerin bir döngü içerisinde olduğunu söyleyemeyeceklerdir: fiziksel doğuşu olan her şey için de aynı şeyi söylerler. Bunun nedeni, tüm şeylerin *zamanla ölçülmesi* ve sanki bir süreç içindeymişler gibi başları ve sonlarının olmasıdır; *zamanın kendisi ise bir çark veya döngü gibi görünmektedir.*" (*Phys. Ausc. Lib. IV, 14.5*).

Bizler, görünen yaşayan yapı içerisinde çarkı bulamıyoruz. Zaman çarkı, daha yüksek boyutlara aittir. Zamandaki hayat bir döngüdür; ama tamam mıdır? Bizler ölürüz. "İnsan ölür," der Pisagorcucu hekim Alcmeon, "çünkü sonunu başlangıcı ile birleştiremez."

Şeyleri olağan algılayışımıza göre hayatın başlangıcı ve sonu birbirinden çok uzaktır. Bunun nedeni, geçen-zamanı doğum ile ölüm arasında uzanan düz bir çizgi üzerindeki bir hareket olarak düşünmemizdir. Böylece, olağan zaman algımızla, *dün* belki de *bugünün geleceğidir* demek saçmalık olarak görünür. Ama bir çember alsak ve üzerine noktalar işaretlese ve etrafında bir hareket olduğunu hayal etsek, her bir noktanın bir diğerine göre "gelecek" veya "geçmiş" olarak kabul edilebileceğini görebiliriz. Böyle bir çemberde herhangi bir *başlangıçtan* söz etmek imkansızdır. Haftanın günlerini çemberin çevresine yerleştirecek, günlerin döngüsünü herhangi bir günün başlattığını söyleyemeyiz. Çemberin tamamı tek bir şeydir. Noktaları "öyle bir şekilde bir aradadır ki hiçbirisi için hareketin orada başladığı söylenemez:

çünkü hareketin her bir bölümü hem önden gider hem de birbirini ebediyen takip eder ve zamanın da dönmesi bu şekildedir” (*Hermetik Literatür*).

Her şeyin tekrarlanan bir zaman döngüsü üzerine yerleştirildiğini varsayarak, filozof Cardanus (on altıncı yüzyıl) hiç kimsenin sadece kendisinden önce gelenlerin bir ardılı ve varisi olmadığını, tüm şeylerin *periyodik tekrarlanması* sayesinde aynı zamanda bunun tersinin de olduğunu, yani bir insanın, zamanın döngüsü içinde babasından, büyükbabasından vb. hem *sonra* hem de *önce* geldiğini gözlemlemiştir.

Zamanın dairesel hareketi bazı kadim düşünürler tarafından mükemmelleştirici bir işlev olarak kabul edilmiştir. Diğerleri ise bunda sadece, anlaşılabilir bir amacı olmayan ölümsüz bir işlev görmüşlerdir. “Ebediyet’in varlığı taşıyan ve muhafaza eden şey olması gibi, zaman da dünyasal varlıkların mükemmelleşmesinde etken olduğu için Ebediyet’in imajı değil midir? ... Ebediyet yüzünden ortaya çıkan ve kalıcı bir mükemmellikte, bütün ve değişmez olarak paylaşılması mümkün olmayan şeyler, zamanın hakimiyetindedirler” (Proclus). Fikir, bizim gibi tamamlanmamış varlıkların zamanda ve ardışık yaşamak zorunda olmaları, başka bir halde yaşamak için kuvvet veya *varlığa* sahip olmayışlarıdır, örneğin bizler *varlığımız (olma)* olmadığı için *oluşma halinde* yaşıyoruz. Böylece Proclus geçen-zamanın mevcudiyeti için bir sebep bulmuş olur: bu neden onun “her şeyin kendilerine uygun enerjilere uyarılmalarına izin verecek” şekilde tasarlanmış olması ve “bu şekilde, onların belli *apokaliptik* dönemler yoluyla, onlara adapte olmuş sona ulaşabilmelerinin sağlanmasıdır.” *Apokatastasis* tekrarlanma anlamına gelir. Evren’in zamanda ilerlediğine dair bu olumlu kavram onu nihai olarak mümkün olan en yüksek anlamla ilişkilendirmektedir, örneğin onun tüm parçalarıyla mükemmele dönmesi gibi. Proclus, zamanın işleyişinin “mükemmel olmayan şeylere mükemmeliyet ve (görünüşte) düz bir çizgide (zaman çizgisi) ilerleyen şeylere

daireesel bir *apoktastasis* getirmek" olduğunu söyler. Ve bu, diyerek ekler: "bir icat veya gizli bir düzenden pek de farklı" görünmemektedir. Bu gizli düzenin, zamanın ebedi bir geri dönüşü mümkün kılablecek şekilde yuvarlak bir şekilde bükülmesinden meydana gelmekte olduğuna dikkat ediniz.

Zamanın bu bükülüşü üzerine çeşitli görüşleri inceleyelim. Her şeyden önce, evrenin tüm hikayesinin tek ve ölçülemez büyüklükte bir çember etrafında döndüğü *genel bir apokatastasis* fikri vardır. Nietzsche, tekrarlanmadan bu bakış açısından bahsetmiştir. Ancak Proclus'un "belli *apokatastatik* periyotlar"dan söz ettiğini görmüş bulunuyoruz. Proclus'a daha sonra döneceğiz. Genel apokatastasis, tek ve büyük bir geri dönüş çemberi fikri özellikle Stoacı düşünceye aitti. Stoacılar, tüm evreni bütün tarihiyle içine alan, tek bir büyük zaman çemberi ediyorlardı. Yine dikkat ediniz, işaret edilen sadece bir çemberdir çember içinde çemberler değildir. Bu çemberin periyoduna (dönme zamanı), *Magnus Annus* deniyordu. Onun geçişi sırasında evren belli dönüşümlerden geçmekteydi. Bu hallerden biri, ateş hali idi. Yeni Ahit'te evrenin ateşle "son" bulacağı ifade edilmiştir (2. *Petrus*, 3:12,). Stoacılar için son yoktu. Düşüncelerinin temelinde yatan şey düz bir çizgi değil, bir çemberdi. Evren'deki her şey önünde sonunda, karmaşık olandan basit olana dönmüştür. Maddenin en basit haline *ateş* (veya eter) denmiştir. Ama evren bu hale ulaştığı anda, ardı ardına bazı kombinasyonlar ve yoğunlaşmalarla tekrarski haline geliyordu. Hep aynı kanunlar yürürlükte olduğu için de art arda gelen dünyalar da tıpatıp birbirini eşi oluyor ve böylece aynı kişiler, aynı durumlar ve aynı olaylar tekrar ve tekrar ortaya çıkıyordu; örneğin, "büyük yangından sonra, aynı şeyler aynı sayıda tekrarlanacak ve böylece ayrı ayrı özellikler yine öncekinin aynı olacak" (*Alexander Aphrodisias*, Anal. Pr.)

Hristiyanlığın ilk dönemlerinin kurucu babalarından Tertullian, "ölülerin dirilmesi" ibaresini bu tarz bir tekrarlanma olarak açıklar. Geçen-zamanın çarkı döndükçe her şey hayata dönmek

zorundadır. Beden yeniden canlanacaktır. Son olamaz, duraklama olamaz, yokoluş olamaz gördüğümüz haliyle, ölüm olamaz. Şöyle yazar: “Şunu söylemiş olayım: Her yaratılmış, tekrarlanacaktır. Karşılaştığınız her şeyin daha önceki bir varoluşu vardır: Her ne kaybettiyseniz o yeniden gelecektir. Her şey ikinci bir kez gelir: Bütün şeyler var olmaya son verdikten sonra başlarlar. Vücut bulabilmek üzere sona erdirilirler: Hiçbir şey geri getirilemeyecek şekilde yok olamaz. Şeylerin bütün bu devir eden düzeni işte bu yüzden *ölümden dirilişin* bir kanıtıdır. Tanrı bunu yazıyla bildirmeden önce eseri ile mukadder kılmıştır. Sözleriyle ilan etmeden önce gücüyle ilan etmiştir. Önce sana, öğretmen olarak doğayı göndermiş ve kehaneti de göndermeyi amaçlamıştır ki doğadan öğrenmiş olarak kehanete daha kolay inanabilmen için...” Ve tekrar: “Sen, doğanın o kadar yüceltilmiş insanı, sen kendini anlasaydın ki Pythia’nın sözcükleri bile sana öğretmişti [“Kendini bil”], ölen ve dirilen bütün bu şeylerin Tanrı’sı sen ebediyen yok olmak üzere ölecek misin? Ölümün nerede meydana gelecek olursa olsun, seni her ne maddi etken yok etmiş veya yutmuş olursa olsun, veya seni sürükleyip götürmüş veya seni bir hiçe indirgemiş olursa olsun, O seni tekrar diriltecektir.”

Milattan sonra birinci yüzyılda yazılmış bir mektupta Romalı Stoacı Seneca şöyle der: “...çok güçlü bir yaşama arzusu sende takıntı halindeyse, hatırla ki gözümüzün önünden kaybolan şeyler... yok olmamışlardır: Sadece döngülerini tamamlarlar ama yok olmazlar. Ancak kendisinden korktuğumuz ve sindiğimiz ölüm hayatı sadece kesintiye uğratar ama onu alıp götürmez. *Işığa iade edileceğimiz gün geri gelecektir*. Birçoğu buna itiraz edecektir ama onlar, hatırlamaksızın geri dönmüşlerdir. Yok olmuş görünen her şeyin sadece değiştiğini size daha sonra göstereceğim demek istiyorum. Geri dönmek kaderiniz olduğuna göre, sakın bir zihinle ayrılın.”

Dünya doğar, büyür, yaşlanır ve ölür, ve yeniden doğar, büyür, yaşlanır ve ölür ve hayatına ait olan her şey kendini tek-

rarlar. Bu *palinjenez* (tekrar oluşma) veya şeylerin yenilenmesi ve tekrarlanması olan *apokatastasis* eski bazı Stoacılar tarafından tam tamına bir tekrarlanma olarak kabul edilmiştir. Bu anlamda *Vaiz'in* bir sözü ile bağlantı kurabiliriz; *güneşin altında* yeni bir şey yoktur. Ve şöyle ilave eder: “Geçmiş kuşaklar anımsanmıyor.” Eski bir antik dönem yazarı ise *tanrıların*, olayların geçmişteki bütün dönemlerini *hatırlayanlar* olduklarını söylemiştir (Nemesius, *De Natura Hominis*, s. 38).

Ama geç dönem Stoacılardan bazıları, her bir tekrarda varyasyonlar olduğuna inanmaktaydı. Kilise babalarından olan Origen aşağıdaki pasajda Stoacı bakış açısını şöyle değerlendirmiştir: “Porch’un öğrencileri [Stoacılar] yıllar geçtikten sonra dünyanın yanacağına ve sonra, evrenin daha önceki düzenlemesi ile karşılaşılacağına inanıyorlar. Ancak bu doktrinden hoşlanmadıklarını belirten bazıları ise, dönemin sonunda önceki dönemden üstün çıkmış çok ufacık da olsa bir değişim olacağını söylüyorlar. Ve bu insanlar da aynı şeylerin tekrarlanacağını, ve Sokrat’ın yine Sophroniscus’un oğlu olacağını; ve Phaenarete’nin de Sophroniscus’la evlenerek yine onun annesi olacağını ileri sürüyorlar...” Ve Pisagor’a ve onun okulunun doktrinlerine atıfta bulunan Origen (Pisagor’dan yaklaşık altı yüzyıl sonraki yazılarında), “Gezegenlerin belirli dönemlerden sonra aynı pozisyonu almaları ve birbirleriyle aynı ilişkileri sürdürmeleri gibi, gezegenler arası ilişkiler o zaman nasılsa dünyadaki her şeyin de o zaman olduğu gibi olacağını söylüyorlar [Pisagorcular]. Bu bakış açısından bakınca, zorunlu olarak, uzamış bir dönem geçtikten sonra gezegenler birbirlerine olan pozisyonlarında, Sokrat’ın zamanındaki yerlerini aldıklarında, bu durumda Sokrat yine aynı anne babadan doğacak ve aynı davranışların acısını çekecek, Anytus ve Melitus tarafından suçlanacak ve Areopagus Konseyi tarafından mahkum edilecektir.” Origen aynı pasajda Mısırlıların da benzer nitelikte bir görüşte olduklarını ifade eder (*Contra Celsum*, V. Kitap).

Bazen Pisagor'un insanın mümkün olabilecek her türlü hayat formundan geçtiğini düşündüğü söylenir: bitki, hayvan, insan. Ama Burnet, bu *metempsikoz* doktrininin ancak çok geç bir dönemde muteber olduğunu ve bir fikir karmaşasına dayandığını kesin olarak ifade eder. Orijinal Pisagorcun öğretinin *palinjenez* veya yeniden oluşma olduğunu söyler. Dikkat etmemiz gereken nokta, yeniden oluşma doktrininin *Avrupa kültürümüzün şafağında* ortaya çıkmış olması ve görünüşe göre, bir metempsikoz doktrini olmayışıdır. İnsan, hayatını yeniden yaşar. Peki, ama hangi anlamda *yeniden*?

Aristo'nun öğrencisi olan Eudemus'un, derslerinden birinde, Pisagor'un öğretisine inanmak gerekirse onun, yani Eudemus'un onlara şu anda olduğu gibi tekrar ders verecek olduğunu söylemiş olduğu bildirilmiştir. "Siz yine burada oturuyor olacaksınız ve ben yine elimde (profesörlere ait) bu *değnekle* dersimi veriyor olacağım ve her şey tamı tamına aynı olacak."

Bu pasaj birçok farklı yazar tarafından yorumlanmıştır. Bazen, bu dünyanın yıkılmasından sonra her şeyin yeniden aynı olacağı bir yenisinin geleceği şeklinde anlaşılmıştır yani Stoacıların kabul ettikleri gibi.

Böyle bir durumda, tekrarlanma *gelecek bir zamanda* vuku bulacaktır, daha ziyade, bugün yemiş olduğum yemeğin benzerini yarın yine yiyecek olmam ve bu sürecin tekrarlanması şeklinde.

Aşağıdaki pasajdaki alıntı ise Simplicius'un Aristo Fiziği üzerine yazdığı yorumlarda bulunmuştur.

"Pisagorcular aynı şeylerin tekrar ve tekrar sayısal olarak geldiklerini söylediler. Burada Eudemus'un, Fizik üstüne üçüncü kitabında yer alan şu sözlerine dikkat çekmek yersiz kaçmayacaktır: 'Bazılarının dediği ve bazılarının da inkar ettiği üzere aynı *zamanın* tekrar gelip gelmeyeceği sorgulamaya açıktır'."

Evren'in muazzam döngüsünün tekrarlanması aynı şeylerin, aynı kişilerin, aynı olayların tekrar geleceği anlaşılabilir. Ama *aynı zamanın* "tekrar" olabileceğini düşünebilir miyiz?

Zamanı, geçen-zaman dışında ancak dördüncü boyut fikrini kavrarsak düşünebiliriz. Bir şeyin *tekrar* vuku bulacağını düşünürken onun *aynı* şekilde vuku bulacağını ama bunun normalde *başka* bir *zamanda* olacağını düşünürüz. Bütün tarihin tekrar meydana geleceğini düşünürken, onun gelecekte bir zamanda olacağını düşünürüz. "*Tekrar*" düşünmekten kendimizi alamayız.

Görüngüsel sunumlar ve önce-şimdi-sonrının sıralanışı üzerine şekillenmiş olan düşünme biçimimiz apokatastasis doktrinini evrenin şimdiye kadar hiç var olmamış uzak bir zamanda ve uzaklıkta bir çağındaki bir tekrarlanması olarak almaktan kaçamaz. Tekrarlanışı düşünerek bu *tekrar* sözünden nasıl kaçabiliriz? Tekrarlanış nasıl *aynı zamanda* olabilir? Nasıl "o oldu ve *tekrar* olacak" demekten nasıl kaçabiliriz?

Dördüncü boyutun geçerliliği kavranabilirse, bütün tarihin canlanacağını zaten söylemiştim. Bu boyutta her şey *oldu* veya *olacak* değildir de *oluyordur*. Her an *oluyordur*. Her an *canlıdır*. Zamanda uzanmış olan dünya *oluyordur*. Dünyanın yaratılışı Zamanda *oluyordur*. Her şey, *şimdiki andır*.

Bizler başka bir ana geçer geçmez bir önceki an ebediyen yok olmuş görünür. Ama o ana tekrar girebilecek olsaydık onun içinde yaşırdık, onun şuurunda olurduk. Onunla ilgili deneyimimiz "tekrar"lanırdı. Ama o anın kendisi "tekrar" olmazdı, aynı *zaman* olurdu. Ramsay'in görmüş olduğu gibi, *tekrarlanma daimalıkta* olmaz mıydı?

Eudemus'un pasajına geri dönecek olursak: Mesele, yalnızca aynı şeylerin tekrar ve tekrar gelmelerinde değil de aynı *zamanın* gelip gelmediğidir. Yazar, aynı *türden* şeylerin yine ve yine

tekrar geldiğinin açık olduğunu söyler. Kışın yazı takip ettiğini ve yazın kışı takip ettiğini gözlemler. Güneşin hareketleri, gündönümü ve gece gündüz eşitliği fenomenini ortaya çıkarırlar.

Bu, geçen-zaman içindeki birbirini izleyen tekrardır. Ama Pisagorcular başka tür bir tekrarın varlığını benimserler. *Aynı zamanın* tekrar deneyimlendiği başka tür bir "yeniden" vardır. "Aynı şeylerin *sayısal* olarak yeniden meydana geldiği Pisagorcu nosyonlara inanacak olursak... Bu durumda siz yine burada oturuyor olacaksınız ve ben yine elimde (profesörlere ait) bu *değnek*le dersimi veriyor olacağım ve her şey tamı tamına aynı olacak." A. E. Taylor bu pasajı şöyle yorumlar: "Bu sanki bütün olaylar tekrarlanıyor gibidir, onların meydana geldiği anlar da tekrarlanmak ve sayısal olarak aynı an sonsuzca tekrarlanmak zorundadır" (A. E. Taylor, *Commentary on Plato's Timaeus*. S. 176 [dip notu]. Oxford University Press, 1928). Şunu eklemeliyim ki bu, onunla ilgili deneyimimiz bakımından tekrarlanmaktadır.

Bu son şekildeki tekrarlanmaya aynı anın tekrarlanmasına Ouspensky, *ebediyette tekrar* der. An yok edilemezdir, daima var olur ve bu anlamda, daima ebedidir. Eudemus'un pasajı ile ilgili yorumunda şöyle der: "Eudemus'un, şeylerin doğal düzenindeki tekrarlanma ve varoluş sayılarında tekrarlanma dediği bu iki tür tekrarlanış, zamanda tekrar ve ebediyette tekrardır. Bundan, Pisagorcuların bu iki fikir arasında bir ayırım yaptıkları ortaya çıkar ki bunu modern Budistler birbirine karıştırmıştır ve Nietzsche tarafından da ayırt edilememiştir" ("Eternal Recurrence" bahsi, *The New Model of the Universe*, s. 469). Aynı andaki varoluşların sayısı, hayatın zamanın o anındaki tekrarıdır. Anın kendisi daima vardır ve ona ait olan ne varsa bütün düşünceler, duygular, söylenmiş sözler, eylemler, algılar tekrar deneyimlenir, tekrar yaşanır, yani o ana tekrar girilmiştir.

Tekrar Stoacı bakış açısına dönersek; bu, tekrarlanmanın en basit bakış açılarından biridir, diyebiliriz. Onların *Magnus Annus* veya Büyük Yılı dünyanın başlangıcından sonuna kadar olan tamamlanmış dönem süresi $365 \times 18.000 = 6.570.000$ yıl olarak hesap ediliyordu. Ancak kadim çağlarda Büyük Yıl'la ilgili başka hesaplamalar da vardı.

Tekrarlanma ile ilgili Stoacı bakış açısı, dünyanın büyük bir skalada tekrarlanmayla sınırlı olduğu için, bu görüşe göre tarihin bütün seyri, zamandaki her devir ile kendini *bir daha* tekrarlıyordu ki böylece her kişi, şey ve olay her devir ile bir kez tekrarlanmış oluyordu. Zamandaki büyük bir geçiş süresi ve büyük değişimlerin olduğu bir dönemden sonra, Kolomb yeniden Amerika'yı keşfediyor, Napolyon yine doğuya doğru yürüyor, Belçika yine işgal ediliyordu. Döngünün her bir devriyle aynı şeyler tekrar söyleniyor, aynı şeyler tekrar yapılıyordu. Her şey yeniden ortaya çıkması gereken mevsimde, Dünya zamanında tekrar ortaya çıkıyordu. Stoacıların aktüel bir dördüncü boyut olarak zamanla ilgili berrak bir fikirleri yoktu. Dünyanın anda var olan haliyle onlar için tek varoluş şekli olduğunu düşünüyorum.

Geleceğin tüm etkileri, mevcut anda *maddenin* içinde var olan gerilimlerde yatar. İnsanın *dünya tarihinin döngüsünden daha sıklıkla* tekrarlanmış olabileceği fikri bu sebepten dolayı onlar için kavranabilir değildi. İnsan -Stoacı tekrarlanmanın bakış açısından- Dünya Zamanının, evrenin döngüsel tekrarının muazzam süreçleri tarafından var edilmiş ve yok edilmiş bir yaratığından başka bir şey değildi.

İnsanın "zamanı" dünya zamanının bir işlevi bakış açımızdan bakıldığında, tüm Zamanın çok çok küçük bir parçasıydı.

Bu görüşle birlikte, sonsuzluğun kabusu benzer algısı imajinasyonu felç eder. Medusa ortaya çıkar. İnsan, yani küçücük olan ölçülemez büyüklük tarafından ezilir. Bütün Evren'inkiyle karşılaştırıldığında insanın hayatı nedir ki?

İnsanın hayatı, bütün dünyanın hayatının küçücük bir parçasından başka bir şey değilse, o bütün evrenin döngüsünün içine, ortaya çıkışı ve ortadan kayboluşu Evren'e ait devasa kozmik süreçlere bağlı olacak şekilde yerleştirilmişse, bu durumda kaderinde herhangi bir şeyi değiştirebilmek için insanın ne gibi bir şansı vardır ki?

.

Plato'nun verir gibi görüldüğü bir ipucu, bizleri bu yanlış kavramın elinden kurtarır. İnsanın hayatı, dünyanın hayatı ile *orantılı* değildir. Zaman kavramının düz bir çizgi halinde sonsuzca sürüp gitmesi fikrinin yanlış düşünce (ve duygu) formları üretmesi gibi, insanın hayatını tüm dünyanın hayatı ile karşılaştırmak da aynı etkiyi yapar.

Zamandaki her şey bir çemberin etrafında döner ama insanın zamanı, dünyanın zamanı değildir. *İnsanın zamanı, onun kendi zamanıdır* ve onun tekrarlanması, onun zamanı ve eonnundaki kendi çemberi anlamındadır.

Dünyanın eonu ve insanın eonu, zamanda ortaya çıkmaları açısından bir ilişkileri olmasına rağmen ayrı ve uzaktırlar ve insan, kendi *periyodunu* dünyanın eonunun periyodunun ortaya çıkışından bağımsız olarak tekrarlar.

Daha yüksek boyutlu bir DÜNYA olmaksızın Zaman'ın kendisi olmaksızın bunun olanaksız olacağı açıktır. Mevcut an bütün varoluşu içeriyorsa, bu mevcut an tüm yaratılış tarafından eşit olarak paylaşıyor olmalıdır. Bundan başka bir şey olamaz, başka bir "yer" olamaz. Farklı skalalar, farklı periyotlar, farklı dördüncü boyutları kavramak olanaksız olacaktır; ve tekrarlanma gibi bir şey varsa, Stoacı görüş tek olanaklı olan olacaktır.

Plato'nun insanoğlunun yaratılışı ile ilgili olarak *Timaeus* diyalogunda yaptığı bir tanımlama, her canın ebediyetle bağlantılı olduğunu ama zamanda ekilmiş olduğunu belirtir. Plato aşağıdaki benzetmeyi kullanır: "Yaradan, canların yapılacağı

maddeyi karıştırdığında, bütün hamuru yoğurduktan sonra onu yıldızlarla eşit sayıda canlara böldü ve her bir ayrı can için ayrı bir yıldız atadı. Onları bu şekilde, atlı arabalardaki gibi, onların üstüne yerleştirdikten sonra evreni önlerinde sergiledi... Onlar, her biri için atanmış olan *zaman aracında* ekileceklerdi."

Canlar evrenin kendi canının modeline göre oluşturulmuşlardır ama bedenlere ekildikleri ve zamanda ortaya çıktıkları için, duyular yoluyla gelen izlenimler onlarda düzensizliklere yol açmıştır. "Dıştan gelen duyular üstlerine çullandığında ve canın bütün hacmini peşlerinden sürüklediklerinde" insanın içsel yapısı bozulur ve beden, ruh ve zihin arasında mevcut orantılara ve uyuma müdahale edilmiş olur. Bu, anlaşılabiliridir.

Şimdi, insan bunu yeniden düzenleyebilirse dengelenirdi, yani doğru orantılara veya dürüstlüğe sahip olurdu. "Bunu becerebilseler, hayatları dürüst olurdu... Ona verilmiş zamanı iyi bir şekilde yaşar, ona ait yıldızdaki yuvasına döner ve onunla orada mutluluk, uyum içinde yaşardı."

Aksi takdirde, zamanda ardı ardına geçirilen her hayat; bireyi düşüşe doğru götürmeye eğilimlidir. Canın daha önce, kendi "yıldız"ı ile bağlantıda olduğunda kazandığı ve "zamanın aracı"na konulmuş olan bilgi, bedende unutulmuştur.

Ancak ona tekrar ulaşmak mümkündür. "İnsanın canı ölümsüzdür ve bir *zaman* gelir sona erer ve buna ölüm denir ve başka bir *zaman* ise yeniden doğar ama asla tahrip edilmez... Ölümsüz olan ve birçok kez doğan, ve var olan her şeyi görmüş olan can, bütün bunlar hakkında bilgi sahibidir... Bir insan gayretliyse ve zayıf düşmezse," (canının efendisi olarak) bütün bilgiye ulaşabilir. Bunu nasıl yapacağı ona öğretilmelidir; ancak başka bir açıdan ise "öğreti yoktur, sadece hatırlama vardır", yani duyuların aşırı etkisinden kurtulan can zaten içinde olan bilgiyi hatırlayabilir.

Şimdi Plato'nun tekrarlanma hakkında verir görüldüğü ipuçlarına bakalım. Şeyler hakkında doğru bir görüş elde edebilmek için nispetsizliği anlamının gerekliliği üzerinde ısrarla durduğundan bahsetmiştim (*Kanunlar*, 7.819). Dinleyicilerini, varoluşun farklı bir anlayışına uyandırmak için yaptığı girişimlerin arkasında neyin olduğundan bahsederken şöyle der: "[Onları] ya ikna etmek ... ya da, tekrar var olduklarında ve benzer tartışmalarla karşılaştıklarında onlara yardım edecek bir şey elde edene dek, denemedik hiçbir şey bırakmayacağım." Konuştuğu kişi ise alaylı bir şekilde şöyle der: "Zamanınız kısaymış gibi görünüyor." Cevap: "Hayır, zaman; bütün zamanla karşılaştırıldığında sadece bir hiçtir." Plato, bireye ait farklı bir tekrarlanma döngüsü olduğunu düşünüyor gibidir dünya sürecinden bağımsız ve karşılaştırılmaz bir tekrarlanma (bkz. *Devlet*, 6.498D).

"*Bütün zaman*"la kastedilen nedir? Şahsen, tüm evrenin tekrarlanma sürecinin bütün *zaman olduğunu* düşünüyorum içinde bütün diğer periyotları

barındıran belli bir periyot, içinde daha küçük çarklar olan büyük bir çark gibi. *Timaeus* yorumunda Proclus, "Bütün canların... daha büyük veya küçük, farklı periyotları vardır," der. Dünyanın canı ve insanın canı farklı periyotlara sahiptir (*periyot* ve *can*, dikkat edelim ki birbirleriyle çok yakın ilişkilendirilen fikirlerdir). Bütün bu daha küçük ve büyük periyotların üzerinde ve ötesinde onların hepsini kapsayan büyük bir periyot vardır. "Bütün zaman evrenin tek periyodunda var olur... *apokatastasis* bazıları daha kısa bazıları daha uzun olan farklı canlar için farklıdır." *Evren'in apokatastasisi* "kendi ölçüsü olarak zamanın bütün uzantısına ve bütün evrimine sahiptir, 'tekrar' ve 'tekrar' dışında da ondan daha büyüğü yoktur."

Can, ister insanın ister evrenin canı olsun, böylece kendi döngüsüne ait zamanın periyodu ile bağlantılıdır. "Yalnızca evrenin canı bütün zaman yoluyla enerji sağlar ama bu bütünün

parçalarından birinde olan diğer canlar, apokatastasislerinin tayin edilmesine uygun olarak davranırlar" yani evrenin tekrarlanma çarkının içinde, kendi devir periyoduna sahip daha küçük ve daha küçük çarklar vardır. Bu, Hezekiel'in vizyonundaki gibidir.

Şimdi, bir insanın hayatı kendini Zamanın belli bir bölümünde tekrar ve tekrar tekrarlıyorsa, bu Zaman bölümü *her zaman var olmak zorundadır*. Sezar'ın hayatı kendini tekrarlayabiliyorsa, bu kendini tekrarlayış, kendini tekrarladığı "tarih" bölümü *daima var olmak zorundadır*.

Bu görüş için en azından dört boyutlu bir dünyanın gerekli olduğu açıktır. Sadece dünyanın mevcut anı varoluşa sahipse, her bireysel zaman döngüsünün bağımsız olarak tekrarı imkansız olurdu.

Bu durumda, bireysel hayatın tekrarlanması sadece tüm dünyanın geçen zamanda tekrarlanmasına ait bir şey olurdu.

Ama Plato, "bütün zaman" ile karşılaştırıldığında çok kısa bir periyotta dinleyicilerinin aynı söylemlerle karşılaşacaklarını ima eder görünmektedir. Tarihsel dünya Zaman'ın boyutunda uzanıyorsa, bu durumda, ait olduğu Zaman bölümüne yerleşmiş olarak her şey oradadır ve şimdi olarak deneyimlediğimiz mevcut anımız ise sonsuz sayıda mevcut ve sayısal olarak aynı olan anlardan sadece bir tanesidir.

Her bir bireyin hayatının kendini tarihsel zamanın ona ait bölümünde, bütün zamanın döngüsü içindekine göre daha sıklıkla nasıl tekrarladığını ancak bu yolla anlayabiliriz.

Hakikati ararsa insanın büyük ödüller alabileceğinden bahsettiği başka bir yerde de Plato aynı fikir üzerinde durur görünmektedir.

"Böyle büyük ödüller" der "kısa bir zamanda elde edilemez ve insanın hayatı çok kısadır. Büyük olan herhangi bir şey nasıl olur da zamanın küçük bir yerine sığıştırılabilir? Çocukluk ve yaşlılık arasında geçen zaman, bütün zamanla kıyaslandığında

çok kısadır. Hiçbir şeydir demek daha iyidir" (*Devlet*, 10.608). İnsanın hayatının tek bir devrinde "bireysellik"e ulaşmak için yeterli vakti olmadığını ima eder görünmektedir. İnsan, yapılması gerekene dair yalnızca bir göz atıştan başka hiçbir şey alamayabilir. Ölüm her şeyi sona erdirecekse, bunun ne faydası olabilir ki?

Bu malzemeyi aldığımız döneme ait bu düşüncenin, insanın kendini ölümden sonraki herhangi bir halde mükemmelleştireceği veya mükemmel olacağı gibi bir fikirle henüz zayıflatılmamış olduğu hatırlanmalıdır. Kendimizi "mükemmel" hale getirmemiz *hayattayken* olmalıdır. "Bu hayat"ı doğum ile ölüm arasında tek bir yolculukla sınırlarsak yeterli zaman kalmaz. İnsanlar sırf şeylerin bu görünüşünden dolayı, denemekten vazgeçiyorlar. Hayatı bir çember halinde büküyorlar ve bütün işi "buradan sonrası"na bırakıyorlar.

"Son"un ötesinde *başlangıcın* yattığını kavrayamıyoruz. Doğal anlayış bunu kavrayamaz. O ancak sonun ötesinde ya hiçbir şeyin olmadığını ya da tamamen yeni bir şeyin olduğunu kavrayabilir.

Hayatımızın ötesinde, hayatımızla karşılaşırız. Herhangi başka bir yöne dönemeyiz!

.

Plato'nun tekrarlanma hakkında, yalnızca ebedi tekrarın kavranılması mümkün olmayan bir süreci olarak değil de olası bir gelişimin ışığı altında düşündüğü açıktır. Hayatın döngüsünün değişim olmadan sonsuza kadar dönüp durmasının gereği yoktur. Proclus'un da zamana bir mükemmelleştirme eylemi olarak baktığını gördük. Yaşayan her şey kendi bireysel *apokatastasis* sürecine sahipti ve kendi olası mükemmeliyetine doğru yol almaktaydı.

Peki, aynı zaman tekrarlansa ve kişi, aynı ana tekrar girip o ana ait eski bir deneyimin bir şeyini değiştirse *zaman aynı zaman*

olduğu için kişi, o ana ait eski deneyimde yapılmış olanı değiştirmiş olmaz mı? Bunun ne anlama geldiğini bir an için bile anlamak son derece zordur. Belki bir imaj yardımcı olabilir. Ancak, bu imajın tatmin edici olduğunu düşünmüyorum; işin açıklaması en zor kısmının *aynı zaman*'la ne kastedildiğinin anlaşılması olduğunu düşünüyorum. Hayatı sabit bir daire olarak alırsak, tek başına bu şekil, o hayattaki gelişme olanaklarını temsil etmeyecektir. Yalnızca, hayatın mütemadiyen dairesel olarak dönmesini temsil edecektir. Ama bir insanın hayatında kendisinden bir iz, biriken bir iz bırakmaya başladığını varsayarsak böyle bir ilavenin dairesel sürecin üstünde nasıl bir etkisi olacaktır? Kadim düşüncede, zamanın bazen bir *sarmal* imajı ile ilişkilendirildiğini görüyoruz. Örneğin, çağımızın başlangıcında Hristiyanlık ile çok yakından rekabette olan Mitra dininde *Sınırsız Zaman* ilahlaştırılmıştı. Bu ilahın mevcut resimlerinde sarmal, bedene sarılmış bir yılan şeklinde görünmektedir. Tekrarlanma, Mitraizm'in gizli bir öğretisi miydi? Proclus, bu insanlara şöyle gönderme yapar; onlar, "Zamanı ebedi, sınırsız, genç ve yaşlı ve sarmal formunda bir ilah olarak kutlayanlardır. Bunun yanı sıra özü de ebediyette olacak şekilde orada daima aynı kalan ve sonsuz güce sahip olan bir ilahtır. Aksi takdirde nasıl görünen zamanın sonsuzluğunu anlayabilir; bütün şeyleri dairesel olarak eski durumuna getirip onları yenileştirir; ayrıca, ondan geçerken yaşlanmış olanları düzgün ölçülerine geri getirebilir ve aynı zamanda her iki şeyi birden, bir daire şeklinde dönmüş ve düz bir çizgi halinde hareket etmiş olanı birlikte kavrayabilirdi ki? Çünkü bir sarmal, bu tür bir şeydir." (Proclus, *Timaeus*, s. 207). Şimdi, bir zaman sarmalının, temsil edilebilmek için üç boyuta ihtiyacı olduğu açıktır. Bir çember ise yalnızca iki boyut gerektirir. Zamanı düz bir çizgi olarak düşünecek olursak, mekanın üç boyutunun üstüne bir boyut daha ekleriz. Ama zamandaki bütün hayatları bükülmüş ve kendilerine geri dönen bir şekilde düşünürsek mekanın üç boyutu üstüne ve ötesine iki boyut daha eklememiz gerekir. Ve bu zaman çemberinin

yerine bir sarmal şekli koyacaksak, mekanın üç boyutunun üstüne ve ötesine üç “zaman” boyutu eklememiz lazımdır.

“Zamanın üç boyutu, mekanın üç boyutunun devamı olarak ele alınabilir, yani mekanın dördüncü, beşinci ve altıncı boyutları olarak. Altı boyutlu bir mekan ise hiç şüphesiz ki bir ‘Öklid sürekliliği’dir ama bunun oranları ve formları, bizim için bütünüyle anlaşılmazdır. Bir bedenın altı boyutlu formu bizim için kavranılamazdır ve duyularımızla algılayabilecek durumda olsaydık onu hiç şüphesiz üç boyutlu olarak görür ve hissederdik. Üç boyutluluk, duyularımızın işleyiş biçimidir. Zaman ise duyularımızın sınırındır. Altı boyutlu mekan ise dünyanın olduğu haliyle, realitedir” Ouspensky, (*New Model of the Universe*, s. 426).

Altı boyutlu realiteyi, dünyanın gerçek halini, “Bizler ancak duyularımızın arasındaki yarıktan algılıyor, hissediyor ve görüyoruz; ve onu üç boyutlu mekan olarak ayırt ediyor ve ona Öklid değerleri yüklüyoruz. Her altı boyutlu beden ise bizim için üç boyutlu, *zamanda var olan*, bir beden haline geliyor; böylece, beşinci ve altıncı boyutların değerleri bizim için algılanamaz kalıyor.”

Ouspensky’e göre zamanın üç boyutu her ana girmektedir. Üzerinde geçmiş, şimdi ve geleceğin uzandığı düz bir çizgiyi göz önüne getirecek olursak bu çizgi, dördüncü boyutun çizgisidir. Bu çizgiye dik açılı olarak beşinci boyut vardır ve her anın aralıksız varoluşu, bu boyut tarafından oluşturulur. Yalnızca bir çember olarak ele alınan hayat, sanki bu iki boyutun şekillendirdiği *yüzeydedir*. Ama bu yüzeye girildiğinde, onunla dik açılı olarak “zaman”ın üçüncü boyutu vardır.

Hayatın çemberi artık bir sarmala döndürülebilir. “Beşinci boyut çemberin hareketidir; tekrarlanış, tekrarlanma. Altıncı boyut ise çemberden çıkış yoludur. Dairenin bir ucunun yüzeyden yukarı kalktığını hayal edersek zamanın üçüncü boyutunu veya

mekanın altıncı boyutunu göz önüne getirebiliriz. Zamanın çizgisi bir sarmal haline gelir.”

Ouspensky, sarmal şeklinin “zamanın sarmalına göre yalnızca çok zayıf bir benzetme” olduğunu söylüyor. “Bu onun sadece olası bir geometrik temsildir. Gerçek zaman sarmalı ise bildiğimiz herhangi bir çizgiye benzemez çünkü her taraftan dallara ayrılır. Ve her an birçok olasılık barındırdığına göre, her noktada birçok dal olabilir... Üç boyutlu bir zaman şekli bize, zamanın her anından çıkan yarıçaplardan oluşan karmaşık bir yapı formunda görünecektir ...”

Bütün bu yarıçaplar hep birlikte zamanın üç boyutlu sürekliliğini oluştururlar. Bu *her olasılığı* temsil eder. Deneyimleyebilirsek, izini sürebilsek, bu yarıçaplardan her birinin şuurunda olsak “her olasılık”ı fark ederdik.

Ama bizler bir defada yalnızca tek bir olasılığı fark ediyoruz ve hayatlarımızın zamanda oluşturduğu çizgi “bir olasılığın gerçekleştiği çizgi” oluyor.

“Zamanın tek bir çizgisinde yaşıyor ve düşünüyor ve var oluyoruz. Ama zamanın ikinci ve üçüncü boyutları, yani bu çizginin uzandığı yüzey ve bu yüzeyin içine dahil olduğu katı ise her an hayatlarımıza ve şuurumuza giriyor...”

Bazen rüyalarımızda ana ait olasılıklardan kısa bir şey yakalayabiliriz, mevcut olan ama bizim bu kez peşinden gitmediğimiz yarıçapların diğer dallarının yönleri.

Bütün bu yarıçaplar veya her anda dallara ayrılan olasılık çizgileri, Ouspensky’nin *zaman katısı* diye adlandırdığı üç boyutlu bir sürekliliği oluştururlar.

.

Tekrarlanmada, Ouspensky’nin “mutlak tekrarlanmanın tipleri” dediği insanlarca daha önce izlenmiş olan aynı zaman çizgisi izlenecektir. Bu vakalardaki hayat her zaman aynıdır.

Ancak her tekrarda daha kolay, daha kesin hale gelir. Hayata yeni olaylar girmez. Başka olasılıklar fark edilmez.

Hayatların aynı olması bu insanlarda belli bir kesinlik ve kaçınılmazlık yaratır. Onlar, "huzursuz ve bir şey arayan insanlara karşı bir tür alaycı küçümseme" beslerler.

Hayatlarının istikrarı, tekrarlanmalarının değişmez niteliği üzerine temellenir. Her zaman aynı şeyleri tekrar ve tekrar yaparlar ve yapmak zorundadırlar. Hep aynı şeyleri düşünürler, aynı şeyleri söylerler.

Birdenbire üne ve başarıya kavuşan kişiler de, Ouspensky'nin görüşüne göre, mutlak tekrarlanma insanlarındandır. Başarı ve ünlerini çok çalışmaları, zekice kararları, basit yiyecekler vb. ile açıklamaya kalkışmalarına rağmen asıl neden, aynı hayat çizgisini birbiri arkasına takip etmiş olmaları ve her defasında başarı kazanmanın daha kolaylaşmış olmasıdır. Sezgi, iş içgüdü, uygulama, bilgeliğe vb. atfettikleri şey ise aslında bilinçsiz hatıradır.

Ouspensky tekrarlanmanın iki ayrı tipinden veya formundan daha bahseder, *yükselen ve alçalan tekrarlanma*. İnsanlık dünyasını üç gruba ayrılmış olarak etmektedir. Birinci grup, mutlak tekrarlanma grubudur ve hayatları "daima" aynı olan insanlardan oluşur. İkinci grup, hayatları tekrarlanmada aşağı doğru inenlerden meydana gelir. "Her yeni hayatla gitgide daha kolaylıkla 'düşerler', gitgide daha az direnç gösterirler. Onların yaşam gücü yavaş yavaş zayıflar..."

Her tekrarlanmada aşağı inen hayatlar, durdurulamazlar. Biriktirilmiş geçmiş, tüm eğilimi ile onları aşağı doğru bastırır. Birileri onlara yardım etmeyi denerse, yardım elinin ulaşamayacağı bir yere kayarlar.

Üçüncü grup ise hayatları yükselen insanlardan oluşur. Onlar hayattaki başarıları tarafından engellenmemiş insanlardır. Çoğunlukla düşen tipi karakterize eden şu tekrar tekrar yapılan

hatalar veya artan zayıflıklar veya şiddet tarafından da engellenmezler. Yükselen bir hayat *içsel değişimi* ifade eder. Böyle bir değişim için gerekli bir kapasite yoksa hayat değişmez. İnsanlar hayata o kadar sabitlenmiş olurlar; çıkarlarına, acılarına, ilgilerine, korkularına, ünlerine, pozisyonlarına, prestijlerine vb. o kadar bağlı olurlar ki içsel değişim için hiçbir olanak yoktur.

.

Ouspensky bizlere, tekrarlanmada değişim hakkında düşünmeyi destekleyecek iki imaj verir sarmal ve sarmalın her noktasından dallanan çizgiler. Bu dallardan veya çizgilerden bazıları hayatın kendisi ile aynı seviyede, bazıları hayatın ötesine yükselecek ve bazıları da aşağı düşecek şekilde olmalıdır. Hayat kötüye doğru bir değişim gösterirse, aşağı inen dalları takip edecek ve böylece alçalan sarmal oluşturacak veya *tam tersi* olacaktır. Kendi seviyesindeki dalları takip ederse aynı nitelikte kalacak ama varyasyonları olacaktır. Hayatın her anında bu dallar ortaya çıkarlar ve şahsen, hayatı tek bir noktaya sabitlenmiş bir şey değil de kendisinden sonuç belirleyici tek bir yönün ortaya çıkacağı, aynı anda farklı birçok yönü takip eder bir şekilde kavramamız gerektiğini düşünüyorum.

Sonuç olarak, hayat ya gelişecek ya da bozulacaktır. Ouspensky, alçalan sarmalı izleyen canların mutlak olarak yok olacağından bahseder. Tabi ki bunun böyle olup olmadığını bilmek olanaksızdır. Bunun nasıl olup da mümkün olabileceğini bilemiyorum çünkü önünde sonunda her şey kendi dönüm noktasına varmalıdır ve bu yüzden de, alçalan bir hayatın bir çeşit en alt noktaya ulaşacağı ve bir kez daha yükselen bir sarmala gireceğini düşünmek olanaklı görünmektedir... Çok boyutlu bir dünyada herhangi bir şeyin yok olması, hayal edilmesi çok zor bir şey gibi görünüyor bana.

Bu bölümde ifade edilmiş olan zaman ve tekrarlanma üzerine görüşler bizlere, kendi periyodumuza ait olduğumuzu gös-

termektedir. Her birey kendi periyoduna, kendi deneyim “yeri” olan Zamanın bu bölümüne aittir. Kişi, zamanda uzanmış yaşıyan insanlığın tüm yapısının bu özel yerinde bulunmaktadır. “Hayatının evi olan” kendi bölgesini kat eder ve yeniden kat eder. Hayatında devirler yaparak, kendi yeri olan Zamanın o bölümüne tekrar ve tekrar döner. Deneyim alanı burasıdır ve farkına varmış olsun ya da olmasın, deneyimi için gerekli unsurların hepsi buradadır. Mesele, geri döndüğü ve arkada bırakmış olduğu, yapmış olduğu şeyleri sanki ertesi gün bir odaya girip onu bir önceki gün bıraktığımız gibi bulmuşuz gibi bulduğu bu verilmiş deneyim alanında *nasıl yaşadığıdır*. Ancak biz tekrarlanmanın tam olarak nasıl bir şekil alacağını bilemeyiz. Hayatımla yeniden yüz yüze gelebilirim ve problemlerimle *belli bir formda* yeniden yüz yüze gelebilirim. Yapmış olduğum şeylerin ve henüz yapmamış olduğum şeylerin etkisiyle yüz yüze gelebilirim. Ama bunların ne şekilde olacağını bilemem. Daha yüksek mekânın ışığında, hiçbir şeyden kaçamayacağımı anlayabilirim. Ama yapmadığım bir şey için gerekli *ödemenin* neden oluştuğunu veya hayatımın Zaman’daki bir noktasındaki eylemin başka bir bölüm üzerinde gerek “geçmiş” ve gerekse “gelecek”te ne gibi bir etkisi olacağını bilemem.

.

Ötealemlle ilgili, görünüşte uzlaşmaz iki öğreti tarihsel olarak bizlere ulaşmıştır dünyadaki hayatın bir şekilde tekrarlandığı bir form ve bir “öte” yani ruhlar alemi, başka bir dünya, cennet ve cehennemin dünyası olduğu fikri. Bu her iki öğretilde de yargılama fikri mevcuttur.

Hayatın tekrarlandığı fikrinin vurgulandığı Budist öğretilde, tekrarlanma şekli kişinin dünyadaki bir önceki yaşamında iyi mi yoksa kötü biri mi olarak yaşadığına bağlıdır. Ama bu öğretilde ayrıca bu hayatta sahip olduğumuz tüm hırslı arzuların üstesinden gelinerek kazanılan bir “öte” fikri de vardır. Hristiyanlık öğ-

retisinde “yeniden oluşma” (*palinjenez*) fikri ile ilgili sadece bir ipucu bulunur ve vurgu, öte taraf üzerine görünmektedir. Hiçbir şeye sahip olmayan adam, Lazarus cennete gider. “Zenginler” ise işkence yerine giderler. İsa zayıfların, yani onları engelleyen şeylere tutunanların cehenneme atılacağından bahseder.

Swedenborg, insanın ölünce bir ruh haline geldiğini ve ilk bakışta kendini tam tamına buna benzeyen bir dünyada bulduğunu ve bu dünya, eskisine bu kadar çok benzediği içindir ki kendisinin öldüğüne inanmadığını ısrarla söyler. Derken o insan, anlayış seviyesine göre yavaş yavaş onun için “geçerli seviye” yönüne doğru çekilir ve böylece ya cennete ya da cehenneme doğru yol alır. Bir kişi ölürken canı hastaysa ve hastalığını tedavi etmek için hiçbir şey yapmaya çalışmadıysa, öldükten sonra da canı hasta kalır ve içsel halinin öte dünyadaki nesnel ifadesi olan seviyesine çekilir.

Görünüşte birbirinin aksi olan bu her iki öğretinin, hakikatin farklı taraflarını ifade etmeleri mümkün olabilir mi? Dünyadaki hayatın tekrarlanması, hakikatin bir yönü iken insanın ruhunun dünyadan ayrı bir yerde bulunması fikri ise diğer bir yönü olamaz mı? “Varoluşumuz” kavrayabildiğimizden çok daha geniş ve büyük bir varoluş olabilir. *Varoluşu*, görünen dünyadaki zamanın mevcut anına hapsetmek zorunda mıyız? Dördüncü boyut, daha yüksek mekan fikri; varoluşla ilgili görüşümüzü değiştirmektedir. Duyularımız bizleri yalnızca bir varoluşa, hem de çok kısa bir varoluşa sahip olduğumuza inandırır da birden çok varoluşa sahip olabiliriz. Şimdiye kadar yapmış olduğumuz her şey belli bir ruhsal varoluşa, belli bir ruhsal genel toplamda toplanabilir ve şimdi yapmakta olduğumuz, tek varoluşumuz olarak kabul ettiğimiz şey ise belki de bu ruhsal varoluşun genel toplamını etkilemekte veya ondan etkilenmektedir. Bu durumda, hayatın tekrarı fikri; ölümü izleyen ruhsal bir hal fikriyle çelişmeyecektir. Hepsi, tek bir sistem içinde, mantıksal zihinlerimizin ötesinde ve hiçbir görsel imajla tanımlanamayacak şekilde birbirine kenetlenmiştir.

Tek bir hayatın kaderimizi belirlediği görüşünü kabullenmek zordur. Tam da biraz içgörü sahibi olur gibiyken hayatlarımızın sonuna yaklaşıyoruz. Geçen-zaman illüzyonu bizlere, geçmişti değiştiremeyeceğimizi ve şimdi herhangi bir şeyi denemeye kalkışmaya da değmeyeceğini düşündürüyor. Hayatı nasıl yaşamamız gerektiği veya gerçekten ne yapmamız gerektiğinin bize asla öğretilmemiş olduğunu belki ancak şimdi fark etmeye başlıyoruz. Muhtemeldir ki eğitimin nasıl yaşayacağımızı bize öğrettiğini düşündük ve aradan geçen uzun bir süreden sonra, şeyleri kendimizin bulması gerektiğini şaşkınlıkla fark etmeye başladık. Derken, artık çok geç kaldık gibi görünebilir. Artık herhangi bir şey için vakit yokmuş gibidir ve bizler düşünmeye çalışmaktan kolaylıkla vazgeçeriz. Hayatın tüm izlenimi, karmaşık bir şeydir. Bir şeye daha yeni *başladığımızı* değil de daha çok, yalnızca bir şeyin sonuna geldiğimizi düşünürüz. Yargılanmaya ve öte dünyaya inanmaktaysak, sonumuzun sürdürmüş olduğumuz bu tek karmakarışık hayata göre belirleneceğine inanmaktaysak bu fikir, ancak omuzlarımızı silkip bu tür fikirlerden uzaklaşmamıza neden olacak kadar yersiz görünür. Hayatın tekrarladığı fikri şüphesiz ki tam da burada *zorunlu olarak* devreye girer. Bu durumda ölüm, *Zamanımızın* sonuna geldiğimiz anlamına gelir. *Hayat bir gündür*. Sadece bu güne sahip olduğumuzu ve yarına sahip olmadığımızı düşünsek, şu anda yapmakta olduğumuz şeyi yapmaya değer bulur muyduk? Bir *geleceğe* sahip olmamız gerektiğini -tüm varlığımızın bir *geleceğe* sahip olmak üzere tasarlandığını- fark edemiyor muyuz? Gelecekle ilgili bir çeşit fikir sahibi olmadıkça hayatı, ancak çok negatif bir şekilde yorumlamak haricinde, nasıl anlayabiliriz ve nasıl yorumlayabiliriz? Peki, gelecek hakkındaki fikrimizi neden sadece birçoğumuzun kabul etmekte zorlandığı bedensiz bir halle sınırlamalıyız? Unutmayınız ki bizler yalnızca bu küçük, görünür anda yaşamamakta; her yöne genişleyen, görünür ve görünmez bir DÜNYA'da yaşamaktayızdır.

İnsanın evrimini ancak tekrarlanma açısından anlayabiliriz. Bizler “eski zamanlarla ilgili hatıralar” taşımıyoruz çünkü iz bırakmıyoruz, çünkü her şeyin bizi oraya buraya götürmesine izin veriyoruz, çünkü an’a ait varlıklarız ve işte bu nedenle, evrimleşmıyoruz. Kendi evrimimizin kendimizin ötesine geçmek olduğunu ve bunun, kendimizle ilgili *hatırlamaya* dayandığını anlamıyoruz bunun ne anlama geldiğini ne kadar da az biliyoruz!

İşte bu nedenle, Ouspensky insanın evrimini *hatırlamaya* bağlar. Her evrimleşen bireyin *hatırladığını* ve bu tür bir hatırlamanın, onu sıradan hafızadan ayıran gizemli bir nitelik ile bağlantısı olduğunu söyler. Ama böyle bir hafıza kendi içinde yeterli değildir. “Evrim, beşinci boyutun çarkından kaçmak ve altıncı boyutun sarmalına girmek anlamına geldiğine göre, hatırlama ancak belli kesin bir yöne doğru aktif bir karakter taşıyorsa önemlidir.” Farklı bir şey için kesin bir özlem yaratmalı ve kesin bir içsel çalışmaya yol açmalıdır yani içsel bir değişime. Ouspensky, insanın evrimini zamanın belli bir bölümünde tamamlayabileceğine inanır ve bu olduğunda insan, Zamanda geri gidebilir ve “tarihsel zaman”ın belli bir noktasında ortaya çıkabilir. Hatırlarsanız; daha yüksek mekan görüşü ile bakıldığında, *yaşayan* geçmişin anlaşılmaktadır. Tarih her noktada canlıdır. Bizim içinse, sadece tarihtir. Hakkındaki yargımız tabi ki devamlı değişmesine rağmen, tarih bize değiştirilemez görünür. Ama o kendi başına canlıdır. DÜNYA’nın parçasıdır, yaşayan Çağın parçasıdır. “Geçmişimizin günahlarını arkamızda bırakamayız. Hiçbir şeyin yok olmadığını unutmamalıyız. Her şey ebedidir. Olmuş olan her şey hala var olmaktadır. Tüm insanlık tarihi ‘suçun tarihidir’, ve bu tarih için gerekli malzeme, sürekli olarak artmaktadır. Geçmişimiz böyle iken ilerleyemeyiz. Geçmiş hala vardır ve sonuçlarını doğurur; ve yeni, daha yeni suçlar yaratarak hala sonuçlarını doğurmaya devam etmektedir... İnsan geri gitmeli, aramalı ve ne kadar geride olurlarsa olsunlar

kötülüğün nedenlerini yok etmelidir. Genel bir evrim ile ilgili ipucu olanakları ancak bu fikirde bulunabilir. İnsanlığın karmasını değiştirme olanakları yalnızca bu fikirde yatar çünkü karmayı değiştirmek demek geçmişini değiştirmek demektir... Bireysel olarak evrimleşen insan için, şimdiki kötülüğün nedenlerinin yattığı geçmişe gidip onlara karşı savaş verme olanağı mevcut olmasaydı *insanlığın evrimini* düşünme olasılığı da var olmazdı" (s. 493-494). Bu; geçmişe gitme ve Zamanın başka bir bölümünde ortaya çıkma, tekrarlanma değildir. Bu reenkarnasyondur; ve bu, Ouspensky'nin öğrettiği tek reenkarnasyondur, yani şu anda var olan insanlar geçmiş tarihin figürlerinin reenkarnasyonları değildir de, bazı insanlar bize göre geçmiş tarih olan, Zaman'ın bizim bölümümüzde var olmuş olan insanların reenkarnasyonları olabilirler.

Şu halimizle bizler ancak tekrarlanmayı bilebiliriz ve *hayatlarımızı değiştirmek için kendimizi değiştirmek zorundayızdır*. İçsel değişim yolunda gösterilecek her çaba, hayat çemberi üstünde bir güç noktası olarak bulunmaktadır ve hem "geçmiş" ve hem de "gelecek" tüm hayatı birden etkilemektedir.

.

Avrupa medeniyetimizin doğuşundan çok önceleri var olan orijinal Orfe-Baküs öğretisi, dünyasal varoluşumuzun tekrarlanması ve varoluş çarkından kaçmak için hayatı deneyimleyerek canı tutsaklığından kurtarmanın gerekli olduğu fikrini içermektedir. Pindar, "üç hayat boyu sınava dayanabilenler" in Kutsanma Adalarına ulaşabileceğini söyler. Plato, üçlü bir tekrarlanmaya gönderme yapar; bedenlenmeden önce cana *hayat örnekleri* gösterildiğinden ve aralarından bir seçim yaptığından bahseder. Proclus, bu hayat seçimine gönderme yaparak canın aynı tür bir hayatı *alışkanlıkla* seçtiğini söyler çünkü can, herhangi bir berrak hatıra ya veya yargıya sahip değildir. Ancak Proclus, can ne tür bir hayat seçmiş olursa olsun bunu ya iyi ya da kötü bir şekilde

yaşayacağını da ilave eder. Whittaker ise Proclus'un en tipik düşüncesinin, evrenin ve her bir canın mükemmelleşmesi için tüm olasılıkların gerçekleşmesi gerektiğinin "ve en iyisi seçilmiş ve bulunmuş olsa bile, tüm olasılıkların tek bir hayatta bütünüyle gerçekleşmesinin mümkün olmadığı" şeklinde olduğunu gözlemler. *Er* mitosunda Plato, hayatın tekrarlanması fikrinin ve canların ölümden sonra gittiği bu dünyanın ötesinde başka bir dünya olduğu fikrinin de aynı öğretide mevcut olduğunu gösterir. Canın seçim hakkı vardır ama alışkanlıklarına göre seçer. ["En tuhaf olan" der, "gösteri kısmıydı; acıklı ve güldürücü ve tuhaf. Çünkü canların seçimi çoğu vakada bir önceki hayattaki deneyimlere dayanıyordu." *Devlet*, 620.] Hafızanın ölçülemez değerine, yani hayatın hatırlanmasına göndermede bulunan Orfik bir fragman vardır. "Saf olmayan ve inisiye olmamış can" *Lethe*'ye gider. Uykuya ve unutmaya gider. Ne olduğunu (tıpkı, gece uykusunun küçük ölümünde genellikle kendimizi kaybeden bizler gibi) hatırlayamaz. Orfik ritüelde can şöyle der: "Çabucak Hafıza Gölü'nün soğuk suyundan ver ki içeyim." Bireysel kimlik bu durumda yenilenir: can kendini tanır ve hatırlar.

Tekrarlanma doktrini, ölüm anının doğum anı olduğunu söyler. Zamanda duran hayata tekrar girilir ve bizim için tercih, *bu hayattadır*. Yalnızca hatırlayarak seçim yapabiliriz. Hayat, doğru seçim ve doğru hatırlama yoluyla, -ve şunu da eklemek gerekir ki- doğru bilgi ve doğru fikirler yoluyla yükselebilir. Böyle bir hafıza er geç hayatların hatırlanması olarak da genişletilebilir. Evrimleşen insan *hatırlar*.

9. BÖLÜM

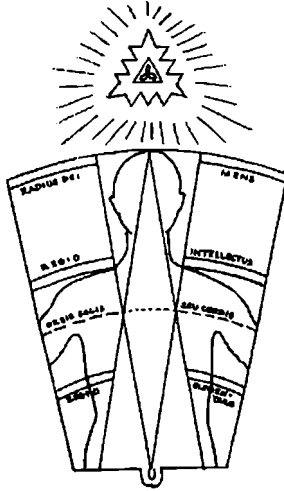
İNSANDAKİ İKİ PSİKOLOJİK SİSTEM

ZAMAN hakkında vb. DÜŞÜNMEK için sıradan nosyonlarımızla her noktada çatışan fikirler şarttır. Aslında bizler tersten düşünmekteyiz. Bu ne demektir ve bizler nasıl bir zeminde hareket ediyoruz?

Özdenliğimize dair en gerçek hissin, zaman hissinin değiştiği bir şuur formu ile bağlantılı olduğunu gördük. Ayrıca bu şuur formundayken, evren “beynimizin içinde”ymiş gibi de görünür. Olağan şuur (ki bu özdenliği ile ilgili, insanın içindeki hayatla ilgili gerçek bir his vermez) şeyleri tersine çevirir. Dünya dışımızdadır ve varoluş hissimiz, değişen zevk ve acı duygularından gelir, onlarla olan temasımızdan kaynaklanır.

Ramsay bu iki şuur durumunu deneyimlediğinde birbirlerine tamamen zıt olarak ortaya çıkmışlardı. İkimizde farklı yerlerden, sanki karşıt yönlerden *dışarıdan* ve *içeriden* başlayan ve eylemde bulunan *iki* ayrı psikolojik sistem varmış gibi görünmektedir.

On yedinci yüzyılın, insanın içsel doğası ile uğraşan edebiyat dalında bu iki psikolojik sisteme gönderme yapan diyagramlar buluruz. Şimdi, Robert Fludd tarafından yapılmış *Utriusque Cosmi* (1617) adlı eserdeki bir diyagrama bakalım.

Robert Fludd: *Utriusque Cosmi*, 1617

Burada insanın yapısındaki bir şeyi temsil eden iki üçgen vardır. Birinin tepesi aşağı, diğerininki yukarı doğrudur. Bu bize hemen, Ouspensky'e göre mekanın üç boyutu ve "zaman"ın üç boyutunu temsil eden, Süleyman'ın Mührü denilen hiyeroglifteki çifte üçgeni hatırlatır.

Zemini aşağıya bakan üçgen ele alınırsa, Fludd bunu aşağıdan başlayarak *beden*, *hayati duygular* ve *akıl* olarak ayırmaktadır. Akıl üstteki üçgenin zeminine, Fludd'ın *zihin* diye adlandırdığı bir seviyede dokunmaktadır; yani, insanın olağan aklının en yüksek kullanımı, zihin seviyesine (*mens*) dokunmaktadır. Ancak, bu yalnızca "zihin"deki bir *nokta*dır. Üstteki üçgen, insanın *cinsiyetindeki* bir nokta olarak bitmektedir. Yani, insanın aklındaki bir nokta ve insanın cinsiyetindeki bir nokta, onu olağan

şuuruna göre daha yüksek seviyedeki bir şuurla bağlamaktadır diyebiliriz. Ama bunların her ikisi de yalnızca birer noktadır veya bir diğerine açılan küçük bir kapıdır.

Üçgenlerin, üst ve alt diye sadece iki zemini alındığında, bunları şuurun iki seviyesini temsil eden iki çizgi olarak düşünebiliriz. Ama şuurun iki *sisteminin* üst üste duran iki üçgen tarafından temsil edildiğini söylemek daha iyi olurdu. İnsandaki bu iki ayrı psikolojik yönelim ile Ramsay'in deneyimlerini ilişkilendirmek istiyorum. Eter onu birinden diğerine götürüyor

ve o zaman da her şeyi öteki taraftan görüyordu. Yeni bir ben hissi gelmişti. Tennyson'un deneyimi ve bu kitapta şuurun yeni formları ile ilgili olarak anlatılan tüm deneyimler aynı şekilde açıklanabilir. Zemini yukarı doğru olup aşağıda cinsiyet seviyesindeki noktada biten üçgen "görünmez dünya"nın üç zaman boyutu ile ilişkilidir. Şuur bu sisteme yerleştirildiğinde Zaman da uzayan hayat hissi, ebediyet ve tekrarlanma hissi ve özdenliğimize ait his; hepsi de ortaya çıkabilir. Bunlar insanda saklı olan daha yüksek sisteme aittirler. İnsan doğal halindeyken, psikolojik sistemde zemini aşağıda olan üçgenle temsil edilir. "Doğal" insanı inceliyorsak, onda sadece bu sistemi bulacağız demektir. Ama psikolojik olarak bakıldığında insan sadece bir sistem halinde ele alınamaz. Varlığında olağan dışı bir *çelişki* mevcuttur. İçinde, eylem tarzı doğal sistemin ters yönünde olan, yukardan aşağı çalışan, gizil durumda başka bir sistem vardır. Bu yorumu izleyecek olursak, *tamamıyla entegre bir insan*; bu iki sistemin bir şekilde kombinasyonu anlamına gelecektir. İnsan iki sistemin bulunduğu zemindir. Bunlar bir çelişki, bir kesişme, birleştirilmesi son derece zor bir şeyi temsil ederler her şeyden önemlisi ise bu şey eyleme geçirilmesi gereken bir şeydir çünkü "doğal" insan, hayat için yeterlidir ve bu ikinci sistemin çalışmasını bilme gereksinimi yoktur. Yapılması gereken, *bu iki sistemi ilişkiye sokmaktır* birini, diğeri pahasına tercih etmek değil. Alıntıladığımız tüm deneyimler sadece başka bir psikolojik yönelmenin var-

lığını göstermektedir. Hepsi bu kadardır. Ramsay kendini önce bir sistemde sonra da diğesinde bulur öyle ki bunlar birbirlerine tamamen karşıt olarak görünmektedirler. İnsanın entegrasyonu ise bu iki sistemin uzlaşması olmalıdır ve bu; hayatla bağlantıda kalırken *yavaş yavaş* diğer sisteme uyanmak anlamına gelmektedir. Diğer sisteme ait prensipler yeni zaman algısı, yeni ben algısı, tekrarlanma algısı hayatla ilişkilendirilmelidir.

“Olağan” aklın en yüksek noktası işte böyle fikirlerin seviyesine dokunur, yani düşüncelerimizdeki en iyi şeyler başka bir anlayış düzenine dokunabilir. Ve benzer şekilde, cinselliğin en yüksek noktası da aynı yöne açılır.

.

Plato, bilgi yolunda ilerlemeye başlayınca emin olduğumuz şeyler konusunda gitgide daha az emin olmaya ve bilmediğimiz şeyler konusunda ise gitgide daha çok emin olmaya başladığımızı söyler. Bir tür tersinmeye uğramaya başlarız. Belli bir noktada aydınlanma anları ortaya çıkmaya başlar. “Yangın ilerlemektedir” (*Mektuplar*, VII). Biz buna *aktif* zihnin doğuşu diyelim ve bunu, insanda ikinci üçgenin veya sistemin uyanışı ile bağlayalım. Zamanı farklı kavramaya çalışma teşebbüsünün açık bir amacı vardır. Bu amaç ikinci psikolojik sistemi aktifleştirmektir ve bunun için de *fikirlerin* yönünden düşünmek gereklidir. Bu sistemi uyandırmak için ayrıca “gerçeklik”in yeni kavramlarına da sahip olmak zorundayızdır. Şeyleri normal kabul ettiğimiz sürece, içimizde uykuda kalacak ve görünüşlerin dünyasının arasına karışacaktır. İnsandaki iki sistem de sırasıyla *görünene* ve *görünmeyene* doğru döndüğüne göre, görünenin bizi tatmin etmeyeceği açıktır. Bize asla tam değerimizi vermeyecektir. İçimize diğer yönden bir şey girmelidir. “Kesinliklerimiz” ise doğal olarak daha az kesin olmalıdır. Sabit kanaatlerimiz gevşemelidir. Şüphe duymak zorunda olduğumuz his özellikle haklı olma duygumuzdur. Böyle duyguların bizleri aşağıdaki üçgene mah-

kum edeceğini düşünebiliriz. İçimizde iki sistem olduğuna göre, daha yukarıdaki sisteme doğru gitmesi gereken enerjilerin, daha aşağıdaki sistemde bazı fazladan çalışmaya yol açması zorunludur. Olduğumuz halimizle bizler iki sistemin bir *karmaşası* olmalıyızdır. Daha yüksek mekanı algılamamıza yardım eden tüm fikirler, daha yüksek sisteme dokunurlar. Zamanı *bireysel* düşünce ve duygularla farklı algılayabilmek ise bizleri daha yüksek sisteme yaklaştırır çünkü bu sistem, ne zaman duyumuza sahiptir, ne de daha aşağı sistemin nosyonlarına. Daha yüksek sisteme ait tüm duygular ve düşünceler, daha aşağıdakine ait olanlarla kıyaslanamaz olmalıdır. Bunlar başka bir dünyadırlar ama yine de aşağı sistemin bu dünyasına girerler. Bir bağlamda, biri diğeri ile bağdaşık değildir ama yine de iki noktada birleşirler. Her iki sistemin de *tam* çalışması altı boyutlu bir dünyada HER ŞEY’de tam şuurluluk anlamına gelirdi. Bütün hayatın hatırlanması veya daha çok, doğrudan bilinmesi ve tekrarlanmaların bilgisi şuura girirdi. Mevcut anlık psikolojimiz, kesin olarak daha büyük bir şeyin içine çekilerek yok olurdu. Ama yine de hala hayatta olurduk ama daha önce emin olmadığımız yerde emin olup daha önce emin olduğumuz yerde emin olmayarak.

.

Tezahür etmiş dünyayı tezahür etmemiş olanın yalnızca bir parçası olarak anlamak; insanın dışında, algılanabilir ortam olarak var görüneni *Her Şey*’in o derecesi olarak almak olurdu. Tezahür etmeden kalan bölüm, insanın içsel olarak diyalog halinde olduğu *Her Şey*’in o tarafıdır.

“Duyuları sessizleştirmenin” amacı, ortaya çıkmamış realitelerin içsel algısını uyandırmaktır; dışımızdaki ortaya çıkmış realite ise *Her Şey*’in duyularımızın bize verdiği kadarıdır. Bu yüzden daha yüksek bir şuur seviyesi (veya ikinci sistemin uyanması) DÜNYA’nın çok daha fazlasını kapsadığımız anlamına gelecektir. Bütünlük, KENDİMİZ’in bütünlüğü, olağan şuur seviye-

sinin bize akılla, tezahür etmiş ve etmemiş olan arasında verdiği orandan çok daha fazlası. Bu şekilde bakıldığında DÜNYA'nın tezahür etmemiş derecelerinin insanda, daha bütünsel şuur vasıtasıyla ulaşılan ve "içsel gerçek" olarak veya ona her ne ad vermek istersek o şekilde algılanan, bir dizi olası içsel deneyim (zihinsel dönüşüm) olarak bulunduğunu düşünebiliriz. Demek ki doğal insan, kendi şuur durumuna göre tanımlanır. Bizler, "doğal" olarak, tezahür etmiş ve etmemiş olan arasında belli bir orantıyız, sahip olduğumuz şuur seviyesine göre sıradan bir orantı. Ama şuurun daha yüksek seviyeleri olursa, insan yeni orantısallıklar yaratmaya ve olağan insanlar olarak kavrayamayacağımız şeyleri görmeye ve anlamaya muktedir olur çünkü bu yeni orantısallık, yalnızca onun için ve onun içinde var olacaktır. Bunun bizim için anlamı; onun "mantık"ının bizim mantığımız olmayacağı ve onun bakış açılarının bizimkiler gibi olmayacağıdır; ne de onun karşıtları bizim karşıtlarımız olacaktır. İşte bu sebeple, bizim için kolaylıkla anlaşılamaz hale gelir çünkü hiçbir şey görmediğimiz yerde o bir şey görür; bölünmüş olduğumuz için karşıtlıklar gördüğümüz yerde o, uyum görebilir çünkü bize görece olarak o daha fazla görebilir; daha bütünsel, BÜTÜN'den daha çok şeyi görebilir. Şuurun tüm genişlemesi daha anlaşılabilir bir bakış açısı demektir ve bu, sınırlı şuurumuzla bakıldığında karşıtlık olarak görünebilecek şeyi de içerir ve bizim için karşıtlık olarak kalarak bizi geri tutar. Şuurun daha yüksek seviyelerinin açılması, işte bu sebepten dolayı şeyler hakkındaki fikirlerimize uyacak bir süreç değildir. Onda hep anlaşılması tuhaf ve zor bir şey olacaktır.

Tüm yeni anlayış eski anlayışla *uyumlu* olsaydı, insanın ben hissini olağan şuurumuzun üstündeki şuur düzeyine ait Ben'le yavaş yavaş bağlanması yoluyla insanda oluşan herhangi bir doğru gelişmenin hiçbir *tersinme* içermeyeceğini anlayabilirdik. Bir insan yeniden başlamak zorunda kalmazdı; sadece, olağan anlayışını ve bilgisini küçük küçük artırması yeterli olurdu.

Ama bir an için düşünün: olağan anlayışımızdaki herhangi bir devamlı genişleme bize yeni bir orantı kazandırabilir mi, veya daha yüksek mekan fikrine getirebilir mi? Yeni bir orantı yaratabilecek tüm fikirler bize farklı bir yönden, olağan orantımıza ait olandan farklı bir yerden gelmezler mi ve böylece, bir *tersinmeyi* ima etmezler mi? Ne anlamda tersinme? Şuurla her yöne doğru büyüeyebilen, insanın bakış açısını bin bir yolla değiştiren *fikirleri* düşünmeye başlamak anlamında. Bu şekilde düşünerek, duyu-sal kanıtlara dayanarak düşünmeyiz veya dış olaylara dönük bir mantığı izlemez ve zamansal deneyimin gölge yaşamında daima bir sebep sonuç zinciri oluşturmaya çalışmayız.

.

Uyku düzeyindeyken rüyalarda var olan şeyler gündüz şu-urundayken var olmaya son verirler. Uyandığımızda dış dünya çevremizdir ve rüyaların hayali dünyası yok olur. Bunda bir sü-reksizlik yok mudur? Daha ileride Tennyson'un bu gündüz şu-urundan uyanmış olduğu türden bir şuura uyanabildiğimizi var-sayın. Sorunumuz ortadan yok olmaz mıydı, aslında *varolamaz* bir hale gelmez miydi? Ve bu süreksizlik olmaz mıydı? Realite-nin her artışının bize, bir ip merdivenin basamakları gibi kesin-tili basamaklar gibi görünmek zorunda olduğunu ve şu andaki bilgimizin ve anlayışımızın yavaş yavaş büyüyerek daha geniş bir bilgiye ve daha geniş bir anlayışa dönüşmesinin mümkün olamayacağını, bu büyümenin daha çok gerçeğin ani ilhamları şeklinde, bizi gerisin geriye döndürüp yeni ve hatta tam *tersin-miş* anlamlar veren ani içgörü anları şeklinde olacağını söyleme-ye biraz olsun hakkımız yok mu?

.

Bizler belki de bilinen tarihi geçmişte, varlığın daha büyük realitesi ile şuurun daha yüksek halleri arasındaki bağlantı ko-nusunda ne kadar çok düşünülmüş olduğunu fark edemiyor-uz. İlerdeki sayfalarda, üçüncü bölümde kısaca bahsettiğim

Plato'nun Mağara mitosu üzerine tam bir açıklama ile başlayarak seviyeler sorunuyla ilgili başka malzemeler de vereceğim. Bunun M.Ö. dördüncü yüzyıla ait olduğunu da hatırlayalım.

"Ve şimdi" dedim "bir şekilde doğamızın ne kadar aydınlanmış veya aydınlanmamış olduğunu göstermeme izin verin: Bakın! İnsanlar, bir ağzı ışığa doğru açık ve ışığın mağara boyunca içeri girdiği bir yeraltı mağarasında yaşıyorlar; çocukluklarından beri buradalar ve bacaklarıyla boyunları, hareket edemeyecekleri şekilde zincirli ve zincirler onları engellediği için başlarını geri çeviremediklerinden ancak önlerine bakabiliyorlar. Üstlerinde ve arkalarında belli bir mesafede bir ateş yanıyor ve ateşle tutsaklar arasında yükseltilmiş bir yol var; ve bakarsanız göreceksiniz ki yol boyunca, kukla oynatıcılarının önündeki, üstünde kuklaları oynattıkları perde gibi alçak bir duvar yapılmış." "Görüyorum." "Ve her türlü aracı ve tahtadan ve taştan ve her türlü malzemeden yapılmış hayvan yontusu ile figürünü taşıyarak yol boyunca geçen ve duvarın üstünde beliren adamları görüyor musun? Bazıları konuşuyor, diğerleri sessiz." dedim, "Bana tuhaf bir imaj gösterdin ve bunlar da tuhaf tutsaklar." "Bizim gibi", dedim, "ve onlar sadece kendi gölgelerini mi görüyorlar veya ateşin mağaranın karşı duvarına yansıttığı birbirlerinin gölgelerini?" "Doğru", dedi. "Başlarını oynatmalarına asla izin yoksa gölgelerden başka ne görebilirler ki?" "Ve suretler gibi içeri taşınan nesnelerin de yalnızca gölgelerini mi görüyorlar?" "Evet" dedi. "Ve birbirleriyle konuşmaları mümkün olsaydı, onlar ancak önlerinde olana hitap ettiklerini düşünmeyecekler miydi?" "Çok doğru." "Ve hapishanenin diğer taraftan gelen bir ekoya sahip olduğunu da farz edersek, geçenlerden birinin konuştuğundan, sesin geçen gölgeden geldiğinden emin olmazlar mıydı?" "Kesinlikle" diye yanıtladı. "Onlar için gerçek" dedim, "tamamıyla imajların gölgelerinden başka bir şey olamazdı." "Bu kesin." "Şimdi tekrar bak ve tutsaklar serbest bırakıldıklarında ve hatalarından kurtulduklarında doğal olarak olacakları gör. Önce, onlardan

herhangi biri serbest bırakıldığında ve birdenbire ayağa kalkmaya ve boynunu arkaya çevirmeye ve ışığa doğru bakmaya zorlandığında keskin bir acı duyacaktır; bakmak ona acı verecek ve daha önceki durumunda gölgelerini gördüğü gerçekleri tanıyamayacaktır; ve sonra birinin ona, daha önce gördüğü şeyin bir hayal olduğunu ve şimdi o, varlık olmaya daha yakınlaşırken ve gözleri daha gerçek bir varoluşa dönmüşken, daha berrak bir görüşe sahip olduğunu söylediğini algıladığında cevabı ne olacaktır? Daha sonrasını da hayal edebilir, öğretmeninin ona önünden geçen nesneleri işaret ettiğini ve adlarını söylemesini istediğinde şaşırmayacak mıdır? Daha önce gördüğü gölgelerin şimdi ona gösterilen nesnelerden daha gerçek olduğunu sanmayacak mıdır?" "Çok daha gerçek." "Ve ışığa doğrudan bakmaya zorlanırsa, gözlerinde onu geri dönüp görebileceği nesnelere sığınmaya zorlayan bir acı hissetmeyecek midir, ve bu nesneler gerçekte şimdi ona gösterilen şeylerden daha açık olarak görünmeyecekler midir?" "Doğru" dedi. "Ve bir kere daha hayal et ki o dik ve sarp bir yükselişe pek istemeden iteklenmektedir ve bizzat güneşin huzuruna çıkmaya zorlanana kadar direnecektir; acı çekmesi ve kızması olası değil midir? Işığa yaklaştığında gözleri kamaşacak ve o, şimdi gerçekler olduğu söylenen o şeylerden hiçbir şey göremeyecektir." "Bir anda hepsini birden göremez," dedi. "Üst dünyanın görünüşüne alışması gerekecektir. Ve önce gördüğü en iyi şey gölgeler olacak, sonra insanların ve diğer nesnelerin sudaki yansımalarını, sonra da nesnelerin kendilerini görecekler; sonra ayın ve yıldızların ve cennetin serpmeye ışığına bakacaktır; ve gökyüzünü ve yıldızları geceleyin, güneşi veya güneşin ışığını gündüzün gördüğünden daha iyi görmeyecek midir?" "Tabi ki." "En sonunda, güneşi görmesi mümkün olacaktır, yalnızca onun sudaki yansımasını değil, olduğu yerden başka bir yerde değil, gerçekten bulunduğu yerde görebilecek ve onu olduğu gibi kavrayabilecektir." (*Plato Diyalogları*, Devlet. VII.514: Jowett çevirisi. Oxford University Press.)

Robin bu pasajla ilgili yorumunda şöyle der: "...Her bir merdivindeki her seviye bir üstteki seviyenin bir 'imitasyonu' veya bir 'imaj'ıdır. Bütünüyle bilgisiz mutlak varlık-olmama durumuyla, mutlak varlık ve yüce bilgide olma durumu arasında ara seviyelerden oluşan tüm bir merdiven vardır: ideal realitelerin sezgisel nitelikteki hayali kopyaları; bilimin, bu kopyalarla onların kalıpları arasındaki sembolik nesneleri ve son olarak da idrak edilebilen dünyayı yöneten ve ona hayat veren İyi, algılanabilir dünyaya göre imajı Güneş olan İyi... Tüm bu ilişkiler, ünlü Mağara mitosunda somut bir formda verilmiştir. Doğuş ve yetiştirme şartlarının tutsaklığı altındaki düşüncemizle bizler; çocukluğumuzdan itibaren kıpırdıyamayan, gözlerimiz zorla mağaranın arkasına sabitlenmiş durumda tutsak olanlarız. Girişe doğru yükselen dik, taşlı yol; kanılarımızın doğasını ve kaynağını belirlemekte çektiğimiz güçlüğü sembolize ediyor. Mağarayı hayal meyal aydınlatan dışarıdaki büyük ateş ise güneş; ve arka tarafa gölgeleri düşen kuklalar ise kuşkusuz yapay şeyler olan fiziksel nesneler. Asıl oyuncular perdenin arkasında saklı duruyorlar. Tutsaklar onların seslerinin yankısını duyuyor ve bunun gerçek bir dil olduğunu sanıyorlar ve başlıca ilgileri, duvardaki gölgelerin nasıl birlikte veya art arda ortaya çıktıklarını gözlemlemek ve hatırlamak. Bir tutsak kendini mağaranın dışına attığında veya oraya itelendiğinde, kamaşan gözleri hiçbir şeyi ayırt edemez oluyor. Onları kullanabilmek için şeylerin 'yansıtılmış imajı' ile yetinmek zorunda. Bu canın hakikate doğru yükselişini temsil ediyor." (Léon Robin, *Greek Thought*, 1928. M. R. Dobie tarafından çevrilmiş.)

Bu alegori ile ilgili olarak Plato ise şöyle der: "Tutsak evi, görünen dünyadır (duyuların dünyası); ateşin ışığı güneştir ve yukarıya olan yolculuğu; canın zihin için anlaşılabilir olan dünyaya yükselişi olarak yorumlarsanız beni yanlış anlamış olmazsınız. Bunları arzunuz üzerine naçiz kanaatime göre ifade ettim; doğru olup olmadıklarını Tanrı bilir. Ama doğru olsun veya olmasın-

lar, kanımca bilgi dünyasında İyi fikri her şeyden sonra geliyor ve onu görmek için de çaba harcamak gerek" (*Devlet VII*).

.

Şimdi seviyeler hakkındaki diğer kavramlara dönelim; onları karşılaştırmak gibi bir niyetimiz yok, hepsinde ortak olarak ortaya çıkan aynı genel fikri arayacağız sadece. Swedenborg'un yazılarında, tartışma konumuza girmeyen diğer malzeme yığınınından çekip çıkarabileceğimiz seviyelerle ilgili bazı değerli gözlemler var. İnsanın içsel fiziksel doğasına uygun olan iki farklı tür seviyeye dikkat çeker ve bu iki farklı tür seviyenin var olduğunu fark etmedikçe insanın doğasını anlayamayacağımızı belirtir.

Bunlara *genişleme* ve *yükselme* dereceleri adını vermektedir. Bu noktada okuyucuya, boyutlar hakkında söylenenleri hatırlatırım. Bir çizgiyi istediğimiz kadar uzatabiliriz ama asla "yükselerek" bir kare veya bir küp şeklini almayacaktır. Sıcak ve soğğun, ışığın ve gölgenin yavaş yavaş artması veya azalması; Swedenborg'un dediğine göre, *genişlemenin* dereceleridir. Devamlıdırlar. Aynı şekilde, tarih veya kimya gibi bir konudaki bilgimizi artırırsak bilgimizi *genişleme* dereceleri halinde artırmış oluruz ama bu şekilde, başka bir düzene ait bir bilgi bulmuş olmayız. Yükselme dereceleri ise *devamsızdır*, yani içsel olarak deneyimlendiklerinde, bireyin tamamen *yeni* hallerine karşılık gelirler. Bize söylenen; insanın mükemmelleşmesinin bu *yükselme* dereceleri ile ilgili olduğu, *genişleme* ile ilgili olmadığıdır. "Hayatın mükemmelleşmesinden, genişleme veya devamlılık derecelerine bağlı olarak yükselen veya alçalan güçlerden ve formlardan söz etmiyoruz çünkü bu dereceler genel olarak biliniyorlar; biz yükselişin derecelerine bağlı olarak yükselme veya alçalmadan veya süresiz (devamsız) derecelerden söz ediyoruz çünkü bu dereceler bilinmiyorlar. Ama mükemmeliyetin bu (devamsız) derecelere göre nasıl yükselip alçaldığı, olağan dünyada

görünür olan şeylerden pek fazla anlaşılmaz.” Olağan dünya-
daki şeylerin doğru incelenmesi bizi ancak, ne kadar yakından
incelenirlerse içeriklerinin o kadar muhteşem göründüklerinin
farkındalığına götürebilir. “Önceki cümleden sadece, ne kadar
yakından incelenilirlerse içeriklerinin o kadar muhteşem görü-
neceklerini öğrendik. Örneğin gözleri, kulakları, dili, kasları,
kalbi, akciğerleri, karaciğeri, dalağı, böbrekleri ve diğer iç organ-
ları alalım; ve yine tohumlar, meyveler ve çiçekler ve maden-
leri, mineralleri ve taşları alalım; bunlar ne kadar incelenirlerse
harikuladeliklerinin o kadar ortaya çıktığı bilinmektedir. Ancak
süreksiz derecelerin bilinmemesi tüm bu şeylerin yükseliş dere-
celeri veya süreksiz dereceler açısından çok daha büyük bir içsel
mükemmeliyete sahip oldukları olgusunu gizlemiştir.”

Bütün evren genişleme dereceleri ve süreksiz dereceler
prensibi üzerine kurulmuştur. Evren’in duyular tarafından al-
gılanabilir kısmı -mekan ve zaman içindeki dünya- ve evrenin
mekan ve zaman dışındaki ve dolayısıyla duyular tarafından al-
gılanamayan kısmı “tek bir cevher”den yapılmıştır ki “atmosfer-
ler vasıtasıyla” ilerleyerek “devamlılık derecelerine veya geniş-
lemenin derecelerine göre ve aynı zamanda süreksiz derecelere
veya yükseliş derecelerine göre, yaratılmış evrendeki şeylerin
çeşitliliğine sebep olmaktadır”. Swedenborg, “tüm mekan fikri
bir tarafa bırakılmadan” bu anlaşılamaz der, “çünkü aksi takdir-
de, görünüşler zorunlu olarak yanılmalara yol açacaktır.”

Evren’in çerçevesini oluşturan bu süreksiz dereceler, ayrıca
mikrokozmos ve makrokozmosun bir imajı olarak ele alınan in-
sanda da mevcuttur. Sıradan insanda yalnızca en alt derece açık-
tır, böylece her şeyi ancak belli bir şekilde anlar. Swedenborg,
insanda üç *süreksiz* derece olduğunu öne sürer. “Süreksiz dere-
celerin bu üçlü yükselişi” en büyük ve en küçük şeylerde de var-
dır. “Onlar her insanda doğuştan bulunur ve belki ardı ardına
açılabilirler. Her yükseliş derecesi, onlara göre devamlılıklarını
artırdıkları genişleme derecelerine veya devamlılık dereceleri-

ne de sahiptir." Bir insan doğduğunda ilk önce doğal derecenin hali içine gelir ve bu; insan çeşitli bilgiler toplayıp zekasını artırarak "mantıksallık denen bu tür bir zekanın en yüksek derecesine ulaşana dek *devamlılıkla* gelişir. Yine de ikinci veya ruhsal derece, hala kapalıdır. Bu ancak, entelektüel düşüncelerden kaynaklanan yararlılık sevgisi ile açılabilir; ancak, bunun ruhsal bir yararlılık sevgisi olması gerekir ki bu da komşunu sevmekle aynı şeydir." Bu yazar şu gözlemde bulunuyor: "Bilimsel gerçek (yani, ister dinsel isterse başka konularda olsun sadece hafızada yerleşen gerçek) ile *mantıksal* gerçek ve *zekasal* gerçek arasında fark vardır ve bunlar arka arkaya kazanılır. Bilimsel gerçek sadece bilgidir, mantıksal gerçek nedensellikle doğrulanmış bilimsel gerçektir, ve zekasal gerçek, inanılan şeyin doğru olduğuna dair içsel bir algının işe karıştığı gerçektir" (*Arcana Coelestia*).

Devamsız derecelerle ne demek istediğine bir örnek olarak, Swedenborg *sonuç, neden ve etki* üzerinde düşünmemizi istiyor. *Sonuç, nedenin* içinde var olan her şeyin kaynağıdır ve *etkinin* içinde var olan her şeyin sonucudur. Sonuç veya amaç "içinde nedenin var olabileceği bir şeyi ortaya atar, öyle ki bu; etkinin içinde var olabilecek her şeyin kaynağı olabilir, etkinin içinde sonuçtan gelen, belki de olabileceği şey aracılığıyla bir şey olmalıdır... Bu üçü, yani sonuç, neden ve etki; en büyük ve en küçük şeylerde mevcuttur." Anlamanın veya anlayışın üç seviyesini anlatmaktadır: sonuçtan düşünmek, nedenden düşünmek ve etkiden düşünmek. "Dikkat edin, sonuçtan düşünmek bir şey, sonuçları düşünmek başka bir şeydir ve yine nedenden düşünmek bir şey, nedenleri düşünmek başka bir şeydir; ve yine etkiden düşünmek bir şey, etkileri düşünmek başka bir şeydir... Sonuçtan düşünmek, bilgeliğin metodudur; nedenden düşünmek, zekanın ve de etkiden düşünmek ise bilginin metodudur. Bunlardan tüm mükemmelliğin daha yüksek derecelere yükselmeye doğru ve onlara uygun olarak arttığı görülebilir."

Eski kaynaklara geri dönecek olursak: M.S. üçüncü yüzyılın Hermetik edebiyatında, bilginin -ilahi, kozmik ve insani- üç derecesinden bahsedilen bir pasaj buluruz. “İlahi zihin, bütünüyle duyuların algılayamayacağı şeyler ve her şeyi saran bilgiyle doludur... Kozmik zihin, algılanabilen tüm formların ve algılanabilen şeylerin her tür bilgisinin alıcısıdır. İnsan zihni, insan belleğinin hatırlama gücüne bağımlıdır, yani tüm geçmiş deneyimlerini hatırlamasına. İlahi zihin, *varlık skalasında insana kadar iner*. İnsan zihninin niteliğine ve kapsamına karşılık gelen bilgi bütünüyle insanın geçmişi hatırlamasına dayanır; dünya üzerinde kurduğu hakimiyeti sağlayan, belleğinin uyanıklığıdır. Kozmik zihnin doğası ve niteliğine karşılık gelen bilgi, evrendeki algılanabilir tüm şeylerden elde edilebilecek bilgi türündendir. Ama ilahi zihnin niteliğine karşılık gelen bilgi -işte, yalnızca bu bilgi- gerçektir: Ve (algılanabilir) evrende bu doğru ile ilgili en küçük bir iz veya gölge dahi ayırt edilemez. Çünkü şeylerin Zaman aralıklarında ayırt edilebildiği yerde yanlışlık vardır; ve şeylerin Zamanda bir başlangıcı olduğu yerde, hatalar oluşur” (*Hermetica*, Asclepius III, s. 355).

Bu bakış açısından, insanın geçmiş deneyimlerini hatırlaması yoluyla doğal olarak sahip olduğu, kendi içinde anlamları olan sıradan bir bilgi vardır. Ve de içinde yaşadığı görünen evrenin incelenmesi ile elde ettiği ikinci tür bir bilgi vardır. Ve de insana kadar uzanan ama onun herhangi bir sıradan yolla bağlantı kurmadığı üçüncü tür bir bilgi vardır. Şimdi bu açıklamaya göre; sıradan bilgi, bilimsel bilgi ve üçüncü bir bilgi formu, diyelim ki üç derece veya seviye vardır, üçüncü tür bilgi diğerleriyle orantılı değildir. Bu bilgiye “ebedi” (eonian) denmiştir. Diğer tür bilgiler ise zamanla ve duyularımız tarafından algılanabilir dünyayla ilgilidir.

Üçüncü tür bilgi, bu yoruma göre, duyulardan gelen bilgi değildir. *Zihinden* gelir. Hazırlıkları o yönden gelse bile o dışarıdan edinilmemiştir. Duyular yoluyla edinilen bütün diğer bilgi

formlarına *pasif* denmişken ona *aktif* denir. "Duyusal olan her şey pasif olarak etkilenir. İyi, istemli olandır: kötü, istemsiz olandır. Cennette hiçbir şey esaret altında değildir. Dünyada hiçbir şey özgür değildir." (*Hermetica*, Exc. XI).

Birbirini takip etmeyen bilgi dereceleri ile ilgili aynı fikir üzerine, ilk dönem kilise kurucularının yazılarında da izler buluyoruz. Kutsal metinlerin yorumu ile ilgili olarak Origen şöyle der: "Anlayışımızın zayıflığı, her bir tekil dünyada saklı gizemi ve gizli anlamı ortaya koyma yeteneğinden yoksundur... İnsanlar, akıllarını incelemek için çok az çaba harcıyorlar veya gerçekten öğrenmeden bilgi sahibi olduklarını hayal ediyorlar: Bunun sonucu asla bilgi sahibi olmaya başlamamalarıdır... Herkes peygamberlere özgü tarzın, figürler ve gizemlere boğulmasına izin vermiştir. İncillere geldiğimizde ise ne buluruz? Burada içsel ve aynı zamanda ilahi bir anlam saklı değil midir? ... Kutsal metinler üzerinde çalışmamız ve onlardan anlamlarını süzmemiz gereken tarz bize öyle geliyor ki bizzat kutsal metinlerden çıkartılmış olan şu aşağıdaki gibidir: Süleyman'ın Mesellerinde kutsal metinlerin ilahi doktrinleri ile ilgili böyle bazı kurallar buluyoruz: 'Ve sen onlara üç şekilde tanımlayacaksın, öğütle-yecek ve bilgilendirecek, sana sorduklarında gerçeğin sözleriyle cevap vereceksin.' O halde bireyin ilahi metnin fikirlerini kendi ruhunda üç şekilde tanımlaması gerekir; deyim yerindeyse bu, metinlere göre sıradan adamın 'ten' tarafından eğitilebilmesi içindir, biz bu aşıkarduyumu böyle adlandırıyoruz; ama belli bir dereceye yükselmiş (belki eğitilmiş) olansa, deyim yerindeyse 'can' tarafından eğitilecektir. Ancak (dileyelim ki) mükemmel insan, havarilerin bahsettiklerine benzeyen insan, gelecek olan iyi şeylerin gölgesini taşıyan ruhsal kanun tarafından eğitilsin: 'Biz mükemmel olanların yanında bilgelikten bahsederiz ama bu ne dünyevi bilgeliktir ne de bir hiç olan bu dünyayı yönetenlerin bilgeliğidir; Tanrı'nın gizem içindeki bilgeliğinden söz ediyoruz, Tanrı'nın çağlardan önce, görkemimiz için mukadder kıldığı

saklı bilgelik'. Çünkü insan beden, ruh ve kutsal ruhtan oluşur ve Kutsal Metin de bu şekildedir" (*De Principiis*, IV.1).

İskoçyalı rahip Richard'ın (on ikinci yüzyıl) sisteminde, insanın fiziksel aktivitelerinin *altı* dereceye veya seviyeye ayrıldığını görüyoruz. Dereceleri çiftler halinde ayırır. En alt çift, imajinasyona (ve duyulara) aittir ve bu çiftte, en alttakinin akılla hiç teması yokken üstteki akıl tarafından etkilenmektedir ama akıl değildir. İkinci çift akla aittir ve bunun alt parçası hayale meyilli olup onun imajlarını kullanırken üstteki parça ise soyut düşünmeye muktedir olan mantıksal aklımızın ta kendisidir. En yukarıdaki çiftin alt derecesi mantıksal aklın üzerinde olup onunla aynı cinsten değildir ve fakat onun dışında da değildir. Bu, akıl gibidir ama ondan daha yüksek olduğundan, daha çok anlayabilir. Hepsinden daha yüksek olan üçüncü derecenin üst parçası ise, alt parça olan akılla akrabalık gösterirken, aklın etkisinin dışında ve aslında ona karşıt görünmektedir. [Söylemiş olduğum gibi, olağan veya Sebastian Franck'ın adlandırdığı şekliyle "anti-insan" aklımıza karşıt olan şuurlu bir anlayış derecesi bulunduğu dair bu bakış açısıyla sürekli karşılaşıyoruz.]

Şimdi, aktif zihni insandaki bu psikolojik merdivenin üst dereceleri ile ve pasif zihni de alt dereceleri ile ilişkilendirmek zorundayız. Pasif zihin, duyular yoluyla içeri gelen her şeyden etkilenir. En üst tarafları duyuusal deneyimlerden çıkartılmış fikirleri ve kavramları kullanır: "doğal fikirler". Aktif zihnin malzemesi için ise aynı şey düşünülemez. Malzemesi, kendini tanıma ile başlar ki bu, duyular tarafından elde edilmemiştir. Bizlere zaman zaman gelen ve içindeyken, somut olarak ortaya çıkması olanaksız olan gerçek düzenden çakışlar yakaladığımız bütün bu özel anlayış anlarını, "aktif zihin"in çalışmasının izlerine ait olarak sınıflandırmak istiyorum. Kişinin görünmez olduğunun idrak edilmesi bu düzene aittir. Tennyson'un deneyimi bu tür-

dendir. İnsanın kendisinin kendi olduğuna ve başka biri olamayacağına dair dikkate değer şeyi idrak etmesi, bu tür bir şeydir. Bu tür deneyimlerden sayısız miktarda toplamak mümkündür ancak bunlar, neredeyse hiçbir şekilde tarif edilemezler çünkü arkalarındaki anlam benzer bir deneyime sahip olmuş birine anlatmanın dışında kelimelere yüklenemez. Aslında bu anların hayattaki herhangi bir şeyden daha çok önemi vardır. Böyle deneyimler dışsal bir form kazandıklarında bir kişiyi veya bir nesneyi aniden ve tamamıyla yeni bir şekilde *gördüğümüzde* bu; gözler vasıtasıyla gören uyanmış zihindir. Bunun, duyuların kendisi ile bir ilgisi olmadığını hatırlamalıyız. *Bizler* duyular kanalıyla çok az görüyoruz. Zihin bir şeyin hakikatini içsel olarak ilk defa gördüğünde, bu "görme", dışarıdaki bir şeyi yeni bir şekilde görmekle aynı niteliktedir. Aktif zihnin bu gibi izleri, kişinin *kendi* deneyimidir; daima daha derin, anlık bir anlayış getirirler; tarif edilmeleri zordur veya imkansızdır; belleğin özel bir bölümünde kalırlar ve özel çağrışımları vardır; deneyim sırasında olumlayıcıdır ve reddedilmeleri olanaksızdır (ancak sonra, onlardan şüphe edebiliriz çünkü pasif zihin bunların anlamlarını alıp götürür); ve biz bunun farkında olamazsak da "her şeyin birliği" ile bağlantılıdır. Birkaç örnek vereyim: "Birdenbire her şeyin nedenini gördüm"; "Hiç kimsenin bir şey bilmediğini fark ettim"; "Elimi ilk kez gördüm"; "Birdenbire, bir şey fark etmediğini anladım"; "Ancak kendim olabileceğimi gördüm". Bu cümleler bize çok az şey ifade ediyorlar. Oysa, alışılmadık bir şey görmüş farklı insanların deneyimlerinin anlatımları.

Böylesi anların hepsinde *anlayışımız bize hükmeder*. Demek istediğim; böyle anlarda, doğru olduğuna inandığımız şekilde değil; düşünmemiz gerektiğini düşünmek şeklinde değil; kanılar, taklit veya alışkanlık yüzünden değil de kendi anlayışımızın otoritesi altında "görürüz". Ancak bir an sonra, bu özel tür içgörü yutulup gider ve artık *kendimiz* değilizdir, duyular yoluyla içeri giren şeylerin üzerimizdeki etkisinden artık ayrı değilizdir. İçgö-

rümüzün inandırıcılığı gider; bir şeyin meydana gelmiş olduğu kesindir. Ne olmuştur? Diyebiliriz ki pasif zihin, aktif olanının anlık faaliyetinin yerini almıştır. Şuur psikolojik merdivendeki seviyesini değiştirmiştir. Fludd'ın üçlemelerine göre, üst üçlemlere ait olan şuurun yerine alttakine ait olan şuur formu yerleşmiştir.

Hughlings Jackson'ın seviyeler üzerine modern görüşlerinden bahsetmiştim. Nörolojik öğreti seviyelerin varlığının farkındadır. Jackson'ın -sinirsel bozuklukların çeşitli dışavurumlarının yalnızca tahrip olmuş veya kullanım dışı kalmış sinirsel dokuların bakış açısından ele alınamayacağı, geriye kalan şeylerin yönünden de düşünülmesi gerektiği- görüşü ile ilgili 1918'de şunu yazmıştım: "Geriye kalan ise artık aşırı aktiftir. Öğretmenin orada olmaması, sınıfta gürültüye neden olacaktır" ("Conception of Regression in Psychological Medicine" *Lancet*, June 8, 1918). Gürültü, klinik görüntünün ortaya çıkış tarafıdır; öğretmenin yokluğu ise sessiz tarafı. İşlevin bu yukarı ve aşağı yönleri fikrinden hareketle psikolojik *regresyon* genel kavramı çıkmıştır; bu da, belli şartlar altında, dokuların bizzat tahrip olmasından ayrı olarak, işlevin aşağı yönlerinin aktif duruma geçtiği anlamına gelir. Bir kişi, bebek haline dönüşür. Ancak daha önce de söylediğim gibi, evrimsel bakış açısı bize gene de, içimizde daha yüksek seviyelerin var olduğuna dair bir fikir vermez.

Jackson, psikolojik yönden iki seviyeden söz etmiştir: rüya ve uyanıklık seviyeleri. Nörolojik olarak beynin korteksinin incelenmesi sinir hücrelerinin, az veya çok tanımlanmış birçok seviyesinin olduğunu göstermektedir ama ne gibi işlevlere hizmet ettiklerini bilmiyoruz. Beyni bütünüyle kullanmadığımıza dair bazı kanıtlar olduğundan zaten bahsetmiştim.

Psikolojik yönden Jung'un öğretisi, insanın "işlevlerini dengeleyerek" bireyleşmeye ulaşmasının gerekliliğini vurgular. Mo-

dern hayat, insanı tek taraflı yapar ve böylece, ifade bulmamış işlevleri onu sürekli köstekler. İşinden çok az zevk alır. "Normal" olmak için insan o şekilde dengelenmelidir ki düşünmek, hissetmek, duyumsamak ve sezmek hayatında eşit roller oynayabilsin. İnsan hastadır çünkü işlevlerinden biri veya öteki diğerlerinin yerine el koymuştur. Ancak bu öğretisi ile kazanmış olduğum içgörüye dönüp baktığımda, insanın içindeki işlevleri herhangi bir dengeye getirebilmesinin mümkün olabilmesi için daha yüksek bir şuur derecesine ulaşmaya çalışmasının zorunlu olmasını anlamamış olduğumu fark ediyorum. Benim "normal" insandan anladığım yalnızca sıradan bir anlamdaydı ki bu da yeterli değildi çünkü bunu, tamamen yeni anlama formları olarak değil, sıradan standartların ve bakış açılarının sadece daha yoğunlaşmış bir formu olarak ele alıyordum. Yani, bunlar bana süreksiz dereceler gibi değil, genişlemenin sürekli dereceleri gibi görünüyordu. Varlığın birliğine şuurun geleneksel hali içerisinde ulaşılabilirliğini hayal etmiştim. Başka bir deyişle, *kişinin olduğu haliyle*, sadece bazı düzeltmeler yoluyla radikal bir değişime uğrayabileceğine inanmışım. Muhtemeldir ki bu, çoğumuzun düşündüğü şeydir çünkü içimizdeki herhangi bir şeyi değiştirmek için diğer her şeyin değişmesi gerektiğini, bir şeyi değiştirmeye çalıştığımızda diğer yönlerde yanlış sonuçlar yaratılabilir korkusu ile idrak etmiyoruz. Varlık değişimi, bir yamalı bohça süreci değildir. Hiç şüphe yok ki insanda zararlı sonuçlar yaratmadan her türlü küçük değişimler yapmak olasıdır. Bir kişi problemleriyle ilgili olarak biriyle konuşur ve kendini daha iyi hisseder. Ama kalıcı olabilecek herhangi bir gerçek değişim için tüm bakış açısının değişmesi ve bunun için de yeni bir DÜNYA anlayışı, ayrıca da insanın kendisi ile ilgili yeni tür çabalar gereklidir. Bu konuda hiçbir fikrim yoktu, üstelik psikolojik regresyonu hayatın kendisinin içinde geriye doğru bir hareket olarak görüyordum, aksi takdirde gevşetilemeyecek olan duygusal ve zihinsel alışkanlıkların gevşetilebilmesi için zamanın

farklı bir anlayışının gerekli olduğuna dair hiçbir fikrim yoktu. Ancak daha sonra, tamamen yeni bakış açıları veren bir öğreti formu yoluyla yeni baştan başlamanın gerekliliğini fark ettim. Her şeyden önce bilimsel bir eğitimen geçen herkese damgasını basan şu evrimsel fikirlerin bir tarafa bırakılması gerekiyordu çünkü onlar, insanın sahip olduğu her şeyin çevreye anında tepki yoluyla gerçekleşen, geçmişteki elverişli varyasyonların doğal ayıklanması sonucu oluştuğu görüşünü vurguladıkları içindir ki *tek başına* alındıklarında insanda daha yüksek ama kullanılmayan bir yapının var olduğuna inanmayı olanaksız kılarlar. Tabi ki *çevre*'nin gerçekte ne anlama geldiğini tanımlamak bizim için her zaman güç olmuştur. Bugün, evreni dolduran muazzam miktardaki radyasyonun, ışık dışında insan üzerindeki etkisinin bilinmediğini hesaba katmak zorundayız.

.

Bu kitabın bakış açısından bakıldığında, daha yüksek mekana göre belli sınırlamaları olan bir dünyada yaşıyoruz; zayıf deneyimlerimiz için bölünüp ayrılmış kısıtlı bir realite. Bu kısıtlı realitenin karakteristiklerinden biri de bizlere, geçen-zaman sayesinde *her şeyden kaçabileceğimiz* illüzyonunu vermesidir. Bu, pasif zihne göre düşünmektir. Bu zaman boyutunun kendisini var etmek için, zihinsel bir eylem ve de hiçbir şeyden kaçamayacağımız gibi hiçbir şeyi kaybedemeyeceğimizin idraki gerekmektedir. Bu yaratma eylemi, aktif zihni uyandırabilen *-Zamanı anlayan-* bir düşünme şeklidir.

Tekrarlayayım: pasif zihinle Zamanı anlamıyoruz ve anlayamayız; ve ne de boyutlarla ilgili herhangi bir teori, onu *anlamamızı* sağlayabilir. Ama bu yönde düşünmek için gayret etmez ve bir çeşit iskele kurmazsak, doğrudan zamanla ilgili içsel algılar muhtemelen bize ulaşmayacaklardır. Pasif zihni onun için hazırlayarak aktif zihnin faaliyetini sağlayabilmenin olanaklı olduğunu varsayıyoruz ve (Fludd ve Richard'ı taki-

ben) söylemiş olduğum gibi, daha yüksek olan daha alçak olana doğru düşerken, pasif zihnin en üst basamağının aktif zihne ait bazı nitelikleri aldığını göz önüne getirebiliriz. Bu konuyla uğraşırken Swedenborg, doğal anlayışın, zihni böldüğü üç devamsız derecenin en üstüne kadar yükselebileceği gibi, anladığımı söyleyemeyeceğim çarpıcı bir gözlemde bulunmuştur. Böyle bir durumda insan sıradan bilgiden çok daha fazlasına sahip olabilir ancak bu bilgi ona inandırıcı gelmeyeceği için sahici de olamaz, yani aktif zihnin çalışma şeklini karakterize eden o inandırıcılıkta olamaz ve bir insan buna ancak başkalarına ondan bahsederken kendini sevme aracılığıyla inanacaktır. Yalnızken ona inanmayacaktır.

Daha önce, duyulara açıkça hitap edebilecek daha yüksek realite ile ilgili herhangi bir kanıtın İnsan'ın doğasına aykırı olduğunu söylemiştim. Bu durumda, aktif zihin devreye sokulmazdı. İç duyularımızla anlamak zorunda olduğumuz şeyi dış duyularımızla görüyor olurduk. Anlayışla bilmek veya görmek ise herhangi bir dışsal görüşten çok daha gerçek bir deneyimdir. Pasif zihin duyulara bağlı olarak çalıştığı için, onun kendisi, dışsal olgudan ayrı olan şeyleri farklı derecelerde anlama kapasitesine sahip olan görünmez *kendi'nin* gerçek yeri değildir. Okuyucudan, gerçeğin içsel algılanmasının veya anlayış yoluyla bilmenin, dış zihinde yerleşmiş olan ve nesnelerin boyutu, pozisyonu, ağırlığı vb. ile ilgili dışsal gerçekten tamamıyla farklı olduğunu hatırlamasını rica ediyorum. Bu son olarak sayılan olgular, insan ruhunu asla gerçekten etkilemezler. Bizi asla değiştiremezler. Hayatla olan bütün dışsal ilişkilerimiz için önemlidirler ama bi-tip kuruduklarında hayatı tamamen ıssız ve anlamsız hale getirir o içsel sarnıçları doldurmazlar. Böyle olgulardan edindiğimiz türden bilgilerin üzerimizde, bir anlık bir içgörü veya ilham ile aktif zihinden gelen anlayışın gücü gibi bir gücü yoktur.

Şimdi, hayatta aldığımız sıradan eğitimin *pasif* zihni geliştirdiği düşünülebilir. Bu, duyular yoluyla dışarıdan alınmaktadır.

Bizler bir sürü “olgu” öğreniyoruz ve “olgu” denen bu şeylerin hayattaki her şey gibi genelde devamlı değiştiğine dikkat etmiyoruz. Zira bu olguları mutlak bir anlamda alıyoruz ve sonra, hayat ilerledikçe çürütülürlerse incinmeye eğilimli oluyoruz. Baştaki bölümlerden birinde, içine düştüğümüz içsel katılıktan bahsetmiştim. İkinci bir eğitim fikri daima var olmuştur; hayatta verilmeyen ve değişken bilgiye dayanmayan, İnsan’ın doğası ile ilgili kalıcı bir bilgiye dayanan bir eğitim. Hayattaki sıradan eğitimin pasif zihni geliştirmek için olduğunu düşünürsek, bu ikinci eğitimin doğasını, belli tür fikirler ve metotlar aracılığıyla aktif zihni geliştirmek olarak formüle edebiliriz.

Bu alışılmadık konuyla ilgili olarak özel bir fikir bulduk: insanın yalnızca aktif anlayışı yoluyla özgür olabileceği. Richard’ın psikolojik merdivenini hatırlarsak; daha üst seviyelerin, duyuyorumundan bundan her ne anlıyorsak en uzak olanlar olduğunu algılayabiliriz. Materyalizm veya pozitivizm diyebileceğimizi düşündüğüm duyuyorumunun bir insanı sınırladığına inanılmaktaydı. Daha önce bahsedilmiş olan bu ilginç fikir şu pasajda açıkça ifade edilmiştir: “İdrak edilebilen madde, Tanrı’ya yaklaşıp, kendi üzerinde güce sahiptir... Yaklaşmamışsa, o zaman maddi dünyayı seçer ve bu şekilde, Kozmos’u yöneten Gerekliliğin konusu olur” (Stobaei, *Hermetica*, VIII).

Tanrı’ya yaklaşan idrak edilebilen maddeden ne anlaşılmalıdır? Bu özetle, içimizdeki şuur merdiveninin derecelerinde bir yükseliş anlamına gelmekte değil midir? “Tanrı fikri, kendi ruhsal doğamızın sonsuzluğa kadar büyümüş fikridir” (Wm. E. Channing). “Tanrı”yı içimize koymak başlı başına bir ters yüz etmedir çünkü somut Tanrı kavramımız dışarıda, algılanabilir dünyada bir şey gibidir. Ama Tanrı “şah damarımızdan” daha da yakındır, çünkü anlayış, dışımızda *değildir*; ve farklı şekilde anlamak, yeni bir şekilde anlamak bize daima yakındır çünkü bu şuur merdiveni, içimizdedir. Dışarıda deneyim dünyası vardır, içeride ise anlama dereceleri vardır; ve idrak edilebilen madde,

şeylerin başka bir anlayışına yakın düşerse "Tanrı"ya, yani bir şuur genişlemesine yakın düşer. Her şey, neyi en önemli kıldığımızı bağlıdır. Plato'nun söylemiş olduğu gibi, üç şey vardır: can, beden ve para; ve bu üçünün de kendi yeri vardır (*Devlet*. IX).

"Tanrı"yı nasıl kendi dışımıza koyduğumuz, şeylere üç boyutlu bakmaktan nasıl vazgeçemediğimiz dikkate değer bir şeydir.

"Cennetin Krallığı sizin içinizdedir ve her kim ki kendini bilir onu bulacaktır." Yine de maddeye bu şekilde bakabiliyor muyuz? "Tanrı"nın anlayış demek olduğunu ve anlayışımız ne kadar kötüyse "Tanrı"nın bize o kadar çok zorba ve "dışımız"da gibi göründüğünü ve daha da köleleştirdiğimizi kavıyor muyuz?

İnsan ancak en yüksek yeteneklerini kullanarak özgürlük kazanabilir. Materyalizm onu git gide daha çok görüntüler dünyasının güçlerinin kölesi haline getirmektedir. Şeyleri gördükleri gibi almak bizim için daha kolaydır; hatta her şeyle mantığımız yoluyla başa çıkabileceğimizi ve hatta doğayı "yenebileceğimizi" hissetmek daha kolaydır. Ancak mesele, böyle bir görüşün; anlayışın uyanmamış yüksek derecelerini faaliyete geçirmeyişidir. Bu yüzden, tutumumuz son derece pratik gibi görünse de bu, engelli kaldığımız anlamına gelir. Meselenin can alıcı noktası tam da insan doğasının olanakları diye düşündüğümüz şeydedir. İçimizde anlayışın daha ileri dereceleri olmadığına, *artısı* olmaksızın mekanik ayıklanmanın ürünleri olduğumuza inanıyorsak; hayata, bu anlayış derecesine zaten doğal olarak sahip olduğumuz göre, tümüyle rasyonel ve mantıklı yaklaşmakta ısrar etmeliyiz. Aksine inanıyorsak; aklımızı ve mantığımızı hayata yönelik olan ve ancak kısmi ve çok gerekli olup anlayışın başka formlarını içermeyen bir yaklaşım olarak almalıyız. Hermetik alıntı, materyalist bir görüş açısının kendi çıkarımızın tam tersine çalıştığını bize gösterirken, hem bir özgürlük prensibine hem de köleliğimizin kaynağına işaret eder. İnsan maddi dünya-

ya ne kadar dönükse ve yalnızca duyuşsal olandan yola çıkıyorsa, gerekliliğin hakimiyeti altına o kadar çok girecektir, yani dışsal şeylerin daha çok tutsağı olacaktır. Şu anki mevcut materyalizmimiz bu yöndedir, yani mekanikleştirme ve bunun doğrudan sonuçları yoluyla; tek düzelik, bağımsız zekanın kurban edilmesi, bireysel farklılıkların, yerel geleneklerin, yerel farklılıkların ve hayatı zenginleştiren insanlığın sınırsız çeşitlenmesinin silinmesi yoluyla; devlet organizasyonları yoluyla insanı köleleştirme yönünde. Bu bağlamda, Hermetik görüşe bakmaya devam edebiliriz. İnsan “hakikat” aracılığıyla özgür kılınmıştır. Burada sözü edilen hakikat, *zihin*’le eşdeğerdir. Neotik deneyimin kastedildiğini anlayabiliriz; yani şuurun başka bir seviyesinde, şimdi anladığımızdan kesin olarak daha iyi anlayabileceğimizi. Bu daha kapsamlı ve süptil kavrayış, bu daha zarif algılama, “hakikat”ın başlangıcıdır ve etkisi, bizi özgür kılmaktır. Yeni Ahit’te şu ibareyi buluruz, “hakikat seni özgürleştirsın”. Birçok yerde bize söylenen bu tarz bir hakikat, kendini bilmekle başlar. Maddi dünya hakkındaki gerçek ise bunun yanında ikincil kalır; bazıları, maddi dünyayı gerçekten anlamamanın buna bağılı olduğunu söyleyeceklerdir.

Bu tür bir gerçeğı veya *Zihni* elde etmek Hermetik hedefti. Varoluşun gizeminin, hayatın olağan dışı ve açıklanamaz bilmesinin çözümüydü bu. Dünyada her şey yanlışı, her şey bir karmaşa durumunda çünkü insan bu hakikate sahip değıl ve bu nedenle, *tamamlanmamış* olarak kalıyor.

Kendi seviyesinin altında yaşıyor ve bu nedenle, nasıl doğru davranacağını ve düşüneceğini asla anlayamıyor. Hermetik felsefenin ışığında baktığımızda; insan, karanlık bir dünyada, ruhunu tedirgin eden en önemli soruların cevaplarıyla onu asla donatamayacak olan bir anlayış şeklini kullanarak körü körüne yolunu aramaktadır. Oysa Yaratan onu ebedi bir varlığın suretinde yaratmış ve ölümlü bir yaratık olarak aşağıya göndermiştir, sadece dünyayı süsleyip yaratılış şeklinin şuuruna

varsın diye değil, "hakikat"i kazansın diye. Örneğin, birinci yüzyıla ait bir Hermetik benzetmede insanın durumu şu sözlerle anlatılmıştır: "İnsanın avantajı şudur: konuşma ve zihin. Tanrı, konuşmayı tüm insanlara bahşetmiştir ama zihni bahşetmemiştir, insanlara herhangi bir garezi olduğundan değil, zira garez olma huyu, zihinden yoksun insanların canlarından kaynaklanır. (Öğrenci sorar: 'Söyler misin, Tanrı neden zihni herkese bahşetmemiştir?') O'nun arzusu Zihin'in, insan canlarının kazanabilmeleri için bir ödül olarak ortaya konması idi. ('Nereye koydu?') Büyük bir havuzu zihin ile doldurdu ve aşağıya, yeryüzüne gönderdi; ve bir haberci atadı ve ondan, insanların kalplerine çağrıda bulunmasını istedi: 'Kulak ver, ey her bir insan kalbi; yapabilirsen, ne amaçla yapıldığının farkına var ve bu havuzu aşağı gönderen O'nun yanına yükseleceğine inanarak bu havuza dal.' Bu çağrıya dikkat edip zihin banyosunun içine dalmış olan insanlar bilgiden bir pay aldılar; onlara zihin verildi ve böylece *bütün* insan oldular" (*Hermetica*, Libellus IV, s. 151). Şunu anlamalıyız ki bu *zihin*, akıl yürüten sıradan zihnimiz değil, onun üstündeki derecelere ait olan zihindir. İkinci üçgen değil midir bu? Bu pasajda, insanın bu zihin (veya daha yüksek seviye) olmadan bütün olamayacağı ve hayatın anlamının da buna ulaşmak olduğu çok açık bir şekilde ortaya konulmuştur: İnsanın hayatının ardındaki gerçek anlam budur ve buna göre her şey ikincildir. Zengin adamın ebedi hayatı nasıl kazanacağı sorusuna verilen cevabı biliyoruz: "Mükemmel olursan beni izle." Grekçe anlamı *insanın hedefine erişmesidir*. Orijinalindeki "günah" sözcüğünün anlamı "hedefi ıskalamak"tır. Bu iki sözcüğün gerçek anlamını düşündüğümüzde ise psikolojik fikir açıkça ortaya çıkmaktadır. Hedef, kendini mükemmelleştirmektir, bütün olmaktır ve günah ise insanın hedefi ıskalamasına neden olan her şeydir.

Bu mükemmelleşme, bir yolu izleme meselesiydi: *bir yolda olmak*. Zengin adamın, ebedi hayatı sorarken, *kendini bütünleştir-*

mek ve bunu kendisi için yapması gerektiğinden haberi olmamış olabilir. Ona son derece zor ve neredeyse hiç anlaşılmayan bir öğretiyi izlemesi söylenmiştir. Ebediyeti uzatılmış bir hayat fikri ile bağdaştırdığımız takdirde hepimizin düşüneceği gibi, o da ebedi hayatın bu olduğunu sanmıştır. Ona defalarca ve yanlış anlaşılması imkansız olacak bir şekilde, ebedi hayatın her şeyden önce kendisini *bu hayatta* mükemmel hale getirmesi anlamına geldiği söylenmiştir. Zihin havuzu ile ilgili Hermetik benzetmenin de aynı şeyi gösterdiğini düşünüyorum. Fiziksel olarak ölmeyi kastetmemektedir. Normalde çaba göstermediğimiz bir şey için, büyük sabır isteyen bir şey için, kavraması görünen o ki çok zor olan bir şey için çaba göstermeye başlamayı kastetmiştir. "Bırak da sabır o mükemmel işini görsün ve sen mükemmel ve bütün ol, hiçbir şey istemeyen." Ve bir kez daha okuyucunun dikkatini, daha önce pek çok kez bahsedilmiş bir noktaya çekeyim: zamanın farklı bir anlayışı, zamanın ötesine uzanan bir vizyon; insanın bu daha yüksek hale ulaşması için daima gerekli görülmüştür; örneğin, "görünen şeylere değil, görünmeyen şeylere bakıyoruz çünkü görünen şeyler zamana aittir, görünmeyen şeyler ebediyete." Özetle bu, her şeyi görüldüğü gibi alarak, yalnızca geçen-zamandaki üç boyutlu bir bakış açısından düşünerek olağan anlayış seviyesinin ötesine geçemeyeceğimiz, varoluşumuzun başka bir duyumu olarak görünen o *eona* yükselmeyeceğimiz anlamına gelir.

.

Belki de olağan anlayışımızın bizleri hiçbir yönde *hiçbir şeye* götürmediğini neredeyse hiç fark edemiyoruz. Ya bir çelişkiye ya da bir bilinmeyene varıyoruz. Görüntüye dayanan bir zihinle, görünen evrenin bir açıklamasını yapmaya kalkıştığımızda belli bir noktanın ötesine geçmeyi başaramıyoruz çünkü gerekli fikirlerle sahip değiliz. Üçüncü boyut fikrinin kağıt varlıklara nasıl birçok şeyi açıklayacağından söz etmiştik. Örneğin, dünyalarına üçüncü boyutun girmesi, onlara *büyükme* olarak görünmüş olan

şeyin gerçek açıklaması olurdu. Dünyalarına yavaşça giren kalem kurşun ucu gerçekten de büyüyor gibi görünürdü. Kalem kendisini yavaş yavaş tahta bir kaplama ile sarardı. Bu varlıklara önce küçük bir tohum gibi, büyüme kapasitesi olan ve tahta salgılayan kurşundan bir nokta olarak görünecekti. Kendi dünyamızda bir tohumun aynı şekilde büyümesini düşünemeyiz. Büyümeyi taklit edemeyiz. Büyüme "içeriden" olur. Yüksek boyutlar dünyamıza *içeriden, en küçük nokta yönünden* girerler. Bizler ancak geçen-zamanda bir tohumun bir bitkiye dönüştüğünü veya bir çocuğun büyüüp bir adam haline geldiğini görürüz ve bunu dışsal bir şekilde, dışarıdan gelen bir madde artışı gibi düşünürüz. Tohum yoluyla dünyamıza gelen veya çocuk yoluyla içeriden gelen bir şey olduğunu; bizim için geçen-zaman olan başka bir boyutun içeri girişi olarak düşünmeyiz. Çiçeğin potansiyel olarak tohumda olduğunu ve hayatın tohumdan büyümeyle başladığını düşünürüz ama hayatın tohum yoluyla kendini ortaya çıkarttığını düşünmeyiz.

Tohumun arkasında üretme gücüne sahip bir *fikir* olabileceğini ve tohumu, formun üretken dünyasının içine girdiği, dakik bir alıcı makine olarak edemiyoruz. Aynı şekilde, içgüdünün ne olduğunu da asla anlamıyoruz çünkü onun yerini maddesel yapısalılıkta arıyoruz. Ama içgüdü bu şekilde anlaşılamaz.

Daha yüksek dünya, daha aşağıdakine her taraftan girmektedir: düşüncelere, duygulara, içgüdülere, olaylara. Bir şeyi anlamla donatan üretken form, maddesel formla karıştırılamaz. O maddesel forma girer. İçgüdü ise bu anlamda formdur, fikirdir. Bizler ardışık formu ancak, tıpkı olayları sadece birbirine bağlı vakaların art arda gelmesi olarak bildiğimiz gibi, biliyoruz. Daha yüksek form, zamanın dışında bir birlik halinde toplanmıştır ve *anlamı* veren; maddi formun bu daha yüksek formla ilişkisidir. Hayatın incelenmesi, şeylerin anlamlarının ve faydalarının incelenmesidir, sadece maddi yapının analiz edilmesi değildir. Bizi ilgilendirmesi gereken şey bir şeyin en iyi ifadesini bulduğu

durumlardır. Maddenin incelenmesi bu sonucu vermez çünkü onun en önemli seviyesinin altına inerek, *bir şeyin ne olduğunu ve ne için olduğunu* ortadan kaldırır. Bu şekilde bilim sürekli onun seviyesinin altına uzanarak ve fikri iskalayarak hayatı zorlaştırmaktadır. Tohumla çocukta, onların dokularının psikolojik özelliklerinde çiçek ve insan potansiyelleri olduğunu düşünüyorsak bir açıdan haklıyızdır; ancak, geçen-zamandaki üç boyutlu dünya bakış açısından konuşmuş oluruz ve *maddenin* kendisine olağandışı özellikler atfetmek zorunda kalırız. Oysa büyümeyi daha yüksek boyutların girmesine bağlı olarak düşünürsek, görünür olan ile görünmez olan arasındaki, daha yüksek mekan ile daha aşağı olan arasındaki bağlantıyı görerek düşünürsek başka bir görüş açısından konuşmuş oluruz.

Söylemiş olduğum gibi, daha yüksek mekanın idrak edilmesi; düşüncemizin yönünü tersine çevirir. Olağan düşüncemizin, gidebildiği kadar gittikten sonra tam da sona erdiği ve ötesinde *hiçbir şey* yokmuş gibi görünen noktada, başka tür bir düşünmenin başlayabileceği yer bulunmaktadır. Geçen-zamanın üç boyutlu dünyasındaki düşünme şekli ile öteye geçemeyiz. Başka tür bir düşünme şekline, pasif değil aktif zihne ait veya en azından aktif zihni taklit eden bir düşünme şekline gereksinim vardır. Bu tür bir düşünme veya daha ziyade, aktif zihnin doğuşu bazen vahiy olarak tanımlanmıştır.

Goethe, gerçeği arayışında Faust'u hiçlik noktasına ulaşmış olarak tasvir eder. İnsandaki bilginin tüm dallarını araştırdıktan sonra Faust, onu tatmin edecek cevapları bulamamıştır. Şöyle der: "İşte sonunda buradayım, büyük bir aptal, gereksiz öğrenimle lanetlenmiş, başladığından daha bilge olmayan..." Ortada hiçbir şey yok gibidir. Bütün öğrendiklerinin işe yaramadığı kanıtlanmıştır. Çevresine baktığında hiçbir çıkış yolu yoktur. Bu noktada çaresizlikle yüz yüzedir. Araştırması anlamsız hale gelmiştir. Anlamsızlık, bize saldırabilecek en kötü şeydir. Medusa gibi o da bizleri taşla çevirir. Faust hangi yönden anlamı

yeni anlamı yeniden ele geçirebilir? Başlangıçta, gidecek hiçbir yön bulamaz. “Yaşadığım sürece insanlığa öğretip onu yükseltebileceğim hayali, ümidi de öldü”. Ama o, insanın emellerinin genellikle en iyisi olduğunu düşündüğümüz “insanlığa yardım etme arzusu” tarafından kesin hiçliğe yönettirilmiş.

Faust hangi tarafa yönelir? Tabi ki ruhun hareketi şiirsel olarak ele alınmıştır. Kadim bir kitabı açar ve gözüne *makrokozmos* işareti, mevcut anda görünür olan parçayı gölgeleyen büyük dünya çarpar. Hiyeroglif, Süleyman’ın Mührüdür; baş aşağı yerleştirilmiş, aşağı ve yukarı mekanların birbirinin içine işlemesini, pasif ve aktif zihni temsil eden iki üçgen. Bir değişim hisseder ve der ki: “İşte, yeni bir hayat; ilahi, yoğun, bir anda her bir duygunun içini dolduruyor. Gençliğin doğuşunu yeniden hissediyorum... Bu işaretleri yazan bir ilah mıydı?”

Canın deneyiminin hangi anı anlatılmaktadır? Önceki seviyesinin devamı olmayan, *süreksiz*, başka bir anlayış derecesine dokunmamış mıdır? Daha önce bilgisini sürekli ‘genişleme dereceleri’ ile artırmaya çalışmış ve bu onu, hiçbir yere götürmemiştir. DÜNYA’nın tamamen yeni bir anlayışının ışığında Faust şöyle der: “Oo, gözlerimin öndeki sihir nasıl da doğanın gizli yollarını aydınlatıyor. Bak! Her şey bir diğeriyle karışıyor, her bir şey bir diğere veriyor, buna karşılık her şey birbirine bağımlı, cennetin elçileri aşağı iniyorlar ve yine cennete yükseliyorlar, süzülüyorlar, karışıyorlar, birleştiriyorlar... İnsan yüreği Sınırsız Doğa’yı kucaklayabilir mi?” Görünen dünya kaybolup yerini, zamandan ve duyulardan, öyleymiş gibi görünen şeylerden özgürleşmiş zihnin gözüyle algılanan sınırsız doğaya bırakmaktadır.

Vizyonu, Yakup’un vahşi doğadaki vizyonuna çok benzer. Her ikisi de *skalanın* içsel deneyimi ile ilişkili benzetmeler olarak anlaşılabilir. Yakup “belli bir yere gelir ve güneş batmıştır”. Faust’un durumunda ise o karanlıktadır. Burada ona, dünyadan cennete uzanan

bir merdiven vizyonu görünür. “Bir yere varıp orada geceledi, çünkü güneş batmıştı. Oradaki taşlardan birini alıp başının altına koyarak yattı. Düşte yeryüzüne bir merdiven dikildiğini, başının göklere eriştiğini gördü. Tanrı’nın melekleri merdivenden çıkıp iniyorlardı” (Yaratılış 28:10-12). Faust’a olduğu gibi Yakup için de “dünya” şekil değiştirmiştir. Gerçek evren olan realite skalasını algılamaktadır ve bu tam da Faust’un bilgiyi ararken yaptığı yolculukta olduğu gibi, kendi yolculuğunun onu karanlığa götürdüğü noktada gelmektedir. Hiçbir şeyin olmadığı yerin karanlık bir orman, vahşi bir yer, bir çöl vb. ile anlatıldığı daha eski literatürde bu deneyimin birçok alegorik tanımlaması vardır.

Faust yeni enerjilere temas eder. Umutsuzluğu sevince döner. Şeyleri *diğer tarafından* görmeye başlar. Aktif zihin uyanır. Görünmez olan, görünür olana her taraftan girer. *Visibilia ex invisibilibus*. Ruhun inkarı ve böylece taşlaşması ile karşı karşıyayken, birdenbire içindeki bir şey serbest kalır ve duyuların ötesindeki realitelerle temasa geçer. Şeyleri *diğer taraftan* görebilme sanatı sayesinde Medusa tarafından taşla çevrilmekten kurtulan Perseus’un ilahi bilimine uygun davranmamış mıdır? Perseus, Medusa’ya Athena’nın aynasından bakarak ölümden kurtulmuştur. Böylece, Medusa’nın kafasını kesmiş ve cennete yükselen Pegasus’u kurtarmıştır. Bu, insan ve onun ebedi doğası hakkında bir alegori değil de nedir?

Bu bağlamda, *iman* sözcüğünün başlangıçtaki önemini hatırlayalım. Anlamı, zihinsel gibi görünmektedir görünmez olanın gerçekliğinin zihinsel olarak algılanması. İman, sayesinde gücün bizlere girdiği *anlayışın bir diğer formudur. Görünmeyen şeylerin kanıtıdır*. “Şimdi iman... görmediğimiz şeylerin gerçekliğine dair bir kanaattir. İman yoluyla dünyaların (eonlar) varlık haline geldiklerine ve Tanrı’nın buyruğu ile var olmayı sürdürdüklerini

anlarız; öyle ki görünenler, varoluşlarını görünür olana borçlu değillerdir”³ (*İbraniler*, 2:1-3). İncanın bir diğer tanımı İnciller’de verilmiştir, Romalı komutan İsa’dan hizmetçisini iyileştirmesini istediğinde, İsa şöyle der: “Ben gelip onu iyileştireceğim.” Komutan şöyle cevap verir: “Ya Rab, evime girmene layık değilim. Yeter ki bir söz söyle, uşağım iyileşir. Ben de buyruk altında bir adamım, benim de buyruğumda askerlerim var. Birine, “Git” derim, gider; ötekine, “Gel” derim, gelir; köleme, “Şunu yap” derim, yapar.” İsa şaşırır ve der ki, “Ben İsrail’de böyle imanı olan birini görmedim” (*Matta*, 8). Burada imanın, skalanın, yani üstte olanın ve altında olanın; ve herkesin bu varlık skalasının veya merdiveninin bir yerinde durduğunun kesin bilgisinin tanınması olduğu açıktır. [Skala=scala, merdiven.]

Brunner ise imanı, görünmez şeyler hakkında bireysel bir karar olarak tanımlar, “Ben kendim, düşüncem değil, dünya görüşüm değil... İman olunca, insan kendisinin kendi içinde olmadığına emin olur” (*Emil Brunner*). Başka bir yazar da *yeni doğuşu* hakikat hakkında, duyuların göstermediği mutlak bir zihinsel kesinliğe ulaşmak olarak tanımlamıştır. Bu, *tersinme* değil midir? Böyle görüşlerin derin psikolojik önemini fark etmeliyiz. Bu bağlamda, *tövbe* kelimesinin anlamına da bir bakalım. İman sözcüğünde de olduğu gibi muhtemelen duygusal bir tutum, hatta körü körüne bir tutum düşünüyoruz. Ama “tövbe” diye çevrilen Grekçe sözcüğün anlamı *zihin değişimidir*, başka bir şey değil. Öyleyse bu, şeyler hakkında, sayesinde zihninin daha yüksek bir dereceye açıldığı başka bir şekilde düşünme tarzı değil midir? Düşünceyi her zaman kullandığı düşünce formlarıyla alarak hiç kimse kendi içinde değişemez veya boyuna yarım kol boyu daha ekleyemez. Bunu nasıl yapabilirdi ki? İçine, yeni bir şey girmelidir. Ancak bunun hakkında hiç bu şekilde düşünüyor muyuz? İnsanın, *olağan* olarak sahip olmadığı fikirlerle bağlantısı olması gerekmez mi? Hristiyanlık sonraki yıllarda ne şekil

3 Bu çeviri, Kitabı Mukaddes’in Türkçe çevirilerinde farklı şekilde yer almaktadır. (RM)

almış olursa olsun, ne kadar çarpık bir hale girmiş olursa olsun ilk tanıtımının, *zihin değişimi*'ni "ebedi" hayat yolundaki ilk adım olarak vaaz eden Vaftizci Yahya tarafından yapıldığı hatırlanmalıdır; bu zihin değişimini, Cennetin Krallığı üzerine öğretiyile bağlamıştır: kavranması o kadar güç ve bütün duyulara ters bir fikir; bütün zamanlar için *yeni bir fikir* olarak kalan düşünme ve dışsal kanıt.

.

Hristiyanlık döneminden çok önce Sokrat, canın yönelebildiği iki yönden bahsetmiştir: "Can, bedeni bir algılanma aracı olarak kullanırken; yani görme, işitme duyularını veya diğer bazı duyuları kullanırken zira beden aracılığı ile algılamanın anlamı, duyular yoluyla algılamaktır beden tarafından değişken (zamana tabi) bölgede sürüklenir ve orada dolaşarak şaşırır. Dünya, onun etrafında dönmektedir. Değişime temas ettiğinde sarhoş gibi olur... Ama kendi içine dönünce tefekkür eder ve Ebediyet bölgesine geçer." Canın bu hareketi, Zihnin gerçeği *görebildiği* o seviye yönündedir; insanın kendini bilme yoluyla ulaştığı, görünmez doğası -*kendisi*- hakkındaki gerçeğin ilk veçhesi. Bu, canın doğal hareketinin tam tersidir. İnsanın hayatının iki yanı vardır. "İki yöneten güç vardır, biri idrak edilebilir olanın (görünmeyen, zihinsel olarak anlaşılabilir dünya) ve diğeri ise görünen dünyanın sorumluluğunu yüklenir" (*Devlet*. 509). Görünen dünyaya ait olan, algılanabilir gerçektir. Ama bu, hakikatin bütününe kapsamaz. Hakikati tanımlamaz. Algısal gerçek, duyulardan gelir. Duyularımızla algıladığımızı algılamayan biri -biz soğuk olduğunu düşünürken sıcak diyen biri- bu düzeydeki gerçeği bozar. Kendi izlenimlerimizin (algılarımızın) değerini başkalarının kanaatine teslim etmeye alışkınsak bu durumda doğru izlenimler almadığımız ve bizde bir şeyin yanlış olduğu hissine kapılırız. Algılarımızın doğru olduğuna kuvvetle inanıyorsak sadece diğer kişide bir şeyin yanlış olduğunu düşünürüz. İnsanlar bu açıdan, algılarında kesinlikle sabit olanlar

ve olmayanlar diye kısımlara ayırmak mümkündür. Sonuncular, diğerlerinin algılarının kendilerinininkinden daha güvenilir olduğunu hissederler veya algılara karşı ilgisizdirler. Tabi ki bunun, algıların veya kanılarımızın yorumlanması ile bir ilgisi yoktur. Buradaki can alıcı nokta, “algı”nın gerçeğin yalnızca bir seviyesi olduğudur. “Yağmur yağıyor” deriz. Biri pencereden bakıp buna karşı çıkarsa, yağmuru derisinde hissetmesi için onu dışarı çıkartıp algısını güçlendirmeye çalışırız. O zaman bize hak verir; o anda bu kadar algılanabilir bir olguyu herhangi birinin reddedebileceğini edemeyiz. Ama o kişi sonradan, duyuların kanıtı artık mevcut olmadığına, bunu inkar edebilir ve biz de onun ya kötü bir hafızaya sahip olduğunu veya kasten yalan söylediğini düşünürüz. Bütün bunlar çoğunlukla algısal şuura aittir *ve genelde, hakikatle ilgili modern fikrimiz ve hakikatin ne olduğu; bir duyu veya dış algı meselesi olan bu tarz bir hakikat ile ilişkilidir.*

Tüm bu alıntılar ve örnekler bize bir şey göstermektedir: zihinde, duyuların kanıtından ayrı olan ve bu yolculukta anlayışın başka bir seviyesine yol açan bir şeyin başlaması gerektiğini. Bunun ilk anlamı, artık aynı şekilde düşünemeyecek oluşumuzdur. Amacı, bir insanın doğasında kesin bir dönüşüm gerçekleştirmek olan bu can bilimine girmek istiyorsak yeni bir şekilde düşünmeye başlamalıyızdır. Ve başlangıç-noktası, daha büyük bir şeyin hissedilmesidir. İçimizde belli bir tersinmenin başlamasını gerçekleştirecek olan ancak ve ancak budur. Bu tersinme; sıradan varoluşumuzu tamamen hükmü altında tutan ve bizi makinelerden az daha iyi bir hale getiren diğer şeylerin gücünden bizleri yavaş yavaş özgürleştirecektir.

Bir anlamda, değişimi oluşturan şey Faust’a gelen ve sonuçta sonraki tüm ruhsal deneyimlerinin başlangıcından başka bir şey olmayan anlık vahiy veya Tennyson’un anlattığı farklı şuur

çakması veya herhangi bir duygusal değişim krizi olmayıp bu tersinmedir: yani uzun bir süreç; bir yanda anlayışın bir formu ile verilen bir mücadele ve içsel olarak tüm bununla ilgili şeyler, tüm bu zaman ve duyu mekanizmasının özellikleri, benlerin birbirini izlemesi, şeylerin mevcut anda oluşu, doymak bilmez abartma isteğimize bağlı olarak diğerlerinin çarpıtılmış algılanması, her gün içinde dönüp durduğumuz anlamların küçük yö-rüngesi, varoluşa dair sahip olduğumuz sınırlı nosyonlar, dar DÜNYA görüşümüz ve bundan kaynaklanan dar tutumlar ve diğer yanda ise hayal edebileceğimizden çok daha yakın olan, bize dokunan, gerçekten her yönden dokunan ve uzun çabalar dışında gerçekten tanıyıp da tutamadığımız, hatırlayamadığımız, belirgin ve etkin hale getiremediğimiz yeni bir anlayış şekli.

.

Hayatın olumsuzlamasından kaçabilmek ancak içimizdeki skalanın (iman) tanınması ile mümkün değil midir? Olumsuzlamanın korkunç gücü bizleri her taraftan sarıyor. Alışılmadık kötü bir deneyim, korkunç bir felaket, bir kayıp derhal olumsuzluk ruhunu düşüncelerimize çağırıyor. Her şey kararıyor. Bizler yalnızca, hiçbir anlam veremediğimiz bir hayal kırıklığı dünyasında yaşayan geçen-zaman yaratıkları gibiyiz. Bu durumda, dünya sadece kötü görünüyor. Şeylerin yalnızca kötü yanı dik-katimizi çekiyor. İrade negatifleşiyor. Ne yapmamız gerektiğine dair yeni fikirler olmadan artık bir şey anlamaya çalışmaksızın "güler yüz"le veya bir başka tarzda elimizden gelen en iyi şekilde devam etme olgusu diye nitelenen kayıtsızlığa düşmekten kendimizi nasıl kurtarabiliriz? Kierkegaard, çözümünü, olayların *tekrarına* razı olarak hayata *evet* demekte bulmuştu. Barth şöyle der: "'Hayatı olumlamanın' heyecanı hiç şüphe yok ki bazı geçerli nedenlerle soğuduğunda, insan dünyanın kendi içinde kötü olduğundan, *kibirle* kasten veya belki de bir Demiurgos'un oyuncağı olarak yaratıldığından yakınarak 'hayatın olumsuzlan-masına' yönelecektir" (Barth, *Romans*, s. 308). Bir de Ramsay'in

görmüş olduğu dünya var bir iblisin yarattığı dünya. Yalnızca özel bir tutum bizi kurtarabilir. Gerekli olan, içimizde ek bir şey yaratmaktır. *Psikolojik olarak kanıtlanabilir, olası daha yüksek bir hal kavramının bütünü; bu duruma cevaptır.*

Bir insanın hayatının idaresini ele geçirecek gücü kendi içinde bulabilmesi ve hem içindeki hem de dışındaki karmaşadan kendini ayırmaya başlayabilmesi ancak, yaratılışın boş ve hayal kırıklığına tabi olduğunu açık bir şekilde görmesi ile olanaklı değil midir? Sırrın kendi içinde, başka bir şey olma isteğinde olduğunu keşfedecektir bir şey *olma* çünkü *evet*, *Ben*'in içindedir, ve *Ben* ise *olmak*'tır. Dünyayı artık sadece boş bir şey olarak görmeyecek, kendi canına alıştırma yaptıracak (sıklıkla, onun için olağandışı önem taşıyan) bir olaylar dizisi olarak görecektir. Ama herhangi bir alıştırma olduğuna dair hiçbir fikri olmazsa ve evrenin, değiştirmesi için onun içinde bulunduğunu ve evrimin, onun için, kendi içindeki bir dizi zihinsel dönüşüm anlamına geldiğini anlamazsa hayatın, beklediği şeyleri ona neden vermediğini asla anlamadan ve böylece, hep suçlayarak veya tam da geçen-zamanın etkisiyle dışsal bir çözümü mümkün olmayan problemleri çözmeye çalışarak, hep yalnızca dışsal hayatın karmaşası gibi görünenlerle meşgul kalacaktır.

10. BÖLÜM

ŞİMDİNİN YARATIMI

İKİNCİ bölümde, görünürlere dalmış olduğumuz için kendimiz duygusunu dış dünyadan ayıramadığımız söylendi. Bu kısmen *çok ilgi istemek* gibi kişisel psikolojik engellere bağlıdır. Ama kısmen de bizleri hayatın doğal olarak karşıladığımız belli bir dünyası ve belli şartlarıyla ilişkiye sokan duyuların işlevine. Bu üç boyutlu realitenin kanıksanmasını ve ilgi çekme arzusunu yan yana koymak istiyorum. Bunlar, zihnimde tek bir problem oluşturuyorlar. İlgiye olan istek, kendimizi başkalarında çoğaltma arzusu, başkalarıyla beraber olma ihtiyacı vb. kendi kendimize varoluşumuza dair herhangi bir gerçek ebedi hissin olmayışından kaynaklanmaktadır. Aynı zamanda dünyayı kanıksamak bizleri, özdenliğimize dair herhangi bir gerçek duygu veremeyen bir şuur seviyesinde tutar. Görünmeyen şeylerin kanıtına gereksinimimiz vardır. Kendimize dair başka bir duygu ancak "gerçeklik"e dair başka bir duygu yoluyla ortaya çıkabilir ki bu da ilgiye duyulan arzuyu değiştirecektir.

Demek ki bizleri, varlığın daha yüksek gerçekliğini aramaktan alıkoyan iki sınıf engel vardır. Bizleri özellikle *dış* ile bağlayan ve gücü altında tutan belli psikolojik öğelerin keşfi, kişisel psikolojinin kurulmasına neden olmuştur. Ancak bizler daha çok, şeyler hakkındaki doğal kavramlarımızla ilgili engellerle ve dünya hakkında ve onun üstündeki hayatımız hakkında özel bir farklı düşünme gerekliliği ile uğraşıyoruz. Özel görüş noktaları olmadan kendimizi *dış* şeylerin sürekli akıtıp boşaltan etkisinden kurtarmaya başlamak için gerekli gücü bulamayacağımızı söyleyebilirim. Şeyleri farklı anlamaya başlayarak işe başlamalıyızdır çünkü kendini değiştirmek demek, anlayışını değiştirmek demektir. Örneğin, tekrarlanma *fikri* gerçekten yeni bir "dünya" anlayışına aittir. İnsanın kendi hayatı ile ilgili tamamen yeni bir sorumluluk hissi getirebilir ve buradan hareketle, diğer insanların hayatlarına da. Hayatın görevleri tamamlanmalıdır. Hiçbir şeyden kaçınılamaz çünkü yeniden ve yeniden aynı noktaya geri getiriliriz. Ama bu şekilde düşünme, "görünür" anlamında değil "görünmez" anlamındadır. Ve tam da bu sonuncusu *kendimizle* ilgili samimi olarak bir şey yapabilmemiz için gerekli gücü kazanabileceğimiz taraftır. Daha yüksek mekan kavramının tamamı, üzerimizde son derece güçlü bir *fikir* şeklinde etkin olabilir üzerinde yaşadığımız "dünya"ya gerçekten başka bir bakışla bakmamızı sağlayan bir fikir. Oysa geçen-zamandaki bir dünyaya inanıyorsak her şeyi çok farklı bir şekilde anlarız. Arkamızda hiçbir şey yoktur. Hayatla belli bir noktada karşılaşırız, tepki noktası.

Bu bağlamda, Swedenborg insanın doğal halindeyken yalnızca tepki olduğunu gözlemler. Mekanik felsefe örneği daha güçlü bir şekilde ortaya koyamazdı. Mesele insanın sadece tepki olduğunu kanıtlamak değildir. Bugün, bu görüşte olan birçok okul vardır. Bunu bilimsel olarak kanıtlamak faydasız olacaktır. Bu ancak çakışlar halinde, bireysel olarak idrak edilebilecek bir *fikirdir*. Olayların akıntısına batmış durumdayız. Gereğince şu-

urlu değiliz. Yaptığımız şeyler bize ait değil. Swedenborg şöyle devam eder: "Eylemleri toplumsal ve ahlaksal bakış açısından ne kadar iyi olursa olsun, doğal insanın ölü olduğu söylenir." Ancak bu fikir başka bir *fikirle* ilişkilendirildiğinde etkin olabilir. Doğal insan canlı, uyanık, "ruhsal" hale gelebilir bu, mekanik felsefenin kendi doktrinine dahil etmeyeceği bir şeydir. İkinci fikir zihnimizde olmadığı takdirde, birinci fikrin değeri yoktur. Bu de Senancour'un "uyanmanın gizemleri" diyerek gönderme yaptığı meseledir. İnsan görünüşlere batır ve bir kukla gibi dış şeylere bağlı olduğu, dünyanın gizeminin farkındalığının eksikliğinden dolayı ölüdür. Tuhaflık hissinden başka bizi ne uyan- dırabilir? Başka ne bize yeni düşünceler, yeni algılar verebilir? Ölüyüz çünkü anlamaya çalışmıyoruz, çünkü varoluşun gizemi- ne asla kendimize ait herhangi bir gerçek düşünce ile yaklaşı- mıyoruz, çünkü bizi düşünmeye başlamaktan alıkoyan açıklamalar bizlere yetiyor. Veya meseleyi başka türlü dile getirecek olursak, şeylerin görünüşünden tatmin olmuş halde oturuyoruz yani, al- gısal şuurun ötesine geçmiyoruz.

.

Corpus Hermeticum' da (XIII) yer alan yeniden doğuş ve ebedi hayat üzerine büyük söylevde, öğrenciden ilk olarak çok belirli engelleri aşması istenir ve bunların iki farklı türe ayrıldıklarını görmek, bizi şaşırtmamalıdır. Birinci tür, bizleri burada ilgilen- dirmeyen, bireysel psikolojiye ait engellere gönderme yapar. Ancak şuna dikkat edin: bunlar arasında özellikle keder, sıkın- tı, iç sızısı sayılmaktadır. Haset, şüphe, acelecilik, öfke vb. de sıralanmıştır. İkinci tür engeller ise "algısal şuur"un hatalarına gönderme yapan engeller olarak nitelenebilir. Bu hataların ne kadar büyük olduklarını artık anlayabiliyor muyuz? Düşünen her insan, duyuların sergilediği dünyaya muhakkak ki bir şey eklemek gereğini hissedecektir. Hermetik incelemede öğrenciye, zihnini duyularının ötesine genişletmesi gerektiği söylenir; yani üç boyutlu dünyanın ve kendisi olarak kabul ettiği üç boyutlu

bedeninin ötesine. Öğretmen kendisinden bahsederken, artık “rengi olan ve tutulabilir, özel boyutları olan bir nesne (metron)” olmadığını söyler. Tabi ki gerçekten uzun bir sürecin kastedildiğini anlamak zorundayız, ancak öğrencinin kendi ebedi realitesinin duyumuna birdenbire vardığı varsayılmaktadır. Öğrenci bu deneyimi nasıl anlatıyor? “Şimdi *zihinde* görüyorum, kendimin Her Şey olduğunu görüyorum.” Bu, onun ilk saptamasıdır. Şuuru *her şeyi* kucaklamaktadır. Ama bunu, içe ve dışa işaret eden iki ayrı yolla yapar. İçsel olan söz konusu olduğunda, o ne anlamda *her şeydir*? *Her şeyin onun hayatı* olduğunu görmek, bizi şaşırtmayacaktır. “Rahimde bir bebeyim ve henüz rahime düşmemiş olan ve doğmuş olan bir bebeyim. Ben her yerde mevcudum.” Kendi hayatında her yerde mevcuttur. Bu ise *şimdidir*. Kendini artık mekandaki bedenine kapatılmış hissetmemekte, ama *Zamandaki bedeninin* şuuruna varmaktadır. Hayatının başka bir boyutunun şuuruna sahiptir. Bunun gibi bir şuurumuz olsaydı, *yaptığımız her şeye tüm hayat hissi girerdi*. An’a tepki göstermez, şimdide tam mevcut olurduk. “Ebedi hayat”ı kazanmakla ilişkilendirdiğimiz varlığın bu birliğinin, ilk bakışta onun tezatı gibi görünen bir şeyle ilgisi olduğunu nasıl anlayabiliriz? Birlik, teklittir. Bu durumda, nesne *birse* neden bu *her şey*? Birliğe giden yolda içeriğinin *her şey* olmasını gerektiren bir sentez yapmak lazımdır. Birlik, *her şey* olarak kazanılır. Bir olmak için *her şey* olmak gereklidir.

Varoluşumuzun dördüncü boyutu hakkında doğrudan bir şuurumuzun olmaması olgusu bir yana, hafızamız kısmen kendine değer verme ve kendini kandırma tarafından düzenlenmiştir ki bu da geçmişi çarpıtmaktadır. Bu yüzden, daha yüksek şuura ve birliğe götüren bilgi; kendini bilmenin bizim son derece kör olduğumuz taraflarımızı sıradan şuura getiren yönünü içermelidir. Veya onun hakkında, sıradan varlığımızı oluşturan birçok Ben açısından konuşacak olursak, Ouspensky’nin dediği gibi bu, Ben’leri tanımamız gerektiği anlamına gelecektir. Zira onları ta-

nımla, onlardan herhangi *biri* olmaya son vermez miyiz? Ayrıca, kendimiz hakkındaki hayali fikirlerden de kurtulacak değil miyiz? İmajinasyon bizleri, tam tersi söz konusu olduğunda, bir şey olduğumuza veya bir şey elde edeceğimize inandırır. Ancak kendimizle ilgili böyle bir bilgi doğrudan deneyimle elde edilmelidir, herhangi bir doğrudan olmayan yöntemle değil.

Hermetik söyleve dönecek olursak; tüm hayatın yaşayan varoluş hissi ile *eonik* denen şuurun dopdoluluğu arasında bir bağlantı kurulduğu açıktır. Ama Tennyson, kendi bireysel varoluşunun eonunu yalnızca ona o saf Ben hissini veren bir yoğunluk noktası olarak hissetmişti. Ancak bizler eonun, onun zaman anlamıyla zaman boyunca hayata ve diğer anlamında ise hayatın ötesindeki bir şeye gönderme yaptığını zaten görmüştük. "Eon her şeyi taşır". Ve kendini zamanda ortaya çıkaran bu her şey; kendi içinde birdir, bir "bütün"dür: Bu, eondur. *Bir* olan o, zamanın ötesindedir. Hermetik öğrencinin şuru önce tüm hayatın içinde genişler, ancak bu her şeyi algılayan şey, bu hayatın üstünde ve başka bir düzenden olmalıdır. Ama bu her şeyi görme halinden, içindeki her şeyin teklikte toplandığı tek bir yoğunluk noktası deneyimine geçişin kolaylıkla meydana gelebileceğini düşünebiliriz. Sıklıkla alıntılanan Mozart'ın gözlemi, bu noktada pek uygun olur. Mektuplarından birinde, bir kompozisyonu, bazen bütün uzunluğu boyunca ve bazen de bir teklik halinde toplanmış olarak hepsini birlikte zihninde duyabildiğini söylemiştir. Burada, olağan şuur ile arı *bir* veya ebedi özdenlik duygusu arasında vasıta olan yükselmiş şuur hali olarak her şeyin hissedildiği o bağlantıya dikkatinizi çekerim. Bizleri pratikte ilgilendiren işte bu bağlantıdır çünkü bunu kendini bilmenin tek amacı ve kendi çağrışımlarına sahip olacak olan özel bir hafızayla ilişkilendirmek zorundayız. Bana öyle geliyor ki dördüncü boyut olan bu bağlantı, bu hayat ile herhangi bir "diğer hayat" arasında yapmaya eğilimli olduğumuz bir tezadı çözmektedir. Varoluşumuz her şeyden önce mevcut andaki üç boyutlu me-

kandadır. İkincil olarak da o, dördüncü bir boyuta genişlemiş olarak *kendi Zamanındadır*. Son olarak da hayatın yeni bir sentezini oluşturduğu “ebediyet”tedir. Bu sonuncusu, bireysel özdenliği ile tam anlamıyla bağlanmalıdır. Ve insanı bu farklı boyutlarda anlamak yolunda ilk köprü olan ve bizleri hem *bu hayatla* hem de *bir diğeriyle* ilişkilendiren şey zaman anlayışımız değil midir?

Dış söz konusu olduğunda Hermetik öğrenci kendini başka bir anlamda *her şey* olarak algılar. Bir gizem algılamaktadır duyumsadığı her şey olduğunu algılar: “Cennetteyim ve dünyadayım, sodayım ve havadayım, hayvanlardayım ve bitkilerdeyim.” Öğrenci, tüm bu çeşitlilikte birlik hissederek.

Bir kadının mezar taşındaki antik Latince bir yazıtın dediği gibi: “*Nec vir, nec mulier, nec androgyna, nec puella, nec juvenis, nec anus, nec casta, nec meretrix, nec pudica, sed omnia!*”⁴ O kadın kendisinin bütün bu farklı taraflarının hepsidir; ve ayrıca “*nec coelo, nec terris, nec aquis, sed ubique jacet!*”⁵

İnsan kendisinin bütün yanlarını görebilseydi ve bütün bu yanları bilebilseydi; kendisinin dün ne olduğunu hatırlayabilse ve bu hissi bugüne getirebilseydi bu *her şey oluş*, bu *evrensellik bir haline gelmek* olurdu. Zira zaman, *parçadır*; her biri evrensel olmaya çalışan, birbirini izleyen küçük parçalara bölünüştür. Her bir küçük ben o an için padişah olur.

.

Hermetik öğrenci, içsel bir yönde onun tüm hayatını varoluşa getiren ve onun, *ben bütün hayatımın* şeklinde hissetmesini ve bunu bilmesini sağlayan ve de dışsal bir yönde de *ben gördüğüm her şeyim* şeklinde hissetmesine neden olan büyük bir bilişsel değere sahip daha yüksek bir duygu deneyimleri. Bu son yönü pek

4 Ne erkek ne de kadın ne de androjendi bu kız; ne genç ne yaşlı, ne iffetli ne alçakgönüllü ve ne de fahişe; ama hepsiydi! (RM)

5 Ne gökte ne yerde ne de suda ama yatmaktadır her yerde! (RM)

çoğumuz deneyimle biliyor olabiliriz. Alıcılık değişmiştir çünkü bütün daha yüksek duygular alıcılığı artırır ve genellikle bizleri esir tutan ve sayesinde daha aşağı duyguların çok daha kolaylıkla uyarıldığı o sınırlı Ben hissini tamamen yok eder.

Ancak bu söylevde özellikle dikkat ettiğimiz olgu, algısal şuurun doğasına bağlı olarak hepimizde eşit olarak bulunan ikinci sınıf engellerin aşılması gerekliliğinin vurgulanmış olmasıdır. Bir başka "dünya" görüşü şarttır. Algısal şuura veya şeylerin görünüşlerine karşı aktif zihnin veya Fludd'ın ikinci sisteminin faaliyetini canlandırmak için belli bir mücadele verilmelidir.

.

Ancak çok güçlü fikirlerin ve duyguların etkisiyle hakiki varoluşumuzu idrak edebiliriz. Hatırlayınız; olağan insanın yaptığı iyi veya kötü her şey, *ölüdür*. Onun kendisinden hareketle eylemde bulunmadığını söylemiştim. Önemli olan, eylemlerinin *niceliği* değil *niteliğidir*. Eckhart'ın yazılarında bu konu hakkındaki bir bölüm var. Her insanın içinde, oradan hareket ettiği takdirde yaptığı her şeye tamamen başka bir nitelik veren bir şey vardır. Bizim ona *Ben* veya *zihin* veya *irade* dememizin bir önemi yoktur. Eckhart buna sahici irade adını verir ve onu zihinle bağlar. "Binlerce kişi bu sahici iradeye sahip olamadan ölüyor. Hiç şüphesiz ki onların da diğer hayvanlar gibi arzuları ve eğilimleri vardı. Bir insan önemsiz bir şey yapar, onu sadece bir kez yapar; ve bunu, şükretmenin ve minnettarlığın kanatlarında kendi kaynağına gönderir. Başka biri, onu uzun süre devamlı uğraştıran önemli bir çalışma yapar ama bir zamanlar yapılmış olan o küçük şey, Tanrı tarafından, diğerinin uzun zaman ve uğraş mal olmuş büyük eserinden daha çok kabul görür. Neden? Size söyleyeceğim. Zira önemsiz eylem, geçmiş zamandan ebediyetin şimdisine taşınmıştı, bu yüzden de Tanrı ondan tamamen tatmin olmuştu. Adem'den beri tüm zaman boyunca ve yargı gününden önceki tüm zaman boyunca insanın iyi işler yaparak

yaşaması gerekiyorsa da, en yüksek, en saf halinde enerjilenen kişi zamandan ebediyete geçer; doğrusu Tanrı'nın gözünde bu kişi, tüm geçmiş ve gelecek zamanlar boyunca yaşayan birinden daha çok kavrar ve daha çok şey yapar çünkü bu *şimdi*, zamanın bütünüdür. Bir üstat zamanı aşarak *şimdiye* gelmekle canın her bir gücünün kendini aştığını söyler..." Bu alıntının yanına Karl Barth'ın paralel bir düşüncesini koymak istiyorum: "Tarih, bazı insanların diğerlerinin üzerinde sahip olduğu gücün ve zekanın varsayılan avantajlarının, ideolojik düşünürler tarafından ikiyüzlülükle adalet ve özgürlük mücadelesi olarak tanımlanan var olma mücadelesinin, her biri katılık ve önemsizlik içinde geriye kalanlarla yarışan insanın doğruluk iddiasının eski ve yeni formlarının gelgitlerinin ortaya serilişidir... Yine de bir damla ebediyet, ebedi olmayan şeylerin koca bir okyanusundan daha büyüktür" (*Romans*, s. 77). Tek bir gerçek an, tek bir gerçek düşünce, tek bir gerçek algı; özdenliğinin tek bir anı diğer hepsine bedeldir. "Ebedi" hayatın başlangıcı olan belli tür bir eylem, kendinin belli bir deneyimini vardır. Bu olmadan yaptığımız her şey "doğal"dır, yani *tepkidir*. Canlı ve ölü, eylemlerinin ve anlayışlarının niteliği ile ayırt edilirler. Eckhart'ın, Swedenborg'un doğal ve ruhsal insanının eylemleri arasındaki farktan bahsettiği açıktır. Yalnızca ruhsal olanı aktiftir, yani aktif zihin diye adlandırdığımız şey onda uyanıktır.

Swedenborg, insanın Tanrı'yı bilmesi ve kötüyü fark etmesini onda gizil durumda olan ruhsal derecenin açılmasına bağlar. Eckhart ise meseleyi daha başka, kendini bilmenin zamanın dışında olmaya bağlı olduğu şeklinde ortaya koyar. Tanrı'nın bilinmesi ile ilgili olarak, konusu "daha büyük bir şey" hissini hayatın her anına sokmak olan belli alıştırmalar vardır. Bir *fikir* olarak Tanrı, *içimizdeki* dönüştürücü bir güçtür. "Her ne yaparsan, her ne yersen, hepsini sanki benim içinmiş gibi yap" Bagavad-Gita'da Krişna'nın sözleri. Buna benzer bir alıştırma da Yeni Ahit'te vardır: "Sonuç olarak, ne yer ne içerseniz, ne yapar-

sanız, her şeyi Tanrı'nın yüceliği için yapın" (I. Korintliler, 10.31). Tüm hayatın yaşamakta olduğunu düşünme alıştırmalarının ve yaşayan hayatın duygusunu her ana getirmenin *aynı şey* olduğuna inanıyorum. Daha önce Tanrı'nın tanımı olarak "başlangıç ve son"dan bahsetmiş ve bunu daha yüksek boyutlar fikri ile ilişkilendirmiştik. Şimdi, daha yüksek boyutlar fikrinin kişisel varoluşla bağlandığında daha etkili olabildiğini ama soyut olarak, matematiksel kavramlar olarak alındığında bizleri etkilemediğini daha açık olarak görebiliriz. Yukarda ki alıştırmalar, her ana giren özellikle geliştirilmiş daha büyük bir şey duygusuna gönderme yapıyorlar. Mesele, kendimizi anlık Ben'in gücünden, andaki olaydan özgürleştirmektir.

Geçen-zamanın ne olduğunu idrak etmek de aynı etkiyi yaratabilir, yani bizler hiçbir şeyin sürgit olmadığı bir oluşma dünyasında yaşıyoruz. Bunun sadece hüznün yaratması şart değildir; ancak o bizi, geçen-zamanın etkisinden ayırarak birlikte getirdiği farklı *Ben* hissi ile başka bir şuur seviyesine daha da yaklaştırır. Bu durum aşağıda, bir kız öğrenci ve Budist öğretmeni ile ilgili alıntıda gösterilmiştir: "Kalbinde, başlangıcı olan bir şeyin yapısal olarak geçip gitme niteliğine sahip olduğunu, berrak ve lekesizce algılayan, gerçeğe dair bir içgörü uyandı" (*The Questions of King Milinda*). İçgörü dendiğine dikkat ediniz. Bu sadece geçen-zamanı düşünmek veya şeylerin geçici veya ümitsiz olduğunu düşünmek değildir. Bunun ötesinde bir haldir, bu haldeyken kız öğrenci illüzyondan özgürdür ve kendisinin görünen dünya ile ilişkisini içeriden görerek bin bir şeyden bağıını kopartmıştır. Artık hiçbir şey sürgit geçen-zamanda değildir. Bizim görmediğimiz şey de budur. Algı, bizleri *şimdiye* getirebilir.

Ne hülyalar, ne konuşmalar, ne de fantazilerin anlamının peşinde olmak şuurun daha yüksek bir düzenine ait olan bu *şimdiyi* içerir. İçimizdeki *zaman-adam şimdiyi* bilmez. O daima

gelecekte bir şeyler hazırlar, veya geçmişte olanlarla meşguldür. Ne yapacağını, ne diyeceğini, ne gıyeceğini, ne yiyeceğini vb. daima merak eder. Ön görür ve onu izleyen bizler beklenen ana geliriz, ve işte, o daha ilerisini planlayarak başka bir yere gitmiştir bile. Bu, hiçbir şeyin var olmadığı *oluşmadır*. *Şimdiyi* hissedebilmeye başlamak için kendimize gelmeliyiz. *Şimdiyi*, ancak varoluşu kendi bildiği gibi düşünen bu zaman-adamını kontrol altına alarak hissedebiliriz. *Şimdi* bize, geçen-zamandan daha büyük bir şey duygusu ile girer. *Şimdi* bütün zamanı, bütün hayatı ve hayatın eonunu içerir. *Şimdi*, daha yüksek mekan duygusudur. Burada geçerli olan zamandaki adamın kararları değildir çünkü bunlar, *şimdiden* kaynaklanmazlar. Zamandaki hayata, başarıya, işe, rahatlığa ait tüm kararlar “yarın” hakkındadırlar. Doğru şeyi yapmak, nasıl davranılacağı ile ilgili tüm kararlar yarın hakkındadır. Geçerli olan yalnızca *şimdide* yapılındır ve bu -diğer insanların hayatına “yarın” dokunacak olsa bile- hep *kendi* hakkında ve kendinle *birlikte* verilen bir karardır. *Şimdi* ruhsaldır. Ruhun, zaman-çağrışımlarının akıntısının üstünde olduğu bir haldir. Ruhsal değerlerin zamanla bir ilgisi yoktur. Zamanda değillerdir ve onların büyümesi bir zaman meselesi değildir. Onların hakikatinin etkisini korumak için zaman ile, onları zamana ait kılan ve günlerin geçişiyle onların çoğalacağına dair her kavram ile mücadele etmeliyizdir. Zira bu durumda artık *çok geç* diye düşünmek, geçen-zamanın bu gözde bahanesini kullanmak bizlere kolay gelecektir.

Şimdi duygusu kesinlik duygusudur. *Şimdide*, geçen-zaman durur. Ve zamanın bu durmasında kişinin anlayışı, kişi üzerinde hakim olur. Kişi bilir, görür, diğer her şeyden ayrı olarak kendini hisseder; ve her şeyin ötesinde, *odur*. Bu, ilk başta kastedilen şey olduğuna inandığım iman halidir geçen-zamanın ötesindeki bir şeyin kesin bilgisi. İman *şimdidir*. Zaman-adamının imandan anladığı ise tamamen başka bir şeydir. İman, yalnızca insanın

içinde olan bir şeyle alakalıdır ve başka hiç kimse tarafından bilinmez. "Her görünebilir hal, imana her geçici, her pragmatik yaklaşım sonuçta imanın inkarıdır" (Karl Barth). Tüm içgörü, tüm vahiy, tüm aydınlanma, tüm sevgi, hakiki olan her şey, sahici olan her şey *şimdidedir*; ve şimdiyi yaratmaya her kalkışmamızda içsel bölgelere, hayatın en kutsal tarafına yaklaşıyoruz. Zira zamanda her şey tamamlanmayı arar ama *şimdide* her şey tamamdır.

Şunu anlamalıyız ki mevcut an dediğimiz şey *şimdi* değildir çünkü mevcut an, zamanın yatay çizgisi üzerindedir ve *şimdi* ona dikey durumdadır ve onunla karşılaştırılamaz. Barth, insanın gerçek, yaşayan hayatının tarihsel zamanda olmadığına, imanın da zamanın belli bir noktasında başlayıp zaman boyunca büyüyen bir şey olmadığına dikkati çeker. Aslında, şuurun başka bir seviyesinden, başka bir boyuttan söz etmektedir. "Zamana nitelik kazandıran ve onu dönüştüren "An"dır, ve diğer her şey, iman diye kabul edilen her şey "uykunun niteliksiz zamanına" aittir. Çünkü Barth, bu An olmadan, bu *şimdi* olmadan tüm insanların, hatta havarilerin, hatta azizlerin, hatta aşıkların uyuduğunu gözlemler; ve bu uyku halinde "insanlar zamana satılmışlardır, onun malıdırlar. Zamanın akıntısındaki çakıl taşları gibidirler." Keşke uyansak, der, keşke her an zamanın sınırında durduğumuzu fark etsek; bilsek ki aradığımız her şeyin ve bazılarının gelecek hayatla bağlayan her şeyin tarihsel zamanla ve görünen tarihle hiçbir ilgisi yoktur. Geleceğin dünyası zamanın geleceğinde değildir. "Onun gelişini geciktiren Parousia değil, bizim uyanışımızdır."

Uyanabilseydik, içimizde saklı olan realite skalasında yükselbilseydik "gelecek"ın dünyasının anlamını anlardık. Gerçek geleceğimiz kendimizin *şimdide büyümesidir*; geçen-zamanın yarınında değil.

.

Kümülatif etkisi *şimdiyi* yaratmak olan bir şeyin her bir ana getirilmesi gerekmektedir. *Şimdi*, bahsedilmemiştir. Olağan hayatımızı yaşarken daima -içsel olarak- *başka bir şey* yapmalıyızdır. Bu bağlamda, kendini bilme alıştırmasını düşünün. Kendini bilmekten her ne anlıyorsak, şu şeyi anlamadığımız kesin: *şimdiyle* ilgili olduğunu. İçimizdeki zaman-adamı bunu anlamıyor. Eckhart şöyle der: “Kendini nasıl bildiğine dikkat et. İnsanın kendini bilmesi için dışsal yeteneklerini geri tutarak, daima kendini izlemesi zorunludur. Bu disiplin bir şuurluluk haline ulaşana kadar devam ettirilmelidir...” Mesele, bir şuurluluk haline ulaşmaktır kendinin yeni bir haline. Bu, insanın kendisi için mevcut olduğu *şimdiye* ulaşmaktır. “Sana söylediğim şeyi, herkese söylüyorum: *uyanık olun*.” İzlemek diye çevirmek yeterli değildir. Kendini bilmek ile ilgili bu fikir, genellikle ona verdiğimiz ahlaki önemden tamamen farklı değil midir? İnsan için olanaklı olan daha yüksek bir şuura sürekli olarak değindiğini anlamadan Yeni Ahit’i anlamamız mümkün olabilir mi? İnsan ararsa bulur içimizde saklı olan hazine bu değil midir? “En yüce bilgelik insanın kendini bilmesinde yatar çünkü Tanrı kendi ebedi kelimasını onun içine koymuştur.” Bu *kelam* (logos) nedir? “Başlangıçta kelam vardı.” Bu potansiyel olarak evrenin kendisinin, en yüksek anlamla başlayan ve içte bir realite skalası olarak var olan içsel ifadesi değil midir?

.

Kendi varlığımızın ebedi gerçekliğine girebilseydik, her durumun tek ve biricik çözümünü -özdenliğimizin gerçek anlamında, öncelikle de *onun içinde*- bulurduk. Bu durumda, varoluşumuzun “neden”i içsel olurdu. Buna, hayatlarımızın *eonu* diyorum; bu, zamandaki hayatın bütün tezahürlerinin arkasındaki şeydir ve içine bütün hayatın girdiği *şimdi* hissini büyümesinde özetlenmiştir. Bu, zamanda herhangi hiçbir kaynağı olmayan *insanın ebedi yaratılışıdır*. Zaman anlamında onun öncesinde hiçbir şey yoktur. Onun öncesinde olan ise gerçek

nedenlerin ebedi düzeninde, yüce zihinden aşağı doğru inen skaladadır. Geçici ve mekansal varoluş, skalanın dibindedir ve varoluşun tüm sahnesi olarak alındığında, bizleri zorunlu olarak kendi başına kontrol altında tutar. Burada özgürlük olamaz çünkü insan, sahip olduğumuz her şeyi bizden çalan haydutlar olan tezatlar denizindedir; ve yukarıda yakalayıp tutunacak bir şey olmadan o denizin üstünde yürüme olanağı yoktur. Yaşam hissi maddi varoluşla sınırlı kalırsa kendimizi, Plato'nun duyuların şekillendirdiği dünyayı kontrol etmek dediği şeyin hükmedici gücüne tabi kılarız. Bunun hakimiyetinden kurtulmak için yetenekleri içe yönlendirmek, bir yöntem vasıtasıyla *kendine* girmek gereklidir.

Derken, o dışsal algı dünyasından ayrı bir içsel algı dünyası açılmaya başlar. İç mekan ortaya çıkar. *Dünyanın yaratılışı, insanın kendisinin içinde başlar*. Başlangıçta her şey karanlıktır: sonra ışık görünür ve o, karanlıktan ayrıdır. Bu ışığı, kıyasen olağan şuurumuzun karanlık kaldığı bir şuur formu olarak anlayalım. Bu ışık daima hakikat ve özgürlükle eşleştirilmiştir. Kendinin içsel algısı, kişinin görünmezliğinin algısı ışığın başlangıcıdır. Gerçeğin bu algısı, bir duyu-algısı meselesi değil, "fikirler" in hakikatinin algısıdır sayesinde, duyularımızın algısı kesinlikle büyük ölçüde artmaktadır. Kendini bilme yolu bu amaç doğrultusundadır çünkü duyu-algisından ayrılıp içe dönmedikçe ve ne arayacağını öğrenmedikçe hiç kimse kendini bilemez. Bunu kendi kendine yapmak olanaksızdır. İnsan kendini tek başına bilemez. İmajinasyonu buna engeldir. İçinde, oradan kendine doğru olarak bakabileceği elverişli nokta, yeterli bilgi yoktur. Bu noktanın oluşması, kendilerinde bu noktanın oluşmuş olduğu kişilerin yardımıyla kendi üzerinde yapılacak uzun bir çalışma meselesidir. Bu nokta adeta ışığın başlangıcıdır, kendini çevreleyen karanlıkla mücadeleye başlayan içsel algının başlangıcıdır. Bu mücadele, edebiyatına sahip olduğumuz zamanın o küçük parçası boyunca ki bunun, Dünyanın

tüm tarihi olduğunu düşünüyoruz hakkında birçok farklı yolla (ancak yine de hep aynı şekilde) yazılmış olan insanın o içsel gelişmesinin başlangıcını belirler.

11. BÖLÜM

İLİŞKİ

DÜNYA en anlamlı yönüyle deneyimlendiğinde bir zihinsel dönüşümler dizisi ise, onun içindeki konumumuza şuurumuza göre karar verilecektir. Bu açıdan bakıldığında bu konum şuurun niteliğine veya seviyesine göre olacaktır. Olağan şuurumuz için, tamamı anlaşılmış olan belli sayıda hal vardır. Herhangi bir hal *yerdir*, iç mekandadır, kendi özelliklerine sahiptir ve dış mekanda *konumdur*. Örneğin şüphe hali, kendi özelliklerine sahip *yerdir*. Bu halde olduğumuzda, yeterince mesafeliysek, iç mekanda bu yerin özelliklerini inceleyebiliriz. Dışsal olarak buna karşılık gelen bazı durumlar olacaktır. Neşe haline geçmek, iç mekanda tamamen farklı özellikleri olan başka bir yere geçmek anlamına gelecektir. Tüm olağan insani haller, şuurun olağan seviyesine aittirler ve bu da bize DÜNYA'nın bir seviyesini verir; doğal olarak ilişkide olduğumuz seviye.

Şuurun başka bir hali DÜNYA'nın başka bir seviyesine açılır. Bunu görmüştük: genelde bu seviyeler süreksizdir. Başka bir

deyişle, psikolojik dünya tek tip değildir. Ne aynı düzendedir, ne de aynı seviyededir; tıpkı dışsal, görünür dünyanın aynı skalada olmaması gibi.

Duyularımızın kaydettiği şekliyle dış evren olarak görünen Bütün'ün parçası herkes için nasıl aynıysa, içsel deneyimle kavranan tezahür etmemiş parça da aynı şekildedir. Sonuncusuna iç mekan diyorum. Bu sebepten bizler de diğerleriyle aynı *yere* geliyoruz ve onlarla aynı deneyimlere, içgörülere, aynı sapmalara ve deliliklere sahibiz. Aslında onları tam olarak fark etmeden sürekli aynı *yerlere* geliyoruz tıpkı dış mekanda, günlük devinimlerimizde aynı yerleri paylaşmamız gibi. Psikolojik olarak iç mekanda her zaman *bir yerde* olmak zorundayız tıpkı dış mekanda da olmak zorunda olduğumuz gibi.

Şuurun seviyesini yükselten ve bizleri dünyanın farklı bir yönüne açan, *şimdinin* yaratılmasıdır. Zaman-adamı yalnızca hali bilir, birinden diğerine koşturmayı. *Şimdi* buna dikeydir ve derecelerin skalasına aittir. *Şimdide* halin üstüne çıkarız. İç mekan değişmiş, genişlemiştir. *Zamanın* kendisini hissetmek, içeriden bir koridor açmaktır. İblislerden intikamı almak yerine, ki kendimizin sahibi değilsek, onlar sahibimiz olmak zorundadır hayatın duygusu bize gelir. Geçmişin katledilişi durur çünkü geçen-zaman illüzyonunun büyük olumsuzlukları bizleri terk etmeye ve bütün hayat, *şimdinin* içine girmeye başlar. "Erdemliler ebediyete kadar yaşar" çevirinin devam ettiği ve asıl noktayı kaçırdığı şekliyle "sonsuz dek" değil. Ebediyete kadar yaşamak, eona kadar yaşamaktır; birliğe kadar, bütünlüğe kadar, mükemmeliyete kadar, *tüm hayatın entegrasyonuna* kadar yaşamaktır. *Şimdinin* düşmanı ise geçen-zaman illüzyonudur.

Şimdi, ikinci sisteme, yani Fludd'ın ikinci üçgenine aittir. Zaman boyutlarının idrakine aittir.

Şimdiye ulaştığımızda dünya tersine dönmeye başlar. Şeylerin merkezindeyizdir. Sorumluluk bizimdir. Hayatlarımızda

şimdi olsaydı, suçlamayı keserdik. Ramsay, şuurun daha yüksek halindeyken tüm sosyal ilişkilerin kendisinden kaynaklandığını görmüştü. Kendi içinde merkezlenmişti. Şöyle yazar: "...İnsan kendinde merkezlenmişse, kanıtlar ortadan kalkar yani Evren, insanın kendi zihninden gelişir. *Bütün* şey bu noktada dönmektedir; tüm sosyal ilişkiler, hepsi tekrarlanma halinden gelişir... hayal edebileceğinizden daha da ileri derecede." Ramsay, "anlaşmazlıkların ve uzlaşmaların, acıların ve korkuların artık Evren'in başlıca meselesi olmadığını" görür. Bunların kendi içindeki tekrarlanma halinden kaynaklandıklarını da görmüştür. İnsan, aynı acıların çemberinin içinde döner durur; bunları içsel bir hal değil dışsal bir hal olarak, başka insanların suçu olarak görerek. Ama yeni bir şuurun verdiği güçle hepsinin kendinden geldiğini algılar. Ve Ramsay'ın tekrarlanan hallerin, sonsuza kadar tekrarlayan hallerin ötesine geçmenin mümkün olduğunu algıladığını zaten görmüştük, *çünkü DÜNYA bir dizi olası zihinsel dönüşümdür*. Örneğin, dünyanın bir iblisin yaratımı olduğu hissinin daima zihinsel evrimin belli bir noktasında tekrarlandığını ve bunun daima tekrarlanmış olduğunu fark ederek hatırlayarak onun ötesine geçmenin mümkün olduğunu görmüştür.

Hayatın ve onun sorunlarının tek çözümü bu değil midir? Anahtar bu değil midir? Aksi takdirde hayatlarımız hep bir tepki olmak zorunda kalmayacak mıdır? Çözüm, "Ben'in yaratımı ve *şimdinin* yaratımındadır ki bunlar "ben"in geçen-zamanda değil "*şimdi*"de bulunması anlamında bir ve aynıdırlar. Bu durumda, her şey tersinmesinde ve her şeyin değerinin ters yüz edilmesinde -*ne yapmamız gerektiği ile ilgili olarak*- yeni bir hayat anlayışı ortaya çıkar. Hayatlarımız artık tepkiye aşağıdaki üçgenden gelen tepkiye bırakılamaz.

.

Tekrarlanmadaki hayatlarımızı değiştirmesi gereken şey ikinci üçgenle olan ilişkimizdir. Kişisel görüşlerimi kısaca belirteyim.

Kişinin hayatının tekrarlanması hızın azaldığı dönemler olduğuna ve hayatı değiştirmenin işte o zaman mümkün olduğuna inanıyorum. Kapakta verilmiş olan eski Mısır çiziminin hayatların, varoluşun mistik denizindeki tekrarlanmaya gönderme yaptığına inanıyorum. Origen, Mısırlıların tekrarlanma fikrini düşünmüş olduklarını söyler. Çizim, bazen *Apophis* diye adlandırılan bir yılanı temsil eder. Yılan genellikle zamanın temsilcisidir. Kendi kuyruğunu yutan yılanın "ebediyet"i temsil ettiği düşünülmüştür, yani zamanın dairesel hareketini veya hayatın döngüsünü. Apopshis, üstesinden gelinmesi gereken *tahrip edicidir*. Bu eski Mısır yılan çiziminin iğneyle veya bıçakla mıhllanmış pek çok örneği vardır. Bir görüş açısına göre, tahrip edici olan zamandır. Geçen-zamanın sadece pasif yaratıkları olan bizler zaman tarafından sürekli olarak tahrip ediliriz. Apopshis tarafından yutuluruz. Kapaktaki çizimde verilmiş olan dört parça halindeki bükülmler, tekrarlanmanın dört formu hakkındaki bir öğretiymiş gibi görünüyor; yani, tekrarlanma şeklinde yaşamamız gereken dört çeşit hayat, belki de dört kastla ilgili bir şey. Plato'nun ise hayatın birbirini izleyen yalnızca üç tercihten bahsettiğini sanıyorum. Eski Mısır çiziminin anlamı belki de durmadan tekrarlanan belirli bir hayata girdiğimiz ve bu sarmal dönen "roket" in hızının, yavaşlayıp başka bir hayat formuna olası bir geçişin mümkün olduğu bir noktaya ulaşana dek sürdüğü şeklinde yorumlanabilir. Tabi ki bu tamamen bir yorum meselesidir. Ancak bunun anlamı, belli bir hayat formundayken belli bir hızın etkisi altında olduğumuzdur. Hayatları çok belirgin bir şekilde gerilim altında görünen insanlara rastladığımızı ve onların tamamıyla kendi hızlarında gittiklerini kabul etmeliyiz. Hayatları çok açıkça gerilim altında değilmiş gibi görünen insanlar da görürüz, onlar belli bir geçiş halinde gibidirler. Veya benzetmeyi değiştirecek olursak bazı insanlar kolaylıkla hazır ayakkabılar bulabilir ve onlarla zorluk çekmeden yürüyebilirler; başkaları ise ayakkabıları kendilerinin yapmaları gerektiğini görürler.

Tam da hayatın kendilerine kolaylıkla yol vermediğini düşünen o insanlardır belki de kendi içlerinde bir şeyi değiştirme ve yeni yönlere dönme durumunda olanlar.

Bu bağlamdaki geçici düşüncelerim şöyledir. Tekrarlanmanın ışığında bakıldığında, vurgulanan hayatın *bu hayat* olduğu hatırlanmalıdır olumlamayı öğrenmemiz ve ona karşı yeni ve *kişisel* bir sorumluluk bulmamız gereken, buradaki bu hayatımızdır. En önemli şey ise diğer insanlardır ve anlamlı deneyimlerdir. Bu sonuncusu hakkında konuşmuştuk. Hayatlarımızda anlamlı kişiler vardır. Veya kendimizi ele alma konusunda güçlü bir gereksinim duyar duymaz anlamlı hale gelen insanlar vardır. Onlar bizim veya diğerlerinin, ilk bakışta anlamlı gördükleri insanlar olmayabilirler. Bizler birbirimize farklı şekillerde dokunur, birbirimizi tamamen farklı şekillerde etkileriz. Belki iki kişi birbiri için faydalı veya tamamen faydasız olabilir veya bu tekrarlanmada tamamen faydasız olabilir. Bu bir yakınlık meselesi değil, psikolojik alandaki konum meselesidir.

Hayata yeniden giriş açısından, belli insanlarla olan ilişkilerimiz yeni ve tamamen özel bir değer kazanmaya başlar. Bu, geçen-zaman nosyonu ile verilmesi asla mümkün olmayan bir değerdir. Bizler yeniden karşılaşırız. Böylece, ilişkilerimiz daima bizim *ilerimizdedir*. Bu, değiştirilmesi gereken başlıca bakış açısıdır çünkü aksi takdirde, hayatlarımızdaki anlam taşıyan ögeler anlaşılamayacaktır. Anlamı olan ögelere kör kalırsak ve onlara değer verip onları anlamazsak, hayatlarımızda *aktive olmadan* kalırlar. Oysa onları özel bir ışıktaki görürsek aktif hale gelirler. Bu durumda onlara, geçen-zaman illüzyonunun pençesi altındayken vermemizin bir şekilde olanaksız olduğu içsel bir dikkat, içsel bir duygu, içsel bir düşünce veririz. *Vicdan veya Zaman*'da *şuur başlamaktadır*. Şimdi, hayatta uzanan bu aktif noktaların; etkilerini hayatın tekrarlanmalarında arkaya ve öne her iki yönde de yayabilecek, hayatın işe yaramaz bölümlerini onların içine doğru büyüterek yok edecek nitelikte oldukları düşünülmeli-

dir. İşe yaramaz bölümler derken tesadüfi durumları, hayattaki gerçek bir anlamı olmayan veya yalnızca zarar verici ilişkileri ve devreleri kastediyorum. Hayatı bir büyüme, *zamana aykırı* ve sadece bir bölümde değil birçok bölümde büyüme yeteneği olan bir form olarak görmeliyiz, yani hayatın yalnızca içinde bulunulan zamandan büyüdüğüne dair fikirden kurtulmalıyız. Bu, anla olan ilişkiye yanlış bir bağlam katar. Hayat kendisinin bütün bölümlerinde büyüyebilir ve bizler bu büyüyen yönlerden (kişisel Zamanımızın diğer kısımlarında) “şu an”da bile etkilenebiliriz. Ancak bu büyüyen etkilere belli bir bakış açısı getirmek zorundayızdır; yani, hayatın ne anlama geldiği ve onunla birlikte, devamlı yaratılan *bütün hayat* hissine dayanan, neyin anlamlı olduğuna dair yeni bir idrak gereklidir. Hayatın tekrarlanmasında her şeyi aynen bıraktığımız gibi bulacağımıza dair bir beklentimiz olamaz.

Geçen-zaman bizleri, sanki onları ayrıntılı olarak gözden geçirecekmişiz gibi hayatlarımızın her bir anına getirir. Şuurumuz farklı olsaydı, her bir an kaydedilirdi. Her bir anın içini görür ve böylece *kendi izimizi* bırakırdık. Ama bu, herhangi bir şeyin yapılabileceği tek yer olan *şimdide* yaşamak anlamına gelirdi. Şuurun potansiyeli artmış olurdu. Oysa zaman adamı bu potansiyeli düşürüyor, böylece de enerjimiz asla *şimdide* bir araya getirilemeyip imajinasyonun yüzlerce yönüne dağılıyor. Böylece, onu adlandırdığımız şekliyle daima “düşünüyoruz”, bu düşüncelerin bizleri hep bir çember içinde döndürdüğünü ve bizlere asla herhangi bir gerçek başlangıç noktası sunmadığını fark etmeden. Ancak özellikle tetikte olunan bir anlayışla hayatı bir bütün olarak duyumsama hissini artırabilir ve böylece, bir iz bırakabiliriz. “Dürüst olmayan” adamın hayatı, Süleyman’ın Bilgeliği’nde “denizde iz bırakmayan tekne veya havada iz bırakmayan kuş”la karşılaştırılmıştır. Bu, zaman-adamıdır. “Doğar doğmaz sona doğru sürüklenmeye başlıyoruz ve bir iz bırakmıyoruz.” “Ebediyette” yaşayan dürüstler bir iz bırakırlar,

yani tepkinin üzerinde ve ötesinde bir iz bırakırlar. Kierkegaard, "dinsel anlayışı"nın dışına düşer düşmez kendini bir sinek gibi hissettiğini söyler. Tekrar fikrinde şeylerin tekrarlamasına istekli olmakta, hayatı karşılamamanın özel bir yolunu, bir iz bırakmayı bulmuştu. İnsan daima şeylerin dışına çıkmaya çalışmamalıdır. Hayata dayanmak için yeni tutumlar getirirsek, onları sürekli belli tarz bir çaba ile yeniden yaratırsak bir iz bırakmaya başlarız. Hayat, içinde kaybolduğumuz bir labirenttir ve bizler içinden çıkmanın yolunu bulamıyoruz. Minotor bizi yiyip tüketiyor çünkü bir iz bırakmıyoruz, çünkü her an kendimizi kaybediyoruz ve Ariadne'nin bize verdiği ip yumağını çözmeyi unutuyoruz.

Bir iz bıraksak belki tekrarlanmada insanlara eskisine göre daha önce veya daha sonra rastlayabiliriz veya belki de şeylerin düzeni değişir. Hayatlarımızın olası olanın tümünü aldığımız bölümleri veya önemi olmayan kısımları belki de birbirine bağlanır ve hayat, bazı bölümleri kısaltılıp bazı bölümleri uzatılarak yeni bir şekilde bir araya getirilirdi. Bizim için gerçekten çok anlamlı olan insanlarla karşılaşmamızın ancak bu karşılaşmanın *mümkün olması* durumunda gerçekleşeceğine inanıyorum yani hazır olduğumuzda. Hayat bir bütün olarak gelişse, onlarla *bu mümkünse* daha önce veya *mümkün olan en kısa zamanda* karşılaşabiliriz. Farklı skalalarda, sonuçta kozmik süreçleri işin içine katan farklı "zamanlar"ın veya devirlerin olduğunu hatırlamalıyız ve bütün bu çarklar içindeki çarkları döndüren mekanizma, şeyleri bazen olanaklı bazen de olanaksız kılacaktır.

Birisi bizim için anlamlı ise, bu kişi bu olgudan ya etkilenecek ya da etkilenmeyecektir. Ancak burada özel bir ortak anlayış varsa bu etkinin karşılıklı olması *gerekir*, bu durumda birinin gelişmesi diğerkiniyle bağlantılı olacaktır. Bu durumda, bu iki kişinin karşılıklı ilişkisi, genelde insan ilişkilerinin olduğu gibi gelişigüzel ve kazara olmayacaktır. Ve bu anlamlı karşılıklı ilişkide, insan ilişkilerinin tüm farklı yönleri ve olasılıkları da hesaba

katılmalıdır. Gelişimi kendi başına bir şey olarak düşünemeyiz çünkü insanlığın daha yüksek boyutlardaki karşılıklı bağlantısı son derece karmaşık olmalıdır. Anamlı herhangi bir ilişkinin daima, karşılıklı paylaşılan belli bir özel anlayış olmadığı takdirde negatif bir şekil alabilecek ve şiddet içeren bir kesintiye götürebilecek çok duygusal ögeler içereceğini tahmin edebiliriz. Bu olursa, insanlık denen bu karmaşık karşılıklı bağın gelişmesinin bu noktada sekteye uğradığını tahmin edebiliriz; ancak ilişki kurulabilmişse ilerleyecektir. Özel anlayış olmaksızın, insanlığın bu formunun gelişmesi olasılıkla şüphesiz ki demeliyim imkansızdır. Her organizma kendine has ayrı hücrelerden gelişir. Bu anlamda, tüm gerçek ilişkilerin karşılıklı paylaşılan özel anlayış olmadan imkansız olarak kalacağına inanıyorum. Bu gelişmenin insanlığın tek bir noktasında gerçekleşmesi halinde tüm insanlık organizmasını çok hafif bir şekilde etkileyeceğini düşünebiliriz. Birçoğumuz, hayat hakkındaki düşüncelerimizin neticesi olarak insanlığı, ticari anlaşmalar veya politik sorunlarla bağlantısı olmayan çok belirgin bir şeyin geri tuttuğu sonucuna varabilir. İçinde bulunduğu halin ötesine geçemez ve bir çember içinde dönmeye devam eder. Medeniyet belli bir noktanın ötesine geçmeyi başaramamıştır. Ondan, gerçekleştirmesi olanaksız gibi görünen ve bunu yapmaktan kaçındığı daha ileri bir gelişme istenmektedir. Özel anlayış ve anlamlı ilişki meselesinin burada devreye girdiğini tahmin edebiliriz; üstelik belli sayıda insanın, tüm şeylerin genel tekrarlanmasının belli noktalarında bu konuda belirli bir görevi olduğunu ve özel bir fırsata sahip olduklarını da düşünebiliriz. Söylemiş olduğum gibi, eski Mısır çizimi bana, o dört noktanın hayatın bütün döngülerinde gösterildiğini anımsatıyor. Ayrıca *özel anlayışla* ne kastedildiğini de düşünmek gerekli ki bunun için özel fikirler gereklidir: hayatta yeni neden-sonuç ögeleri haline gelebilecek fikirler.

Dünya üzerindeki bu hayat, Bütünlüğün yalnızca minnacık bir parçasıdır belki de hepsinin en zor olanı.

Bütün mesele *şuurun* bu *daha yüksek seviyesi ve onu neyin uyandırabileceği* ile ilgilidir. Başka bir deyişle, aktif zihni veya ikinci üçgeni ne uyandıracaktır. Kitaplardan öğrenilen hiçbir şey bunu yapamaz. Bu hep fikirlerin *işsel algılanması* meselesi olarak kalacaktır. Başlangıçta söylemiş olduğum gibi, bu kitap bir veya iki *fikir* üzerinedir; hepsi bu kadar. Bu tür fikirleri sunma girişimi olasılıkla meşrudur ancak ben bundan pek emin değilim çünkü açık konuşacak olursak, bunlar pasif zihne düşerlerse zehirden başka bir şey olamazlar. *Fikirlerin* sunumu belli bir noktaya kadar meşru ise, bu durumda bu fikirlerin ifade edilmesi ni sağlayacak bir yayın organına sahip belli bir edebiyat formu da olmalıdır. *Fikirler*, mantıklı bir form veya bilimsel bir formda sunulamazlar. Bir fikri sunmak için belli tarz bir etki yaratmayı amaçlamak gerekir. Bu kitapta benzetme, alıntılama ve çizim metotlarını kullanıyorum aslında daima tam aynı şey üzerinde konuşuyorum, yani Ouspensky'nin özellikle benimsemiş olduğu *daha yüksek mekan* fikri. Bu *fikir* çok *yararlı* olabilir ama sadece bu şekliyle; *pragmatik* olarak alınırsa tamamen faydasız olacaktır.

Ouspensky, *fikirleri* çok güçlü makinelere benzetir. Bir insan, mekanizmasını bilmeden ve hatta belki onun ne işe yaradığını bile bilmeden bir uçağı kaldırmaya kalkarsa sonuç *faydalı* olamaz. Tüm fikirlerin anlamlarının bütününü ortaya çıkıp canı etkileyebilmeleri için hazırlanmaya gereksinimleri vardır. Bu sebepten dolayıdır ki bu kitap, fikirlerin (ki bunlar çok büyük bir arka plana sahiptirler) *tanıtımından* ibarettir. Doğru olup olmadıklarına dair bir mesele yoktur. İnsan seçimlerini kendisi yapar. *Mutlak* gerçek diye bir şey yoktur. Bütün gerçeklik görecedir insanın gereksinimlerine göre görece, psikolojik alandaki konumuna göre görece, bütçesine göre *görece*. Hiç kimse, üzerinde konuştuğumuz şeylerin doğru olup olmadığı ikilemi ile üzerine bir yük almak zorunda değildir. Tartıştığımız fikirleri bu şekilde almak, bir resmin "doğru" olup olmadığını sormak kadar yan-

lıştır. Mesele yalnızca, canı neyin etkilediğidir, anlayışa neyin dokunabildiğidir.

Evren, zeki olabildiğimiz kadar zekidir. Biz ne düşünüyorsak o olur ve öyle hisseder kendimize ait kıldığımız şey olur. Evren, *mutlak yanıt*tır. Zihinsel bir anlayışla, o *tüm olasılıklardır*. Her görüş açısı olasıdır, ve “var olduğu” için de *doğrudur*. Ancak o bize, biz ondan ne anlıyorsak onu verecektir. Bu yanıt hakkındaki son bir söz daha söylenmelidir. Yanıt, onu oluşturmak için yaptıklarımızdan *daha fazlasıdır*. İçimizde sahici ve gerçek olan her şey için, kendimiz hakkında gerçekten düşündüğümüz her şey için Evren, verdiğimizden daha fazlasını verir “İyice bastırılmış, silkelenmiş ve taşmış, dolu bir ölçekle.” Bu sadece tepkiyle verilmiş mekanik anlamda bir yanıt değildir. Zihnin ve kalbin söz konusu olduğu yerde, mekanik etki ve tepki kanunu işlemez. Dolayısıyla yanıt *daha fazlası*, olumsuzlama ise tehlikelidir. İşte bunun için, bir şeyler anlamaktan vazgeçtiğimizde sadece durmuş olmakla kalmayız da *ölmeye* başlarız. Ve işte bunun için, diğer yönde hayat hakkında özel bir anlayış yaratmaya uğraştığımızda, bir şey bize yardım etmeye başlar. Evren *kişinin kendisi* için anlamlı bir dönüşümden geçer. *Evren, şu veya bu şekilde bir dizi olası zihinsel dönüşümdür*. Evren’in iyi mi yoksa kötü mü olduğunu, başlangıçta bir karara bağlamaya çalışmak faydasızdır. Kendi dışındaki herhangi bir noktadan başlamak faydasızdır. Tüm insanların düşündüğü bütün bakış açıları DÜNYA’nın küçük bir parçasını oluştururlar. Evren, evrenselliktir ve bunun için de BÜTÜN ve BİRdir. O, tarafsızdır ve nötrdür yani mükemmel şekilde dengelidir. Ancak biri kendini değiştirmeye başlarsa evren de değişir. Sır budur.

Başlıca fikir olarak, daha yüksek mekan fikrimiz var. Bununla ilişkili olarak, *daha yüksek mekanla bağlantılı olan şuurun daha*

*yüksek seviyeleri fikri var. Şeylerin Zamanın kendisinde var olması -tüm hayat fikri ve geçen-zamanın illüzyonu içindeyken bildiği-
 -miz herhangi bir Ben'le kıyaslanamayacak olan bir Ben hissinin
 var olması fikri. Şeyleri, Athene'in aynasındaki gibi, diğer tara-
 fından görme fikri var ve bununla birlikte uyanma, daha yüksek
 mekanın idrakiyle ilişkili olarak insandaki başka bir psikolojik
 sistem fikri var. Bir şeyin bizim için var olmayı kestiğinde (alt
 mekanda), onun ortadan kaybolmasının kalemin, kağıt dünyası-
 nın varlıklarının görüş alanından kaybolması ile karşılaştırılabil-
 leceği fikri var. Hiçbir şeyin yok olmadığı ve yok olma illüzyo-
 nunun boyutlarla ilgili sınırlı algımıza dayandığı fikri var. İma-
 nın, insanda ikinci sistemi uyandırmak için *zihinsel* bir çaba şekli
 olduğu fikri var. *Pasif* zihin ve *aktif* zihin fikri var. Hayatın doğal
 ve ruhsal olarak yorumlanması fikriyle, farklı doğru ve realite
düzenleri fikri var. İnsanın "doğal" ve tamamlanmamış olduğu,
 zira ikinci sistemin onun içinde uyanmamış olduğu, zira onun
 özdenliği ile ilgili gerçek bir hisse sahip olmadığı, daha yüksek
 bir seviyeye yani ikinci sisteme ait gerçek bir Ben hissine sahip
 olmadığı fikri var. Son olarak da, dünyayı farklı görmedikçe, şu-
 urumuza yeni fikirlerle dokunmadıkça ikinci sistemin herhangi
 bir kavrayışına erişemeyeceğimiz genel fikri var. Doğal olarak
 bildiğimiz tüm şeylere bir şey *eklemek* zorundayız ve bu kitapta
 bu ekleme, öncelikle Zaman boyutunu *kendi hayatlarımıza* ekle-
 memiz ve bunun *kendimiz* için ne anlama geldiğini düşünmemiz
 demektir.*

12. BÖLÜM

YAŞAMIN ENTEGRASYONU

ZAMANDAKİ Dünya görüldüğünde sahip olacağımız tutum, yeni bir çevre hissi getirir. Bu ise canda yaratılıştan var olan bir şeye karşılık gelir. Hayatımız bizleri çevreler. Sadece yarında olan bir şey değildir; geçip gitmez. Bu çevre hissini artık canı memnun etmek için *bundan sonraki* herhangi bir geleceğe koymak zorunda değiliz. Kendi hayatlarımızın *kalıcı* alanında çalışıp çabalıyoruz.

Ve bizler, ancak küçük bir parçasında yer aldığımız yaşayan Zamanın ortak ve uçsuz bucaksız alanında da çalışıp çabalıyoruz. Bütün bunları, geçen zamana ve ölüme ve yıkıma dönüştüren ise yalnızca bizim duyularımızdır.

Yaşayan zamanın başka bölgelerinden birkaç sinyal almak-tayız edebiyattan, mimariden, sanattan. Bizleri çevreleyen o bölgelerden gelen okuduğumuz şeyler *yaşayan* Dünyaya ait. Bu durumda, ölü geçmiş gözüyle baktığımız o taraftan bize ulaşan fikirleri aşmış olduğumuzu düşünebilir miyiz? Hayır, zira bü-

tün tarih yaşayan bir *Bugündür*. Bütün düşünceler, insanlığın Bugünündedir. Zamandaki bütün uzantısı boyunca insanlık düşünüyordur. Ebediyetin gözünde *daima mevcut* olan insanlığın bu muazzam çemberinin içinde bir yerde bir noktaya yerleşmiş olan ve modernler denen bizler şimdi bütünlüğün bir parçasına, DÜNYA'nın bir bölümüne, hakikatin bir alanına tanıklık ediyoruz. İlerlemenin en üst noktası olarak aldığımız bizim bu küçük bugünümüz, Bugün'ün kendisinin bir parçasıdır. Ancak geçen zaman bizim için yok olmadan bunu asla anlayamayız. Zaman duygusunun değişmesi gereklidir. Zamanın ötesinde, zamanın dışında düşünmek zorundayız ve geçici varoluşumuzu sorgulamadıkça, her şey hakkında farklı düşünmeye başlamadıkça ve hayatlarımıza yeni bir yorum getirmediğimiz bulduğumuz yeri değiştiremeyiz ki bu, *illüzyonun* bakış açısıdır. *Zaman*'ın kendisini düşünmek bizleri Ebediyetin hissedilişine ve anlamına yaklaştırır. Geçen zamanın koşuşturan hareketi durur. İşte orada, belirsiz bir yönden ve aralıklarla *şimdi* duygusu gelmektedir. Hayatın hissedilişi değişir. Gayretin yönü değişir. Tüm deneyimlerimizin değer ölçüsü değişir. Kaçmamız gereken şeyin ne olduğunu algılarız: tepkilerimizin anlamsız döngüsüdür bu. Ve tamamen geçici olan görünüşün bizlere bir şey vermediğini veya verir vermez geri aldığını algıladığımızda, duyuların bu en büyük yanılsamasını dönüştürmenin tarif edilemez bir nimet olduğunu idrak ederiz. Derken, başka hiçbir şekilde bize ulaşamayacak olan yeni, olumlayıcı duygular bize ulaşırlar. Zihnin yeni bir faaliyeti başlar *bütün hayat* ve *şimdi* anlamında her şeyin yeniden düşünülmesi.

Mekanın üzerinde Zaman ortaya çıkar ve Zamandaki kalıcı Dünyanın üzerinde de Ebediyet'in Dünyası olan tüm olasılıkların kalıcı Dünyası.

Çevre ile ilgili bu yeni anlayış hayatın *entegrasyonunu* sağlar. Geçen-zaman hissi onun karşıtıdır. Zira geçen zamanla ilgili olarak "her birimiz on bin farklı ve birbirini izleyen hallerden olu-

şuruz, çöp yığınınından birimler, bir bireyler güruhu" (Plutarch). Geçen-zamanın illüzyonu altında birliğe sahip olamayız. *Olmak*, kalıcı olarak *olağanüstü bir şey* olma hissine sahip olmaktır. Ve Plutarch'ın söylediği gibi geçen-zamanda şimdi yoktur çünkü "*şimdi*, ya geleceğe ya da geçmişe sıkıştırılmıştır, sanki zorunluluk nedeniyle sağa veya sola kaçan bir noktayı görmeye çalışmışız gibi." Görünmez olanın duygusu olmadan birlik olamaz, bütünleşme olamaz birbirini izleyen haller, "ben"lerin sonsuza dek dönen kaleydoskopundan başka hiçbir şey olamaz. Bütünleşme için zamanı durduran fikirler gereklidir ve bu fikirler bizleri devamlı beslemelidir. Ve ancak, kendi görünmezliğimizin farkına vardığımız bu özel türden çaba sayesinde bu tür fikirler bizlere ulaşabilir ve bizleri besleyebilirler. Bu çaba olmadan her an düşeriz, yüzüstü ve cansız olarak zaman ve olayların karşı konulmaz girdabına düşer, tepkilerimizin döngüsüne kapılırız. Zira her an şuurumuzun bütünleşmenin mümkün olmadığı ve aslında hep olageldiğimiz ve ancak olabileceğimiz alışageldik aşağı haline inebilir ve bizleri sürekli olarak kendimizden çalan, sayısız küçük ve birbirine zıt parçalara bölünürüz. Bu durumda, kendimizi kaybetmiş olarak görünüşlerin içinde uyuruz çünkü kendimiz olduğumuz hissi ancak görünüşlerin bir görünüp bir kaybolan titreşim ışığına verilen durmadan değişen yanıtlardan ortaya çıkmaktadır. Bu durumda, her olay bizleri alır götürür. Her olay dışlarını enerjimize geçirir ve onu yer bitirir. Hayat bizleri alır götürür; şimdi yukarı ve sonra aşağı. Ve geçen zaman illüzyonu ve yalnızca zaman bağlamında düşünmek, gözlerimizi *asla gelmeyen* yarına dikmemize neden olur çünkü o daima yarındır. Böylece kendimizin ilerisinde ama zamanın içinde süzülüp ayrılmış ve asla *burada* yani gerçekte olduğumuz yerde, olan bir şeyin olabileceği tek yer olan *şimdide* olmadan yaşarız.

İki insan bu yerde karşılaşacaklarsa gerçekten karşılaşacaklardır. Birbirlerini tanıyacaklardır. Ama geçen-zamanda bizler birbirimizi bilemeyiz. Bedenlerimiz birbirine toslar ama bizim

birbirimizi tanıyacak vaktimiz yoktur, kendimizi tanıyacak vaktimiz de yoktur çünkü bizler kendimizle ancak *şimdide* karşılaşırız. Geri kalan her şey, teori ve fantezidir.

Zamanın gizemi içimizdedir. Yeni bir zaman anlayışına ve kendimizin yeni bir anlayışına uyanmak için çabalayabilir ve böylece, zaten olduğumuzu düşündüğümüz ve zaten bildiğimizi düşündüğümüz şeyin ötesine geçebiliriz. Ama bu tür çabaların her birinde, gizemin *kendimiz* olduğunu, her şeyin içimizde olduğunu *kendimiz olarak kabul ettiğimiz her neyse* kaçınılmaz olarak gitgide daha çok fark edeceğiz. Gitgide daha çok *kendimiz olana* doğru *itileceğiz*. Varoluşun mistik okyanusu, dışımızda aşılp geçilecek bir şey değildir. İnsanın içindedir. Kişi elbette ki bunun, onun içinde görünmez halde bulunduğunu idrak etmelidir. Ve *şimdiye* gerçekten dokunursa yaşanmış, yaşanmamış tüm hayatlarının geçen zamanın tüm şartlarının ötesinde burada buluştuklarını ve en zor sorunlarının üstesinden gelmek için gerekli her şeyin kendi içinde, bu *şimdinin* içinde olduğunu bilecektir. Bu *şimdiyi* keşfetmeyi başaramazsa bunun yerini geçen-zamanın akıntısı alacaktır. *Şimdiyi* tutmanın ne anlama geldiğini idrak edince, *Süleyman'ın Bilgeligi*'ndeki o tuhaf ibarenin anlamından bir şey yakalayacaktır: "Kısa bir zamanda mükemmelleşen o, uzun bir zamana erişti."

.

Daha yüksek mekanla bağlantılı tüm problemlerde bir ikili düşünce gereklidir. Hayatlarımızın sarmalında durmaksızın tek bir daire içinde, mutlak tekrarlanma içinde dönmemiz olasıdır. Olanaklı, olası olan her şey gerçekleştirilmeden kalacaktır. Bu mevcuttur ama bizim için mevcut değildir. Her şeyin daha yüksek mekanda *zaten buradalığı* vardır ve kişinin bunu bireysel olarak kendi içinde gerçekleştirme eksikliği vardır. Yol buradadır ama bizler onu izleyeceğimize çağrışımlarımız ve alışlageldik tepkilerimizin döngüsünden kaçmayı başaramayarak aynı nok-

ta etrafında döner dururuz. Kendimizin her bir ileri hali içimizdedir, üstümüzdedir. Aşağıımızda, zaten ne isek o; daha önce ne yaptıysak o vardır. Aşağıımızda, arkamızda şeylere pasifçe teslim olma vardır; geçmişin ataleti, yılların alışkanlıkları ve pasif, duyusal zihin yalnız görünüşlere ve geçen zamana inanan duyuların zihni vardır. Bu nedenle, hayatlarımızın herhangi bir noktasında birbirine zıt iki gücün arasındayızdır gerçekleştirilmiş olanın gücü ile gerçekleştirilmemiş olanın gücü arasında; ne olduğumuz ve ne olmuş olduğumuz ile ne olabileceğimiz arasında. Ne olabileceğimiz ise bir mutsuzluk hissi, bir tamamlanmamışlık olarak *zaten buradadır*. Ancak aktif zihnin bulabileceği, ayak basmamış bir yoldadır. İşte bu nedendir ki insanın yüreğinin merkezinde hep birçok farklı yetersiz anlatım ve ifadelere bürünebilen, gizli bir sorun yatar. Belli bir açıdan bakacak olursak, ilerleyebilmek için insan pasif zihni besleyen ve geçmişe çok ağırlık veren hayatın duyusal yorumunu aşmak zorundadır. Ancak şeyleri farklı görmek suretiyle, henüz gerçekleştirmediği şeylerden gelen, dönüştürme gücü olan ve sadece kendisinin deneyimleyerek kanıtlayabileceği ve duyuların dünyası olan dış dünyaya başvurarak asla bulgusal olarak kanıtlayamayacağı fikirlerle dokunarak ortaya çıkan yeni güçlerle bağlantı kurabilecektir.

Bu açıdan; içinde yaşadığımız dünya aslında görünüşlerin dünyası değil, içinde *psikolojik* bir geçmiş ve *psikolojik* bir gelecek olan psikolojik dünyadır. Burada, zaman psikolojiye dönüşür. Burada psikolojik olarak, arkamızda veya aşağıımızda olan ile önümüzde ve üstümüzde olan vardır. Üstümüzde olan, geçen zamanın geleceğinde değildir. Sırf günlerin geçmesi bizi ona götürmez çünkü hep aynı şekilde düşünmeye ve aynı kendinden hoşnutlukla davranmaya devam edersek, kalan günlerimiz boyunca *psikolojik* açıdan psikolojik dünyanın aynı yerinde kalabiliriz. Bu durumda zaman geçecektir ama bizler iç mekanda aynı çemberin etrafında, bizleri zayıflatan bir keyifle hep dönerek psi-

kolojik olarak *durağan* kalacağızdır. Gerçek geleceğimiz, kendi gelişmemizdir ve bu ancak zaten burada olan ama her birimiz söz konusu olduğu kadarıyla yalnızca potansiyel olarak var olan bir şeye dönüşüm olabilir; tıpkı Kuzey Kutbunun zaten var olması ve bazı insanların deneyiminin bir parçasını oluşturması ama benim için bilinen bir mekanın zaten-oradalığı içinde sadece olası bir deneyim olarak kalması gibi. Ama dünyada yalnızca duyularımın kaydettiği şekilde ve gelişmeyi geçen-zamanla karıştırarak yaşarsam, olası gelişmemin bulunduğu yönü asla anlayamam. Bunu hep kendimin dışında, dış aktivitelerde ve yarının yönünde bir şey olarak görürüm. Ve kendimin hep yalnızca ve illa ki görünen mekanda bir yerlerde olmakla kalmayıp daima ve illa ki görünmeyen mekanda bir yerlerde de olduğum fikri anlaşılmaz olarak kalır. Ama bizler hep biri bilinen üç boyutlu mekanda, diğeri iç mekanda; biri “maddi” dünyada ve diğeri “manevi” dünyada *iki* yerde değil miyiz? Ben *burada*, bu sokaktayım, bu evdeyim, bu andayım ve yine ben (psikolojik dünyada) *buradayım*; bu halde, bu ruh halinde, bu tepkide, bu duyguda ve hayatların sarmalının *bu noktasında*, varoluşun okyanusunda. Bunu tam olarak idrak edebilirsem *şimdi* yaptığım şeyin tek önemli şey olduğunu tam olarak bilebilirim. Zira bu *iki buradayı* birlikte fark etmek zaten içindeyken zamanın durduğu *şimdiden* bir şeyler fark etmek demektir. Ve *şimdiye* ulaşmaya başlayabildiğim anda onun her bir deneyimlenişinin diğer başka deneyimlerine, geçen-zamandaki art ardalıklar veya tarihlerle hiç ilgisi olmayan bir şekilde nüfuz ettiğini ve onları geri çağırıldığını fark edeceğim. Zira anlayışın bütün anları birbirlerine çok yakındırlar. *Şimdiyi* fark etmekle, değişmeyen bir şeyi algılarım; hem kendimi gözlemleyen hem de gerçek kendim olan bir şeyi; onunla ilişkideyken tüm geçici dertlerimin ve sorunlarımın küçüldüğü bir şeyi. Yalnızca o zaman, doğru yerde söylenmesi bu kadar zor olan ve sürekli olarak tam da yanlış şekilde kullanılan o sözleri söyleyebilirim: “*Hiçbir şey fark etmez*”. Zira bu durumda

bu *şimdi* hissi dışında hiçbir şey fark etmez. Zira daha büyük bir anlamın olduğu yerde, sıradan zihnimizi ağzına kadar dolduran tüm daha küçük anlamlar gerçek boyutlarına kadar ufalır ve bizden çalmaya son verirler. Zira daha büyük anlamın olduğu yerde, bizler ufak ve önemsiz ve saçma olan her şeyden kurtuluruz: ve daha büyük anlam olmasaydı, dışsal duyuların verdiklerinin dışında insanların yapacak hiçbir şeyleri kalmazdı; ne hedef, ne amaç, ne yön.

Bütün DÜNYA'nın bir parçası dışımızdadır; geri kalanı ise içimizdedir. Görünen DÜNYA ortadan çekildiğinde, insanın görünmeyi başlar. Doğrudan duyuşal deneyim olarak *hepimiz için ortak olan* tezahür etmiş dünya ortadan çekildiğinde, görünmeyen DÜNYA her birimiz için *bireysel* olarak başlar. Ve toplam DÜNYA'nın bu iki yönünün her insandaki buluşma noktasında, geçen-zaman fenomeni devreye girer. DÜNYA'nın daha yüksek görünmeyen dereceleri onun daha aşağı, görünen dereceleri ile içimizdedir ve dışımızdadır, başkaları ile paylaştığımız deneyimlerdedir. Dışımızda dış gerçek, içimizde iç gerçek vardır ve her ikisi de HER ŞEY'i, DÜNYA'yı oluştururlar. İç gerçek olarak onun belli bir derecesini deneyimlediğimi varsayarsak *içimde* görülür ve ortaya çıkar bireysel olarak. Onu canımda ondan her ne sezinlemişsem başkalarına gösteremem veya kanıtlayamam çünkü içeridedir, tıpkı cennetin ve cehennemin de içeride olması gibi. Yalnızca, başkalarının da benzer şeyler sezinlediklerine dair edebiyatta ve başka yerlerde kanıtlar bulabilirim. Oysa dış gerçeğin alanında mesele farklıdır. DÜNYA'nın tüm dünya olduğunu düşündüğümüz görünen kısmına dair keşfettiğim şeyler başkalarına gösterilebilir ve kollektifin parçası veya belli bir zamana ait dış, bilimsel gerçek olarak kabul görebilir. Bu dış gerçek ise zihnimin dışarıya, duyulara doğru, bütün DÜNYA'nın tezahür etmiş kısmına dönmüş kısmında yani pasif zihinde olacaktır. Beni kendi içimde değiştirmeyecektir ve değiştirmesi

mümkün değildir çünkü değişim, zihnın içsel aktif yanıyla olur. Beni farklı bir insan haline getirmeyecektir. Bana ün getirebilir ama başka bir şey yapamaz çünkü içsel bir deneyim olarak bana ait değildir ve içime, içerden girmemektedir.

İç gerçeğe ait içerden gelen çakışlar da beni illa değiştirecek değildir. Ramsay'ın yaptığı gibi evrenin insanın kendi içinde olduğunu algılamak veya

tekrarlanma olgusunu algılamak, yalnızca geçici içsel deneyimlerdir. Bu, içi boş olan bir çerçeveden bir bakış yakalamak gibidir. Bir an için can yeni bir yöne döner ve şeylerin başka bir düzenini tadar. Narkotikler, uyuşturucular vb. bazen canı kısa bir süre için bu yöne döndürebilirler. Ancak kendi içinde bu, DÜNYA'nın başka türlü deneyimlenebileceğini göstermekten öte bir şey değildir. Bu, yeni bir bilgi düzeni olduğunu gösterir. Ama bu şekilde deneyimlendiğinde, bu bilgi ile bir iletişim kurulamaz ve Ramsay'ın yaptığı gibi hayata geri dönülür. İnsanı, kendinin adım adım dönüşümü yoluyla bu tarz bir bilgi ile meşru bir şekilde ilişkilendirecek bir çeşit *yol*, kendi üzerinde çalışmanın bir şeklini bulmak şarttır. Ve bu tarz bir çalışmanın başlangıç noktası, Karl Barth'ın söylediği gibi, geçici hayatın *belirsizliğini* idrak etmektir.

Başka bir şeye dair bir his ve kanaat olmalıdır. Ve şeylerin başka türlü yorumlarının da olması gerektiğini hissetmek dışındada, onları *duymak* ve *bilmek arzusu* da gereklidir. Açık bir tutum, kesin bir düşünce var olmalıdır, tıpkı William Law'un "insan kendinin başka bir haline uyanmak için zamanda ve mekanda bulunduğunu anladığı anda başına gelen iyi veya kötü her şey, yeni bir anlam kazanmaya başlar" cümlesini yazıya dökerken zihninde var olana benzer bir şekilde.

Böyle bir bakış açısının ışığında hayatın muğlaklığı kaybolur. Sürekli bir şüphe ve kararsızlık halinin yerini yeni tür bir bilginin başlangıcı alır. İnsan artık hayata bir şey ifade ediyor

mu yoksa hiçbir şey ifade etmiyor mu diye karar vermeye çalışarak bakmaz. Hayattan kazandığı olağan bilgi ile bizleri gizlice meşgul eden ve haklarında kesin olarak ne düşüneceğimizi asla bilmediğimiz bilmeceleri çözemeyeceğini algılar. Kendimize ulaşmayı başaramayarak, artan bir belirsizlik içinde dolanmaya devam eder ve yarına ilişkin hayallerde boğulmuş bir halde kendimizle şimdi mücadele etmek için herhangi bir çaba göstermemizi gerektiren bir sebep görmeyiz. Geçen zaman illüzyonuna ait tüm olumsuzluklara tutunur ve belki de hayat çok hızla ve sonsuza kadar geçip gidiyor görüldüğünden kendimizi, elimizden gelenin en iyisini yapmaya çalışmış olduğumuz ölümcül hayaliyle teselli ederiz.

Uyanmaya başlamak için bütün bu felsefi, dini, mistik vb. edebiyatın kulağa hep o kadar tuhaf gelen bu fikirler edebiyatının ne hakkında olduğunu düşünmeye başlamak gereklidir. Ne hakkındadır? Gerçek özünde daima aynı şey hakkındadır: varoluşumuzun anlamını o olmaksızın anlamaya asla başlayamayacağımız bilgi hakkında. Bu bilgiye yaklaşmanın doğru yolunu bulabilirsek bizleri gizlice meşgul eden, çocukluğumuzdan beri içimizde varolup da sanki geride bırakmaya mecbur olmuşuz gibi onsuz yaşamaya mecbur kaldığımız parçamıza ait sorulara yanıt vermeye başladığını bulacağız.

.

Kitap kapağındaki eski Mısır çiziminin dört kastla ilgili olabileceğinden, yani insanın en aşağısından başlayarak tekrarlanma biçiminde dört hayat modelini deneyimlemek zorunda olduğundan bahsetmiştim. Başka bir deyişle, varoluş okyanusunu aşmakla, başlıca yönleriyle insanlığın kendisini de aşmaktadır. Bu çizimin hayatın tekrarlanması ile herhangi bir bağlantısı varsa her biri yedi kez yeniden katedilen dört bölüme gönderme yapıyor olmalıdır; yani aynı tür hayat yedi kez tekrarlanır ve ben bunu, her bir bölüm veya hayat modeli için aynı zaman parça-

sı içinde tekrarlanma anlamında alıyorum. Bu sonuçlandığında, sarmal tamamlandığında yeni bir hayat modeli başlar ve bunun, farklı bir zaman parçasında olacağını sanıyorum. Bunlar tamamen spekülatif ama hayattaki bazı tutarsızlıkları açıklayan bir bakış açısı sunuyorlar. Şu anda, görünen dünyadaki ayrı ayrı her bir insan, varoluş okyanusunu aşan dört sarmaldan oluşan bu görünmez sistemin belli bir noktasında bulunuyor.

Eski Mısır çiziminin her iki yanındaki figürler farklı cinsiyettenlerse; bu, varoluşun mistik okyanusu aşılrken bir işaret değişimi olduğu anlamına gelebilir. Hayatın tam bir şuur halindeyken sona ermesi zorunlu olarak aktif zihnin tam olarak uyanması anlamına gelmektedir ve bunu, çizimde Osiris olarak kabul etmek istediğim figürün yanındaki *baş* olarak anlıyorum. Hayat *pasif* uçtan -İsis olarak kabul edilenden- başlıyor. Bir hayatlar sarmalı olarak insan, tezatlar arasında bulunuyor: zaman olarak insan, dört boyutlu olarak insan, beş boyutlu, altı boyutlu olarak insan. Bu yorumun herhangi bir doğruluğu varsa, çizim; gelişmekte olduğunu düşündüğümüz insanda gitgide artan bir şuura işaret ediyor. Yalnızca duyularına karşı bir tepkiden ibaret olduğu pasif bir halden başlayarak bir şuur büyümesi geliştirebilir ve pasif bir halden aktif bir hale geçebilir. Bunun sadece bir olasılık olduğunu söylüyorum çünkü insanın hayatların sarmalında aynı noktada, mutlak tekrarlanma halinde ve onun için olası olan patikada yol almaksızın hiç durmadan dönebileceği de anlaşılabilir bir şeydir. Daha yüksek mekanla bağlantılı tüm meselelerde olduğu gibi burada da bir ikili düşünce gereklidir, yani her şeyin *zaten buradalığı* ve bunun bireysel gerçekleştirişi. Yol burada ama bizler onu gereğince takip etmiyor, alışkanlıklarımızın çemberinden kurtulmayı becermeden aynı noktanın etrafında dönüp duruyoruz.

“Anne” olarak İsis ve “baba” olarak Osiris, pasif ve aktif olarak düşünülürse Fludd’ın “maddesel” ve “ruhsal” iki üçgeni ile ilişkilendirilebilir. Annenin üstesinden gelinmesi duygusal

adamın üstesinden gelinmesi anlamına gelecektir, yani hayatın maddi olarak yorumlanmasının. Bunun anlamı ise insanın yüreğinde, görünüşe göre her türlü farklı ve yetersiz şekilde yorumlanabilecek bir problemin daima gizli olduğudur. Herkesin kendi içinde daima üstesinden gelmesi gereken bir şey vardır: bu ise "anne" dir, pasif zihin, şeylere olan bu pasif teslimiyet, bu atalet, bu geçmiş, bu görünüşlere ve geçen-zamana olan inançtır. Hayatlarımızın herhangi bir noktasında bizler iki karşıt güç arasındayız. İnsan her an, Horus'un olası bir formu olarak "İsis" ile "Osiris" arasındadır.

BİBLİOGRAFYA

- KARL BARTH. *Commentary on Romans*, Oxford. *The Message of Karl Barth*. W. G. Hanson taiafindan. Religious Tract Cemiyeti. 1931.
- WILLIAM STURGIS BIGELOW. *Buddhism and Immortality*. Ingersoll Konferansı. 1908.
- WILLIAM BLAKE. *Jerusalem*. Milton.
- JOHN BURNETT. *Greek Philosophy*. Macmillan. 1928.
- E. A. BURTT. *The Metaphysical Foundations of Modern Physical Science*. Kegan Paul, Trench, Trubner and Co. 1928.
- EMIL BRUNNER. *The Word and the World*. S.C.M. 1931.
- W. K. CLIFFORD. *Lectures and Essays*. Vol. I. Macmillan. 1886.
- HERMANN DIELS. *Die Fragmente der Vorsokratiker*.
- JOANNES SCOTUS Erigena Henry Bett tarafından. Cambridge University Press. 1925.
- GUSTAV FECHNER. *Dr. Mises's Kleine Schriften*. 1846.
- ROBERT FLUDD. *Utriusque Cosmi*. 1617.
- SIR WM. HAMILTON. *Lectures in Metaphysics and Logic*. (6. basım. 1872.) Blackwood and Sons.
- FREDERIC HALL. *An Ether Vision*. Open Court Dergisi. Aralık 1909.
- HERMETİKA. Walter Scott'un tercüme ve redaksiyonu. Clarendon Press. 1924.
- HUGHLINGS JACKSON. *Selected Writings*. Hodder & Stoughton. 1932.
- WILLIAM JAMES. *Collected Essays and Reviews*. Longmans, Green & Co. 1920.
- THE WORKS OF WILLIAM LAW. 1749. Özel olarak yeniden basım, 1893.
- TAYLER LEWIS. *Six Days of Creation*. Chapman. 1855. Plato against the Atheists. Harper & Bros. 1875.
- MINKOWSKY. *The Principle of Relativity*. Methuen. 1923.
- B. MCKENZIE. *Aromatics*. Heinemann. 1927.
- M. NICOLL. *Conception of Regression in Psychological Medicine*. Lancet. 8 Haziran 1918.

- P. D. OUSPENSKY. *Tertium Organum*. A New Model of the Universe. Routledge, Kegan Paul Ltd.
- ORIGEN. *Contra Celsum*. De Principiis.
- DU PREL. *Philosophy of Mysticism*. Redway, Paul. 1889.
- PLATO. *Yasalar*. Phaidon. Devlet. Timaios. (*Jowett'in tercümesi*.)
- SELECTED ESSAYS OF PLUTARCH A. O. Prickard tarafından. Oxford. 1918.
- C. H. PLUMTRE, D. D. *The Spirits in Prison*. William Isbister. 1885.
- PROCLUS. *Commentary on Timaeus*.
- PROPOSITION 199 OF PROCLUS E. R. Dodds tarafından. Oxford. 1933- DE
- QUINCEY. *The Wider Hope*. Fisher Unwin. 1890.
- SIR WILLIAM RAMSAY. *Partial Anaesthesia*. Proceedings of the Society for Psychical Research. IX. Cilt 1894.
- LEON ROBIN. *Greek Thought and the Origin of the Scientific Spirit*. Kegan Paul, Trench, Trubner & Co. 1928.
- SWEDENBORG. *Arcana Coelestia*. Swedenborg Society.
- SYNESIUS. *The Essays and Hymns of Synesius of Cyrene*. Oxford. 1930.
- TERTULU AN. *Concerning the Resurrection of the Flesh*. (Souter.) S. P.C.K. 1922.
- A. E. TAYLOR. *Commentary on Plato's Timaeus*. Oxford. 1928.
- ALFRED, LORD TENNYSON. *A Memoir by his Son*. 1897. Macmillan. Rep. 1924. *The Questions of King Milinda* (Milindapanha).

YAŞAYAN ZAMAN ve yaşamın entegrasyonu

Bu kitapta, genellikle her şeyin görünmeyen yönüne gönderme yapan bir dizi alıntılar, notlar ve gözlemler bir araya getirilmiştir. “**Görünmeyen**”i anlamaya nasıl başlayabiliriz? İnsanın görünmeyen doğası ve ona tekabül eden dünyanın görünmeyen tarafı burada hem *boyutların* (matematiksel anlamda değil) bakış açılarından hem de *bilincin daha yüksek seviyelerinin* bununla ilgili bakış açılarından ele alınmıştır. Zamanın yeni bir anlayışı ve bu anlayışın ışığında *hayatın* ne anlama geldiği sorusu tartışılmıştır. Zaman anlayışındaki değişiklik olasılığı ile birlikte, kişinin kendi özü hakkındaki algısının değişmesi de bu sorunun kapsamına girer.

Hakkında gerçekten yanlış kavramlara sahip olduğumuz *ebediyetin* anlamı irdelenmiş ve sonunda hayatın tekerrürü fikri gözden geçirilmiştir.

Bizi duyumlarımızca gösterilen dünyadan elde edilmiş “her şey”in sıradan “kavramlar”ını gözden geçirmeye götüren genel bir yaklaşımla başlamak gereklidir. Bu bağlamda önce insanların görünen ve görünmeyen yönleri üzerinde düşünülmelidir.

Zamanının önde gelen Britanyalı psikologlarından Maurice Nicoll (1884-1953); C. G. Jung, G. I. Gurdjieff ve P. D. Ouspensky’nin öğrencisiydi. Ouspensky’nin isteğiyle son yirmi yılını öğretmenlerinden edindiği bilgileri aktarmaya adanmış. Maurice Nicoll’un bu çalışmaları, beş ciltlik *Gurdjieff ve Ouspensky Öğretisi Üstüne Psikolojik Yorumlar* (Ruh ve Madde Yayınları) ile sonuçlandı.

ISBN: 978-975-6377-49-9

